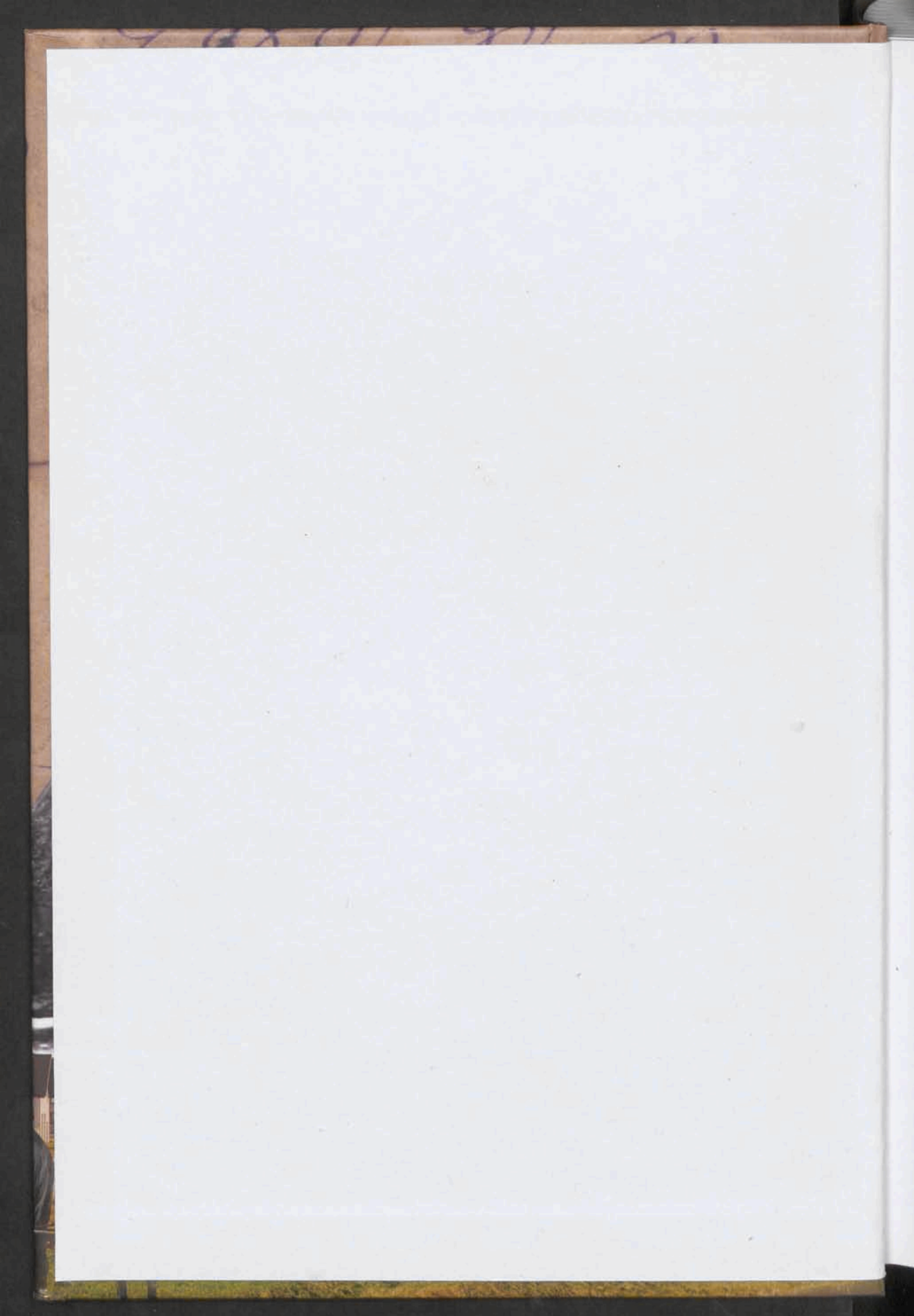
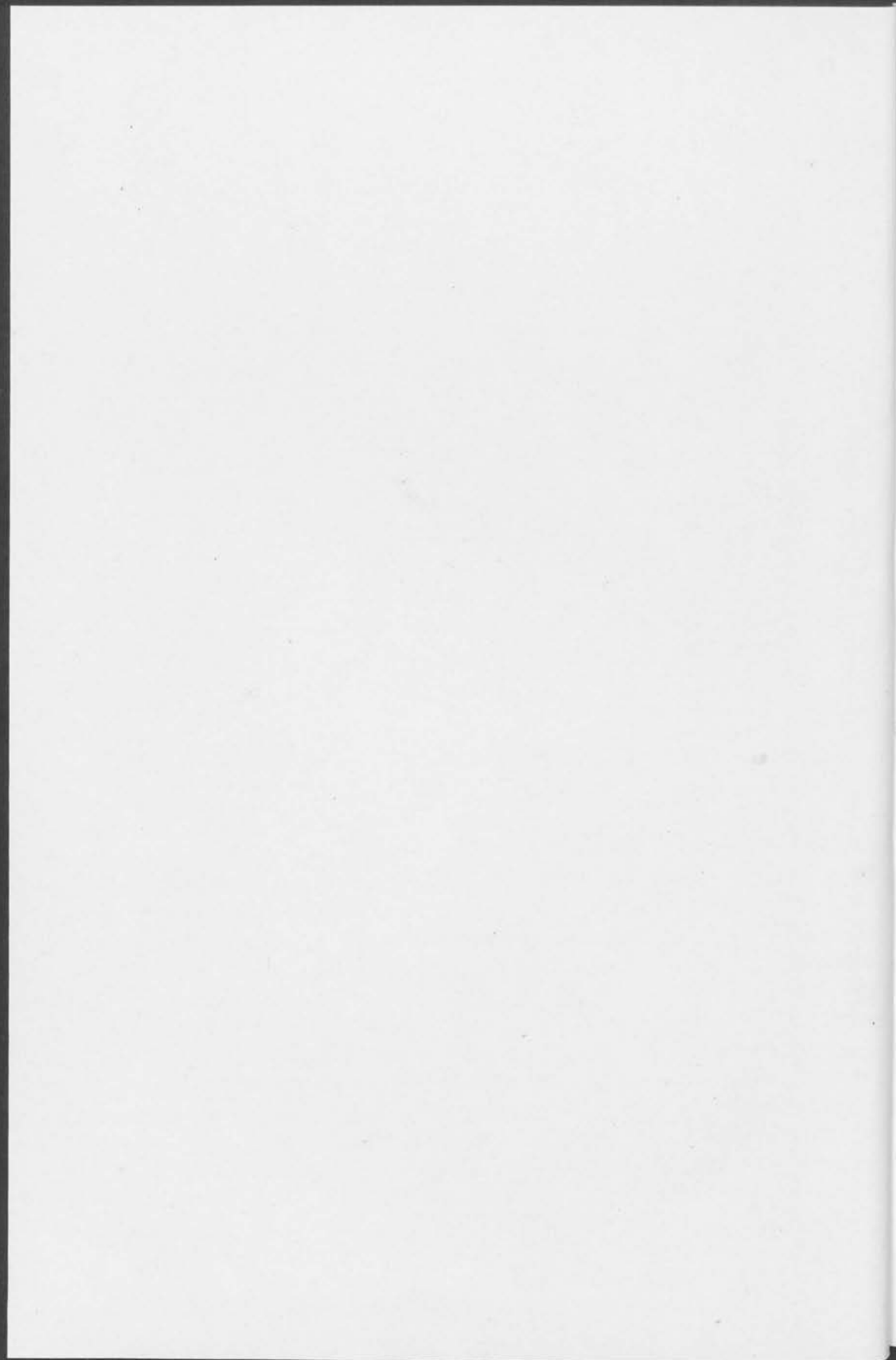

Z KOBYLNICĄ PRZEWIEKI

*Andrzejowi Obecnemu
in memoriam*

Eugeniusz Wiazowski

Z Kobylnicą przez wieki

Kobylnica 2019

Wydawca
Gmina Kobylnica

Tekst
dr Eugeniusz Wiązowski

Redaktor i korekta

Andrzej Obecny

Koncepcja graficzna

Andrzej Obecny

Projekt, skład i druk
SZAREK Wydawnictwo Reklama

Współpraca redakcyjna
Pracownicy Urzędu Gminy Kobylnica
oraz gminnych jednostek organizacyjnych

Autorzy zdjęć

Jan Maziejuk, Andrzej Obecny,
archiwum Gminy Kobylnicy,
zdjęcia autorskie, archiwa rodzinne

Wydanie I

Copyright © Gmina Kobylnica,
© Gminna Biblioteka Publiczna w Kobylnicy,
© Gminne Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy

ISBN 978-83-950361-0-1

Kobylnica 2019

230297

94(438)

Reg. 94(438)

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA (<i>Leszek Kuliński</i>)	10
WSTĘP (<i>Andrzej Obecny</i>)	11
 Z DZIEJÓW KOBYLNICY I OKOLICY	13
Kształtowanie się księstwa słupsko-sławieńskiego	13
Okres od XIV do pierwszej połowy XVI wieku, konflikty z Zakonem Krzyżackim	14
Reformacja i protestantyzm	17
Wiek XVII – początek XIX: potop szwedzki, wojna trzydziestoletnia i napoleońska	20
Gospodarka na ziemi słupskiej od XVII do i połowy XX wieku	22
Polscy robotnicy sezonowi – okres do 1939 roku	24
Robotnicy przymusowi – II wojna światowa	26
Proces germanizacji Słowian i Polaków	27
Działania frontowe pod koniec II wojny światowej	32
Pod zarządem komendantury wojennej Armii Czerwonej	33
Przesiedlenia ludności niemieckiej	36
Nowa społeczność powojenna	40
Wyznaczanie terytorium i granic gminy	45
 HISTORIE 38 MIEJSCOWOŚCI TWORZĄCYCH GMINĘ DO 1945 ROKU	48
Kobylnica	48
Bolesławice	51
Bzowo	52
Dobrzęcino	54
Kczewo	55
Komiłowo	56
Komorczyń	57
Kończewo	58
Kruszyna	60
Kuleszewo	62
Kwakowo	64
Lubuń	66
Lulemino	68
Łosino	69
Płaszewo	71
Reblinko	72
Reblino	72
Runowo Sławieńskie	73

Sierakowo Słupskie.....	75
Słonowice.....	76
Słonowiczki.....	78
Sycewice	79
Ściegnica.....	81
Widzino.....	83
Wrząca	85
Zagórki.....	86
Zajączkowo.....	88
Zbyszewo.....	89
Zębowo.....	90
Żelki.....	92
Żelkówko.....	94
Pozostałe miejscowości	95
ŚLADY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	96
Cmentarzyska i grodziska	97
Pałacyki i dworki	100
<i>Pałac w Kończewie.....</i>	<i>100</i>
<i>Pałac w Ściegnicy</i>	<i>101</i>
<i>Pałac w Zajączkowie.....</i>	<i>102</i>
<i>Dwór w Sierakowie Słupskim.....</i>	<i>103</i>
<i>Dwór w Zagórkach.....</i>	<i>103</i>
<i>Dwór w Żelkach.....</i>	<i>104</i>
Parki	105
<i>Park wiejski w Bzowie.....</i>	<i>106</i>
<i>Park w Dobrzęcinie.....</i>	<i>106</i>
<i>Park wiejski w Kończewie</i>	<i>107</i>
<i>Park leśny w Łosinie</i>	<i>108</i>
<i>Park wiejski i leśny w Sycewicach</i>	<i>110</i>
<i>Park wiejski w Kobylnicy.....</i>	<i>113</i>
<i>Park w Kuleszewie</i>	<i>114</i>
<i>Park leśny w Reblinie</i>	<i>116</i>
<i>Park wiejski w Ściegnicy.....</i>	<i>116</i>
<i>Park we Wrzącej</i>	<i>117</i>
<i>Park w Zagórkach</i>	<i>118</i>
<i>Park w Zbyszewie</i>	<i>118</i>
<i>Park w Zajączkowie</i>	<i>119</i>
<i>Park w Żelkach</i>	<i>120</i>
<i>Park w Żelkówku.....</i>	<i>120</i>
<i>Inne parki w gminie.....</i>	<i>121</i>
NIEMIECKIE TRADYCJE I FOLKLOR.....	123
KOŚCIOŁY I CMENTARZE GMINY KOBYLNICA.....	128
Kościół parafialny pod wezwaniem Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kobylnicy	128

Kościół filialny pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Sierakowie	132
Kościół parafialny pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Kwakowie	133
Kościół filialny pod wezwaniem św. Józefa w Kuleszewie	135
Kościół parafialny pod wezwaniem św. Stanisława Kostki w Słonowicach..	137
Kościół filialny pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny	
Wspomożenia Wiernych w Zębowie	139
Cmentarze w gminie Kobylnica.....	140
<i>Cmentarze przykościelne</i>	141
<i>Cmentarze parafialne i komunalne</i>	142
<i>Nieczynne cmentarze ewangeliczne</i>	145
<i>Cmentarze rodowe</i>	148
Inne zasoby materialnego dziedzictwa kulturowego.....	149
OŚWIATA W GMINIE KOBYLNICA PO 1945 ROKU.....	153
Szkoła Podstawowa w Kobylnicy	154
Gimnazjum w Kobylnicy	158
Zespół Szkół Samorządowych w Kobylnicy	160
Szkoła Podstawowa w Kończewie	161
Szkoła Podstawowa w Kwakowie.....	164
Szkoła Podstawowa w Sycewicach	167
Gimnazjum w Sycewicach.....	169
Szkoła Podstawowa w Słonowicach	171
Szkoły zlikwidowane	172
Oświata przedszkolna.....	176
Szkoły zawodowe, średnie i wyższe	176
Lokalna polityka edukacyjna w powojennym 70-leciu	178
PLACÓWKI KULTURY I FORMY ROZRYWKI	184
Biblioteki	184
Gminny Ośrodek Kultury oraz Gminne Centrum Kultury i Promocji	190
Gminne imprezy kulturalne.....	194
Zespoły muzyczne	196
KOBYLNICKI SPORT I REKREACJA	198
Bieg Olimpijski i Dni Olimpijczyka	199
Ścieżki rowerowe i piesze	200
Papieski szlak kajakowy	202
Trasy nordic walking	203
Gminne imprezy i działania sportowe	204
PORZĄDEK I BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE W GMINIE	
KOBYLNICA.....	206
Milicja, Ormo i Policja	206
Straż Gminna w Kobylnicy	208
Ochotnicza Straż Pożarna	210

<i>Ochotnicza Straż Pożarna w Sierakowie</i>	213
<i>Ochotnicza Straż Pożarna w Luleminie</i>	214
<i>Ochotnicza Straż Pożarna w Lubuniu</i>	215
<i>Ochotnicza Straż Pożarna w Sycewicach</i>	216
<i>Ochotnicza Straż Pożarna w Kruszynie</i>	217
<i>Ochotnicza Straż Pożarna we Wrzącej</i>	218
ŻYCIE SPOŁECZNE I PARTYJNE	220
PSL: Pierwsza Partia Polityczna w Gminie	220
Polska Partia Robotnicza	221
Polska Partia Socjalistyczna	222
Polska Zjednoczona Partia Robotnicza	222
Front Jedności Narodu	225
NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”	226
Komitet Obywatelski „Solidarność”	226
Związek Bojowników o Wolność i Demokrację.....	226
Koła Gospodyń Wiejskich.....	227
Związek Młodzieży Polskiej	228
Związek Młodzieży Wiejskiej.....	229
Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, ZHP, ZHR.....	229
Związek Samopomoc Chłopska.....	229
ŻYCIE RELIGIJNE	230
Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kobylnicy.....	231
Parafia Rzymskokatolicka pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Kwakowie.....	234
Kościół Filialny pw. św. Antoniego Padwy w Lubuniu	235
Kościół pw. św. Piotra w ŻelkóWKu	236
Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Stanisława Kostki w Słonowicach.....	238
Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Jana Bosko w Sycewicach	239
Krzyże i kapliczki	241
Katechizacja	243
Grekokatolicy w gminie Kobylnica.....	246
Chrześcijaństwo wyznania prawosławnego	247
Kościół ewangelicki	247
Inne religie i związki wyznaniowe	248
ROLNICTWO I PRZEMYSŁ	251
USŁUGI PUBLICZNE	261
Służba Zdrowia i Opieka Społeczna	261
Ośrodki zdrowia.....	261
Ośrodek Pomocy Społecznej	265
Zakład Opiekuńczo-Leczniczy Psychiatryczny W Kobylnicy	267
Warsztaty terapii zajęciowej Caritas w Sycewicach	270

Wójt Gminy Kobylnica Leszek Kuliński.

PRZEDMOWA

Przekazujemy w ręce Szanownych Czytelników monografię gminy Kobylnica, która pełnić ma rolę opracowania historycznego opisującego dzieje powstania gminy poczynając od czasów najdawniejszych. Historia ta jest bardzo zróżnicowana i skomplikowana. Ziemie, na których dzisiaj mieszkamy, wielokrotnie zmieniały swoich władców. Były pod władaniem książąt i królów Polski, Danii, Prus i Niemiec. Były często polem walk i wojen różnorodnych armii. Po II wojnie światowej stały się dla niektórych osadników polskich, wysiedlonych z terenów Wschodniej Rzeczypospolitej, Ziemią Obiecaną, ale też dla niektórych z nich wielką niewiadomą. W ich świadomości pobyt tutaj miał być chwilowy, przystankiem na jakiś czas...

Czas, po którym wrócą na ziemię swoich dziadów i ojców na Kresach. Zawarte przez aliantów traktaty i porozumienia na zawsze jednak odwróciły karty historii. Stały się fundamentem nowych praw, określiły granice państw. Dzisiaj, żyjąc w nowej rzeczywistości, my potomkowie polskich osadników na nowo stajemy się historią tych ziem. Dla naszych przodków stały się one miejscem wiecznego spoczynku, a dla nas jedynym domem i miejscem spełnienia naszych marzeń i oczekiwań.

Książkę dedykuję wszystkim, którzy tworzyli i tworzą wspólnie samorządność naszej gminy.

Leszek Kuliński

WSTĘP

Gmina Kobylnica zajmuje obszar 245 kilometrów kwadratowych. Graniczy od północy z gminą Słupsk, od zachodu z gminą Sławno i Postomino (woj. zachodniopomorskie), od południa z gminą Kępice i Trzebielino, a od wschodu z gminą Dębica Kaszubska. Jej teren podzielony jest administracyjnie na 25 sołectw, skupiających 38 miejscowości. W gminie mieszka obecnie ponad 12 300 osób, a gęstość zaludnienia wynosi 50,52 osoby na kilometr kwadratowy.

Choć jej historia jako samodzielnej jednostki administracyjnej nie przekroczyła jeszcze stu lat, to tereny, które leżą w jej granicach, od wielu stuleci dzielą losy ziemi słupskiej i sławieńskiej.

Z tego względu wiele miejscowości ma bogatą historię, sięgającą nawet przełomu XII i XIII wieku. Do schyłku zimy 1945 roku terytorium gminy, jak cała Prowincja Pomorze (*Provinz Pommern*), znajdowało się w granicach Rzeszy Niemieckiej. Zainteresowani śladami niemieckiej przeszłości gminy Kobylnica znajdą w niniejszym opracowaniu wiele odkrywczych i ciekawostkowych ustaleń dotyczących jej bogatej i skomplikowanej historii.

Mapa gminy Kobylnica.

Po II wojnie światowej teren ziem zachodnich i północnych znalazł się w granicach Polski. Niemców dość szybko w większości wysiedlono za Odrę i Nysę Łużycką, a tak zwane Ziemie Odzyskane zasiedlano Polakami wywozonymi z Kresów Wschodnich oraz przesiedleńcami z całej Polski.

Gmina z jej lasami, rzekami i licznymi strumieniami stanowi dogodne środowisko do życia fauny i flory. Ważne znaczenie dla gospodarki gminy ma rolnictwo i związane z nim przetwórstwo rolno-spożywcze, a turystów przyciągają dogodne warunki do rekreacji i wypoczynku. Gmina należy do Stowarzyszenia Przyjaciół Parku Krajobrazowego „Dolina Słupi”, jest również członkiem Słowińskiej Grupy Rybackiej, Stowarzyszenia Gmin Przyjaznych Energii Odnawialnej, Związku Gmin Pomorskich i Związku Gmin Wiejskich RP. Jednocześnie otwiera się nie tylko na kontakty z bezpośrednimi sąsiadami, ale prowadzi też ożywioną współpracę z europejskimi gminami w ramach programu Twin-Town (Bliźniacze Miasta). Już długoletnią historię ma wymiana doświadczeń ze szwedzką gminą Östhammar, belgijską Durbuy, estońską Valgą, łotewską Valką, fińską Orimatilla, niemieckim Weisenburgiem, słowacką Tvrdošíną i Vitaz, gruzińską Marneuli, białoruską Skidel oraz polskimi gminami: Kościeliskiem, Walce, Przemętą i Zarszynem. W ramach tzw. Grupy Wyszehradzkiej gmina Kobylnica współpracuje z gminami Mała Moravka z Czech, Tvrdošín ze Słowacji i Batonyterenye z Węgier.

Jednym słowem, gmina Kobylnica ma nie tylko bogatą i zróżnicowaną historię, ale może się także pochwalić wieloma atrakcjami i współczesnymi dokonaniem.

Życzymy miłej lektury jej monografii – uproszczonej i skróconej z racji popularnego charakteru publikacji wersji naukowej pracy badawczej, którą na zlecenie władz gminy Kobylnica przygotował dr Eugeniusz Wiązkowski.

Andrzej Obecny

Z DZIEJÓW KOBYLNICY I OKOLICY

Kobylnica, Słupsk i otaczające je miejscowości od stuleci stanowią swoistą terytorialną wspólnotę. Tak było w epoce średniowiecznych zmagañ rodowych i czasach panowania niemieckiego, podobnie dzieje się też od 1945 roku, gdy Kobylnica wraz z całym Pomorzem stała się częścią państwa polskiego. Spójrzmy, w koniecznym ze względu na popularny charakter monografii skrócie, na przemiany, jakie zachodziły na tym terenie od X wieku aż do współczesności.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ KSIĘSTWA SŁUPSKO-SŁAWIEŃSKIEGO

Środkową część Pomorza od wieków tworzyły dwa odrębne regiony geograficzne, które już w dobie prehistorycznej dzieliły się na dwie odrębne jednostki plemienne. Później w jej skład wchodziły dwa księstwa feudalne: kołobrzESCO-białogardzkie i sławieŃskie. Spośród dotychczas znanych grodów i osad Pomorza sławieŃsko-słupskiego, najstarsze metryki posiadają Sławno i Słupsk, powstanie ich można datować na koniec VIII lub początek IX wieku. Grody te, leżące na szlaku komunikacyjnym z Gdańska do Wolina, od początku wysunęły się na czoło jako ośrodki życia gospodarczego i politycznego.

Starszym i najprawdopodobniej ważniejszym z nich było Sławno – główny ośrodek plemienny Słowińców, który później został siedzibą książęcą. Małe księstewka, przypuszczalnie na początku XII wieku, opanowało kształtujące się wtedy państwo zachodniopomorskie i podporządkowało Raciborzycowi I, bratu księcia pomorskiego Warcisława I. Jego terytorium znajdowało się w naturalnych granicach Pomorza sławieŃsko-słupskiego i odpowiadało obszarowi historycznych ziem sławieŃskiej i słupskiej. Odrębność polityczna ziem Pomorza sławieŃsko-słupskiego w granicach księstwa sławieŃskiego utrzymała się aż do wymarcia miejscowej dynastii książęcej. Ostatnimi jej przedstawicielami byli Bogusław II i Racibór II, których datę zgonu można ustalić w przybliżeniu na lata 1220–1223¹.

Po wymarciu książąt sławieŃskich ich państwo uległo likwidacji i zostało przyłączone do księstwa szczecińskiego. Stało się to w II połowie 1227 roku. Ziemia sławieŃska i słupska przypadły Barnimowi I. Jego rządy nad Pomorzem sławieŃsko-słupskim nie trwały długo. Już w roku 1236 zostało ono opanowane przez księcia gdańskiego Świętopełka, który włączył je do Pomorza Wschodniego².

Słupsk wysunął się na czołowe miejsce dopiero w drugiej połowie XII wieku, czyli prawdopodobnie jeszcze w okresie księstwa sławieŃskiego. Stał się wówczas siedzibą miejscowych kasztelanów. Pierwsze wzmianki o kasztelanach słupskiej pojawiły się w dokumencie datowanym na rok 1180³.

Ziemia sławieŃska, która w 1269 roku dostała się pod panowanie książąt Rugii, utrzymała się przy nich jedynie do 1277 roku. Wówczas książę

rugijski Warcisław II sprzedał ją margrabiom brandenburskim. Chociaż trzy lata wcześniej zawarli oni układ z księciem gdańskim Mściwojem, na mocy którego otrzymali od niego w lenno ziemię sławieńską i słupską za obietnicę pomocy przeciw Wisławowi, dopiero teraz weszli faktycznie w jej posiadanie.

Odrys pieczęci Świętopętka, księcia gdańskiego (wg Łęgi)

Odbyło się to z pominięciem postanowień porozumienia z Mściwojem, wobec czego książę, zawiedziony agresywną postawą margrabiów, nie zamierzał ich nowego układu respektować. W 1283 roku, wykorzystując zaangażowanie się Marchii w wojnę z Pomorzem Zachodnim, wyruszył do ziemi sławieńskiej i ponownie przyłączył ją do Pomorza Gdańskiego. Po jego śmierci książęta rugijscy w 1301 roku raz jeszcze podjęli próbę opanowania ziemi sławieńskiej, lecz przedsięwzięcie to nie powiodło się, mimo że syn Warcisława, Sambor, na krótko zajął Sławno. W grudniu następnego roku został stamtąd wyparty przez Fryczka z Szachowic, komornika Królestwa Polskiego.

W roku 1307 ziemia ta została opanowana przez margrabiów brandenburskich. W następstwie zajęcia ziem sławieńskiej i słupskiej Marchia uzyskała dostęp do morza. Jednak w 1316 roku tereny te wróciły do Pomorza Zachodniego.

Rewindykacja ziem sławieńskiej i słupskiej przez książęta zachodniopomorskie nastąpiła prawdopodobnie w drodze wykupu przez Warcisława IV, w konsekwencji obie weszły w skład księstwa wołogoskiego, przy którym pozostały już na stałe⁴. Generalnie w tym czasie obszar określany jako kraina słupska prawdopodobnie zajmował dorzecze Słupi i Łupawy. Pierwsza wzmianka o kasztelanie słupskim Johannie (Janie) pochodzi z 1236 roku, a począwszy od 1274 roku występują też wojewodowie słupscy⁵.

OKRES OD XIV DO PIERWSZEJ POŁOWY XVI WIEKU, KONFLIKTY Z ZAKONEM KRZYŻACKIM

Pierwsza połowa XIV wieku to czasy dalszego rozwoju kolonizacji wewnętrznej i szerzenia się prawa niemieckiego. Działalność osadnicza była prowadzona przez rody rycerskie, które tworzyły na terenach poło-

zonych na wschód od Iny zwarte kompleksy majątkowe. Były to przede wszystkim rody słowiańskie, wśród nich m.in. Sycewiczowie (Zitzewitz).

Większość z nich zamieszkiwała poprzednio w zachodnich i środkowych obszarach księstwa pomorskiego. Zostali stamtąd jednak wyparci przez niemieckich faworytów dworu książęcego i zaczęli budować nową potęgę na słabo dotąd użytkowanych ziemiach. Na czele tej akcji osadniczej stali miejscowi możnowładcy – Święcowie, którzy zdołali na Pomorzu słupsko-sławińskim wytworzyć własne władztwo terytorialne. W ich ślady poszła boczna gałąź Święców, nosząca – od tytułu jednego z protoplastów – przydomek „Podkomorzich”, który później zmienił się w nazwisko Puttkamer.

Już w XIII wieku powstały tu ogromne kompleksy dóbr między innymi Massowów, Ostenów, Manteufflów, Dewitzów, Glasenapów, Podewilsów, Ramelów, Sycewiczów (Zitzewitz), Podkomorzich (Puttkamerów), Naciemirów (Natzmer), Kameków (Kameke), Kleszczów (Kleist), Boninów. Niektóre z tych rodów, na przykład Borkowie, Wedlowie, Ostenowie, miały posiadłości po obu stronach granicy i prowadziły swoją politykę w czasie zatargów pomorsko-brandenburskich⁶.

O ile książęta szczecińscy stale kładli nacisk na relacje z Brandenburgią, to ich słupscy krewni kierowali swoją uwagę głównie na kontakty z Zakonem Krzyżackim i Polską. Zarówno w rachunkach politycznych Brandenburgii, jak i Polski, osłabione oraz rozbite Pomorze uzyskało na pewien czas liczące się miejsce⁷. Polska jednak poniosła na Pomorzu dotkliwe straty w wyniku podstępного zagarnięcia Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków w 1308 roku. W ten sposób również i całe księstwo słupskie dostało się w ręce krzyżackie, ale nie na długo, bo wkrótce przeszło pod władzę książąt zachodniopomorskich.

W 1341 roku księstwo słupskie, wykupione od Krzyżaków, dostało się księciu Bogusławowi V z linii wołogoskiej, a za jego panowaniem otworzyła się nowa era stosunków między Słupskiem i Polską. Bogusław V po objęciu Słupska zjawiał się w 1343 roku w Poznaniu i zawarł przymierze z królem polskim Kazimierzem Wielkim oraz zaręczył się jego córką Elżbietą⁸.

Narastający konflikt polsko-krzyżacki prowadził od lat 30. XIV wieku do kilku faz zbliżenia polsko-pomorskiego. Kazimierz Wielki, nie mając męskiego potomka, adoptował w 1368 roku swojego wnuka Kazimierza IV, zwanego Kaźkiem, księcia słupskiego, i przeznaczył go na tron polski po Ludwiku Węgierskim. Zmarły 5 listopada 1370 roku król zapisał wnukowi w testamencie część ziem wielkopolskich i niektóre grody⁹. Kaźko, jak podkreślają kronikarze, nie odznaczał się wybitnymi zdolnościami politycznymi, ale za to był lojalny. Kazimierz Wielki w ostatnich latach swojego życia przygotowywał unię Polski z księstwem słupskim. Ostatecznie sprawa osadzenia Kaźka na tronie polskim nie skończyła się pomyślnie, bo wziął on udział w oblężeniu Złotoryi, gdzie został ciężko ranny, w następstwie czego zmarł w Bydgoszczy 2 stycznia 1377 roku, nie zostawiając potomka¹⁰.

Bogusław V Pomorski z żoną Elżbietą – obraz Beaty Zbornikowskiej. Źródło: Wikipedia.pl.

Za panowania braci Każka: Warcisława VII, Bogusława VIII i Barnima V od 1388 roku bardzo zacieśniły się stosunki polityczne i gospodarcze między Polską i Pomorzem słupskim. Ten etap rozpoczął spektakularny napad landwójta z Darłowa, Eckarda von Wolde, na podążającego do Prus księcia geldryjskiego Wilhelma. Krzyżacy – podejrzewając, że kryli się za tym Warcisław VII i król Polski – wysłali na Pomorze karną ekspedycję. Książęta słupscy zaczęli więc otwarcie szukać w Polsce oparcia przeciwko Zakonowi. Bogusław VII w 1395 roku, Barnim V w 1401 roku i Bogusław VIII w 1403 roku zawarli sojusze z królem Władysławem Jagiełłą. W zastraszającym się wówczas konflikcie polsko-krzyżackim, który znalazł apogeum w bitwie pod Grunwaldem w 1410 roku, tylko Kazimierz, syn księcia szczecińskiego, opowiedział się po stronie Zakonu.

Polityka zewnętrzna Pomorza Zachodniego w drugiej połowie XIV wieku sprowadzała się w zasadzie do walki wszelkimi dostępnymi środkami z agresją niemieckich feudalnych państw kolonijnych: Marchii Brandenburskiej i Zakonu Krzyżackiego. Od połowy stulecia osłabieniu uległa Marchia Brandenburska, równocześnie wzrosło zagrożenie ze strony Zakonu Krzyżackiego. W tym czasie Pomorze wołogosko-słupskie wkroczyło na drogę politycznej współpracy z Polską przeciw Zakonowi. Po 1337 roku to w rękach książąt wołogosko-słupskich znalazła się inicjatywa kierownicza na Pomorzu Zachodnim. Głównym zadaniem Warcisława VII było powstrzymanie naporu krzyżackiego, który zagrażał istnieniu Pomorza jako państwa. Droga do celu wiodła przez ściślejszy związek z państwami skandynawskimi, gdzie sukces polityki pomorskiej znalazł wyraz w zapewnieniu tronu trzech królestw Erykowi I, synowi Warcisława VII.

Najważniejszym partnerem w walce z Zakonem pozostawała jednak Polska. Wacław VII był zwolennikiem tendencji zjednoczeniowych, przejawiających się zarówno w Polsce, jak i na Pomorzu, dążeniem do reintegracji Królestwa Polskiego¹¹. Bliskie stosunki książąt słupskich z Polską weszły w nową fazę w 1390 roku, wówczas bowiem przyjęły one formę regularnego stosunku lennego. Tego roku w Pyzdrach książę słupski Wacław VII złożył Władysławowi Jagielle formalny hołd z księstwa słupskiego. Wprawdzie w XIV czy XV wieku akty lenne nie miały już wielkiego znaczenia, niemniej faktem jest, że księstwo słupskie było rzeczywistym lennem Polski, i że w XV wieku książęta słupscy nieraz występowali w dokumentach między wasalami Korony Polskiej¹².

Złożenie hołdu spowodowało kontrakcję Zakonu i książęta słupscy, borykający się z trudnościami wewnętrznymi, ulegali naciskom jego dyplomacji i przemocy. W maju 1405 roku przedstawiciele Słupska i Darłowa wypłacili jednak Krzyżakom ostatnią ratę pożyczki zaciągniętej przez Wacława VII, a książę Bogusław VIII, który od połowy 1403 roku, po śmierci Barnima V, samodzielnie sprawował władzę w księstwie słupskim, nadal szukał oparcia w Polsce. Co prawda w czasie bitwy pod Grunwaldem formalnie zachował neutralność, gdyż w sierpniu 1409 roku zawarł przymierze wojskowe z Krzyżakami, ale po klęsce Zakonu pojawił się w obozie króla polskiego pod Malborkiem, gdzie złożył mu hołd 29 sierpnia 1410 roku. Następnie występował jako sojusznik Polski podczas podpisywania pokoju toruńskiego i później nie zmienił swego stosunku wobec Polski, nawet pod naporem najazdów i represji krzyżackich¹³.

Długotrwałe spory książąt słupskich z Krzyżakami zakończyły się praktycznie dopiero w 1466 roku. Wcześniej przeciągająca się wojna między Polską a Zakonem, a także walki o dziedzictwo po Eryku I, wzmogły w społeczeństwie księstwa nastroje antywojenne.

Stany księstwa słupskiego uzależniły wówczas złożenie hołdu Erykowi II od potwierdzenia posiadanych przez nie przywilejów oraz od zakończenia wojny z Zakonem. Eryk II w sierpniu 1466 roku zakończył pertraktacje z królem polskim. Zawarł on też porozumienie z dowódcami wojsk krzyżackich stacjonujących w Łęborku i Bytowie. Ustalono, że książę wypłaci im za te miasta i ziemie 8000 złotych reńskich. Poręczyły stany księstwa słupskiego. Włączenie Łęborka i Bytowa w granice księstwa rozszerzyło i umocniło jego oddziaływanie gospodarcze¹⁴. Natomiast sprawa ściślejszego powiązania Pomorza Zachodniego z Polską po raz ostatni została podjęta w 1522 roku. Było to jednak już po oficjalnym uznaniu Pomorza Zachodniego za bezpośrednie księstwo Rzeszy¹⁵.

REFORMACJA I PROTESTANTYZM

Główne wydarzenia związane z wprowadzeniem reformacji w Słupsku i okolicach rozegrały się w latach 1524 i 1525, a były wynikiem działalności Jana Amandusa, który przybył z Gdańska w listopadzie

1524 roku. Podburzył tłum, wtargnął do kościoła Mariackiego, zniszczył ołtarz, figury świętych i obrazy, następnie napadł na klasztor dominikanów, demolując go, rabując i rozpędzając zakonników. Obawiając się dalszych rozruchów, rada miejska Słupska zwróciła się o pomoc do księcia. Prośbę o obronę i opiekę wystosowało także duchowieństwo katolickie.

Książę Jerzy I przybył do Słupska w listopadzie 1525 roku. Aman-dus przed jego przybyciem opuścił miasto i przeniósł się do Szczecina. Mimo wydania jeszcze w lipcu 1525 roku przez obydwu władców pomorskich Jerzego I oraz Barnima IX mandatu nakazującego w ostrej formie wypędzenie i ukaranie luterzańskich kaznodziejów oraz restytuowanie dotychczasowych stosunków kościelnych, osobista interwencja Jerzego I w Słupsku nie zdławiła w mieście reformacji¹⁶. Niemiecki charakter nowej religii sprawił, że na Pomorzu Zachodnim, podobnie jak i w całej Europie, udzieliła jej poparcia przede wszystkim ludność niemiecka i wynarodowieni Słowianie, którzy nie umieli już mówić ani po polsku, ani po kaszubsku¹⁷.

Przejście książąt zachodniopomorskich na protestantyzm z biegiem czasu pociągnęło za sobą prawie całkowitą likwidację katolicyzmu na Pomorzu Zachodnim. Wykonywanie jakichkolwiek katolickich praktyk religijnych, publicznie lub w ukryciu, było surowo zakazane i od 1679 roku groziło uwięzieniem. Pod względem organizacyjnym Kościół katolicki od 1545 roku przestał na tym terenie faktycznie istnieć¹⁸.

Reformacja oznaczała też likwidację klasztorów, które książęta gdańscy i zachodniopomorscy zakładali celem ściślejszego związania nowo zdobytych bądź inaczej przyłączonych ziem. Tak osadzono nad jeziorem Bukowem na ziemi sławieńskiej cystersów, a po 1281 roku z żeńskiego klasztoru w Trzebiatowie, inkorporowanego do męskiego klasztoru premonstratensów w Białobokach, trafiły do Słupska norbertanki¹⁹. Książę Mściwoj II dokumentem wystawionym w 1288 roku nadał im niektóre wsie, zwalniając jednocześnie od „ciężarów prawa polskiego”: „Ponadto potwierdzamy, że nadaliśmy poniżej zapisane włości, położone w kasztelanii słupskiej, pospolicie zwane: Biatków (wieś zaginiona), Rydzewo, Redzikowo, Sidzino, Wiklino, Widzino...”²⁰.

Książęta pomorscy wykorzystali reformację dla przeprowadzenia sekularyzacji dóbr kościelnych i powiększenia tą drogą obszaru domen²¹. Opowiadali się po jej stronie, mając na uwadze możliwości przejęcia majątków duchowieństwa.

Pierwszym księciem, który oficjalnie udzielił reformacji poparcia, był Filip I²², choć wcześniej Bogusław X przez szereg reform przygotował grunt do wprowadzenia luteranizmu na terenie księstwa. To on dokonał sekularyzacji dóbr klasztoru w Białobokach. Starał się też podporządkować Kościół interesom państwa i utworzyć rodzaj kościoła państwowego²³.

W Słupsku przejęte zostały przez administrację książęcą posiadłości ziemskie zakonu norbertanek. Dobra te, wraz z innym majątkiem kościelnym, miały stanowić źródło dochodów nowo utworzonej i kontro-

lowanej przez miasto kasy, służącej do pokrywania potrzeb miejscowego kościoła i szkolnictwa²⁴. Na podstawie podziałów kościelnych z XVI wieku można przypuszczać, że granica kasztelanii słupskiej i sławieńskiej przebiegała mniej więcej na wschód od Pałowa, Komorczyzna, Noskowa, Runowa Sławieńskiego, Sycewic, Wrzącej i Barwina, natomiast krańcowymi osadami podległymi grodowi w Słupsku były między innymi: Gać, Zębowo, Sycewice, Kczewo, Kuleszewo i Zagórki²⁵.

Stosunkowo dużo wiadomo o losie parafii w obecnej gminie Kobylnica podczas reformacji i przechodzenia ludności tych terenów na protestantyzm.

Kobylnica do czasu wielkiej wizytacji Kościoła w 1590 roku była tylko filią kościoła parafialnego pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny w Słupsku i zarządzali nią diakoni kościoła Mariackiego²⁶. W 1617 roku księżna Anna Croy utworzyła w Kobylnicy samodzielną parafię i na jej rzecz przekazała odsetki od kapitału w wysokości 500 guldenów oraz ogród w mieście. Pierwszym proboszczem został Erasmus Jancke, ustanowiony w 1612 roku.

Ewangeliccy pastory działali w Słupsku i Kobylnicy jeszcze w maju 1945 roku, kiedy przebywali tam przedwojenni mieszkańcy. Wówczas radziecki komendant pozwolił odprawiać w kościele ewangelickie nabożeństwa. W czerwcu przybywali już Polacy. Pastory Drescher i Paul Scharnowske mogli głosić kazania aż do czasu deportacji do Niemiec²⁷. Ostatnim pastorem w Kwakowie był Max Lechner (1931–1945/1946). Za jego czasów do tej gminy kościelnej należało osiem miejscowości i parafia ta liczyła 3112 wiernych²⁸. Pastor Lechner troszczył się o parafian do końca. Pod kierownictwem jego i burmistrza Ratzkego przed wejściem Armii Czerwonej 6 marca 1945 roku wyruszyła z Kwakowa kolumna uciekinierów²⁹.

W stopniowej, powolnej rekatolizacji Pomorza Zachodniego, zwłaszcza w XVIII wieku, istotną rolę odegrały coraz liczniejsze garnizony wojskowe oraz fryderykańska akcja kolonizacyjna, która w znacznej części opierała się na ludności wyznania rzymsko-katolickiego. Powodowany postulatami garnizonu szczecińskiego Fryderyk Wilhelm I zezwalał w 1717 roku na trzy-czterodniowy pobyt w tym mieście duchownego katolickiego.

W 1772 roku doszło w Szczecinie do założenia gminy katolickiej, nad którą 10 lat później stała opiekę duszpasterską przejęli dominikanie z Halberstadt. Była to pierwsza obok Stralsundu i przez wiele lat jedyna parafia katolicka na całym Pomorzu Zachodnim. Dla rozwoju katolicyzmu na Pomorzu Za-

Portret Anny de Croy z epitafium księżniczki w kościele zamkowym w Słupsku. Źródło: Wikipedia.pl.

chodnim bardzo duże znaczenie miał też intensywny, zwłaszcza po 1870 roku, napływ katolickiej ludności polskiej z Wielkopolski, Pomorza Nadwiślańskiego, Śląska i innych terenów Niemiec oraz dalszy wzrost liczby garnizonów wojskowych³⁰. Przepisy Pruskiego Prawa Krajowego z 1794 roku rozróżniały trzy rodzaje związków wyznaniowych, wyraźnie uznanych przez państwo. Były nimi kościoły: katolicki, luterkański i kalwiński, publicznie uznane, lecz nieuprzywilejowane (tolerowane) drobne sekty, menonici oraz judaizm.

W świetle przepisów Pruskiego Prawa Krajowego państwo pruskie nie znało religii panującej³¹. Oczywiście na ziemiach tych, gdzie dominował protestantyzm, katolicy w praktyce byli poddani częściej dyskryminacji³².

WIEK XVII – POCZĄTEK XIX: POTOP SZWEDZKI, WOJNA TRZYDZIESTOLETNIA I NAPOLEOŃSKA

Atak armii szwedzkiej na Pomorze Zachodnie, podjęty latem 1630 roku, otwierał nowy okres w dziejach ziemi słupskiej³³. Wojna trzydziestoletnia, zapoczątkowana w Czechach w 1618 roku, dotknęła Pomorze Zachodnie z pewnym opóźnieniem.

Władze Słupska do konkretnych przedsięwzięć militarnych przystąpiły dopiero w 1626 roku, kiedy działania wojenne zbliżały się zarówno do zachodnich, jak i wschodnich granic księstwa³⁴. W latach 1626 i 1627 doszło do naruszenia granic pomorskich przez wojska obydwu walczących stron. W początkach listopada 1626 roku zjawił się w Uście oddział szwedzkiej piechoty, domagając się przetransportowania do Pucka, a w marcu 1627 roku niedaleko Słupska znalazły się oddziały szwedzkie, maszerujące z Meklemburgii do Prus. Zostały wkrótce pobite przez polskie wojska generała Koniecpolskiego w bitwie pod Czarnem³⁵. Wg archiwalnego rękopisu z 29 marca 1627 roku generał Koniecpolski, dowodzący między innymi Tatarami, Turkami i Węgrami, przybył z Czarnej Dąbrówki do Sierakowa Słupskiego i spotkał się tu z dowódcą wojsk szwedzkich, które miały swój obóz w Krępie. W wyniku przeprowadzonych pertraktacji szlachta słupska nie poniosła żadnych strat³⁶.

Nowy etap w okresie wojny trzydziestoletniej zapoczątkowała tak zwana kapitulacja franzburska. W rezultacie w listopadzie 1627 roku książę Bogusław XIV został zmuszony do zakwaterowania na terenie księstwa ośmiu regimentów wojsk cesarskich. Ciężar ich utrzymania spadł na mieszkańców.

Kapitulacja we Franzburgu otworzyła nowy okres bezwzględnej eksploatacji Pomorza przez obce wojska. Krytycznej sytuacji miasta i okolicy nie poprawiło ustąpienie wojsk cesarskich i ponowne zajęcie księstwa słupskiego przez Szwedów. Po klęsce wojsk szwedzkich nad Nordlingen we wrześniu 1634 roku ciężar kontrybucji wzrósł jeszcze bardziej³⁷.

Gdy cały kraj pogrążony był w wyniszczającej wojnie, 10 marca 1637 roku zmarł Bogusław XIV, ostatni książę z dynastii Gryfitów. Wła-

dzę nad Pomorzem już za jego życia sprawowali namiestnicy szwedzcy i ona nadal pozostała w ich rękach. Stany pomorskie miały wiele powodów do niepokoju, bo w chwili śmierci dynastii wchodziła w życie umowa z elektorem brandenburskim – „układ o przeżycie”, zawarty w 1529 roku w Grimnitz z Hohenzollernami przez Jerzego I. Wyznaczeni testamentem przez księcia Bogusława XIV radcy pomorscy starali się utrzymać władzę nad krajem, ale ich wysiłki nie przyniosły rezultatów, przeciw nim bowiem, jak również przeciw Szwedom, wystąpił ostro elektor, popierany przez cesarza Ferdynanda III. Brandenbursko-szwedzkie zawieszenie broni podpisano dopiero w lipcu 1641 roku, ale wojnę zakończył dopiero pokój westfalski w 1648 roku. Szwedom przyznano część Pomorza położoną po lewej stronie Odry, a głównym sukcesorem pomorskiej dynastii Gryfitów zostali Hohenzollernowie brandenburscy, którzy w 1653 roku zajęli teren Pomorza słupskiego³⁸.

Z rodu Gryfitów przy życiu pozostali jedynie: księżna Anna, najmłodsza siostra Bogusława XIV, i jej syn Ernest Bogusław de Croy, który w zamian za zrzeczenie się na rzecz elektora brandenburskiego tytułu biskupa kamieńskiego otrzymał godność namiestnika Prus Wschodnich. Podział Pomorza z 1653 roku zachował się aż do roku 1720, czyli do czasu wytworzenia się dogodniejszej sytuacji politycznej dla państwa prusko-brandenburskiego³⁹.

XIX-wieczne zabudowania na wsi kobylnickiej.

Tereny wchodzące aktualnie w skład gminy Kobylnica w miarę często wzmiankowane są w opisach zimowej ofensywy armii napoleońskiej na resztki wojsk pruskich, broniących się jeszcze na Pomorzu i w Prusach Książących. W akcji tej uczestniczyły również jednostki odrodzonego wojska polskiego pod naczelnym dowództwem Jana Henryka Dąbrowskiego. Dąbrowski skierował na Pomorze słupskie jednostkę generała

Amilkara Kosińskiego. Oddziały te zajęły 24 stycznia 1807 roku Chojnice, a kilka dni później Bytów. Równocześnie pułkownik Garczyński oswobodził Wałcz, generał Jan Łubieński zajął 29 stycznia Czarne, 3 lutego zaś Szczecinek⁴⁰.

W tym też czasie na Pomorzu Zachodnim zaczęły koncentrować się większe siły pruskie. Dąbrowski skierował przeciwko nim oddział około 1700 ludzi, a dowództwo zgrupowania 12 lutego od generała Kosińskiego przejął generał Michał Sokolnicki. Nieco wcześniej, dla zastraszenia nieprzyjaciela i rozpoznania terenu, przez Bytów w kierunku Słupska udały się oddziały pospolitego ruszenia dowodzone przez generałów Łubieńskiego i Trzebuchowskiego.

Ponieważ zasadniczym celem działań było przejście komunikacji nieprzyjaciela między Gdańskiem a Kołobrzegiem, a nadchodziły wieści o wzmacnianiu w Słupsku pruskiej bazy dywersyjnej posiłkami z Gdańska, generał Sokolnicki wzmocnił flankę północną i osobiście przejął dowodzenie wyprawą na Słupsk. Korzystnym zbiegiem okoliczności w mieście tym od 10 lutego stacjonowała tylko jedna kompania pruska.

Główna część wojsk polskich, przeczesując dokładnie okolice, zbliżała się do Słupska szerokim półkolem, którego jedno ramię sięgało aż po Lębork. Obeznani w walce na Pomorzu Zachodnim strzelcy konni pułkownika Garczyńskiego przeprawili się na lewy brzeg Słupi z zadaniem faktycznego zaatakowania miasta od zachodu. Większość sił jazdy i piechoty polskiej zbliżała się od strony południowo-wschodniej. Załoga pruska w mieście czekała w pełnym pogotowiu. Wcześniej Prusacy obsadzili 40 strzelcami Wzgórza Kobylnickie, położone na południowy zachód od Słupska, reszta kompanii postanowiła bronić najkorzystniej umocnionego rejonu przy Bramie Młyńskiej⁴¹. W bezpośrednim oblężeniu Słupska ze strony polskiej brało udział około 500 żołnierzy i cztery szwadrony kawalerii.

Walki rozpoczęły się 18 lutego przed wieczorem pozornym natarciem konnicy Garczyńskiego od strony zachodniej. Ludzie Garczyńskiego, którzy podeszli pod mury, niespodzianie bez walki opanowali Nową Bramę i wkroczyli do miasta. Prusacy zerwali mosty i zatarasowali podejścia barykadami. Szturmujący Bramę Młyńską Polacy musieli wycofać się z powodu braku amunicji.

Po kończącym wojny napoleońskie kongresie wiedeńskim (1815 rok) Pomorze nadal stanowiło część składową królestwa pruskiego, a po przeprowadzeniu pruskiej reformy administracyjnej ziemia słupska znalazła się w prowincji Pomorze.

GOSPODARKA NA ZIEMI SŁUPSKIEJ OD XVII DO I POŁOWY XX WIEKU

Pomorze Zachodnie do XVIII wieku było odbiorcą polskiego zboża, Prusy tymczasem, pragnąc usunąć je z rynku pomorskiego, zabroniły w 1722 roku importu obcego zboża. Zarządzenie to było korzystne dla

junkrów pruskich, gdyż zapewniało im wysoką cenę zboża, ale szkodliwe dla handlu pomorskiego.

Odczuwany na Pomorzu brak polskiego zboża pokrywano przemymem z Polski. Stąd z radością przyjmowano każdą ulgę od zakazu handlu zbożem, a najważniejszą był patent króla pruskiego Fryderyka II z 1744 roku, zezwalający na handel zbożem⁴². Natomiast na podstawie edyktu o zniesieniu pańszczyzny z 9 października 1807 roku w latach 1818–1823 uwłaszczono chłopów w posiadłościach miejskich Słupska, do których należały m.in. Kruszyna i Lulemino. Dotychczasowi użytkownicy gospodarstw w zamian za roczną rentę otrzymali na własność ziemię wraz z zabudowaniami⁴³.

Od XVII wieku w Słusku i okolicach rozwijało się rzemiosło spożywcze. Przed browarnikami reprezentowali je piekarze, a z rzemiosłem piekarskim ściśle związane było młynarstwo. Mieszkańcy Słupska mieli zboże w młynie zamkowym, ale gdy był zamykany, korzystali z tak zwanego Kobylnickiego Młyna. Normalnie młyn w Kobylnicy⁴⁴, podobnie jak młyn w Luleminie, obsługiwały mieszkańców wsi miejskich, gdyż pod koniec XVI wieku młyny konkurowały.

XIX wieczny młyn w Luleminie. Widok współczesny. Źródło: Airbnb.pl.

W ciągu pierwszej połowy XIX wieku główną gałęzią produkcji pozarolniczej na wsi pomorskiej było niewątpliwie gorzelnictwo. W dziedzinie tej zaszły zresztą w tym czasie istotne przeobrażenia, przede wszystkim zboże, używane jako podstawowy surowiec do produkcji wódki, zostało wyparte przez ziemniaki. Natomiast w połowie XIX wieku zaczęło funkcjonować cukiernictwo⁴⁵.

Spośród trzech typów własności wiejskiej, występującej w tym okresie w powiecie słupskim: państwowej, miejskiej i szlacheckiej, zdecydowanie przeważała ta ostatnia, a drugie miejsce zajmowała własność

państwowa. Własność szlachecka, chociaż dominująca, była jednak rozdrobniona, dotyczyło to również posiadłości rodów junkierskich, między innymi Zitzewitzów i Puttkamerów.

Podobnie jak na całym obszarze Pomorza Zachodniego, tak i we wsiach powiatu słupskiego rozwinięta była gospodarka folwarczna. Folwarki bądź przynajmniej owczarnie znajdowały się również przy większych dworach szlacheckich. Do największych pod względem ilości zabudowań (dymów) wsi miejskich pod koniec XVIII wieku należała Ustka – licząca 37 dymów, Dębica Kaszubska – 26 i Lulemino – również 26 dymów. Kobylnica stanowiła własność mieszaną⁴⁶.

Na okres sprzyjającej koniunktury w rolnictwie przypadło wzmożone tempo budownictwa połączeń komunikacyjnych w rejencji słupskiej. Zgodnie z założeniami państwowego programu budownictwa powstała przebiegająca przez tereny dzisiejszej gminy Kobylnica szosa Szczecin-Koszalin-Słupsk-Gdańsk, którą oddano do użytku w latach 1836–1837; w latach 1845–1849 zbudowano szosę Słupsk-Suchorze-Miastko, a przed pierwszą wojną światową szosę wiodącą z Łosina przez Sierakowo, Kończewo i Kuleszewo do Barcina oraz Kępic. Budowano również drogi kolejowe: w 1869 roku dociągnięto do Słupska tory kolejowe z Koszalina i Sławna, a w 1879 roku zakończono budowę kolei Słupsk-Korzybie-Miastko-Szczecinek⁴⁷.

30 stycznia 1933 roku pruska prowincja Pomorze nadal należała do najslabiej uprzemysłowionych regionów Rzeszy Niemieckiej. Pomorze Zachodnie ciągle było krajem rolniczym. Handel, rzemiosło i przemysł służyły głównie potrzebom rolnictwa i rzadko osiągały znaczenie ponadregionalne. Więcej niż czwarta część majątków znajdowała się w rękach zasiedziałych rodów szlacheckich, takich jak: Putbus, Puttkamer, Maltzahn, Zitzewitz, Kleist i inne. Pomorze było ponadto bardzo słabo zaludnione: przypadały tutaj 62 osoby na kilometr kwadratowy⁴⁸.

W okresie międzywojennym rolniczy charakter okolic Słupska sprzyjał rozwojowi, szczególnie w mieście, przemysłu rolno-przetwórczego, przerabiającego nadwyżki produkcji rolnej mleka, ziemniaków i zboża. Zmiany na gorsze, spowodowane wojną, szybko obejmowały wszystkie dziedziny życia. Już 27 sierpnia 1939 roku rząd niemiecki wprowadził system racjonowania żywności, mydła, opału i odzieży. W konsekwencji ludzie wykupywali wszystko, aby tylko zrealizować talony. Pod względem zaopatrzenia w żywność słupszczanie i tak byli w lepszej sytuacji niż mieszkańcy wielkich miast, bo niemal wszyscy mieli krewnych na wsi i tam zaopatrywali się w artykuły spożywcze⁴⁹.

POLSCY ROBOTNICY SEZONOWI – OKRES DO 1939 ROKU

Następstwem zacofania gospodarczego Pomorza słupskiego była masowa ucieczka ludności, zwłaszcza wiejskiej, w głąb Rzeszy – rozpoczęła się w połowie XIX wieku, a w następnych latach miała już charakter

masowy. W ogromnej większości Pomorze Zachodnie opuszczali ewangelicy. Silnie odczuwany brak siły roboczej uzupełniono pracą polskich robotników z zaboru rosyjskiego lub austriackiego⁵⁰.

Katolicki kościół św. Ottona w Słupsku. Źródło slupsk.pl.

Robotnicy sezonowi, którzy przybywali na Pomorze Zachodnie, byli katolikami⁵¹. Politycy niemieccy uderzyli rychło na alarm, dostrzegając w zjawisku emigracji na zachód, przy równoczesnym napływie obcych robotników, niebezpieczeństwo opanowania tych ziem przez ludność polską. Dlatego władze pruskie postarały się o to, by uniemożliwić Polakom osiedlanie się na stałe. Robotnicy polscy przybywali tylko na sezon robót letnich, a na zimę powracali do swych domów. Poza robotnikami rolnymi zaczęli również pojawiać się w tym czasie polscy rzemieślnicy i robotnicy przemysłowi. Wobec tego w końcu XIX wieku Niemcy zaczęli coraz głośniej mówić o „polskim niebezpieczeństwie”, zauważając, że proporcje ilościowe między ludnością polską a niemiecką zaczęły przesunąć się na korzyść tej pierwszej. Konflikt uległ zaostrzeniu po pierwszej wojnie światowej i powstaniu niepodległego państwa polskiego⁵².

Wcześniej polskie dążenia niepodległościowe miały upartego przeciwnika w osobie kanclerza Ottona von Bismarcka. Na czasy jego urzędowania przypadł antykatolicki i antypolski Kulturkampf oraz powołanie komisji osiedleńczej.

W latach 1862–1898 Bismarck był właścicielem podkępickiego Warcina i często przebywał w tej miejscowości, zaś jego żona, Johana von Bismarck, z Puttkamerów z Barnowca, nierzadko bywała u rodziny w Redęcinie⁵³.

Pierwsza wojna światowa i powstanie w jej wyniku niepodległego państwa polskiego wzbudziły wielkie nadzieje w ludności polskiej zamieszkanej na środkowym Pomorzu. Znakomity uczony polski, znawca kaszubszczyzny Alfons Parczewski, w referacie opracowanym dla Polaków biorących udział w kongresie pokojowym w Wersalu, postulując powrót do Polski powiatów: złotowskiego, wałeckiego, lęborskiego i bytowskiego, domagał się również przyłączenia do niej powiatu słupskiego. Jednak traktat pokojowy nie uwzględnił tych żądań⁵⁴.

Udział polskich robotników sezonowych na tych terenach zaczął poważnie zmniejszać się dopiero począwszy od lat 30. XX wieku. W 1932 roku oficjalnie nie przybył już do Niemiec ani jeden polski robotnik. W prowincji pomorskiej pozostawało ich wówczas zaledwie około trzech tysięcy. O spadku ich liczby zdecydowało stanowisko władz III Rzeszy, które zdecydowanie zmniejszyły limity imigracyjne robotników sezonowych z Polski, chcąc zapobiec liczebnemu wzrostowi Polaków na tym obszarze⁵⁵.

Przez cały okres międzywojenny Słupsk (Stolp), ze względu na swoje nadgraniczne położenie, traktowany był, zarówno przez władze Republiki Weimarskiej, jak również przez władze hitlerowskie, jako poważny ośrodek propagandy antypolskiej. Z punktu widzenia stosunków narodowościowych w Słupsku i w powiecie nie było to niebezpieczeństwo realne, gdyż na przykład w 1926 roku, według tajnych danych niemieckich, w powiecie słupskim mieszkać miało niewielu Polaków, w dodatku rozproszonych po całym jego obszarze.

ROBOTNICY PRZYMUSOWI – II WOJNA ŚWIATOWA

Mieszkańcy okolic Słupska, położonego w pobliżu ówczesnej granicy polsko-niemieckiej, stosunkowo wcześniej mogli zaobserwować oznaki zbliżającej się napaści na Polskę. Już wiosną 1939 roku rozpoczęły się systematyczne przerzuty jednostek Wehrmachtu w kierunku granicy.

W Słupsku widać było ożywienie w miejscowym 5. Pułku Kawalerii, na lotnisku w Redzikowie oraz w nowych, zbudowanych w połowie lat 30., koszarach przy obecnej ulicy Bohaterów Westerplatte. 1 września 1939 roku o godzinie 4.45 oddziały hitlerowskie, także z obszaru powiatu słupskiego, podjęły agresywne działania przeciw Polsce⁵⁶.

Od września 1939 roku całe życie Słupska i okolicy zostało podporządkowane toczącej się wojnie. Najpoważniejsze problemy wynikały z braku mężczyzn w wieku produkcyjnym, gdyż wcielano ich do Wehrmachtu. Na teren Słupska i powiatu zaczęto kierować robotników z podbitych krajów. Byli to zarówno jeńcy wojenni, jak i robotnicy cywilni.

Oprócz Polaków trafiali tu robotnicy przymusowi pochodzenia rosyjskiego, litewskiego, łotewskiego, francuskiego i holenderskiego. Czekali ich złe warunki pracy, marne wyżywienie, brak odzieży, nierzadko fatalne traktowanie przez nadzorujących Niemców, obowiązek noszenia specjalnych oznaczeń, poniżanie godności narodowej, ograniczanie swobody poruszania się i uprawiania praktyk religijnych, praca dodatkowa i niedzielna, głodowe płace, kary i represje: pieniężne, cielesne, areszt i więzienie, obozy karne⁵⁷.

Główną przyczyną nienawistnego, wrogiego i pogardliwego stosunku Niemców do robotników przymusowych była przede wszystkim partyjna propaganda, uznająca Niemców za rasę panów. W grę mogły wchodzić również takie czynniki, jak zastarzałe antagonizmy narodowe.

PROCES GERMANIZACJI SŁOWIAN I POLAKÓW

Przedwojenne społeczeństwo powiatu słupskiego kształtowało się w ciągu wieków głównie z dwóch grup etnicznych – ludności słowiańskiej (kaszubskiej), przybyłej tutaj we wczesnym średniowieczu z południowych rejonów ziemi polskich, i ludności niemieckojęzycznej, osiadłej zwłaszcza w ramach trwającej od XIII wieku kolonizacji⁵⁸. Zdaniem kronikarza niemieckiego Tomasza Kantzowa, w XVI wieku na wschód od Koszalina i Białogardu ludność wendyjska mówiła wyłącznie po kaszubsku.

W okolicach Sławna, Darłowa i Ustki ludność niemiecka stanowiła zaledwie wyspy wśród Słowian, i to tylko w miastach. Nawet typowe niemieckie nazwiska miały słowiańską tradycję. Postępującą szybko germanizację Pomorza Zachodniego wzmogła rozwijająca się reformacja⁵⁹. Mimo to chłopci, a nawet część szlachty Pomorza słupskiego, nadal używali niemal wyłącznie swej rodzimej gwary kaszubskiej.

Pod koniec XVI wieku pojawiła się sprawa świadczenia posług religijnych na rzecz ludności kaszubskiej w jej rodzimym języku przez duchownych kościoła św. Piotra na Starym Mieście w Słupsku. Komisja wizytująca ten kościół w 1590 roku zalecała między innymi, aby pastor zaangażował zakrystiana znającego język polski i niemiecki, który w razie potrzeby miałby pełnić funkcje duszpasterskie.

Nastąpiło to dopiero w 1623 roku. Z uwagi na podeszły wiek ówczesnego pastora Hartwiga i słowiańską ludność przynależną do tej parafii, księżna Erdmunt'a i miejscowy prepozyt Rubenow przydzielili do tego kościoła w charakterze diakona Pawła Manteya. Do jego obowiązków należało wygłaszanie w niedzielę w miejscowej kaplicy kazań po kaszubsku, udzielanie sakramentów oraz uczenie młodzieży kaszubskiej katechizmu i modlitwy w jej języku. Z uzasadnienia tej nominacji wynika, że języka niemieckiego nie znała większość mieszkańców wsi Lubuń i Skarszewy, przynależnych do tego kościoła, a także ludność wendyjska pracująca w Słupsku. Po Mantey'u, który w 1635 roku objął stanowisko pastora w Rowach, funkcję diakona w kościele św. Piotra na Starym Mie-

ście przez pewien czas pełnił autor „Małego katechizmu”, Michał Pontanus (Mostnik)⁶⁰.

Ostatecznie jednak ludność kaszubska została pozbawiona opieki duszpasterskiej aż na 33 lata. Tak było nie tylko w Słupsku, ale i w wielu innych parafiach. O polskim charakterze wsi na Pomorzu słupskim w początkach XVII wieku świadczy między innymi fakt, że podczas przysięgi lennej drobnej szlachty okręgu słupskiego w 1601 roku okazało się, iż tylko trzy osoby mogły złożyć ją w języku niemieckim, inne natomiast przysięgały po polsku⁶¹.

Przejawem dążności władz Kościoła zachodniopomorskiego do wyparcia języka słowiańskiego z religii, a dalej ze wszystkich przejawów życia, było chociażby niepodejmowanie działań mających na celu dostarczenie wiernym odpowiednich ksiąg religijnych. Przebudowa stosunków kościelnych spowodowała upadek kultury religijnej ludności kaszubskiej⁶².

Duchowieństwo niemieckie nie chciało dopuścić do polskich nabożeństw i starało się je ograniczać do minimum. Wydano nawet zarządzenie zabraniające polskiej spowiedzi osobom znającym język niemiecki. Ludność niemiecka i zgermanizowana księstwa zachodniopomorskiego szybko osiągała przewagę liczebną nad ludnością słowiańską. Odgrywała też główną rolę w życiu politycznym, gospodarczym, społecznym, kulturalnym i religijnym. Ludność słowiańska była w tych dziedzinach dyskryminowana, a przykładem może być zakaz przyjmowania Wenedów do cechów rzemieślniczych.

Doszło też do dalszego rozluźnienia związków Pomorza Zachodniego z Polską, tak na płaszczyźnie politycznej, jak i kulturalnej. Istotny wpływ na postępy germanizacji wywarły również zniszczenia spowodowane przez wojnę trzydziestoletnią, które mocno dotknęły zwłaszcza biedniejszą, słowiańską ludność. We wschodnich regionach księstwa zachodniopomorskiego poważne skupiska ludności kaszubskiej ciągle utrzymywały się w okręgach słupskim, miasteckim i szczecineckim. Byli to nie tylko chłopci, ale niejednokrotnie także szlachta. Wielu Kaszubów w tej części Pomorza władało wprawdzie językiem niemieckim, ale nie było to regułą: wiadomo, że administracja książęca w kontaktach z ludnością kaszubską wzmiankowanych terenów musiała niejednokrotnie korzystać z pomocy tłumaczy. Spośród szlachty zamieszkującej ten obszar językiem kaszubskim w omawianym okresie władali między innymi Puttkamerowie i Zitzewicowie.

W okresie samodzielności Pomorza wpływy niemieckie nie były wynikiem świadomej polityki państwowej Niemców, lecz rezultatem ich faktycznej przewagi społecznej i gospodarczej. Przedstawiciele dynastii pomorskiej, chociaż już zgermanizowani, mieli jeszcze wyraźne poczucie odrębności narodowej Pomorza i chętnie odwoływali się do jego słowiańskich tradycji. Brandenburczycy zaś występowali wobec świata słowiańskiego w roli stróża niemczyzny, stąd też od czasu objęcia przez

nich panowania zaczęły się wyraźne dążenia do zatarcia wszelkich śladów polskości tych ziem⁶³.

Wojna trzydziestoletnia i rozwój gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej oraz obcego osadnictwa zadecydowały, że w drugiej połowie XVII wieku i w wieku XVIII granica mowy słowiańskiej, ginącej wśród mieszczan i ziemian, a trwającej jeszcze u chłopów i drobnej szlachty, przesuwiała się wydatnie ku wschodowi. Zasięg mowy kaszubskiej cofnął się wówczas z linii Grabno – Strzelino – Reblino – Wrząca – Warcino, na linię Grabno – Dobieszewo – Kołczygłowy – Trzebielino. Najważniejszą rolę w wypieraniu ludności słowiańskiej ku wschodowi i zaniku gwary kaszubskiej, czego główne nasilenie nastąpiło po 1720 roku, odgrywały: ogólna polityka państwa pruskiego, włączenie w jej nurt Kościoła ewangelickiego oraz kolonizacja⁶⁴.

Przejęcie władzy nad kaszubskim obszarem językowym Pomorza Zachodniego, czyli terytorium zamieszkałym przez słowiańską ludność kaszubską, mówiącą swym ojczystym językiem, przez Hohenzollernów brandenburskich, miało dla niej historyczne znaczenie. Pierwsze lata rządów elektora Fryderyka Wilhelma nie przyniosły głębokich zmian w jej położeniu, nowe władze były bowiem pochłonięte budową struktur administracji państwowej i podatkowej. Kaszubski obszar językowy, obejmujący w połowie XVII wieku utworzone w 1725 roku powiaty słupski, miasteczki i południowo-wschodnią część sławieńskiego, w drugiej połowie XVII wieku i w początku XVIII wieku na tle brandenbursko-pruskiej części Pomorza Zachodniego wyróżniał się nie tylko trudną sytuacją ekonomiczną, lecz również większym uzależnieniem od szlachty, utrzymującej najżywsze kontakty z Polską, a także będącej w największej opozycji wobec elektorów brandenburskich królów pruskich. Niewielka jej część nawet nie rozumiała jeszcze języka niemieckiego. W początkowym okresie rządów brandenburskich na kaszubskim obszarze językowym nie nastąpiły większe zmiany w strukturze własności ziemskiej domen, miast i szlachty. Posunięcia w obrębie dóbr szlacheckich miały najwcześniej miejsce w powiecie sławieńskim, zaś w powiecie słupskim i miasteczkim dopiero od lat 70. XVII wieku.

W wyniku wypierania z ziemi miejscowej szlachty kaszubskiej, wiele wsi przeszło pod zwierzchnictwo wojskowo-urzędniczej szlachty związanej z brandenburskim systemem władzy. Następstwa tego procesu, niekorzystne dla ludności kaszubskiej, dały o sobie znać dopiero po pewnym czasie⁶⁵.

Wzmiankowana wcześniej walka o obsadę diakonatu przy kościele św. Piotra na Starym Mieście w Słupsku dowodziła, że ludność 16 okolicznych wsi, należąca do tej parafii, to jest szlachta, chłopstwo i inne kategorie wiernych, w przytłaczającej większości posługiwała się mową kaszubską. Szlachta tej parafii oraz ludność biedniejsza, nie rozumiejąc języka niemieckiego, aż do połowy XVIII wieku musiała korzystać z usług kaznodziejów znających język ich ojców.

Prawdopodobnie w miejscowościach bardziej oddalonych od Słupska proces wynaradawiania ludności słowiańskiej był jeszcze mniej zaawansowany. Dlatego nieodprawianie nabożeństw w języku polskim czy ich likwidacja w XVII wieku, a głównie w wieku XVIII, nie mogą być wystarczającym miernikiem zasięgu mowy kaszubskiej w tym okresie. Oparcie zasięgu mowy słowiańskiej na linii podziału synodu słupskiego na cyrkule, dokonanego pod koniec XVII wieku, również jest bardzo ryzykowne.

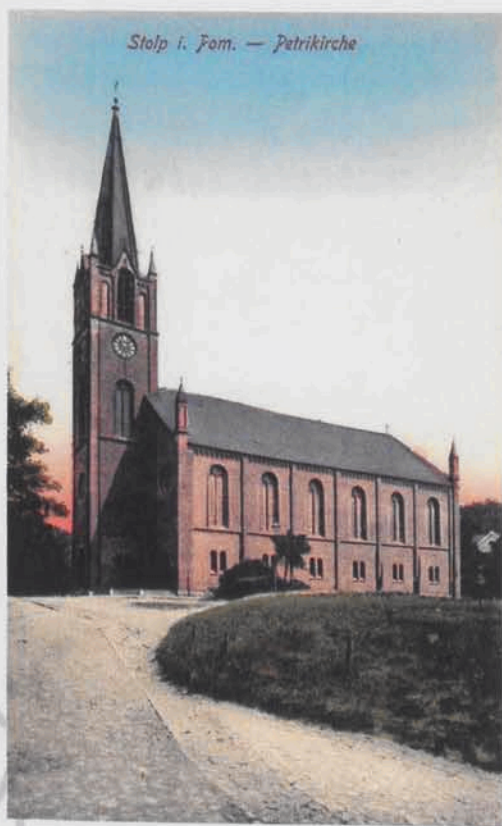
Prepozyt H. Sprögel podzielił w 1710 roku synod słupski na dystrykt kaszubski i niemiecki, zaliczając do tego ostatniego także słupską parafię św. Piotra, podczas gdy ponad 80 procent jej wiernych posługiwało się wówczas gwarą kaszubską. Akta wizytacji synodu słupskiego z początku XVIII wieku oraz relacje urzędników o niemożności wykonywania przez nich obowiązków służbowych w przypadku nieznajomości gwary kaszubskiej dowodzą, że w ciągu XVII wieku nie zaszły większe zmiany w dotychczasowym układzie stosunków etnicznych okolic Słupska.

Dopiero w drugim ćwierćwieczu XVIII wieku dynamika przemian etnicznych i wypierania grupy kaszubskiej w kierunku wschodnim przybrały na sile. W połowie XVIII wieku między północną częścią powiatu słupskiego i lęborskiego a powiatem bytowskim powstał ogromny klin

niemczyzny, który spowodował odizolowanie ludności słowiańskiej od reszty kaszubszczyzny i zamknięcie jej w rejonie Gardna i Łebska.

Począwszy od lat 40. XVII wieku zaznaczył się w Słupsku napływ znacznej liczby szlachty polskiej. Na tyle wzmocnił element słowiański lewobrzeżnej części Nowego Miasta, że koniecznością stało się utworzenie w nim szkoły z polskim językiem nauczania. Istniała ona niewątpliwie w latach 1649–1663, a niewykluczone, że nawet dłużej⁶⁶.

Zarządzenie Fryderyka Wilhelma I z 6 lipca 1735 roku, dotyczące rozwoju szkolnictwa, stwarzało formalno-prawne podstawy prowadzenia katechizacji w kościołach i nauki w szkołach po polsku. Niestety, wszyscy bez wyjątku landraci słupscy, prepozyci i dzierżawcy domeny słupskiej od lat 30. XVIII wieku, byli niechętni lub wrogo ustosunkowani do języka polskiego w kościele. Nie zwracali

Kościół św. Piotra w Słupsku
(widok sprzed 1945 roku).

więc uwagi na obowiązujące prawo, co stwarzało niekorzystny klimat dla upowszechniania katechizacji w języku polskim oraz czytania w tym języku w szkole. Dlatego w pierwszej połowie XVIII wieku reformy oświatowe Fryderyka Wilhelma I, zgodnie z intencją króla pruskiego, władz państwowych i kościelnych, były bodźcem upowszechnienia języka niemieckiego i przyspieszyły proces wypierania mowy kaszubskiej z kościołów i życia codziennego wschodniej części Pomorza Zachodniego. Ich rola i znaczenie w tym procesie uległy zwiększeniu po 1763 roku⁶⁷.

Przyjmuje się, że w 1702 roku, wraz ze zgonem pastora Chrystiana Bilanga, zaprzestano głoszenia kazań w języku polskim w Kwakowie⁶⁸. Dla procesu likwidacji języka polskiego w zborach ewangelickich doniosłe znaczenie miało założenie szkoły kadetów w Słupsku, gdyż wywodzili się z niej pastorzy synodu słupskiego, którzy byli głównymi wykonawcami planu likwidacji języka polskiego, opracowanego przez prepozyta tegoż synodu Hakena⁶⁹.

Po kongresie wiedeńskim, a w okresie kapitalistycznym państwa pruskiego, ucisk narodowy wzmógł się, co w konsekwencji prowadziło do postępującego zaniku polskiej mniejszości. Reformy w rolnictwie pozbawiły ziemi znaczną część kaszubskich chłopów i doprowadziły do ich masowej emigracji na tereny zamorskie lub do wielkich ośrodków przemysłowych, gdzie ulegali oni rychłemu niemieczeniu.

Do wynarodowienia młodzieży przyczyniły się również służba wojskowa i morska. Wielki wpływ na stosunki narodowościowe miała rozbudowa sieci szkół. Zlikwidowano ostatecznie naukę po polsku. Dzieciom kaszubskim groziły kary za odezwanie się w rodzimej mowie. Równocześnie używania języka polskiego zabraniali swym podwładnym niektórzy właściciele majątków⁷⁰.

Napływ osadników z zachodniej części Europy w ciągu wieków spowodował, że ukształtowało się nowe środowisko etniczne tych terenów. Na początku XIX wieku można było w powiecie słupskim mówić o trzech grupach ludności, w zależności od ich genetycznych uwarunkowań i lokalnych właściwości kulturowych.

Dwie z nich były pochodzenia germańskiego, jedna kaszubskiego. Pierwsza grupa mieszkała w pasie na północ od szosy Sławno-Słupsk, granicę wschodnią stanowiło jezioro Gardno. W tym rejonie przed wiekami osiedlali się koloniści dolnoniemieccy. Wsiami ich pierwotnego osadnictwa były między innymi Sycewice, Kobylnica oraz pobliskie Bierkowo. Najczęściej występujące tu nazwiska kolonistów, to: Albrecht, Schulz, Hoffmeister, Hildebant, Voss, Bolduan, Höppner, Pagel, Beckmann, Sonnemann, Buchrow, Granzow, Neitzel, Gurgel, Zessin. Większość powiatu, szczególnie przy szosie Sławno-Lębork, zamieszkiwali głównie osadnicy z Niemiec oraz przybysze z północnej Europy. Trzecia grupa to mieszkańcy okolic jezior Gardno i Łebsko, pochodzenia kaszubskiego⁷¹.

DZIAŁANIA FRONTOWE POD KONIEC II WOJNY ŚWIATOWEJ

Z początkiem 1945 roku druga wojna światowa dobiegała kresu. Kobylnica wraz z innymi miejscowościami położonymi w południowo-zachodniej części powiatu słupskiego otrzymała rozkaz ewakuacji już 6 marca wieczorem. Jeszcze tego samego dnia wiadomość tę przekazał mieszkańcom wójt Albrecht Runow.

Rankiem 7 marca mieszkańcy Kobylnicy, częściowo w kolumnie, częściowo indywidualnie, wyruszyli w kierunku Smołdzina. Walki w Kobylnicy i jej okolicach trwały do nocy z 7 na 8 marca. Rankiem 8 marca czołgi 18. Brygady Gwardyjskiej Armii Czerwonej wtargnęły przez Kobylnicę do Słupska. Usiłujących uciec mieszkańców Kobylnicy żołnierze Armii Czerwonej zawrócili z Choćmirówka. Również 8 marca Rosjanie zajęli Widzino. Ewakuację tej wsi uniemożliwiły zablokowane drogi. Walki o Kobylnicę długo przypominał wrak niemieckiego samobieżnego działa szturmowego Stug IV, które ze względu na charakterystyczny wygląd nierzadko nazywano potocznie „świńskim ryjem”. Stał w centrum Kobylnicy jeszcze wiele miesięcy po zakończeniu wojny. Usunięto go w 1947 roku podczas akcji odzłomowywania terenu⁷².

Tempo natarcia Armii Czerwonej było tak szybkie, że pokrzyżowało plany ewakuacji ludności niemieckiej i mienia ze wschodnich terenów Rzeszy, opracowane na przełomie lipca i sierpnia 1944 roku⁷³.

W planach przewidziano odpowiednie środki transportu dla ludności cywilnej: kolej, powozy konne i ciągniki mechaniczne. W ostateczności miały być organizowane kolumny piesze⁷⁴. Jednak w pierwszych dniach marca 1945 roku działania taktyczne wojsk radzieckich i polskich doprowadziły do rozczłonkowania hitlerowskiej Armii „Wisła” i odcięcia terenów położonych na wschód od Koszalina od dróg komunikacyjnych wiodących na zachód. O planowej ewakuacji ze strefy Słupska koleją i drogami lądowymi nie mogło więc być mowy. Pozostawała jedynie droga morska, przez porty utrzymywane jeszcze przez wojska hitlerowskie.

Jednak Bałtyk w tym czasie na równi z lądem stanowił arenę działań wojennych. Nie wszystkie statki wypływające w morze z ewakuowanym wojskiem i ludnością cywilną docierały do portów przeznaczenia⁷⁵.

Do tragicznych zdarzeń doszło w Lubuniu, gdzie ludność podejmowała próby ucieczki do Gdańska przez zaminowany most. Doszło do wybuchu i strzelaniny⁷⁶. Rosjanie zawrócili mieszkańców do domów, ale były ofiary śmiertelne⁷⁷. Nie udało się też ewakuacja Niemców z Kuleszewa – chłopów, pracowników majątku i uciekinierów z Prus, którzy tam przebywali. Wyszli ze wsi w dwóch kolumnach, ale wszędzie byli już żołnierze Armii Czerwonej i dalsza wędrówka okazała się bezcelowa⁷⁸.

POD ZARZĄDEM KOMENDANTURY WOJENNEJ ARMII CZERWONEJ

Tuż po wkroczeniu Armii Czerwonej w marcu 1945 roku życie codzienne mieszkańców Pomorza Zachodniego zostało podporządkowane regułom ustalonym przez radzieckie komendantury wojenne. Tworzono je, zachowując w zasadzie niemiecki podział administracyjny⁷⁹, zgodnie z porozumieniem polsko-radzieckim z 26 sierpnia 1944 roku. Miały zapewnić porządek i bezpieczeństwo w strefie przyfrontowej. Musiały zastąpić nieistniejące jeszcze polskie organy administracyjne.

W praktyce za ogólny chaos i bezprawie w znacznym stopniu odpowiadali sami żołnierze armii radzieckiej, dopuszczający się gwałtów, przemocy i grabieży. Nie brakowało wśród nich pospolitych przestępców, których Stalin wypuścił z więzień, dając im możliwość zrehabilitowania się ofiarną walką na froncie⁸⁰.

W Słupsku i najbliższych okolicach komendantury wojenne utworzone zostały natychmiast po zajęciu miasta przez Armię Czerwoną⁸¹. Niemal od razu radzieckie urzędy wojskowe rozpoczęły deportację Niemców do Związku Radzieckiego. Celem tej akcji było znalezienie i ukaranie tak zwanych politycznie podejrzanych elementów, czyli między innymi członków NSDAP i uczestników *Volksturnu*, oraz dostarczenie Związkowi Radzieckiemu siły roboczej z tytułu wynagrodzenia szkód wojennych⁸². Aresztowano kilka tysięcy osób podejrzanych o działalność w hitlerowskich organizacjach, zatrzymywano również szczególnie poszukiwanych fachowców. Jako więzienia i miejsca odosobnienia, w których grupowano i przygotowywano ludność niemiecką do deportacji, służyły w Słupsku magazyny przy dzisiejszej ulicy Szarych Szeregów (*Wasserstrasse*), budynek banku Rzeszy przy ulicy Armii Krajowej (*Wilhelmstrasse*), stary szpital wojskowy, budynki przy ulicy Partyzantów (*Blumenstrasse*) i magazyny owoców przy ulicy Kilińskiego (*Hindenburgstrasse*). Zatrzymanych przetrzymywano w bardzo złych warunkach, w przepełnionych i niedostosowanych do takiego celu budynkach. Dziennie dostawali dwie kromki chleba i trochę zupy. Chorowali i umierali na tyfus i inne choroby. Fala deportacji do Związku Radzieckiego punkt kulminacyjny osiągnęła na przełomie marca i kwietnia 1945 roku. Wiele osób nigdy tam nie dotarło – zginęli w drodze do punktu zbiorczego w Grudziądzu. Począwszy od połowy kwietnia 1945 roku, deportowano coraz mniej osób, z końcem tego miesiąca akcję wstrzymano. Władze radzieckie zrezygnowały z polityki represji wobec Niemców pod koniec wojny, na rzecz polityki ich pozyskiwania. Z początkiem maja 1945 roku większość zatrzymanych, przebywających jeszcze w Słupsku, zwolniono⁸³.

Jednym z głównych zadań komendantury wojennej było zabezpieczenie niemieckiego mienia. W praktyce Rosjanie traktowali je jako należny im łup wojenny⁸⁴. Już przy zajmowaniu miast i miejscowości przeszukiwali dokładnie mieszkania i piwnice. Rabowali wszystko, co można było wziąć ze sobą: zegarki, obrączki, biżuterię, srebrne naczynia oraz ubrania.

W kwietniu 1945 roku wojsko radzieckie zaczęło planowo i systematycznie demontować i wywozić wszystko, co posiadało jakąś wartość: poczynając od mebli, dywanów, fortepianów, maszyn rolniczych, inwentarza żywego, po całe fabryki. Wykorzystywali kolej albo drogę morską z Ustki, najczęściej do Rygi⁸⁵.

Wywożono przede wszystkim duże przedsiębiorstwa, jak na przykład jedyną większą fabrykę narzędzi rolniczych *Ventzki* w Słupsku, całe bazy maszynowe i wyposażenie cegielni, cementowni, tartaków, papierni, drukarni, cukrowni, elektrowni⁸⁶. W maju 1945 roku Rosjanie zaczęli demontaż linii kolejowych. Zasadą było to, że jeżeli w jednym kierunku biegły dwa tory, jeden rozbierano. W powiecie słupskim prawie całkowicie zdemontowano wtedy system kolei wąskotorowych, jeden tor na odcinku Słupsk-Miastko oraz ważne dla Łosina i Lubunia połączenie kolejowe ze Słupska do Budowa⁸⁷.

W literaturze niemieckiej szeroko opisuje się gwałty zadawane cywilom. Cierpiały kobiety w każdym wieku, także staruszki i nastoletnie dziewczęta. Represjom i gwałtom towarzyszyły świadome bądź przypadkowe podpalenia.

W Słupsku skończyły się spalaniem starówki. Jak podaje Pagel, późnym popołudniem 9 marca 1945 roku podpalono znajdujący się na rynku sklep obuwniczy. Ogień rozprzestrzenił się błyskawicznie na sąsiednie budynki i, niegaszony, szybko zajmował następne obiekty. W ten sposób w ciągu trzech dni całe stare miasto, które znajdowało się w granicach dawnych murów obronnych, zostało całkowicie zrównane z ziemią⁸⁸. To nie kto inny, jak pijani Rosjanie, przez przypadek od niedopałków papierosów spalili również okazały pałac Zitzewitzów w Sycewicach – relacjonował w 1997 roku Heinrich Eugen von Zitzewitz⁸⁹.

Do tego dochodziły egzekucje. Podczas zajmowania Zagórek w jednym z domów Rosjanie zastrzelili 20 niemieckich żołnierzy, wcześniej trzech mężczyzn⁹⁰. Wielu Niemców zamordowano w Kuleszewie, tam również pijany Rosjanin 11 marca 1945 roku zastrzelił żonę właściciela majątku, Ilse von Boehn⁹¹. Dwóch pijanych Rosjan zadało śmiertelne rany jednemu z mieszkańców Sycewic. W innej rodzinie w Sycewicach zastrzelono 19 marca ojca i córkę, ponieważ nie chciał oddać jej żołnierzom. Tragiczny koniec spotkał zamieszkującą w Sycewicach rodzinę burmistrza – zwłoki czterech dorosłych i czwórki dzieci znaleziono w mieszkaniu powieszono w jednym rzędzie⁹².

Od marca 1945 roku centralną siedzibę wojsk Armii Czerwonej na tym terenie stanowiło Kwakowo. Zarządcy komendantury wojennej mieli nadzór nad każdą wsią, ale na miejsce urzędowania najchętniej obierali pałacyki czy dworki w miejscowościach, w których były gorzelnie i młyny.

Radziecki komendant na Kobylnicę kwaterował na przykład w mieszkaniu młynarza, przy młynie stojącym koło kościoła. Uchodził za człowieka spokojnego, ale przed nim inni żołnierze Armii Czerwonej potwierdzili jej złą sławę⁹³.

Parada kobylnickiego Zespołu Pieśni i Tańca „WICI”, działającego przy Domu Ludowym w Kobylnicy, w Słupsku na ulicy Kilińskiego. Koniec lat czterdziestych XX wieku. Źródło: Moje Miasto.

Zdarzało się na przykład, że polscy osadnicy musieli prosić o eskortę funkcjonariuszy tworzącej się dopiero w Słupsku polskiej milicji. W dzień było w miarę spokojnie, ale w nocy w Kobylnicy dochodziło do rabunków, gwałtów oraz podpażeń. Tak doszło do spalenia okazałej restauracji *Gastwirtschaft Bernhard Wolff* przy ulicy Głównej, za obecną posesją nr 53. Czerwonoarmiści zaatakowali przebywające tam Niemki. Ponieważ spotkali się ze zdecydowanym oporem, obrzucili restaurację granatami i spalili. Ogień strawił również dom mieszkalny i sklep.

Wcześniej, przy wkraczaniu wojsk radzieckich, miał miejsce pożar na rogu ulicy Głównej (wówczas *Hauptstrasse*) i Wodnej (*Wasserstrasse*), gdzie znajdowało się mieszkanie i gospodarstwo ostatniego niemieckiego wójta, Alberta Runowa. Podpalił je robotnik przymusowy, który pracował u Runowa. W tym celu opuścił kolumnę kobylniczian, uciekających przed Armią Czerwoną, gdy ta dotarła do Choćmirówka⁹⁴.

W połowie kwietnia 1945 pojawili się tutaj pierwsi Polacy, aspirujący do przejęcia władzy cywilnej. Powoływali się na decyzję naczelnego dowództwa Armii Czerwonej z lutego 1945 roku, o przekazywaniu Polsce administracji na ziemiach na zachód i północ od granicy polsko-niemieckiej z 1939 roku. Również rozkaz władzy wojennej I Frontu Białoruskiego, wydany na początku marca 1945 roku stanowił, iż na terenach, które wejdą w skład państwa polskiego, jedyną władzą cywilną jest pełnomocnik Rządu Tymczasowego. Co więcej, zobowiązywał władze wojskowe do organizowania polskiej administracji tam, gdzie nie będzie pełnomocników.

Bazując na radzieckim pozwoleniu, Rząd Tymczasowy w Warszawie 14 marca uchwalił między innymi okręg administracyjny na Pomorzu Zachodnim i wyznaczył nań pełnomocnika, którym 11 kwietnia został pułkownik Borkiewicz.

Zadaniem pełnomocników Rządu było przygotowanie terenu na przyjęcie osadnictwa polskiego. Pełnomocnikowi Rządu podlegało 40 pełnomocników obwodowych i pełnomocnicy na obwody miejskie. Kogzystencja polskich władz z radzieckimi komendantami wojennymi układała się różnie. Do konfliktów doszło już wtedy, kiedy polska administracja zaczęła wystawiać Rosjanom rachunki za wodę, gaz i energię elektryczną. Trudno było Polakom wejść do administrowanych przez Rosjan zakładów przemysłowych, piekarni i znacznej części majątków ziemskich.

Administracja polska, szczególnie w pierwszych miesiącach po zakończeniu działań wojennych, nie była w stanie wyegzekwować od wojskowych władz radzieckich, by ukarały i zlikwidowały akty bandytyzmu i złodziejstwa ze strony żołnierzy i oficerów Armii Czerwonej⁹⁵.

Prawdziwą plagą, szerzącą się wśród żołnierzy sowieckich, był alkoholizm. We wrześniu 1945 władze wojskowe Armii Czerwonej wydały na powiat słupski zakaz sprzedaży żołnierzom wyrobów alkoholowych, tak w sklepach, jak i w lokalach gastronomicznych. Złamanie tego zakazu groziło cofnięciem zezwolenia na obrót napojami alkoholowymi⁹⁶.

Polscy osadnicy mieli powody, aby narzekać na „wyzwoliciele”⁹⁷. W styczniu 1946 roku wójt gminy Żelki, zbierający dane statystyczne z sołectw, musiał stwierdzić, iż w trzech z nich (w innych na spis mu nie pozwolono) inwentarza żywego nie było wcale, bowiem „Sowieci wszystko zabrali do swoich majątków”⁹⁸. Ze skargi skierowanej 28 sierpnia 1945 roku do starosty słupskiego dowiadujemy się, że w Bolesławcach Rosjanie dogadali się kosztem Polaków z niemieckim sołtysem.

„Niedaleko Słupska we wsi *Ulrichsfelde* (Bolesławice), gmina Osiny (Łosino), sołtys tej wioski nie umie mówić po polsku. Dowiedziano się, że co wieczór dzieją się niesamowite rzeczy z końmi osadników Polaków. Co noc wszystkie konie są spędzane do stajni sołtysa Niemca, gdzie się schodzą żołnierze sowieccy, rano tych koni jest coraz mniej”⁹⁹. Po interwencji, już 30 sierpnia, sołtysem w Bolesławicach został Polak.

Folwark w Żelkach Rosjanie zajmowali przez trzy lata, Płaszewo do 1949 roku, Runowo Sławińskie do 1947 roku. Opuszczającym te tereny „obywatelom sowieckim” wolno było zabrać cały inwentarz żywy i martwy. Władze w Słupsku usilnie zabiegały, aby akcja wyjazdu Rosjan przebiegała taktownie i bez awantur, tych ostatnich jednak nie zawsze dało się uniknąć¹⁰⁰.

PRZESIEDLENIA LUDNOŚCI NIEMIECKIEJ

Kłeska Trzeciej Rzeszy, wkroczenie wojsk radzieckich i wreszcie przyłączenie Pomorza do Polski dla zamieszkujących ziemię słupską Niemców było prawdziwą katastrofą oraz całkowitym załamaniem ist-

niejącego dotąd porządku. Panujący nastrój przygnębienia pogłębiało przekonanie o konieczności opuszczenia tych ziem. Wśród pozostałej na ziemi ślupskiej ludności niemieckiej występowały zróżnicowane postawy. Ustalanie, jak liczebna była na tych terenach ludność niemiecka w pierwszych miesiącach po wkroczeniu wojsk radzieckich, jest bardzo trudne. Szacunki dokonane po wojnie wskazują, że w całym powiecie ślupskim w maju i w czerwcu 1945 roku pozostało 132 755 osób narodowości niemieckiej.

Dla porównania – w maju 1939 roku liczba ta wynosiła 133 386¹⁰¹. Według danych odnalezionych w dokumentach archiwalnych w 1939 roku na terenie gminy Łosino (od 1947 roku gmina Kobylnica) mieszkało 3 689 Niemców, zaś według spisu z 1946 roku było ich tu 5 029¹⁰².

Sytuacja prawna Niemców przebywających na ziemiach odzyskanych była niejasna, gdyż nie wydano aktów prawnych, które by ją regulowały. Ludność niemiecka nie otrzymała również żadnych praw obywatelskich, zatem nie mogła być traktowana jako mniejszość narodowa.

Na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 13 sierpnia 1926 roku, w myśl artykułu 1, podlegała tylko obowiązkowi meldunkowemu i rejestracji, a artykuł 10 przewidywał możliwość wydalenia cudzoziemca z granic Rzeczypospolitej ze względu na dobro państwa. Na podstawie tegoż rozporządzenia, a następnie w wyniku konferencji poczdamskiej, Niemców traktowano jako cudzoziemców czasowo przebywających na tych ziemiach i podlegających wysiedleniu poza granice Polski¹⁰³.

W 1945 roku przesiedlenia odbywały się na zasadzie dobrowolności. Chętnych do wyjazdu nigdy podobno nie brakowało, a nawet dochodzić miało często do przekupywania urzędników, którzy sporządzali listy przesiedleńców. Zadanie to powierzono w Ślupsku najpierw samorządowi niemieckiemu, a po jego rozwiązaniu samorządowi do spraw niemieckich. Pełnomocnik rządu Rzeczypospolitej Polskiej na obwód Ślupsk 12 października 1945 roku wystosował okólnik, nakazujący gminom składanie dwa razy w miesiącu sprawozdań z przebiegu akcji przesiedleńczej, zawierających również dane dotyczące liczby ludności polskiej i niemieckiej¹⁰⁴.

Z kolei pismem z 3 grudnia 1945 roku Pełnomocnik Okręgowy Rzeczypospolitej Polskiej przy Urzędzie Wojewódzkim w Gdańsku przestrzegał starostów w poszczególnych powiatach, ci zaś gminy, przed „elementami awanturniczymi i szabrowniczymi, które wykorzystują nadmierny ruch migracyjny zarówno ludności polskiej, jak i niemieckiej, dla własnych interesów”¹⁰⁵. Ludność niemiecka była całkowicie wykluczona z udziału w radach narodowych, zebraniach i wiecach zwoływanych w związku z organizacją rad narodowych oraz w zebraniach gromadzkich¹⁰⁶.

Przeludniony Ślupsk, analogicznie jak i cały powiat ślupski, nie mógł przyjmować osadników polskich bez uprzedniego opuszczenia go przez ludność niemiecką. Takie stanowisko zajmował pełnomocnik na

obwód słupski i podzielać je miało przedstawicielstwo ludności niemieckiej¹⁰⁷. Wyjeżdżający podpisywali oświadczenie następującej treści:

„Dobrowolnie i na zawsze wyjeżdżam z Polski do Niemiec. Wiem, że podróż powrotna jest zabroniona, i że podlegam karze, jeśli ją podejmę”¹⁰⁸.

Pierwszy transport przesiedleńców wyjechał ze Słupska w lipcu 1945 roku, do końca tego roku w dziewięciu transportach z powiatu wyjechało 36 300 osób.

Władze miejskie i powiatowe wiele uwagi poświęciły sprawie uchronienia wyjeżdżających Niemców przed grabieżami i chorobami. I tak, podczas narady w starostwie wicestarosta oraz inspektor wojewódzki do spraw repatriacji przypominali zgromadzonym reprezentantom władz gminnych, że przy wysiedlaniu ludności niemieckiej nie wolno pobierać żadnych opłat. Wszyscy wyjeżdżający mieli mieć świadectwo szczepienia przeciwko tyfusowi, poza tym dowód osobisty wydany przez byłe władze niemieckie, a w przypadku braku takowego, tymczasowe zaświadczenie tożsamości wydane przez kompetentne zarządy gminne. Do ogólnych transportów nie wolno było dołączać chorych, kalek i starców, którzy o własnych siłach nie mogli iść pieszo, dla nich bowiem przygotowywano specjalne transporty. Pierwszym transportem mieli wyjechać Niemcy stwarzający problemy polskim władzom lokalnym¹⁰⁹. W raporcie do pełnomocnika rządu w Słupsku 18 marca 1946 roku Zarząd Gminy Łosino pisał:

„Plagą tutejszych terenów jest ludność niemiecka. Wypadki ustnej niechęci dla Polaków nie są rzadkością, a zdarzają się też i jawnego sabotażu. Jak się zdarzyło w gromadzie Kublice, Niemka spaliła połowę domostwa i uciekła w niewiadomym kierunku. W tej samej gromadzie niemieccy uciekinierzy powyrywali krokwie ze stodoły na ogień. Wypadki przechowywania części maszyn, motorów i pasów spotykane są na każdym kroku. W większej części sprawcy tych wypadków są chronieni przez Ruskich Komendantów na majątkach, którzy to robią dla swojej korzyści. Jak już podano w naszym sprawozdaniu, nieliczne zasoby polskich gospodarzy zjadają Niemcy i co gorsze, wydaje się to, że wynoszą innym Niemcom z miasta. Polscy gospodarze są bezsilni, bo Niemcy mają opiekę Rosjan... Zarząd Gminy Łosino, chcąc nad tą bolączką przejść do porządku (...) prosi o usunięcie Niemców z terenu naszej gminy”¹¹⁰.

Pierwsze zorganizowane wyjazdy Niemców nie rozładowały trudnej sytuacji pozostającej tu ludności. Epidemia tyfusu zaczęła obejmować również ludność polską. Słupska służba zdrowia pospiesznie stosowała szczepionki przeciwko durowi brzuszemu, ale w paź-

dzienniku zagroziła ludności epidemia błonicy, prawdziwą plagą były też choroby weneryczne.

W Słupsku zorganizowano przychodnię przeciwweneryczną i stację zapobiegawczą, występowały jednak trudności w dostarczaniu im leków¹¹¹. Według danych dostarczanych przez lekarzy latem 1946 roku liczba chorych wenerycznie Niemców stale rosła, co w dużym stopniu zagrażało także zdrowotności ludności polskiej. Dopiero zarządzone przymusowe badania kobiet i odizolowanie chorych pozwoliło zmniejszyć liczbę zachorowań¹¹².

Warunki bytowe ludności niemieckiej zależały od możliwości apro wizacyjnych polskich władz terenowych oraz od możliwości otrzymania pracy. Niewielką liczbę Niemców zatrudniano w rolnictwie; w tym sektorze zapotrzebowanie na niemiecką siłę roboczą rosło tylko w porze żniw i kopania ziemniaków.

Pracownicy niewykwalifikowani, szczególnie kobiety, zatrudniani byli przy usługach w prywatnych gospodarstwach domowych. Trzeba dodać, że właśnie kobiety stanowiły większość grupy osób zdolnych do pracy, mężczyźni bowiem byli zwykle albo starcami, albo inwalidami. Doskonale sytuację tę ilustrują dane statystyczne z drugiej połowy 1946 roku, dotyczące Lubunia należącego wówczas do gminy Dębica Kaszubska: na 319 mieszkających tam Niemców było 50 mężczyzn i aż 153 kobiety oraz 116 dzieci do lat czternastu¹¹³.

Według planów przesiedlenia Niemców z Polski miały zakończyć się do lipca 1946 roku. Terminy uległy jednak znacznym zmianom. Kolejną turę przesiedleń rozpoczęto w powiecie słupskim dopiero 22 lutego 1946 roku. Okresem największego natężenia ruchu migracyjnego Niemców na Pomorzu Zachodnim był drugi kwartał 1946 roku, a pierwszy transport ze Słupska odszedł dopiero 6 czerwca 1946 roku. W trzecim kwartale tempo przesiedleń osłabło, w czwartym natomiast wzrosło.

W powiecie słupskim organizowano całkowitą odprawę transportów – obejmowała ona badania lekarskie, rejestrację, dezynfekcję, odprawę celną, zaopatrzenie w żywność.

W zimie z 1946 na 1947 roku wstrzymano przesiedlenia ze względu na złe warunki pogodowe, w styczniu ze Słupska odeszły tylko dwa transporty. Potem akcja nabrała tempa. W związku z tym, że w 1947 roku z powiatów słupskiego i sławieńskiego wysyłano bardzo dużo Niemców, dla obszaru tego sporządzano zwykle oddzielny terminarz.

Do końca pierwszego półrocza 1947 roku w 11 transportach opuścili Słupsk 17.083 osoby narodowości niemieckiej. Poza tym pod opieką Polskiego Czerwonego Krzyża z fachowym personelem sanitarnym odszedł ze Słupska dodatkowo jeden pociąg z 768 osobami chorymi.

Według T. Białeckiego w 1948 roku repatriowano z powiatu słupskiego 1914 osób, w 1949 roku – 62 osoby, w 1950 roku – 604 osoby, w 1951 roku 149 osób¹¹⁴. Przesiedlenia z terenu aktualnej gminy Kobylnica trwały najprawdopodobniej o wiele dłużej, chodzi tu szczególnie

o miejscowości, które znajdowały się wówczas w obrębie zlikwidowanej już gminy Żelki¹¹⁵, bo jeszcze na początku 1949 roku teren gminy zamieszkiwało 350 Niemców, którzy pracowali w majątkach radzieckich¹¹⁶.

NOWA SPOŁECZNOŚĆ POWOJENNA

Specyfiką Pomorza po 1945 roku było kształtowanie się jego społeczeństwa niemal całkowicie od nowa. Rozwój społeczny przebiegał tu od dwu narodowości przez wielokulturowość do zadekretowanej przez władze jedności. Ziemie, przekazane Polsce po drugiej wojnie światowej, miały swoją specyfikę, która wynikała głównie z wcześniejszej ich przynależności do państwa niemieckiego, niemal całkowitej wymiany ludności i przygranicznego położenia.

Zasiedlanie ziem zachodnich i północnych nie zakończyło się w ciągu pierwszych kilku powojennych lat. Ludność napływała tu etapami w większych grupach aż do 1950 roku, a i później następowało dalsze zasiedlanie miast i wsi. Przybyli tu Polacy z ziem leżących na wschód od Bugu, osiedlała się ludność polska rozproszona po całej Europie w poszukiwaniu pracy, wreszcie przybyli osadnicy z centralnych i południowych województw Polski¹¹⁷.

Rada Narodowa opracowała dla ziem odzyskanych plan przesiedlenia ludności, zarówno z terenu centralnej Polski, jak również repatriantów przybyłych ze wschodu i zachodu. Przewidywał on, że Pomorze Zachodnie będzie zasiedlane przez repatriantów z Litwy, Białorusi oraz przez osadników z województw: pomorskiego, poznańskiego, łódzkiego, warszawskiego i kieleckiego. Jednak tempo, w jakim należało objąć nowe tereny, nie pozwoliło na czasochłonne opracowanie i realizację szczegółowych planów, i w efekcie zwyciężyła zasada dobrowolności. Udającym się na te tereny nie robiono żadnych trudności, nie czyniono przeszkód w dysponowaniu ziemią i zajmowaniu mieszkań¹¹⁸. W tej ogromnej wędrówce ludów przewijały się tysiące, a nawet setki tysięcy przymusowych robotników z Niemiec i tysięczne rzesze więźniów byłych obozów koncentracyjnych¹¹⁹. Poza tym zdemobilizowani żołnierze z byłych polskich sił zbrojnych na wschodzie i zachodzie, którzy zdecydowali się na powrót do Polski¹²⁰.

Pierwsze fale osiedleńców kierowały się głównie na wieś, gdyż przeważająca większość przesiedleńców i repatriantów rekrutowała się ze wsi. Według danych statystycznych z 1946 roku ludność wiejska na ziemiach odzyskanych stanowiła 63,3 procent ogółu mieszkańców tych terenów. Mobilność przestrzenna ludności ziem zachodnich i północnych długo pozostawała dużo większa niż mieszkańców pozostałych regionów kraju¹²¹.

„Do Słupska przyjechaliśmy transportem z Krasnego Stawu. Razem z naszą rodziną z zamiarem osiedlenia się na tych terenach przyjechało również kilka rodzin, między innymi Prokopczukowie, którzy osiedlili się w Łosinie. Po załatwieniu wszelkich

Kobylnicki żniwiarz w latach sześćdziesiątych XX wieku.

formalności w Państwowym Urzędzie Repatriacyjnym dostaliśmy w ramach rekompensaty za utracone mienie na Wołyniu gospodarstwo w Kobylnicy przy obecnej ulicy Witosa, gdzie mieszkam do dzisiaj. W naszym dawnym domu, tak jak i w innych, mieszkali jeszcze Niemcy. Piętro zajmowały dwie młode Niemki. Niemcy szykowali się do transportu. Wyjechali po dwóch miesiącach od naszego przyjazdu. Pozwolono im zabrać skromny dobytek. Pamiętam, jak mój ojciec odwiózł ich na stację. Większość tych domów była już zajęta przez Polaków. Świadczyły o tym białe-czerwone chorągwie. Nie wszyscy jednak rejestrowali się w Urzędzie Repatriacyjnym. Jedni przyjechali w celu wzbogacenia się niemieckim dobytkiem, drudzy zwlekali z podjęciem decyzji o osadnictwie. Noce były niespokojne. Rosjanie o zmroku rabowali Niemców, dobijali się do domów, zabierając co cenniejsze rzeczy. Polaków nie zaczepiali. Mężczyźni organizowali nocne patrole, pilnując w ten sposób swojego dobytku. Niepokoje ustały z chwilą wyjazdu ostatnich Niemców". Takie wspomnienia po latach snuje Czesława Szewczuk¹²².

W czerwcu 1945 roku z Bydgoszczy przybył do Kobylnicy wraz z rodzeństwem i rodzicami Janusz Kucharski. Miał wówczas 15 lat i obraz ówczesnej Kobylnicy pozostał mu w pamięci równie dobrze:

„Niektórych budynków już nie ma. Spaliły się zaraz po wojnie bądź zostały rozebrane czy też zmieniły swoją funkcję”¹²³.

Nieco później, bo we wrześniu 1945 roku, przyjechał do Kobylnicy Zygmunt Głaszcz, również wraz z rodziną i rodzeństwem. Miał wówczas 14 lat. Podziela zdanie, iż były to czasy niespokojne. Na ziemie odzyskane przyjechali z Polski centralnej zachęceni możliwością przejęcia gospodarki. Ojciec był młynarzem. Marzyło im się przejęcie młyna wraz z gospodarstwem. Chociaż do Kobylnicy przyjechali dopiero we wrześniu, nie zostali wpuszczeni do wsi przez rosyjskich żołnierzy. Doszło do utarczek i pod groźbą użycia broni wraz z innymi przybyszami udali się do Słupska. Dopiero wsparcie nowo tworzącej się milicji, które przydzielono im w Państwowym Urzędzie Repatriacyjnym, umożliwiło im wejście do Kobylnicy. Ojciec śmiał się później, że Kobylnicę zdobywano dwa razy: najpierw uczynili to Rosjanie, a później osadnicy. Nie udało im się zająć młyna, zasiedlili więc opuszczone gospodarstwo, w którym z poniemieckiego majątku nie zostało nic, gdyż wcześniej zajęli się nim szabrownicy¹²⁴.

Powszechnemu na tym terenie szabrowi miała przeciwdziałać milicja, ale w pierwszych powojennych miesiącach dopiero ją organizowano, a poza tym zdarzało się, że trafiali do niej zdemobilizowani wojskowi sami dążący do łatwego zysku. Równocześnie występowały przypadki, iż w gminach zjawiali się cywile i wojskowi, którzy na podstawie różnych dokumentów i zezwoleń zabierali osiedleńcom cenniejsze przedmioty i urządzenia domowe, a nawet odzież i żywność¹²⁵.

W masie ludności przewalającej się przez ziemie odzyskane odnajdywano polskie dzieci, oddawane wcześniej na wychowanie Niemcom. Na przykład w ówczesnej gminie Żelki przy sporządzaniu ankiet dla Niemców natrafiono na siedemnastoletnią dziewczynę, która oświadczyła, że jest Polką, a znalazła się na tym terenie dlatego, że w 1939 roku została wywieziona z siedemnaściorgiem dzieci z ochronki w Łodzi i wraz z nimi oddana rodzinom niemieckim.

Analogicznych przypadków musiało być więcej, gdyż Ministerstwo Ziem Odzyskanych – Departament Osiedleniowy, pismem z 8 sierpnia 1946 roku, opatrzonym klauzulą „tajne – pilne”, zawiadamiało Urząd Wojewódzki w Szczecinie, że na ziemiach odzyskanych przebywają polskie dzieci wywiezione przez Niemców i oddane tamtejszym rodzinom na wychowanie. Polecono równocześnie, aby żądać od Niemców opuszczających granice Polski okazywania metryk urodzenia lub innych dokumentów stwierdzających pochodzenie wywożonych dzieci. W razie wątpliwości lub wykrycia, że dziecko ma polskie pochodzenie, nakazywano wyłączenie go z transportu i przekazanie kuratorium oświaty, a jeśli nie ukończyło trzech lat, opiece społecznej. O każdym takim przypadku należało ponadto zawiadamiać Wydział Osiedleniowy Urzędu Wojewódzkiego¹²⁶.

Poza osadnikami z różnych stron powojenną ludność Pomorza tworzyła oczywiście słowiańska ludność rodzima, mianowicie Kaszubi zwani

wówczas autochtonami, a także rozproszone po całym regionie osoby wywodzące się głównie z polskiej emigracji zarobkowej. Ludność ta, niezbyt liczna, odegrała niewielką rolę w tworzeniu nowej społeczności tych ziem.

Oficjalnie i propagandowo uznana była przez władze za „żywy pomnik historyczny” polskości i słowiańskości tych ziem, w rzeczywistości nie miała łatwego losu¹²⁷. Tuż po wojnie władze centralne i podległe im władze na szczeblu lokalnym, w tym powiatowe w Słupsku, najchętniej pozbywały się autochtonów, wysyłając ich do Niemiec. Ci, którzy zostali, odczuwali niechęć ze strony nie tylko władz, ale i osadników. Właściwie wszystkie pozostałe grupy ludność autochtoniczną traktowały niemal wrogo. Jedynym pomostem łączącym tubylców pochodzenia słowiańskiego z macierzą stał się ostatecznie Kościół katolicki¹²⁸. Władze narzuciły ludności rodzimej kryteria określania przynależności narodowej. Nie wystarczyło samookreślenie się. Nadanie polskiego obywatelstwa, regulowane aktami prawnymi z kwietnia 1946 roku, musiało być poprzedzone urzędową weryfikacją, czyli udowodnieniem narodowości polskiej¹²⁹.

Akcję repolonizacyjną i rehabilitacyjną prowadzono w urzędzie pełnomocnika rządu. Dotyczyła ona właśnie obywateli niemieckich narodowości polskiej, których około kilkudziesięciu tylko z terenu samych Mazur znajdowało się w powiecie słupskim. W czasie wojny, chcąc uniknąć represji ze strony władz hitlerowskich, zapisywali się na tak zwaną *Volksliste*, a następnie byli zakwalifikowani do jednej z czterech kategorii, określonej zarządzeniem władz niemieckich z 4 marca 1941 roku.

Do pierwszej należeli obywatele polscy niemieckiego pochodzenia, którzy przed wojną aktywnie demonstrowali swoją niemieckość, na przykład należeli do niemieckich organizacji politycznych, bywali wyłącznie w kręgach niemieckich bądź wysyłali swoje dzieci do szkół niemieckich.

Do kategorii drugiej należeli ci, którzy mogli udowodnić swoją niemiecką tożsamość narodową.

Grupa trzecia obejmowała osoby niemieckiego pochodzenia, które z biegiem czasu ściślej związały się z Polakami. Wpisywano do niej także osoby innego pochodzenia, pozostające w związkach małżeńskich z Niemcami, jak również tych, których przynależności narodowej nie można było jednoznacznie określić, oraz grupy ludności mówiące w domu językiem słowiańskim, ale w sensie rasowym i kulturowym skłaniające się ku niemieckości, nawet jeśli nie zgłosiły swojej przynależności do narodowości niemieckiej przed 1 września 1939 roku.

Do grupy ostatniej zaszeregowano osoby pochodzenia niemieckiego oraz osoby przeznaczone do germanizacji.

Dekretem władz polskich z 28 lutego 1945 roku oraz ustawą z 6 maja 1945 roku wykluczono „wrogie elementy” ze społeczności polskiej, ale zagwarantowano wszystkim obywatelom, którzy należeli do trzeciej lub czwartej kategorii, pełne prawa obywatelskie pod warunkiem, że udowodnią wymuszenie na nich zapisu na *Volksliste*.

Osoby należące do drugiej kategorii mogły występować z wnioskiem o rehabilitację, o ile wpisując się na *Volksliste* działały pod naciskiem i groźbą represji. Przez cały 1945 oraz 1946 rok w sprawozdaniach pełnomocnika rządu podawano statystyki dotyczące spraw repolonizacyjnych. Załatwiano ich od 15 do 30 miesięcznie; rehabilitacyjnych od jednej do dwóch w skali miesiąca. Repolonizację i rehabilitację przeprowadzano na wniosek zainteresowanych osób, nie starano się skuteczniej oddziaływać na zorganizowaną ludność autochtoniczną. Początkowe traktowanie jej jako niemieckiej doprowadziło właśnie do kierowania jej na wyjazd do Niemiec lub przydzielania do gospodarstw osadnikom polskim.

Weryfikacja ludności autochtonicznej nie było prosta. Część zachowała pełne poczucie przynależności do narodu polskiego, jawnie manifestując swą polskość, inni jednak w wyniku długotrwałych nacisków germanizacyjnych ulegli znacznemu wynarodowieniu. Należało więc przede wszystkim ustalić odpowiednie kryteria weryfikacji oraz wypracować sposoby jej przeprowadzenia wśród miejscowej ludności, a także znaleźć tych, którzy zasługiwali na zakwalifikowanie do narodowości polskiej¹³⁰. Do końca lipca 1946 roku zrehabilitowano w powiecie słupskim 29 autochtonów¹³¹.

W 1947 roku w ramach akcji Wisła, zwanej potocznie akcją „W”, z południowo-wschodnich regionów Polski przesiedlono na ziemie zachodnie i północne prawie 150 tysięcy Ukraińców; część z nich trafiła na ziemię słupską¹³².

Akcja ta miała na celu likwidację oddziałów Ukraińskiej Powstańczej Armii, ale przede wszystkim rozwiązanie problemu ukraińskiego w Polsce poprzez polonizację ludności ukraińskiej. Polskie władze komunistyczne zamierzały to osiągnąć poprzez rozproszenie rodzin ukraińskich niemal po całych ziemiach zachodnich i północnych, a także stosowanie dodatkowych form represji. Należały do nich zakazy zmiany przydzielonego miejsca osiedlenia i organizowania własnego życia narodowego, kulturalnego i religijnego, zwłaszcza grekokatolickiego, oraz zastraszanie Ukraińców przez poddawanie ich stałemu nadzorowi organów bezpieczeństwa. Poza tym nastawiano do nich wrogo polskie otoczenie¹³³.

Ukraińcy nie szukali lepszych gospodarstw, nie dbali o te, które zasiedlili, mając świeżo w pamięci wysiedlenia z Kresów Wschodnich. Dopuszczali możliwość ponownej deportacji. Niepewność ta powracała co kilka lat¹³⁴.

W 1950 roku w gminie Kobylnica stanowili w przeważającej części przesiedleni z województw centralnych oraz w nieznaczej części (15%) repatrianci zza Buga, autochtonów zaś było zaledwie 42¹³⁵.

Powojenna społeczność gminy, podobnie zresztą jak całych ziem odzyskanych, była populacją ukształtowaną głównie w wyniku migracji. Procesy ludnościowe, które następowały w latach 1949–1956, towarzyszyły wielkim przemianom politycznym i różnorako ukształtowanemu

procesowi społecznej integracji ludności. Ukształtowała się populacja o bardzo młodym, korzystnym profilu wieku, wywierającym wpływ na wielkość zasobów pracy i politykę społeczno-gospodarczą.

WYZNACZANIE TERYTORIUM I GRANIC GMINY

W PRL gminę Kobylnica od początku zaliczano do gmin wiejskich o charakterze rolniczym¹³⁶, jej obszar i granice zmieniały się od drugiej wojny światowej kilkakrotnie, ale od północy zawsze niemal bezpośrednim sąsiadem był Słupsk.

Od jesieni 1945 roku do jesieni 1954 roku gmina Kobylnica (do 1947 roku gmina Łosino) graniczyła: od północy ze Słupskiem, od wschodu z gminą Dębica Kaszubska, od południa z gminą Żelki, od zachodu zaś najpierw z powiatem sławieńskim, a od 1947 roku z gminami Wrząca, Sycewice oraz od północnego-zachodu z gminą Ryczewo.

W stosunkowo krótkim czasie po utworzeniu Urzędu Pełnomocnika Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na obwód Słupsk, bo już w kwietniu i w maju 1945 roku, dokonano podziału opartego na niemieckim podziale administracyjnym¹³⁷. Do gminy Kobylnica, a wówczas właściwie Łosino, należały według niego: Kobylnica, Łosino, Bolesławice, Widzino, Zajączkowo¹³⁸.

Do organizowania samorządu wiejskiego przystąpiono dopiero jesienią 1945 roku: w październiku tego roku obwód słupski został podzielony na 19 wiejskich gmin zbiorczych, wśród których znalazło się Łosino. Ten podział administracyjny przetrwał aż do 1954 roku¹³⁹.

Zgodnie z wykazem Wydziału Powiatowego i Powiatowej Rady Narodowej w Słupsku, w 1946 roku gmina Łosino liczyła łącznie 8.373 ha, w tym poszczególne sołectwa, zwane dość długo jeszcze gromadami, liczyły: Łosino 685 ha, Kobylnica 646 ha, Lulemino 425 ha, Kuleszewo 1.239 ha, Sierakowo 549 ha, Bolesławice 246 ha, Kończewo 1.108 ha i Widzino 985 ha¹⁴⁰.

Według danych statystycznych z 20 marca 1947 roku obszar gminy Łosino wynosił 4.368 ha i było w niej dziesięć gromad¹⁴¹, natomiast już w październiku tego samego roku napisano, że obszar gminy wynosi 4.500 ha i jest w niej dziewięć gromad¹⁴². Nazw gromad w tych dokumentach nie umieszczono.

Według danych z 31 sierpnia 1948 roku obszar gminy wynosił 5.605 ha i było dziewięć gromad¹⁴³. Z wykazów miejscowości gminy Kobylnica z 9 kwietnia 1949 roku oraz 4 października tego samego roku wynika, że należały doń: Kobylnica, Bolesławice, Widzino, Łosino, Sierakowo, Kończewo, Kuleszewo, Lulemino¹⁴⁴.

10 października również 1949 roku obszar gminy wynosił 8.378,67 ha, gromad było dziewięć. Nadmieniono, iż grunty prywatne zajmowały 4.926 ha, a państwowe, w administracji Armii Czerwonej, 3.452,67 ha. Charakteryzując gminę odnotowano, że ma ona charakter czysto rolniczy¹⁴⁵.

Na podstawie ustawy z 25 września 1954 roku o reformie podziału administracyjnego wsi zlikwidowano dotychczasowe gminy i gromady, a na ich miejsce utworzono nowe gromady jako jednostki podziału administracyjnego wsi. Na podstawie uchwały numer 43/54 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koszalinie z 5 października 1954 roku w powiecie słupskim utworzono 40 gromad¹⁴⁶. Po tej reorganizacji utworzono gromadzkie rady narodowe: w Kobylnicy, Kruszynie, Kończewie, Sycewicach i Wrzącej¹⁴⁷. Nie utworzono rady narodowej w Żelkach. Następnie kolejno likwidowane były: w 1959 roku Gromadzka Rada Narodowa w Kończewie¹⁴⁸, w 1960 roku Gromadzka Rada Narodowa w Kruszynie¹⁴⁹, w 1968 roku Gromadzka Rada Narodowa w Sycewicach¹⁵⁰, a 31 grudnia 1971 roku Gromadzka Rada Narodowa we Wrzącej¹⁵¹.

W latach 1954–1968 Gromadzka Rada Narodowa w Kobylnicy graniczyła ze Słupskiem oraz gromadzkimi radami narodowymi Głobino, Kruszyna, Kończewo, Sycevice i Ryczewo.

W październiku 1945 roku, dokonując reformy podziału administracyjnego, w całości włączono do gminy Łosino gminę Kończewo. Ponieważ nie udało się odnaleźć żadnej grupy archiwaliów jej dotyczących, wiemy o niej niewiele, ale biorąc pod uwagę fakt, że pierwsze gminy oparte były na niemieckim podziale administracyjnym, do gminy Kończewo należały miejscowości: Kończewo, Kuleszewo, Sierakowo i Zagórki¹⁵².

Z gminy Lulemino do gminy Łosino włączono tylko wieś Lulemino. Nie zachowała się odrębna dokumentacja gminy Lulemino, ale z aktu nominacyjnego, załączonego do akt powiatowych wiadomo, że pierwszym i najprawdopodobniej jedynym wójtem tej gminy od 21 czerwca 1945 roku był Jan Molasy¹⁵³, a obejmowała ona wówczas miejscowości: Lulemino, Kruszyna, Lubuń, Płaszewo i Kwakowo¹⁵⁴. Urząd mieścił się w budynku szkolnym. Przy likwidacji dokonanej 8 października 1945 roku obecni byli sekretarz Mirosław Szeszylko i Mirosław Kęsicki¹⁵⁵. W granicach gminy Żelki leżały między innymi: Żelki, Żelkowiec, Żelkówko, Kwakowo, Komłowo, Mielno, Kotlina i Podwilczyn¹⁵⁶.

Reorganizując gminy w 1954 roku, Wojewódzka Rada Narodowa w Koszalinie nie przewidziała siedziby gromady w Żelkach, natomiast większość wsi tej gminy znalazła się na obszarze nowo utworzonej Gromadzkiej Rady Narodowej w Kruszynie. Organizację oraz zakres działania gromadzkich rad narodowych wyznaczała ustawa z 25 IX 1954 roku, kiedy to nastąpiła ogólnokrajowa reforma podziału administracyjnego wsi.

Dotychczasowe gminy wiejskie zostały zniesione, a w ich miejsce ustanowiono nowe jednostki administracyjne, czyli gromady. Przy ich tworzeniu przyjęto następujące zasady: liczba ludności w nowo powstałej gromadzie powinna wynosić od jednego do trzech tysięcy osób, a jej powierzchnia od 15 do 50 kilometrów kwadratowych; odległość siedziby gromadzkiej rady narodowej od najdalej położonych gospodarstw gromady powinna wynosić od trzech do pięciu kilometrów; wsie wchodzące

w skład gromady powinny być powiązane siecią komunikacyjną oraz posiadać wspólne urządzenia gospodarcze, kulturalne itp.

Po reformie podziału administracyjnego powstało w powiecie 40 gromadzkich rad narodowych, a wśród nich Kobylnica, Kończewo, Kruszyna i Sycewice. Z dniem 1 stycznia 1956 roku w obręb powiatu słupskiego włączono z powiatu sławieńskiego Gromadzką Radę Narodową we Wrzając. W 1957 roku rozpoczął się trwający do 1972 roku proces korygowania podziału administracyjnego wsi, polegający na likwidacji niektórych prezydiów gromadzkich rad narodowych i włączania ich obszarów częściowo bądź w całości do sąsiednich gromad. Następstwem tego było stopniowe zmniejszanie liczby gromad przy jednoczesnym zwiększaniu ich obszarów¹⁵⁷.

Gromadzka Rada Narodowa w Kończewie funkcjonowała do 31 XII 1959 roku. Obszar gromady wynosił 3877,51 ha, należały do niej: Kończewo, Kuleszewo, Zagórki, Sierakowo oraz Ciechomice. W gromadzie były trzy państwowe gospodarstwa rolne (Kończewo, Kuleszewo i Zagórki), 156 gospodarstw rolnych; grunty orne zajmowały 684 ha, a łąki 249 ha. W gminie mieszkało 1012 osób¹⁵⁸. 1 I 1960 roku obszar Gromadzkiej Rady Narodowej w Kończewie włączono do gromady Kobylnica¹⁵⁹.

Od 1973 roku, czyli od włączenia w obręb gminy Kobylnica Gromadzkiej Rady Narodowej we Wrzając, a następnie wprowadzenia gmin w miejsce gromadzkich rad na mocy ustawy z 29 listopada 1972 roku¹⁶⁰, powierzchnia gminy Kobylnica nie zmieniła się i wynosi 24,495 ha¹⁶¹. Zgodnie z uchwałą Prezydium w Koszalinie z 9 grudnia 1972 roku, w sprawie utworzenia gmin w powiecie słupskim, w skład jej weszły obszary ówczesnych sołectw: Bolesławice, Kobylnica, Komitowo, Komorzyn, Kończewo, Kruszyna, Kuleszewo, Lubuń, Lulemino, Łosino, Reblino, Runowo Sławieńskie, Sierakowo Słupskie, Słonowice, Słonowiczki, Sycewice, Ściegnica, Widzino, Wrzacja, Zagórki, Żelkówko i Zębowo¹⁶².

Trzeba dodać, że dwukrotnie powstawały inicjatywy, aby Kobylnicę przyłączyć do Słupska. W 1959 roku odbywały się nawet w tej sprawie zebrania wiejskie, na których ludność w większości wyraziła na to zgodę, a Gromadzka Rada Narodowa 22 lipca poparła projekt zmian granic i przyłączenia do miasta, ale łącznie z wszystkimi miejscowościami, które do niej w tym okresie należały¹⁶³.

W roku 2009 ówczesne władze samorządowe Słupska ponowiły próbę włączenia części Kobylnicy oraz Bolesławic w obszar administracyjny miasta. Skuteczny opór władz samorządowych oraz społeczeństwa gminy Kobylnica zapobiegł próbie aneksji.

HISTORIE 38 MIEJSCOWOŚCI TWORZĄCYCH GMINĘ DO 1945 ROKU

W gminie Kobylnica znajduje się 38 miejscowości. Są to: Kobylnica, Bolesławice, Bzowo, Ciechomice, Dobrzęcino, Giełdoń, Kczewo, Komiłowo, Komorzyn, Kończewo, Kruszyna, Kuleszewo, Kwakowo, Lubuń, Luleminko, Lulemino, Łosino, Maszkowo, Miedzno, Płaszewo, Reblinko, Reblino, Rozłęka, Runowo Sławieńskie, Sierakowo Słupskie, Słonowice, Słonowiczki, Sycewice, Ściegnica, Widzino, Wrząca, Zagórki, Zajączkowo, Zbyszewo, Zębowo, Żelki, Żelkowiec i Żelkówko¹⁶⁴.

Większość wsi powstała w średniowieczu. Stanowiły one własność starych rodów, nierzadko słowiańskich, o czym świadczy brzmienie nazwisk Święca (później Puttkamer), Massow, Below, Krockow. Właściciele niektórych wsi, jak choćby Boehnowie, musieli zasłużyć się królowi polskiemu, jeżeli obdarzył ich własnościami ziemskimi. Miejscowości te przechodziły z rąk do rąk. Część z nich należała do dóbr rycerskich, między innymi Płaszewo, Kuleszewo, Zagórki, Żelki. Inne, na przykład Widzino i Lubuń, od 1281 roku, a być może już wcześniej, należały do klasztoru norbertanek w Słupsku. W XIII wieku książę pomorski Świętopełk przekazał joannitom Bzowo i Kczewo, a w 1287 roku książę Mściwój II potwierdził przekazanie Sierakowa klasztorowi w Bukowie. W XIV wieku Lubuń i Żelki na 150 lat dostały się w ręce Krzyżaków.

KOBYLNICA

Miejscowość pierwszy raz wzmiankowana jest w 1315 roku w dokumencie Waldemara Brandenburskiego, który przekazał ją 15 czerwca tegoż roku jako lenno Kazimierzowi Święcy i jego potomkom. Pierwotnie wieś tworzyła całość z dobrami szlacheckimi¹⁶⁵. Później podzielono ją na Kobylnicę Szlachecką i Kobylnicę Królewską. Kobylnicę od Kobylnicy Szlacheckiej oddzielał na południu strumień, a na wschodzie nurt Słupi¹⁶⁶.

Nazwa wsi, według A. Świetlickiej i E. Wiśławskiej, autorek „Słownika historycznego miast i wsi województwa słupskiego”, pochodziła od wyrazu „kobyła” – w znaczeniu samicy każdego większego zwierza leśnego, bądź też znaczyła tyle, co „zastawa”, „rogatka”¹⁶⁷.

W formie architektonicznej Kobylnica miała zabudowę ulicową. Obecna ulica Główna została zbudowana w 1850 roku jako droga lokalna,

a później zakwalifikowana jako krajowa. W przeszłości była tylko drogą po-
lną do Zajączkowa, stanowiąc połączenie między Łosinem i Widzinem¹⁶⁸.

Charakterystyczne dla Kobylnicy było budownictwo utrzymane
w stylu dolnosaksońskim. Jeszcze w latach 60. ub. stulecia w większości
przewodników opisywana była jako miejscowość o znacznym udziale
zabytkowej zabudowy z połowy XIX stulecia.

Niemiecki plan Kobylnicy

Historia Kobylnicy jest ściśle związana z dziejami rodu Puttkamerów oraz Łosina, które było ich posiadłością. Miejscowość, w latach 1387–1391 należąca do przodka Puttkamerów zwanego Święcą III lub Święcą Starym, podlegała skomplikowanym prawom spadkowym, obo-
wiązuającym na Pomorzu.

Niewiele wiemy, co działo się w Kobylnicy w XV wieku, ale już
w XVI wieku należała do księżnej Erdmunth¹⁶⁹. Jej zarządzeniem na
początku XVII wieku grunt obok kobylnickiego kościoła przekazano na
szkołę z mieszkaniami służbowymi dla kantora, nauczyciela i kościelne-
go. Od tego też czasu część miejscowości stanowić zaczęła dobra lenne
Puttkamerów, a w 1519 roku Thomas von Puttkamer z Łosina nabył
przez zastaw północną część Kobylnicy.

Puttkamerowie jako właściciele Kobylnicy w XVII wieku mocno
angażowali się w życie społeczne. Na przykład Asmus von Puttkamer,
który miał siedmiu synów i trzy córki. Wszyscy urodzili się w Kobylnicy
w latach 1663–1681. Jak pisze były mieszkaniec miejscowości Erwin
Herrmann, powołując się na „Genealogię rodu von Puttkamerów” autor-
stwa Eleonor von Puttkamer, dwoje dzieci Asmusa – Michael Lorenz
i Bertram – zostało pochowanych również w Kobylnicy w 1667 roku.
W 1734 roku Johan Peter von Puttkamer z gałęzi Plassow odziedziczył
północną część wsi i zgodnie z pruskim prawem skarbowym sprzedał ją

administracji królewskiej w Słupsku. Królewskie potwierdzenie sprzedaży tej części miejscowości nastąpiło dopiero w 1754 roku. Odtąd grunty te nazywano Kobylnicą Królewską (*Königlich Kublitz*), a pozostałą część Kobylnicą Szlachecką (*Adling Kublitz*)¹⁷⁰.

W 1945 roku poniemieckie zakłady rzemieślnicze obejmowali polscy repatrianci. Na zdjęciu szyld sklepu Tadeusza Kucharskiego na budynku przy ulicy Głównej 8. W oknie od lewej wnuki Tadeusza: Alicja, Wacław, Barbara. Foto z 1961 roku. Źródło: *Moje Miasto*.

W pierwszej połowie XIX wieku Kobylnica i Kobylnica Szlachecka, w wyniku wprowadzenia prawa wyborczego oraz reform administracyjnych dla prowincji, okręgów i powiatów, zaczęła rozwijać się gospodarczo.

Rozpoczęła się budowa drogi ze Szczecina przez Słupsk do Gdańska, przebiegającej przez Bolesławice (Ulrichsfelde). Dużo większe znaczenie miało połączenie ze Słupska do Bytowa przez Kobylnicę i Suchorze. Inicjatywy budowy tych tras sięgają lat 20. i 30. XIX wieku, do użytku oddano je zaś w roku 1865.

Budowa linii kolejowej ze Stargardu przez Koszalin i Słupsk do Gdańska, prowadzona w latach 1867-1870, dała dodatkową pracę i zarobek małorolnym chłopom. Linia kolejowa Szczecinek – Słupsk, przebiegająca przez Kobylnicę i otwarta 1 października 1878 roku, umożliwiła później wysyłanie transportem kolejowym do Niemiec płodów rolnych, między innymi ziemniaków i zboża. Dzięki połączeniom kolejowym wysyłano też drewno niezbędne kopalniom na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Ruhry, skąd z kolei sprowadzano węgiel kamienny i brykiety.

Na początku XX wieku przebudowano kobylnicką mleczarnię, rozpoczęto elektryfikację miejscowości, powstało wiele nowych warsztatów rzemieślniczych oraz nastąpił widoczny rozwój budowlany. Spokój zburzyła pierwsza wojna światowa, ale już w 1926 roku zbudowano gmach tak zwanej nowej szkoły¹⁷¹.

Sytuację gospodarczą gminy determinowało położenie przy granicy Słupska. Znaczna część mieszkańców pracowała w przemyśle, trudniła się handlem czy rzemiosłem. Wśród ważniejszych kobylnickich zakładów pracy można wymienić: Spółdzielnię Elektryczno-Utylizacyjną i Fabrykę Maszyn Hermana Fischera, piekarnie K. Schwartza i F. Waldowa, firmę budowlaną Arno Albrechta i O. Desena. Reinhold Lange prowadził sklep rowerowy, rzemiosłem rzeźniczym zajmowali się: Echtmann, B. Hafer, G. Lipkow, Marske, E. Mielkie, Waldof, F. Zenke. Zakład fryzjerski miał E. Paul, a sklep samochodowy – Willi Drefke. Miejscową gospodę prowadził Otto Lange, sklepy wielobranżowe: F. Kienitz, H. Menzel, Franz Runow i K. Schwarz.

W Kobylnicy funkcjonowały też dwa młyny – E. Hafera i P. Schwartza, oraz wiele innych zakładów rzemieślniczych i usługowych. Wymienić należy również Kasę Oszczędnościowo-Kredytową i miejscową mleczarnię.

Wieś przed drugą wojną światową zajmowała 646 hektarów, a według danych z 17 maja 1939 roku, żyło w niej 1236 mieszkańców. Okręgiem urzędowym dla wsi było Łosino, gdzie znajdował się również Urząd Stanu Cywilnego. Kobylnica posiadała natomiast własny okręg żandarmerii. Kobylnica i Kobylnica Szlachecka miały wspólną szkołę. Siedziba związku szkolnego znajdowała się w Kobylnicy, a sama szkoła w Kobylnicy Szlacheckiej¹⁷².

Do 1925 roku Kobylnica (zwana też Kobylnicą Królewską) i Kobylnica Szlachecka były samoistnymi gminami z własnymi wójtami. Z upadkiem monarchii w Niemczech, po abdykacji cesarza oraz króla pruskiego Wilhelma II, nazwa Kobylnica Królewska nie miała racji bytu, Niemcy bowiem stały się republiką, a Prusy nie miały już króla. Dlatego wraz z likwidacją pruskiego ministerium państwowego 4 października 1930 roku zmieniono nazwę *Königlich Kublitz* na *Kublitz*.

BOLESŁAWICE

Miejscowość zlokalizowana jest na zachód od Słupska oraz Kobylnicy, przy głównej drodze Słupsk-Sławno. Obecnie niemalże łączy się z Kobylnicą.

Karl-Heinz Pagel podaje, że dzieje wsi sięgają czasów króla Fryderyka I. Bolesławice, w języku niemieckim *Urlichsfelde*¹⁷³, do 1780 roku były wsią chłopską, stanowiącą zachodnią część obszaru gminy Kobylnica. Polska nazwa miejscowości, utworzona po drugiej wojnie światowej, jest pseudopatroniczna

Nowe osiedle mieszkaniowe w Bolesławicach. Rok 2018.

– pochodzi od imienia Bolesław. Najprawdopodobniej ma przywoływać piastowskie tradycje tego imienia¹⁷⁴. Opinię tę podziela i bardziej szczegółowo uzasadnia dr Elżbieta Szalewska z Pomorskiej Akademii Pedagogicznej w Słupsku. Twierdzi, iż wieś założono w XVIII wieku w ramach akcji kolonizacyjnej. Najpierw zbudowano tu owczarnię i osiem siedlisk. Po 1945 roku zaś nadano jej obecną nazwę dla upamiętnienia marszu na Pomorze około 1000 rycerzy Bolesława Chrobrego¹⁷⁵.

W 1885 roku wieś liczyła 234 mieszkańców. W 1939 roku było tu już 31 gospodarstw. Wieś od 1932 roku posiadała własną szkołę, do której uczęszczało 24 uczniów. Uczyl ich jeden nauczyciel. Była tu również poczta. Większość mieszkańców stanowili ewangelicy, którzy należeli do parafii w Kobylnicy¹⁷⁶.

BZOWO

Bzowo, niemieckie *Besow*, należało początkowo do księcia pomorskiego Świętopełka, który przekazał je zakonowi joannitów. Dokładniejsze dane dotyczące właścicieli pochodzą dopiero z drugiej połowy XV wieku. W roku 1480 jako właściciel wymieniony jest Mathias Bone. Według listu lennego z 1529 roku, w tym czasie wieś posiadali już Boehnowie. We władaniu tego rodu dobra lenne Bzowa znajdowały się około 400 lat.

W roku 1784 jako właściciel wymieniany jest Ernest Ludwig von Boehn. W tym czasie w Bzowie były dwa folwarki,

hodowla ryb, młyn wodny, czterech chłopów, trzech chałupników, szkoła. W latach 1773–1775 za dotacje królewskie pobudowano folwark Planheide, należący najpierw do majątku Bzowo, a później do majątku

Ściegnica. W roku 1814 Bzowo wraz z Żabnem liczyło 811 hektarów. Funkcjonowały tu młyn wodny z elektrownią, gorzelnia i płatkarnia.

*Poniemiecki budynek
w Bzowie (stan współczesny).
Źródło: kobylnica.pl.*

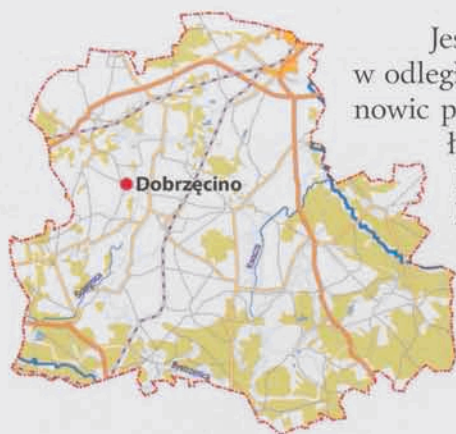
W roku 1857 Franz Wilhelm Adolf von Boehn sprzedał majątek Friedrichowi von Blumenthal. Ten sprzedał Bzowo w 1892 roku Augustowi Siemersowi, właścicielowi Kończewa. W tymże roku Bzowo wraz z folwarkiem Żabno i niemieckim Sagenberg liczyło ogółem 810 hektarów, z czego 480 ha przypadało na pola uprawne. Była tu cegielnia i młyn wodny. W roku 1901 syn Augusta von Siemers przekazał majątek Erichowi von Boninowi, żonatemu z Anną von Graffe. Erich i Anna von Bonin w 1907 roku kupili także polski majątek Ściegnica.

Według księgi adresowej z 1920 roku, właścicielem majątku był wtedy Albrecht von Bonin, najstarszy syn Ericha i Anny. Po śmierci Ericha w 1927 roku majątek zaczął w szybkim tempie podupadać. Na skutek trudności finansowych w 1931 roku Albrecht von Bonin z żoną Ilse z domu von Boehn sprzedali Bzowo Towarzystwu Parcelacyjnemu i opuścili majątek.

Jeszcze tego samego roku wieś wraz z folwarkiem została rozparcelowana: w oparciu o dawne budynki folwarczne powstało ogółem 46 zagród chłopskich. Gorzelnię przekształcono w mleczarnię. Jej właścicielem był najpierw Otto Hockendorf, później zaś była to mleczarnia spółdzielcza. Właścicielem młyna wodnego został Heinrich Kosanke, natomiast w pałacu utworzono szkołę powszechną, mieszkania dla dwóch nauczycieli oraz kaplicę ewangelicką.

Zespół rezydencjalno-folwarczny usytuowany we wschodniej części wsi przetrwał do czasów współczesnych zaledwie w stanie szczątkowym. Zachował się spichlerz z bramą oraz przylegająca do niego znacznie przebudowana dawna obora¹⁷⁷. W bezpośrednim sąsiedztwie podwórza znajdują się dawne tereny ogrodowe w kształcie wydłużonego prostokąta, obwiedzione kamiennym murem.

DOBRZĘCINO

Jest to niewielka wieś ulicówka położona w odległości jednego kilometra na zachód od Słonowic przy drodze odchodzącej od lokalnej szosy łączącej Reblino i Słonowice z Tychowem. Po wschodniej stronie wsi przepływa rzeczka Ściąglica, która niegdyś stanowiła granicę ze Słonowicami. Wieś ma średnio-wieczny rodowód.

Okolo roku 1480 Dobrzęcino oraz sąsiadujące z nim Słonowice kupił Mathias von Puttkamer. W XVI i XVII wieku miejscowość należała w częściach do różnych właścicieli, między innymi do von Kleistów, von Belowów i von Krockowów. W XVIII wieku właścicielem Dobrzęcina był Adam Joachim hrabia von Podewils, a po nim jego spadkobiercy nieznani z nazwisk. W roku 1765 odkupił od nich wieś Heinrich Joachim Reinhold von Krockow. On to w roku 1773 został właścicielem całego Dobrzęcina i Słonowic.

W roku 1784 w Dobrzęcinie był jeden folwark, jedna owczarnia, dwóch chłopów, jeden chałupnik, kuźnia, jeden nauczyciel, jeden strażnik leśny, 18 kominów. Kolejnym ustalonym z nazwiska właścicielem był baron von Wolzogen, który przejął majątek w roku 1851. W posiadaniu tej rodziny pozostało Dobrzęcino do końca drugiej wojny światowej. W 1892 roku majątek rycerski barona Wolzogena liczył ogółem 600 hektarów, w tym było 372 ha ziemi ornej.

Funkcjonowała tu cegielnia. Księgi adresowe z lat 1914 i 1920 wymieniają jako właścicielkę majątku baronową Hedwig von Wolzogen

Wjazd do Dobrzęcina (widok współczesny).

z domu von Wersen. Powierzchnia majątku w tych latach liczyła ogółem 602 hektarów, w tym 275 ha ziemi ornej. Majątek był zelektryfikowany, energię elektryczną doprowadzono z elektrowni wodnej w Biesowicach.

W okresie poprzedzającym drugą wojnę majątek liczył ogółem 500 ha. W gospodarstwie były dwa traktory, stelmacharnia, kuźnia, stawy rybne i ogród. Prowadzono uprawę ziemniaków na powierzchni 85 ha. Ostatnimi właścicielkami majątku były siostry baronówna Rosalie von Wolzogen i Jutta von Böltzig.

Zabudowa zespołu dworsko-folwarcznego pochodzi z pierwszego ćwierćwiecza XX wieku, jednak część obiektów rozebrano po 1945 roku, a inne zmodernizowano, przez co zatraciły wiele pierwotnych cech. Część rezydencjalna, znacznie zburzona po drugiej wojnie światowej, usytuowana jest na wschodnim krańcu wsi, po południowej stronie drogi. Właściwy dwór, parterowy, w kształcie prostokąta, zbudowany z pruskiego muru, został rozebrany w latach 70. XX wieku ze względu na zły stan techniczny. Niewykluczone, że istniejąca do dziś zachodnia, piętrowa część, została dostawiona w początkach XX wieku do znacznie starszej części wschodniej, która mogła powstać około XIX wieku. Dwór, a właściwie pozostawione po nim zachodnie skrzydło o rozczłonkowanej bryle i ze śladami przebudowy na elewacjach, usytuowany jest na północnym krańcu dawnego parku. Pełni funkcję mieszkalno-administracyjną i stanowi dominantę w całym zespole.

KCZEWO

Nazwę tej wsi najpierw zapisywano w formie *Eggesów* – 1505 rok, a następnie *Egsów* (od 1755 roku). Pochodzi ona od imienia Jeksa, czyli Jakub¹⁷⁸. Obecna nazwa to niedoskonała forma nazwy niemieckiej¹⁷⁹.

Wieś leży przy szosie łączącej Słonowice z Tychowem. Zajmuje pofałdowany morenowy teren, otoczony przez pola uprawne i podmokłe łąki, rozciągające się wzdłuż licznych kanałów melioracyjnych. Po wschodniej stronie Kczewa, w odległości około dwóch kilometrów od zabudowań, przepływa rzeczka Ściegnica, stanowiąca dopływ Wieprzy.

Pierwsze wzmianki o wsi datowane są na pierwszą połowę XIII wieku, kiedy to w 1240 roku książę pomorski Świętopełk, podobnie jak inne liczne wsie, nadał Kczewo joannitom. W tym okresie wieś nosiła nazwę *Hiweze*. Później była lennem rodu von Kleist. W roku 1628 jako właściciel części miejscowości występuje Hans Natzmer, do którego należało dziewięć włók i pół młyna. W pierwszej połowie XVIII wieku Kczewo stało się własnością rodziny von Blumenthal.

Kczewo (widok współczesny).

W 1784 roku wieś składała się z folwarku, młyna wodnego, sześciu zagrod chłopskich i 24 domów. W roku 1825 Kczewo należało do starosty Sławna Alberta von Kamecke i jego żony Otylii. Maria von Kamecke wniosła w posagu majątek do rodziny von Bülow. W posiadaniu tej rodziny Kczewo pozostawało do końca drugiej wojny światowej. W 1914 roku właścicielem Kczewa był Adolf von Bülow, asesor rejencji. Ostatnią właścicielką Kczewa była Anna Maria von Bülow z domu von Arnim.

Zespół dworsko-folwarczny istniał w obecnym miejscu najprawdopodobniej już w XVII wieku. W 1940 roku część budynków gospodarskich i inwentarskich spaliła się, jednak jeszcze podczas wojny odbudowano dwie stodoły, oborę i warchlakarnię. Na skraju podwórza folwarcznego usytuowany był dwór z oficyną. Rozebrano go na początku lat 70. XX wieku. Z dawnego zespołu folwarcznego zachowały się tylko stodoły z wydzieloną kuźnią, dawne garaże, cieleśnik, owczarnia, chlewnia ze stelmacharnią, stajnia koni roboczych i spichlerz.

KOMIŁOWO

Do 1945 roku nosiło nawet *Keudelschow* (Kne-dellshof)¹⁸⁰. Wg Elżbiety Szalewskiej było pojedynczą siedzibą powstałą na gruntach Kwakowa, które na skutek rokowań uwłaszczeniowych w 1822 roku przekazano chłopom.

Osadzie tej pierwotnie nadano nazwę *Camilow* od imienia Camila, jakie nosiła żona właściciela kwakowskich dóbr¹⁸¹. Według przekazów byłego mieszkańca tego terenu, mieszkającego w Niemczech, Komilowo powstało jako

Komitowo (widok współczesny). Źródło: kobylnica.pl.

osada utworzona specjalnie dla byłych wojskowych niemieckich¹⁸². Jest to, jak się wydaje, informacja wiarygodna, bowiem w pobliskim Płaszewie w 1945 roku zlokalizowano nawet niemiecki sztab wojskowy¹⁸³.

KOMORCZYN

Wieś leży około 15 kilometrów od Sławna. Do wsi wiedzie ponadkilometrowy odcinek drogi, która odchodzi na południe od szosy relacji Słupsk-Sławno. Na południe od Komorczyna znajduje się bagnista kotlina, zwana Bagnem Komorczyńskim, które odprowadza wody do Słupi.

Do 1945 roku Komorczyn nosił nazwę *Kummerzin*¹⁸⁴. Nazwa ta (wcześniej *Cummerzin*) może być pokrewna językowo ze słowem *Kummzerow*. Ono zaś może pochodzić od słowiańskiego słowa *komornik*, to znaczy wynajmujący, dzierżawca. Odpowiadałoby to historii miejscowości.

Komorczyn jest starą osadą wiejską, znaną już w czasach wene-dyjskich. W średniowieczu ukształtował się jako dwurzędówka z zabudowaniami wzdłuż drogi. Była to wieś chłopska, należąca do Kczewa i stanowiąca lenno rodziny von Kleistów. W 1549 roku drogą zastawu Komorczyn przeszedł w ręce von Belowów.

W latach 1655–66 jako zarządzający miejscowością wymieniani są: Döring Jakob von Krockow, Joachim Heinrich von Krockow i Christian

Droga gminna w Komorczynie (widok współczesny).

von Kleist. Po przetargu ogłoszonym przez radcę dworu Joachima Magnusa von Kleist 30 kwietnia 1734 roku Komorczyn wykupił Heinrich Albrecht von Blumenthal jako udział von Kleista. Drogą ugody, zawartej w 1773 roku w Słonowicach i Dobrzęcinie, Komorczyn trafił w ręce pułkownika Joachima Reinholda von Krockowa.

Przed drugą wojną światową na wschód i na południe od wsi znajdowały się grunty orne, a na północ i na południe – łąki i pastwiska. Ponadto kopano tu torf na opał. Uprawiano ziemniaki pod potrzeby hodowli bydła i trzody chlewnej.

Młyn prowadził we wsi Franz Veblow, sklep spożywczy – Schrock, krawcem był E. Scheil, stolarzem – A. Albrecht, a stelmachem – H. Roeske. Wszyscy rzemieślnicy prowadzili jednocześnie gospodarstwa rolne.

KOŃCZEWO

Położone jest w centralnej części gminy, około siedem kilometrów od Kobylnicy, przy lokalnej drodze łączącej Słupsk z Barcinem. Jest to miejscowość rozmieszczona na terenie płaskim. Jedyne większe skupiska leśne znajdziemy na dawnym wzniesieniu zamkowym, zwanym Czarodziejską Górą, w połowie drogi do Sierakowa.

Pierwotnie wieś tę nazywano *Cen-czowe* (1301), później *Koneschow* (1392), Konesowo i Koniszewo. Etymologia wiąże się z nazwą osobową *Konisz*¹⁸⁵. Ostatnia niemiecka nazwa brzmiała

*Kunsow*¹⁸⁶. Pierwsze wzmianki dotyczące Kończewa pojawiają się już w średniowieczu i są związane ze znajdującym się w pobliżu wzniesieniem zwanym *Schlossberg*, na którym wznosił się zamek rycerski.

W 1301 roku właścicielem wsi był Mathaus von Schlawe, w 1393 roku wymienia się braci Laurenza i Darseka Koske, przodków rodziny von Zitzewitz. Od XV wieku zamkiem i wsią władała rodzina von Massow. W początkach XVIII wieku właścicielem Kończewa był kapitan Erdman Casinier von Massow, potem jego syn Ewald Heinrich von Massow, który w 1748 roku sprzedał majątek rotmistrzowi Hansowi Weidigowi von Massow z Ostrowca pod Sławmem. Ten w 1750 roku przekazał Kończewo swemu synowi, pułkownikowi Friedrichowi Eugenowi von Massow. W 1784 roku właścicielem był jego syn, chorąży regimentu brunszwickiego księcia Leopolda, Anton Wilhelm von Massow. W 1804 roku Kończewo było własnością Franza Georga von Kleista, w 1861 roku zostało zakupione za 93 tysiące talarów przez rodzinę von Mannteuffel.

Do 1876 roku Kończewo oraz pobliskie Kwakowo i Sierakowo należały do powiatu Miastko, dopiero tegoż roku zostały administracyjnie podporządkowane powiatowi w Słupsku. Prawdopodobnie w latach 70. XIX stulecia majątek przeszedł w ręce rodziny von Siemers, pochodzenia mieszczańskiego. Kolejnymi właścicielami wsi z tego rodu byli, odnotowani w księgach adresowych w latach 1914, 1920 i 1928 Hans Siemers, a przed 1945 rokiem – Hans Joachim Siemers.

W 1892 roku całkowita powierzchnia majątku wynosiła 551 hektarów, w tym 413 ha pól uprawnych. W tym czasie majątek nie był jeszcze uprzemysłowiony. W 1914 roku, za czasów Hansa Siemersa, jego powierzchnia wzrosła do 671 hektarów, z których 500 ha zajmowały pola uprawne. Majątek posiadał już własną siłownię elektryczną i płatkarnię oraz był udziałowcem w spółkowych krochmalniach i w mleczarni.

Kopanie torfu w okolicach Kończewa. Dwudziestolecie międzywojenne.

Kończewo (widok sprzed 1945 roku).
Na widokówce: pałac, szkoła i ulica wiejska.

W 1938 roku powierzchnia majątku wynosiła 504 hektary.

Do 1945 roku funkcjonowała krochmalnia¹⁸⁷. W spisie z 1942 roku wymienia się gospodę Christiana Epingera, zakład produkcji płatków ziemniaczanych H. Siemera, sklep z artykułami kolonialnymi Willy'ego Koepnera i stolarnię Paula. W przedwojennym Kończewie funkcjonowała szkoła wiejska, w której uczyło się 56 dzieci, a ostatnim wymienionym nauczycielem był Erich Nase¹⁸⁸.

Zespół pałacowo-folwarczny złożony jest z trzech odrębnych, funkcjonalnych części: rezydencjalnej z pałacem i parkiem, folwarku oraz rozproszonej wśród zabudowy wiejskiej kolonii dawnych robotników folwarcznych. Dwie pierwsze zajmują zwarty teren o nieregularnym kształcie, położony na północnym skraju wsi. Część rezydencjalna wypełnia północno-wschodni fragment zespołu.

KRUSZYNA

Wieś leży na skraju małej pradoliny rzecznej. Na okolicznych terenach rozłożyły się bagienne niecki, urozmaicające krajobraz. Kruszyzna była kiedyś wsią typowo chłopską. W 1628 roku nazywano ją *Krussen* – od rośliny „Kruszyzna”, albo z formatonem „-ina” od gwarowej nazwy gruszy – „krusza”, w języku niemieckim – *Krussen*¹⁸⁹.

W starych annałach znaleźć można wiele danych charakteryzujących przedwojenną Kruszyne. Wieś z przynależnymi jej terenami zajmowała w tym

czasie tylko 611 hektarów, stanowiąc jedną z mniejszych jednostek administracyjnych obecnej gminy. Okręgiem urzędowym dla Kruszyny było Lulemino, gdzie mieścił się między innymi Urząd Stanu Cywilnego. Właściwy terytorialnie okręg żandarmerii znajdował się w Kwakowie, a spory sąsiedzkie rozstrzygał sąd okręgowy w Słupsku.

Wieś miała własną placówkę pocztową. W 1937 roku funkcję wójta pełnił w niej miejscowy gospodarz Paul Brüggemann. W historycznym kształcie architektonicznym Kruszyna była wsią położoną na osi drogi przelotowej ze Słupska do Miastka, z siecią bocznych ślepych uliczek. W 1494 roku wsie Kruszyna i Lulemino, na mocy zarządzenia księcia Bogusława X, zostały przekazane pod zarząd miasta Słupska jako dysponenta tych dóbr od ponad 30 lat.

W Kruszynie funkcjonowało wówczas osiem gospodarstw. Legat przewidywał, że przechodzenie gospodarstwa z ojca na syna lub inna zmiana właściciela mogła nastąpić wyłącznie za zgodą władz miejskich. Nowy właściciel składał przyrzeczenie posłuszeństwa burmistrzowi Słupska wraz z obietnicą pomnożenia dworskiego majątku.

Zarządzeniem z 22 lutego 1822 roku wieś wzbogaciła się o nowe tereny rolne i łąki, wydzielone z okolicznych lasów i przekazane rolnikom w wieczystą dzierżawę. Oprócz ośmiu posiadaczy ziemskich uwzględniono tu także dotychczasowych właścicieli domów bez gruntów. Gdy w 1873 roku wycięto dojrzały drzewostan leśny, miasto odsprzedało pozostałe tereny właścicielowi ziemskiemu o nazwisku Grossilkow.

Przed II wojną światową w Kruszynie funkcjonowała filia Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej z Kwakowa, miejscową gospodę prowadził Fritz Wiedenhöff, kuźnię Alfred Herzog, a zakład krawiecki Horst Haase. Istniała także jednoklasowa szkoła powszechna, w której naukę pobierało 54 uczniów, zaś ostatnim przedwojennym nauczycielem był w niej August Grosse¹⁹⁰.

*Świetlica wiejska
w Kruszynie
(widok współczesny).*

KULESZEWO

Wieś położona jest w południowej części gminy Kobylnica, 14 km na południe od Słupska, przy lokalnej drodze łączącej miasto z położonym na południu Barcinem.

W dawnych dokumentach miejscowość tę nazywano: *Culsow* (1393), *Kullessow* (1480), *Kulssow* (1523). Jest to nazwa utworzona od nazwy osobowej „Kulesz”, po niemiecku *Kulso*¹⁹¹. Taką też nazwę miejscowość nosiła do zakończenia drugiej wojny światowej¹⁹².

Pierwsze wzmianki dotyczące Kuleszewa pochodzą z okresu średniowiecza. Wynika z nich, że do końca XIV wieku wieś była siedzibą rodu Koske (bądź Cusseke), przodków rodziny von Zitzewitz. W 1393 roku wymieniony był Laurenz Koske von Culsow, a w 1397 roku – Derske Cusseke von Culsow. Od XV w. Kuleszewo było własnością dwóch rodzin rycerskich. Około 1402 roku jako właściciele Kuleszewa pojawiają się członkowie rodu von Boehn – wieś stała się ich siedzibą aż do 1945 roku¹⁹³. Ród ten przybył na Pomorze jako świta księcia Władysława IV. Były to ich najstarsze dobra i należały do nielicznych majątków szlacheckich, które od przejęcia do 1945 roku pozostawały w posiadaniu tego samego rodu.

W XV wieku Kuleszewo składało się jednak z dwóch części – A i B. Część B została w 1678 r. sprzedana Hansowi Georgowi von Belowowi. Po śmierci Franza Feliksa von Boehna Kuleszewo A odziedziczył Ger-

Kuleszewo (prawdopodobnie 1939 rok).

son Christian von Boehn, który przyłączył do tych dóbr także część B. Po jego śmierci właścicielem Kuleszewa został starszy z synów Gersona – Johann George von Boehn, który w 1742 roku zakupił część położonego nieopodal majątku Zagórki. Od 1750 roku właścicielką Kuleszewa była wdowa po Johannie – Dorothea Agnessa, która w 1763 roku przekazała Kuleszewo swojemu synowi, rotmistrzowi Christianowi Wilhelmowi von Boehnowi.

Gruß aus Kulsow

Kuleszewo w okresie dwudziestolecia międzywojennego (pocztówka niemiecka).

W pierwszej połowie XIX wieku właścicielem Kuleszewa i Zagórek był Aleksander von Boehn (1813–1889). Po jego śmierci Kuleszewo otrzymał Constantin von Boehn, członek pruskiej Izby Panów. Wybudował on w Kuleszewie gorzelnię oraz wyburzył najstarsze skrzydło dworku, budując w jego miejsce nowe, z odrębnymi pomieszczeniami mieszkalnymi i salą balową. W 1914 roku Constantin przekazał majątek swojemu synowi, Georgowi von Boehnowi (1886–1946), znanemu w okolicy z krytycznego stosunku do nazizmu (po zamachu na Hitlera 20 lipca 1944 roku trafił na trzy miesiące do śląskiego więzienia).

Przy zagospodarowywaniu majątku, aż do XIX wieku, dużą rolę odgrywali chłopci. Około 1784 roku należały do niego dwa folwarki: *Friedrichshof* i *Mittelburg*. Wieś zamieszkiwało 38 rodzin, dziewięciu chłopów i nauczyciel. Stała tu kuźnia. W 1892 roku powierzchnia majątku z folwarkami *Friedrichshof*, *Georgenthal* i *Calsow Mühle* wynosiła 882 hektary, w tym 552 ha pól uprawnych. Przed 1939 rokiem powierzchnia majątku wynosiła nadal 882 ha. Poza Kuleszewem istniało w tym okresie 29 gospodarstw chłopskich, wieś zamieszkiwało 457 mieszkańców (99 rodzin).

KWAKOWO

Jest zlokalizowane przy głównym szlaku komunikacyjnym Słupsk-Miastko, w odległości 10 kilometrów na południe od Słupska. Nazwa wsi wywodzi się od rzeczki Kwaczy bądź od „kwaka, kwak” – kaczor, kaczka¹⁹⁴. Niemiecka nazwa miejscowości brzmiała *Quackemburg*¹⁹⁵.

Początkowo osada miała formę wsi pałacowej. Nie ma konkretnych danych dotyczących jej założenia, ale w czasie przebudowy kościoła w 1615 roku znaleziono podobno ukryty w wieży list, z którego wynikało, że świątynię wzniesiono w 1208 roku, a zatem rodowód wsi

należałoby datować znacznie wcześniej. Fundatorem kościoła był Mar-
kus Zitzewitz (Sitzewitz)¹⁹⁶. Przyjmuje się więc, że istnieje niezaprzeczalny związek Kwakowa z majątnościami protoplasty rodu Zitzewitzów – Wilhelma von Zitzewitz, pana na włościach dzisiejszych Sycewic.

Według starych podań w południowej części wsi był niegdyś bardzo zasobny klasztor żeński, ale inne przekazy mówią, że istniało dawno temu w Kwakowie kolegium kanonickie. Więcej wiadomo o ogromnym pożarze, który zniszczył znaczną część zabudowań położonych przy głównej trasie. Spłonęły położone niedaleko siebie dwa podwórce szlacheckie, które pierwotnie stanowiły całość i były rodzinnym lennem Zitzewitzów. Według Karla-Heinza Pagela pożogę tę należy datować po roku 1590, kiedy to dokonano urzędowego podziału dóbr w Kwakowie, w wyniku czego część gruntów po-

Szkoła w Kwakowie przed 1945 rokiem.

została w posiadaniu dawnych właścicieli, część zaś przeszła w obce, nienotowane przez historyków ręce. Dopiero w XVII wieku przez kupno i skutkiem zależności lennych całość powróciła do rodziny Zitzewitzów, tak że w 1648 roku jedynym właścicielem obu majątków był Paul von Zitzewitz¹⁹⁷.

*Gospoda (zajazd)
w Kwakowie przed
1945 rokiem.*

Istnieją podania, iż od 1680 roku wieś należała do rodziny von Goltz, następnie do rodziny von Blumenthal. Brügemann podaje, że w 1784 roku Kwakowo miało jeden folwark, jeden młyn wodny, ośmiu chłopów, jednego półchłopa, trzech kosetów i jedną gospodę. Według tej wersji w 1821 roku właścicielką Kwakowa była Camilla von Blumentahl z domu Kendell. I choć w 1905 roku wieś odkupił od Blumenthalów Bodo von Zitzewitz, to już w roku 1913 należała do Bernharda von Puttkamera¹⁹⁸.

Tę wersję dziejów Kwakowa stanowczo odrzuca Pagel. Twierdzi, że nigdzie nie udokumentowano przeniesienia własności, z którego wynikałoby, że od 1680 roku wieś znalazła się we władaniu rodów von Goltz, von Wobeser i von Blumenthal. Klasyfikacja z 1717 roku zawiera tylko wpis, iż właściciel Heinrich Albrecht von Blumenthal posiadał wymienionych z nazwiska 10 chłopów oraz trzech właścicieli domów bez ziemi. Natomiast według historycznego przekazu z 1784 roku, folwark Kwakowo posiadał już młyn wodny, we wsi była karczma, kuźnia, mieszkali tu kaznodzieja, kościelny, ośmiu rolników, jeden chłop małorolny, trzech właścicieli domów bez gruntów. Wieś liczyła 24 paleniska. Pagel zaprzecza też, iż Bodo von Zitzewitz kupił od rodziny von Blumenthal Kwakowo i w 1913 roku sprzedał je ze wszystkimi „duszami” Bernhardowi von Puttkamerowi. Ten administrował włościami do 1936 roku, kiedy to 316 ha majątku ziemskiego przeszło w ręce Otto Ratzkiego, a 175 ha ziemi uprawnej – w posiadanie R. Haupkego ze Słupska.

W 1710 roku powstała pierwsza szkoła w Kwakowie, a pierwszym nauczycielem był kościelny Johann Kasse. Lekcje opierały się wyłącznie na katechizmie i na naukach chrześcijańskich. Z późniejszych zapisów można wnioskować, że zachowano tylko szkołę zimową. Z czasem do religii dodano naukę czytania, pisania i śpiewu. Pierwszego etatowego

nauczyciela, Hildebrandta, zatrudniono w 1833 roku. W roku 1932 istniała już szkoła dwustopniowa: w dwóch klasach 74 uczniów uczył jeden nauczyciel. Nową, dwustopniową szkołę, z dwoma mieszkaniami i budynkiem gospodarczym, poświęcono 13 listopada 1938 roku. Zamieszkali tam i uczyli E. Georg, B. Nowaczek i Schimmel¹⁹⁹.

Przed drugą wojną światową w Kwakowie znajdowała się siedziba gminy. Gmina ta liczyła skromnie 1400 hektarów i według spisu z 17 maja 1939 roku zasiedlona była przez 431 mieszkańców. Spis podaje, że 98 gospodarstw domowych gminy Kwakowo mieściło się w 64 domach mieszkalnych. Od 1925 roku znajdował się tu również okręg żandarmarii, zaś Urząd Stanu Cywilnego funkcjonował w Luleminie. Urząd burmistrza pełnił rolnik Wilhelm Simon, a sołtysem był Vilbrandt²⁰⁰.

LUBUŃ

Lubuń zlokalizowany jest w południowo-wschodniej części gminy, w obszarze Parku Krajobrazowego Dolina Słupi, siedem kilometrów od Kobylnicy. Leży na krawędzi rzeki Słupi. Około cztery kilometry na zachód od Lubunia przebiega droga krajowa nr 21 ze Słupska do Szczecinka.

W dawnych dokumentach nazwa wsi brzmiała: *Lubun* (1281), *Le-bun* (1313), *Labbune* (1474), *Labuhn* (1780). Przyjmuje się, że jest to nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej „Labun”, a obecna postać nazwy jest nie-

dokładnym przeniesieniem zapisu niemieckiego nazwy *Labuhn*, którą wieś nosiła do 1945 roku²⁰¹.

Lubuń po raz pierwszy wspomniany jest w dokumentach XIII-wiecznych. W 1281 roku książę słupski Mestwin II wyposażył w dziesięcinę ze wsi klasztor norbertanek w Słupsku²⁰². Kolejny przekaz pochodzi z 1313 roku, kiedy to Peter Johan i Lorenz Svenzenowic sprzedali Lubuń i Krępę (*Krammpe*) swojemu wasalowi Gottfriedowi Ketelhodtowi. W 1329 roku obydwie wsie zostały sprzedane zakonowi krzyżackiemu, w którego rękach znajdowały się przez następne 150 lat. W 1496 roku na zamku w Regenwaldzie został rozstrzygnięty spór pomiędzy księciem Bogusławem, a Lorenzem i Jürgenem von Puttkamerem o prawa do wsi. Puttkamerowie oddali księciu Lubuń w zamian za przyznane lenno w Krępie. W następnych wiekach Lubuń był jedną z 18 wsi królewskich, podlegających administracji pruskiej w Słupsku. W księgach z 1732 roku znajdujemy wymienionych z nazwiska mieszkańców Lubunia: sołtysem był wówczas Ernst Jeffe, a wśród zapisanych posiadaczy ziemskich figurują: Hans Veylahin, Ernst Schröder, Michel

Glende, Hans Naggatz, Michel Naggatz, Ernst Jeffe, dwóch Martinów Glende, Hans Vegnet, Marti Jeffe i Hans Vollmow. Zapisy wymieniają oddzielnie Jürgena Globckiego jako chłopca małorolnego. W Lubuniu zamieszkiwali także właściciele domów bez gruntów, a byli to: Jürgen Glende, Christian Wiebe i Martin Naggatz.

Taki stan liczbowy utrzymał się, o dziwo, przez następne 50 lat, bowiem z zapisów z 1784 roku wynika, że poza folwarkiem (funkcjonował do 1945 roku) zamieszkiwało nadal w Lubuniu 11 rolników.

W 1914 roku wymienia się w nim trzech właścicieli majątków chłopskich, są to: Gustaw Granzow, Emilie Hildebrandt i Karl Villomow. Granzow miał być posiadaczem największego majątku, liczącego łącznie 124 hektary, z czego 71 ha stanowiły grunty orne. Do majątku miał również należeć młyn wodny i wiatrak. W 1920 r. w księdze adresowej obok wspomnianych w 1914 roku gospodarzy pojawia się nazwisko właściciela majątku rycerskiego, Karla Ludwika Zielkego. Posiadał on 310 hektarów, z czego grunty orne stanowiły 200. Ludwig Zielke był właścicielem tych dóbr do 1945 roku.

W 1938 r. w Lubuniu gospodarowało ponadto 46 chłopów, funkcjonowała Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa, sklep budowlany Wilhelma Vorbana, gospoda Feliksa Sostzackiego, sklep wielobranżowy A. Stienhagena i K. Villmowa, kuźnia P. Krauzego, zakład krawiecki A. Stienhagena i szewski Karla Czarskiego.

Wzmianki o pierwszym budynku szkolnym spotykamy w zapisach z 1784 roku. W 1931 roku była w Lubuniu trzystopniowa szkoła z trzema klasami i dwoma nauczycielami. 20 sierpnia 1939 roku poświęcono nową szkołę z pomieszczeniami mieszkalnymi i gospodarczymi.

Poniemiecka chata wiejska w Lubuniu. Foto: Ulrich Schulz.

*Świetlica wiejska
w Lubuniu
(widok z 2015 roku).*

Przed drugą wojną światową wieś z przyległościami zajmowała 1543 hektarów i według stanu z 30 maja 1939 roku zamieszkiwało w niej 528 osób, prosperowało 108 gospodarstw rolnych. Lubuń podlegał urzędowo pod gminę Lulemino, pod okręg żandarmerii w Kwakowie i okręg sądowy w Słupsku²⁰³.

LULEMINO

Zlokalizowane jest przy drodze wiodącej od szosy Słupsk-Miastko na południowy zachód, z Kwakowa do Kuleszewa i Zagórek. Otaczają je rozległe tereny bagienne. W przeszłości wieś nazywano *Lullemyn* (1463), *Lullemin* (1628), a ostatnia niemiecka nazwa to *Lüllemmin*²⁰⁴. Nazwa z formantem „-ino” pochodzi od nazwy osobowej „Lulema”²⁰⁵.

Na podstawie orzecznictwa księcia Bogusława X z 1494 roku Lulemino, analogicznie jak i Kruszyna, trafiło pod zarząd Słupska. Część majątku stanowił folwark, który przekazano niemieckiemu dzierżawcy. W 1784 roku w Luleminie istniał już nie tylko folwark, ale i młyn wodny oraz kuźnia. We wsi było 21 palenisk i mieszkało dwóch chłopów, jeden chłop małorolny oraz nauczyciel. W 1798 roku miejscowość oddano w wieczystą dzierżawę, a w posiadaniu miasta pozostały jedynie nieurodzajne gleby i trzęsawiska bagienne. W 1900 roku 38 hektarów gruntów przekazano zamieszkującym wieś chłopom, którzy mogli na tym areale wypaszać bydło i wydobywać torf.

Wszyscy mieszkańcy wsi byli ewangelikami i należeli do parafii w Kwakowie. Pierwsza szkoła została oddana do użytku w 1739 roku,

Świetlica wiejska w Luleminie (widok współczesny).

druga w 1839 roku, trzecia natomiast 5 listopada 1939 roku. Dwa pierwsze budynki wykorzystywano do celów edukacji przez 100 lat. W tym z 1739 roku utworzono później przytułek dla ubogich. W 1932 roku do szkoły uczęszczało 53 uczniów. W 1931 roku jako nauczyciel wymieniany jest Licht, a jako ostatni – Walter Beier.

W 1939 roku w Luleminie zamieszkiwało 313 osób²⁰⁶ i było 26 gospodarstw rolnych. Według ostatnich danych sprzed 1945 roku do Lulemina należało 225 hektarów, ale część zajmowana była przez folwark. We wsi było 69 gospodarstw i 51 domów mieszkalnych. Mieściła się tutaj siedziba gminy Lulemino, okręg Urzędu Stanu Cywilnego oraz poczta²⁰⁷.

ŁOSINO

Leży w południowej części gminy Kobylnica, w odległości około trzech kilometrów od jej stolicy, po zachodniej stronie doliny Słupi, około 400 metrów od jej brzegu w obszarze Parku Krajobrazowego Dolina Słupi. Do miejscowości tej prowadzi droga krajowa Słupsk-Szczecinek. Nazwa wsi pochodzi od rzeczownika „łoś” lub od nazwy osobowej „Łoś”. W starszych dokumentach wymieniano Łosino jako *Lossin* (1344), *Lozin* (1493), *Lossi* (1568), *Lotzin* (1628)²⁰⁸. Przed 1945 r. wieś ponownie nazywała się *Lossin*²⁰⁹.

Pierwsza wzmianka o Łosinie pochodzi z XV wieku, kiedy to w 1419 roku ówczesny właściciel Woczeus Janitz sprzedał wieś Lorentzowi Swentzowi von Puttkamerowi²¹⁰. W 1712 roku Georg Ewald Puttkamer wydzierżawił Łosino i Kobylnicę porucznikowi Christianowi von Letto-

wowi. Około 1784 roku w Łosinie był folwark, dziewięciu zagrodników i nauczyciel. W 1804 roku Łosino było własnością Wilhelma von Puttkamera. W 1892 roku jako właściciela Łosina wymienia się Maximiliana von Puttkamera; był on w ich posiadaniu w latach 1877-1905. Majątek liczył wtedy 697 hektarów powierzchni, z czego 470 ha stanowiły grunty orne. Kolejnym właścicielem majątku w latach 1908-1914 był Erich von Puttkamer. W 1914 roku należący do niego majątek miał powierzchnię 450 hektarów. Ostatnim właścicielem majątku z rodziny von Puttkamerów był Maximilian, do którego Łosino należało w latach 1914-1928. Po śmierci Maximiliana jego żona Rosine, z domu Wesseley, była zmuszona sprzedać majątek. Pałac z parkiem dworskim przeszedł we władanie konsula Geissa z Ustki. Na mapie archiwizacyjnej z 1936 roku obszar zespołu dworsko-folwarcznego oznaczony jest jako *Gut* (majątek).

W roku 1817 szkoła mieściła się w budynku wędzarni, gdzie było również mieszkanie dla nauczyciela i jego rodziny. W 1835 roku wybudowano nowy obiekt. Źródła podają, iż w 1932 roku w jednostopniowej szkole uczyło się 42 dzieci. Nauczycielem był wówczas Berthold Witt, zmarły w 1945 roku w Łosinie.

W 1939 roku Łosino było już wsią chłopską. Prawdopodobnie w tym czasie budynek dawnego dworu wraz z parkiem nabył komandor podporucznik Maximilian von Zitzewitz. Według relacji mieszkańców wsi miał on utrzymywać się z małej floty statków handlowych, których portem macierzystym była Ustka. Po śmierci w 1937 roku został pochowany w pobliskim parku. Nie wiadomo, kto był ostatnim właścicielem dworu i parku przed 1945 rokiem. Dawne podwórze folwarczne zostało podzielone pomiędzy czterech lub pięciu gospodarzy.

Przedwojenne Łosino liczyło 346 mieszkańców, skupionych w 86 gospodarstwach domowych. Mieściła się tu siedziba gminy i Urząd Sta-

Łosino (zdjęcie sprzed 1945 roku).

nu Cywilnego oraz placówka pocztowa. Siedziba właściwego dla Łosina Okręgu Żandarmerii mieściła się w Kobylnicy, a sprawy sporne rozstrzygał sąd w Słupsku. Kroniki odnotowują, że w 1937 roku funkcję sołtysa pełnił niejaki Popp. Wieś miała też szkołę.

PLASZEWO

Leży przy bocznym szlaku komunikacyjnym, prowadzącym od szosy głównej Słupsk-Szczecinek w kierunku południowo-zachodnim. Usytuowane jest na zakończeniu tegoż szlaku, który dalej prowadzi polną drogą. Oddalone jest od szosy głównej około dwa kilometry.

Wieś tę nazywano: *Plassow* (1388), *Plassowe* (1446), *Wendisch Plassow* (Łużyckie Płaszewo, 1756). Nazwa została utworzona od nazwy osobowej „Płosz” lub „Płasz”²¹¹. W 1937 r. następuje zmiana nazwy na *Plassenberg*. Obowiązuje ona do 1945 roku²¹².

Płaszewo stanowiło dobra rycerskie rodziny von Boehn – najstarszych właścicieli od 1470 roku. Do nich należały również: Kuleszewo, Zagórki, Bzowo i Ściegnica. W 1690 roku jako współwłaściciel Płaszewa wymieniany jest w dokumentach Georg von Wobeser. Jego syn Ewald Reimer nabył drugą część majątku i w ten sposób cała wieś znalazła się

Pałac w Płaszewie (zdjęcie sprzed 1945 roku).

w ich rękach. W 1717 roku właścicielem Płaszewa został kapitan Jürgen Ludwig Wobeser. W 1742 roku dobra zostały zakupione przez Puttkamerów, ale już w roku 1766 Christian Wilhelm von Boehn w drodze licytacji odzyskał od nich utraconą część. Do połowy XIX wieku dobra pozostawały w rękach rodziny von Boehn. Po wygaśnięciu linii w 1846 r. spadek po nich kupił za 42 tysiące talarów porucznik Leo von Gostowski. W 1884 roku majątek przeszedł w ręce mieszczańskie: należał do Berty Neumann (1884-1924), później do Friedy Mach (1924-1928) i wreszcie został własnością Gertrudy i Alfreda Siemensów.

Według książki adresowej w 1892 roku powierzchnia gruntów wynosiła 928 hektarów. W 1914 roku zarządcą dóbr Płaszewo był Zibell, a powierzchnia gruntów wynosiła 1000 ha.

W lutym 1945 roku w Płaszewie mieścił się sztab wojskowy²¹³.

REBLINKO

Stanowi dziś osadę zlokalizowaną pomiędzy Bolesławicami a Reblinem. Założono ją w 1773 roku i pierwotnie były to *Colonie Neu Reblin* z owczarnią i sześcioma chłopami²¹⁴.

REBLINO

Wieś w północno-zachodniej części gminy Kobylnica, około pięć kilometrów na zachód od centrum Kobylnicy, około pół kilometra na południe od drogi krajowej z Gdańska do Szczecina, przy odchodzącej od niej lokalnej

szosie wiodącej do Tychowa. Przez Reblino przebiega linia kolejowa ze Słupska do Koszalina.

W języku niemieckim nazwa miejscowości brzmiała *Reblin*²¹⁵. Pierwsze przekazy o tej wsi pochodzą z XVI wieku. Według nich w 1500 roku miejscowość miała być lennem rodziny von Massow. W 1507 roku książę pomorski Bogusław X nakazał Thomasowi von Massowowi przekazanie jej Jürgenowi von Stuke, w zamian za lenno w postaci Zajączkowa. W 1652 roku rodzina von Stuke odsprzedała Reblino Ludwikowi von Schachmannowi. Sto lat później Schachmachowie sprzedali majątek Paulowi von Belowowi, właścicielowi Redencina. Przez następne kilkadziesiąt

Stacja kolejowa
w Reblinie
(widok współczesny).
Źródło: kobylnica.pl.

lat w drodze spadków kilkakrotnie zmieniali się właściciele wsi z rodów von Below i von Puttkamer.

Około 1773 roku za 4500 talarów wybudowano kolonię Nowe Reblino (*Neu Reblin*), a około 1780 roku Stare Reblino (*Alt Reblin*) otrzymało mały i duży folwark. Około 1816 roku von Belowowie sprzedali Reblino rotmistrzowi von Gottbergowi. Jego syn odsprzedał w 1897 roku majątek za 465 tysięcy marek Ottonowi Wilhelmowi Ernestowi Heinrichowi von Zitzewitzowi z Sycewic. W 1892 roku majątek liczył łącznie 790 hektarów, z czego 412 ha stanowiły grunty orne. W 1914 roku majątek, należący do Heinricha von Zitzewitza, liczył 798 ha. Grunty orne stanowiły 435 ha. W latach 30. ubiegłego stulecia majątek miał powierzchnię 664 ha.

W majątku pracowały dwa ciągniki firmy Lanz-Buldog. Kowalem dworskim był Franz Below, a stajniami dworskimi kierował Paul Patratz. Ostatnim przed 1945 rokiem właścicielem majątku był syn Heinricha, Henning von Zitzewitz.

RUNOWO SŁAWIEŃSKIE

Wieś zlokalizowana jest w odległości 2,5 kilometra na południe od drogi Słupsk-Sławno-Koszalin, przy szosie wiodącej od tej trasy przez Reblino i Słonowice do Wrzącej i Tychowa. W oddaleniu od zabudowy wiejskiej, po stronie północnej i zachodniej, przepływają cieki wodne o nazwach Ściegnica i Sycewicki.

Niemiecka nazwa miejscowości brzmiała *Klein Runow*²¹⁶. Wieś najprawdopodobniej 15 marca 1598 roku założył

Runowo Sławieńskie (widok sprzed 1945 roku).

Paul von Below. W listach podatkowych z 1655 roku obok nazwiska Belowów występują również von Massowowie i von Krockowowie. W następnych latach najprawdopodobniej Krockowowie przejęli część Runowa należącą do Massowów, gdyż w roku 1666 obok Bertrama von Belowa występuje tylko Joahim Reinhold von Krockow. 3 marca 1699 roku Bertram von Below odsprzedał Runowo swemu zięciowi Johannowi Peterowi von Puttkamerowi, który w roku 1706 dokupił do majątku folwark *Annaburg* (obecnie kolonia Runowa) i część wsi Reblino. Po Johanie majątek odziedziczył jego syn Franz Jacob von Puttkamer. Od Franza w roku 1733 Runowo i Annaburg odkupili von Belowowie z Redencina i z Gaci. Kolejnym właścicielem był Paul Bertram von Below z Gaci. Po śmierci Paula Runowo wraz z *Annaburgiem* przeszło w posiadanie Klause Bertrama von Belowowa, a następnie kapitana Martina Ernesta von Belowowa. W roku 1784 Oktawio I von Below z Redencina założył fundację rodzinną, w której skład wchodziły: Redecin, Zębowo, Miednik, Runowo.

W roku 1892 majątek Runowo liczył 418 hektarów ziemi, w tym 318 ha ziemi uprawnej. W roku 1914, kiedy właścicielem wsi był Oktawio II von Below, powierzchnia gruntów była taka sama jak w końcu XIX

*Fragment Runowa
Sławieńskiego
(widok współczesny).
Źródło: kobylnica.pl.*

wieku. W roku 1922 Runowo zostało wyłączone z fundacji decyzją całej rodziny i przejęte na własność przez Gerda von Belowowa, urodzonego w 1892 roku w Gaci. Był on ostatnim właścicielem Runowa, zmarł 8 grudnia 1953 roku w niewoli radzieckiej jako generał major. Jego żona zmarła 10 października 1945 roku, w czasie, gdy wojska radzieckie stacjonowały w Runowie.

Z zespołu dworsko-folwarcznego przetrwały spichlerz i stajnia – zachowały się na nich data 1901 rok i inicjały ówczesnego właściciela P.v B. – Paul von Below²¹⁷.

SIERAKOWO SŁUPSKIE

Leży na skraju podmokłej, porośniętej łąkami doliny, przy trasie Słupsk-Barcino, w odległości około ośmiu kilometrów od Słupska. Miejscowość nosiła następujące nazwy: *Suracowe* (1267), *Cirghowe* (1301), *Zirchow* (1613). Pierwotna postać nazwy Żyrakowo pochodzi od nazwy osobowej „Żyrak”, w języku niemieckim *Zirchow*²¹⁸. Jest to jedna z najstarszych wsi w regionie słupskim. Początkowo był to majątek ziemski przekształcony z czasem w wieś rolniczą, która posiada układ oparty na planie ulicówki²¹⁹.

Sierakowo w czasach niemieckich.

Fragment Sierakowa (widok współczesny). Źródło: kobylnica.pl.

Pierwsza wzmianka o Sierakowie pochodzi z 1287 roku i występuje w dokumentach księcia Mszczuja, w którym potwierdza on nadanie dla klasztoru w Bukowie²²⁰. W 1495 roku wieś stanowiła lenno Wobeserów i choć klasyfikacja z 1717 roku zawiera zapis, że jej właścicielem był Erdmann Casimir von Massow, a zamieszkiwali w niej chłopci Jurgen Zorn, Hans Maruner, Michel Kappe oraz właściciel domu bez gruntu Jacob Manke, to jednak właśnie z rąk rodziny Wobeserów przeszła w posiadanie Heinricha Albrechta von Blumenthala. Następnie w 1739 roku stała się posiadłością Aleksandra von Schiebelsteina i dobrem potomków tejże rodziny pozostawała przez dłuższy czas.

W 1784 roku Sierakowo było wsią folwarczną, mieszkało w niej dwóch właścicieli domów bez ziemi, kowal, czterech rolników, kaznodzieja i kościelny. Poprzez umowy małżeńskie wieś z innymi dobrami w 1790 roku stała się własnością rodu Boninów, a w 1842 roku Aleksander Bonin sprzedał ją za 39 tysięcy talarów. Księgi zawierają zapisy dotyczące następujących właścicieli: pani Siemers (1884) i Hans Siemers (1928).

W 1939 roku Sierakowo liczyło 44 gospodarstwa rolne. Administracyjnie należało wówczas do gminy Kończewo, gdzie mieścił się również właściwy dla tej wsi Urząd Stanu Cywilnego. Okręg Żandarmerii obsługujący Sierakowo był w Kobylnicy, a sądowy oczywiście w Słupsku. We wsi znajdowała się poczta. W 1931 roku funkcję sołtysa pełnił Bruno Stiewe. W 1932 roku w Sierakowie funkcjonowała jednostopniowa szkoła, w której uczyło się 33 dzieci, a nauczycielem był Kanenzki²²¹.

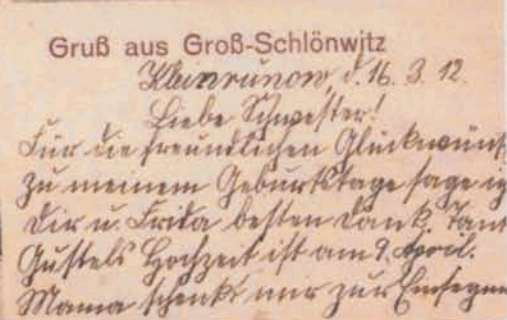
SŁONOWICE

Leżą w południowo-zachodniej części gminy Kobylnica, przy drodze lokalnej, odchodzącej w Reblinie od szosy krajowej relacji Słupsk-Sławno, a wiodącej przez Runowo i Słonowice aż do Wrzącej. Nazwa wsi ma

charakter patronimiczny i utworzona została od nazwy osobowej „Słony”. W 1505 roku miejscowość tę nazywano również *Slonenitz*²²². Niemiecka nazwa miejscowości przed 1945 rokiem to *Gross Schlönwitz*²²³.

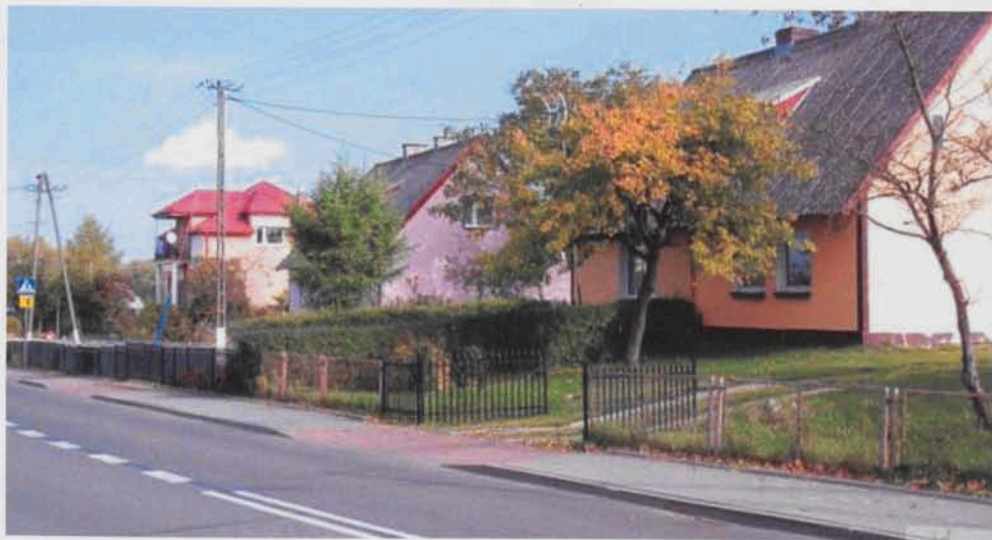
Wsie Słonowice i Dobrzęcino należały do rodziny von Kleist, która przejęła je od von Puttkamerów, gdyż Mathias von Puttkamer w 1480 roku sprzedał Malechowo i nabył Komorczyn, Dobrzęcino i Słonowice. W 1510 roku część tych ziem figurowała jako zastaw dla von Belowów. Nazwisko von Below znane było w Słonowicach do 1549 roku, a w Dobrzęcinie do 1640 roku. W latach 1655-66 na liście właścicieli figurują nazwiska von Kleist i von Krockow. To ostatnie zaistniało prawdopodobnie przez koligację z kobietą z rodziny von Below. W 1756 roku jedna czwarta obszaru tych wiosek należała do rodziny von Blumenthal z Kwakowa. W 1773 roku posiadłości były w posiadaniu rodziny von Krockow.

W okresie wojen napoleońskich Słonowice zostały przez Francuzów podpalone, później je odbudowano. W 1840 roku grabinii Waleska von Krockow wyszła za mąż za rotmistrza Hermanna von Blumethala z Kwakowa. Zmarła podczas porodu syna. W ten sposób cały majątek przejęła rodzina von Blumenthal i należał on do niej do 1945 roku. Hermann von Blumenthal zmarł w 1863 roku, a ponieważ jego syn, rotmistrz

Słonowice na przedwojennej widokówce.

Vally von Blumenthal w 1886 roku kupił inną posiadłość, Słonowicami w latach 1863–1924 zarządzał administrator o nazwisku Strömer. Po śmierci Vally’ego majątek przejął prof. dr Albrecht von Blumenthal. W 1924 roku zarząd dobrami przejął jego brat Robert von Blumenthal.

Słonowice fragment wsi (widok współczesny). Źródło: kobylnica.pl.

W maju 1939 roku spalił się dwór wraz z kilkoma oborami, jedną z nich odbudowano w 1941 roku. Majątek szlachecki Słonowice obejmował powierzchnię 325 hektarów. Zajmowano się w nim przede wszystkim uprawą ziemniaków.

Słonowice miały pocztę, której właścicielem był Friedrich Hein. Prowadził on także sklep, pełnił ponadto funkcję burmistrza. We wsi znajdowała się także kuźnia i pracował kołodziej. Była też szkoła – na początku jednoklasowa, dopiero po drugiej wojnie światowej dwuklasowa. Do 1934 roku uczyli w niej Paul Braun i Weker Klaschiński, zaś w latach 1934–1944 Nimz Künne, Wilke oraz jego żona.

SŁONOWICZKI

Osada, oddalona od Słonowic o około dwa kilometry, leży przy drodze wiodącej do Wrzącej. Ostatnia niemiecka nazwa wsi to *Klein Schlönwitz*²²⁴, wcześniej używano także nazwy *Jung Schlönwitz*. Znajdował się tu wiatrak należący do Otto Scheila I, stolarnię prowadził Friedrich Scheil I, wieś zamieszkiwało sześć rodzin²²⁵.

SYCEWICE

Miejscowość zlokalizowana jest przy głównym szlaku komunikacyjnym Słupsk-Sławno, w odległości 12 kilometrów od Słupska w kierunku południowo-zachodnim.

Nazwa wsi jest nazwą patronimiczną z formantem „-ice” i pochodzi od nazwy osobowej „Syc” lub „Szc”, z niemieckiego Zitzewitz. Na przestrzeni wieków spotykamy takie oto nazwy tej miejscowości: *Siczowicze* (1347), *Czitzewitze* (1357), *Setzewicze* (1399), *Zitzewitz* (1485), *Zitzewitz* (1568)²²⁶.

Wieś należała do dóbr lennych rodu Zitzewitz. Pierwszym właścicielem od roku 1410 był Peter von Zitzewitz, do którego należało również Kusowo. W 1585 roku Georg von Zitzewitz zapoczątkował podział rodziny na dwie linie i został protoplastą drugiej gałęzi oraz dokonał podziału dóbr na części A i B, które do roku 1945 pozostały w rękach Zitzewitzów. W dokumentach jako właściciele wymieniano porucznika Clausa von Zitzewitza, Jürgena von Zitzewitza – dziedziczącego dobra, oraz kapitana Jacoba Jürgena von Zitzewitza.

Według Brüggemanna w 1784 roku majątek Sycewice składał się z dwóch folwarków, dziewięciu rolników i trzech kosetów²²⁷. Dane te można uzupełnić, korzystając z opracowania K.-H. Pagela, który podaje, że były tu ponadto: kuźnia, karczma, budynek szkolny, trzech właścicieli domów bez gruntu oraz 25 kominów²²⁸.

Staw wiejski w Sycewicach (widok sprzed 1945 roku).

*Osiedle w Sycewicach (rok 2015).
Źródło: kobylnica.pl.*

Jednym z najznamienitszych członków rodu był Wilhelm Zitzewitz. Studiował rolnictwo, a poczynając od 1862 roku, zaczął Sycewice urbanizować. Ponadto powiększał majątek i dbał o siedzibę rodową. W 1834 roku kupił Cecenowo oraz Dargolezę (obecnie w gminie Głównicyce). W 1871 roku dokupił jeszcze od kapitana Valeriana von Belowa Gać oraz część Nosalina. W 1901 roku z dóbr posiadanych w pobliżu majątku rodowego, tj. Sycewic, Gaci oraz części Nosalina, stworzył majątek, na podstawie którego wymienione dobra niepodlegające podziałowi mógł dziedziczyć najstarszy syn.

W 1900 r. odbyły się okolicznościowe obchody 600-lecia istnienia rodu, a w 1909 roku Wilhelm von Zitzewitz otrzymał od króla pruskiego tytuł szlachecki. Po jego śmierci w 1925 roku majątek przeszedł w władanie syna Heinricha. Odbudował on wystawiony w 1905 roku pałac i założył okazały park.

Wszyscy mieszkańcy Sycewic byli ewangelikami. Od bardzo wczesnych lat w majątku prowadzono działalność oświatową. Pierwsza szkoła zaczęła funkcjonować już w 1818 roku, naukę pobierało w niej 16 uczniów. W roku 1862 oddano nowy budynek szkoły, zaś w 1912 roku powstał jeszcze jeden. Szkoła zlokalizowana była pośrodku wsi, opodal drogi Słupsk-Sławno. Uczniów rokrocznie przybywało: w 1830 roku było ich 30, w 1846 już 67. Patronat nad szkołą sprawował właściciel majątku, on też wybierał nauczycieli. Pracowali tu m.in. Eduard Selke (do 1928 roku), Richard Neubuser (1928-1930), do roku 1945 Otto Bausemer²²⁹.

Już w 1934 roku wieś skanalizowano i położono nawierzchnię głównej drogi. W 1938 roku w skład rodowych dóbr wchodziło łącznie 934 hektarów ziemi, w tym 505 ha użytków rolnych. Gospodarka była prowadzona fachowo, w jej całokształcie dużą rolę odgrywały owczarnia, stadnina koni oraz gorzelnia produkująca spirytus z ziemniaków i żyta, która należała do największych i najnowocześniejszych w okolicy.

Kościół w Sycewicach. Fot. Andrzej Obecny.

W Sycewicach była także Kasa Zapomogowo-Pożyczkowa, gospoda Ericha Tosaka, młyn Puttkamerów, kuźnia Franza Mielka, przedsiębiorstwo utylizacji odpadów zwierzęcych. Siodlarstwem zajmował się F. Schlawin, szewstwem R. Garbe i O. Schuweckow, kołodziejstwem O. Damaschke, a handlem bydłem Heyer Klatt i Pamplum.

ŚCIĘGNICA

Leży 11 kilometrów na południowy wschód od Sławna i około jeden kilometr na północ od szosy Sławno-Korzybie. Przez wieś przebiega lokalna szosa w kierunku Bzowa i dalej w kierunku Słupska. Po zachodniej stronie wsi przepływa rzeczka Ściegnica.

W przeszłości miejscowość tę nazywano *Cigenitz* (1628), *Ziguitz* (1756). Nazwa może mieć pochodzenie topograficzne od gwarowego określenia ścieżki „stegna”, bądź od nazwy osobowej lub etnonimu „Cygan” – w języku niemieckim *Ziegnitz*²³⁰.

Ściegnica stanowiła stare lenno rodu von Boehn, należące do tej rodziny od roku 1436 aż do 1907, kiedy to mieszkająca w Słupsku wdowa po generale Franzu von Boehnie sprzedała Ściegnicę Erichowi von Boninowi.

Około 1780 roku w Ściegnicy znajdował się folwark, młyn wodny, kuźnia, szkoła z jednym nauczycielem, siedem chłopskich zagrod i trzech kosetów – ogółem 23 kominy. Uprawiano też rybactwo na czterech stawach i jeziorze. W roku 1892, kiedy prawną właścicielką Ściegnicy była generałowa von Boehn, wpisana w księdze adresowej jako von Böhn, dobra rycerskie Ściegnicy liczyły ogółem 1443 hektarów, w tym 431 ha ziemi ornej. W roku 1914, kiedy Ściegnica należała do Ericha von Bonina z Bzowa, a dzierżawcą był Karl Schmeling, majątek liczył ogółem 501 hektarów.

Widok na Ściegnicę na karcie pocztowej z 1905 roku.

Radykalne zmniejszenie majątku wynikało stąd, że w roku 1907 dobra ściegnickie zostały podzielone, a generałowa von Böhn Boninowi z Bzowa sprzedała samą Ściegnicę. Położone na zachód od Ściegnicy Wieckowo (Wossberg), stanowiące dotąd integralną część majątku, kupił

Dom w zabudowie szachulcowej w Ściegnicy (widok z roku 2018). Fot. Andrzej Obecny

Max von Mitzlaff. Wieckowo było leśnictwem, które liczyło 914 hektarów, z czego większość zajmowały lasy i pastwiska.

W roku 1920 właścicielem Ściegnicy nadal pozostawał Erich von Bonin, powierzchnia gruntów oraz liczba zwierząt hodowlanych nie uległy zmianie. W latach 20. lub 30. Ściegnica przeszła w ręce syna Ericha – Joachima von Bonina, który zyskał miano wybitnego rolnika. Był ostatnim właścicielem Ściegnicy.

Ściegnica była wsią chłopską i majątkiem ziemskim, przy czym część folwarczna obejmowała północne, a część chłopska wschodnie tereny miejscowości. Z zespołu pałacowo-parkowo-folwarcznego do dzisiaj zachowały się: budynek inwentarski, stodoła ze stajnią, rządcówka i dom mieszkalny z przylegającym budynkiem gospodarczym, dawny garaż oraz kuźnia i warsztaty naprawcze²³¹.

W dniu 7 marca 1945 roku wieś i majątek zajęła Armia Czerwona. Po drugiej wojnie światowej wszystko przeszło w posiadanie Skarbu Państwa. W części gospodarczej utworzono Państwowe Gospodarstwo Rolne. Pałac wraz z parkiem przejęło Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, utworzono tu ośrodek kolonijny dla dzieci z rodzin milicjantów. Po 1990 roku teren dawnego PGR przejęła Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, która sprzedawała grunty i podwórze osobie prywatnej²³².

Kapliczka w Ściegnicy z 1957 roku
(widok współczesny).
Źródło: kobylnica.pl.

WIDZINO

Wieś jest położona na południowy zachód od Słupska. Zalicza się ją w poczet jednych z najstarszych wsi Pomorza słupskiego. Po obu stronach przepływającej rzeczki Kamiennej od najdawniejszych czasów istniały zagrody chłopskie i wykorzystywano pod uprawy użytki rolne.

Nazwa niemiecka miejscowości *Veddin*²³³ ulegała zmianom: w 1281 roku wieś występuje w dokumentach jako *Vidino*, w 1288 *Vidno*, *Vidmo* i *Vidimo*. Jest to nazwa topograficzna, pochodząca od bardzo starej słowotwórczej bazy „vid”, czyli skręcać się, wić, co odnosiło się do krętych strug, a potem w ogóle do wody²³⁴.

Widzino – stara zabudowa poniemiecka (widok współczesny). Źródło: kobylnica.pl.

Pierwsze zapisy dotyczące miejscowości pochodzą z 1281 roku. Wówczas książę gdański Mszczuj nadał wieś, która wówczas nazywała się *Vidino*, jako uposażenie klasztorowi norbertanek w Słupsku²³⁵. Na podstawie odtworzonego nadania dla norbertanek wolno przypuszczać, że uposażenie kościoła św. Mikołaja przed przekazaniem go siostronom stanowiły dziesięciny z Wiklina, Widzina, Skórzyna i Smółdzina²³⁶.

W 1784 roku wieś liczyła 21 palenisk. W 1853 roku kupił ją Friedrich Rieck, płacąc 34 tysiące talarów. W roku 1884 również podaje się go jako właściciela majątku Widzino o powierzchni 232 hektarów. Jako jego następ-

Widzino, boisko sportowe przy świetlicy wiejskiej (widok współczesny). Źródło: kobylnica.pl.

cy występują: Hermann Rieck (1910) i Meta Rieck (1928). Później wieś zasiedlono i z rozparcelowanego majątku utworzono 76 gospodarstw rolnych.

W 1939 r. największe gospodarstwo, liczące 81 ha ziemi, posiadała Vera Ratzlaft. Przedwojenne Widzino zajmowało 985 hektarów, miało 593 mieszkańców i 137 kominów. Dla zobrazowania tempa rozwoju miejscowości wystarczy dodać, że w 1925 roku w Widzinie było tylko 79 domów mieszkalnych.

Wieś należała do okręgu (gminy) Łosino, gdzie mieścił się także właściwy dla Widzina Urząd Stanu Cywilnego. Nadzór nad miejscowością sprawował Okręg Żandarmerii w Kobylnicy, sprawy sporne zaś rozstrzygał sąd w Słupsku²³⁷. W roku 1932 istniała we wsi trzystopniowa szkoła powszechna, a w niej w trzech klasach uczyło się 89 dzieci.

WRZĄCA

Wieś leży w odległości około dziewiętnastu kilometrów w kierunku południowo-zachodnim od Słupska. Główna droga dojazdowa do niej wiedzie od drogi relacji Słupsk – Sławno.

Nazwa niemiecka miejscowości używana do 1945 roku brzmiała *Franzen*²³⁸. Wywodziła się od imienia „Franz”²³⁹.

Pierwsze wzmianki o Wrzącej pochodzą z początku XV wieku. Do XVII wieku wieś była miejscowością lenną. W XVI wieku jej właścicielem był von Below, w XVII wieku – von Puttkamer i von Krockow. W 1705 roku majątek posiadał Jürgen Dawid von Kameke, w 1742 roku nabyła go rodzina von Schiebelstein, w 1773 roku w posiadanie dóbr wszedł Heinrich

Wrząca – stara zabudowa (widok współczesny). Źródło: kobylnica.pl.

Joachim Reinhold von Krockow. Od 1811 roku właścicielem majątku był Christian Eggert Neuman, a folwark był dzierżawiony. W roku 1861 dobra kupił Heinrich Freichel. W 1864 roku w okręgu dworskim było 703 hektarów ziemi, zaś w roku 1867 na jego terenie zamieszkiwało 245 osób. Na przełomie trzeciego i czwartego ćwierćwiecza XIX wieku dobra Wrząca i Zbyszewo (po niemiecku *Reinscholdsfelde*) zakupił Heinrich von Puttkamer. W 1885 roku zamieszkiwało tu 260 osób. W roku 1892 jako właściciel dawnych dóbr rycerskich figuruje Otto von Puttkamer. Do folwarku należało wówczas 379 hektarów, w tym 292 ha stanowiły pola i sady. Na przełomie XIX i XX wieku uruchomiono we Wrzącej gorzelnię, zaś w 1905 roku cały majątek odziedziczył Otto von Puttkamer (imiennik ojca), który wcześniej przez 30 lat dzierżawił Zagórki.

Świetlica wiejska we Wrzącej (stan współczesny).

Do majątku, którego właścicielem pozostał do 1945 roku Otto von Puttkamer – syn, należały folwarki Wrząca i Zbyszewo, żyło w nim 290 mieszkańców.

Po II wojnie światowej w obiektach zespołu dworsko-parkowo-folwarcznego utworzono Państwowe Gospodarstwo Rolne. Na początku lat 90. XX wieku gospodarstwo przejęła Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa w Koszalinie. W 1994 roku obiekty gospodarcze nabył prywatny właściciel.

ZAGÓRKI

Zlokalizowane są około 17 kilometrów w kierunku południowo-zachodnim od Słupska.

Nazwa wsi jest nazwą topograficzną, a pochodzi od wyrażenia przyimkowego „za górką”²⁴⁰. Nazwa niemiecka – *Sagerke*, a w latach 1937–1945 *Brackenberg*²⁴¹.

Zagórki mają dawny rodowód. W zachowanym liście lennym z 1529 roku stwierdza się, że zamieszkiwała tam wówczas rodzina Boehn, która posiadała je od 1470 roku. W 1529 roku właścicielem Zagórek był Georg Boehn. W dawnych zapisach wymienia się dwie części wsi: Zagórki A sprzedane zostały w 1659 roku von Belowowi, a od 1717 roku wieś należała do Feliksa Lorenza von Boehna oraz Joachima Feliksa von Belowa. W Zagórkach było wówczas trzech gospodarzy i trzech kosetów. W 1744 roku część A kupił Georg von Boehn, dwa lata później kupił on również Zagórki B. Wówczas obydwie części znalazły się ponownie w rękach rodziny Boehn. Na początku XIX wieku właścicielem wsi był Georg Ludwig von Boehn, od 1846 roku jego syn Aleksander. Kolejny właściciel w latach 1882–1916 to syn Georga Ludwiga – Nikolaus von Boehn. W 1892 roku do folwarku należało 661 hektarów.

Na przełomie XIX i XX wieku Zagórki dzierżawił przez około 30 lat Otto Puttkamer z Wrzącej. Zamieszkiwał on w Zagórkach, zanim odziedziczył folwarki Wrząca i Zbyszewo. W 1914 roku do folwarku należało 677 hektarów.

Od 1914 do 1945 roku właścicielem wsi był Ernest von Boehn. Powiększył on majątek z 660 do 1009 hektarów, kupując łąki i ziemię uprawną. W 1920 roku do folwarku należało 689 ha.

Zagórki – stara zabudowa (widok współczesny). Źródło: kobylnica.pl.

Zagórki bloki popegeerowskie (widok współczesny). Źródło: kobylnica.pl.

Po drugiej wojnie światowej w Zagórkach utworzono Państwowe Gospodarstwo Rolne, na początku lat 90. ubiegłego stulecia przejęła je Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa w Koszalinie. Domy mieszkalne sprzedano ich użytkownikom, pracownikom PGR.

ZAJĄCZKOWO

Położone jest przy głównym szlaku komunikacyjnym Słupsk-Miastko w kierunku południowym i usytuowane w odległości siedmiu kilometrów od Słupska w obszarze Parku Krajobrazowego Dolina Słupi.

W dokumentach występowały nazwy wsi w formach: *Sagnicowo* (1284), *Sanskow* (1300), *Zaghinczowe* (1301), *Sanseckow* (1783), do 1945 roku *Sanskow*²⁴². Jest to nazwa dzierżawcza z formantem „-owo” od nazwy osobowej „Zajączek”²⁴³.

Zajączkowo to dobra rycerskie wspomniane już w 1301 roku jako *Zaghinczowe*.

W 1507 roku jako właściciele Zajączkowa wymieniani są Herzog Bogisław Sanskow oraz Thomas von Massow. Przez 150 lat Zajączkowo z pobliskim Kończewem pozostawało w rękach obydwu rodów. W 1717 roku imiennie wymienionym właścicielem był Casimir Erdmann von Massow. Od 1773 roku Zajączkowo w całości należało do rodziny von Massow. Brüggeman podaje, że w 1784 roku we wsi znajdował się jeden folwark, było czterech rolników i dwóch kosetów. W 1821 roku wieś kupił za 18 tysięcy talarów

*Pałac
w Zajączkowie
w zimowej szacie
(widok sprzed
1945 roku).
Źródło: stolp.de.*

podporucznik August Schmidt. W roku 1884 miejscowość należała do barona von Coubiere, w 1910 do Rene barona von Coubiere. W 1924 roku – do Waltera Mickley’a, właściciela fabryki mebli w Słupsku. W roku 1938 Zajączkowo przechodzi jako posag w ręce jego córki, Charlotte Mickley. Według książki adresowej w 1892 roku powierzchnia gruntów majątku wynosiła 408 hektarów, w tym 263 ha stanowiły użytki rolne. W 1914 roku na ogólną powierzchnię 456 hektarów gruntów przypadało 290 ha użytków rolnych.

W 1932 roku do miejscowej szkoły uczęszczało 38 dzieci, a uczył je Paul Beitmann.

W 1939 roku majątek obejmował 463 ha ogólnej powierzchni gruntów, w tym 296 ha użytków rolnych. We wsi była poczta, administracyjnie Zajączkowo należało do gminy Łosino²⁴⁴.

Wojska Armii Czerwonej wkroczyły do Zajączkowa 7 marca 1945 roku. Użytkowały folwark aż do 1950 roku. W maju 1945 roku majątek folwarczny upaństwowiono, w 1957 roku utworzono tu Państwowe Gospodarstwo Rolne.

ZBYSZEWO

Wieś położona jest w południowej części gminy Kobylnica, około 20 kilometrów od Słupska. Jest oddalona od ważniejszych szlaków komunikacyjnych.

Miejscowość nazywano w języku niemieckim Reinholdsfelde. Jej polska nazwa jest nazwą pseudodzierżawczą i pochodzi od nazwy osobowej „Zbysz” (od Zbigniewa)²⁴⁵.

Dzieje folwarku, a potem majątku w Zbyszewie, związane były od jego po-

wstania aż do 1945 roku z dobrami rycerskimi w pobliskiej Wrzącej. Od połowy XVIII wieku były one własnością rodziny von Krockow. Folwark założył w 1773 roku ówczesny właściciel majątku, Joachim Reinhold von Krockow, za pieniądze uzyskane ze skarbu królewskiego. W 1811 roku dobra dzierżawił Christian Eggert Neumann. W połowie XIX wieku następowały częste zmiany właścicieli majątku we Wrzącej i w Zbyszewie. W 1861 roku rodzina von Krockow sprzedała posiadłości Zbyszewo Heinrichowi Freichelowi. Po 1870 roku władała nimi rodzina von Blumenthal, a wkrótce potem Wrzącą i Zbyszewo, o skomasowanej powierzchni 3000 mórg, nabył Heinrich von Puttkamer. Rodzina von Puttkamer była właścicielem dóbr do 1945 roku. Po Heinrichu przejął je syn Otto von Puttkamer, kapitan i radca ziemski, po nim zaś jego syn, również Otto von Puttkamer.

W 1892 roku Zbyszewo występuje jako samodzielny majątek o łącznej powierzchni 313 hektarów, w tym 214 ha stanowiły pola uprawne, 25 ha łąki, 64 ha pastwiska oraz 10 ha lasy. Hodowla obejmowała 14 koni, 50 sztuk bydła i 450 owiec. Funkcjonowała gorzelnia. W 1914 roku powierzchnia Zbyszewa wynosiła 345 ha, w tym 256 ha pól uprawnych, 50 ha łąk, 15 ha pastwisk i 24 ha lasu. Hodowano 16 koni i 110 sztuk bydła. Majątek był zelektryfikowany, energię elektryczną czerpano z elektrowni wodnej w Biesowicach.

Przed 1939 roku łączna powierzchnia majątków we Wrzącej i w Zbyszewie wynosiła około 750 ha. W Zbyszewie było dziewięć domów robotników folwarcznych i dwór zamieszkiwany przez rządzącą o nazwisku Teschke.

10 marca 1945 roku wieś zajęła Armia Czerwona. Wkrótce potem majątek został upaństwowiony i włączony w strukturę Państwowego Gospodarstwa Rolnego jako folwark podległy gospodarstwu w pobliskich Zagórkach. W początku lat 90. folwark przejęty został przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa.

ZĘBOWO

Nazwa niemiecka wsi do 1945 roku brzmiała *Symbow*²⁴⁶. Dzieje Zębowa są ściśle związane z dziejami sąsiedniego Redęcina (niem. *Redden-tin*) oraz pobliskiego Gacu z gminy Słupsk.

Redęcino wzmiankowano po raz pierwszy w 1279 roku, kiedy to wywodzący się z okolic Sławna Wirchewic, syn Taclawa z Pomorza Zachodniego, otrzymał je jako lenno i przypuszczalnie to on sprowadził tu pierwszych niemieckich osadników. W późniejszych czasach Redęcino stanowiło lenno ks. Bogusława X,

który w 1479 roku przekazał tę wieś wraz z Zębowem Gerdowi Belowo-

wi. Odtąd obydwie miejscowości występują jako dobra Belowów. Gerd Below był także właścicielem pobliskiego Miednika, wspominanego już w 1463 roku jako własność Belowów.

*Żębów – typowa zagroda gospodarcza sprzed 1945 roku (widok współczesny).
Źródło: kobylnica.pl.*

W Żębowie brak było dworu, ponieważ ten znajdował się Redęcinie. W latach 1822-23 wyszła ustawa, regulująca stosunki pomiędzy chłopami a właścicielami majątków, dotycząca Redęcina, Żębowa i Miednika. W 1819 roku Karol Gustaw przekazał posiadłości swojemu drugiemu synowi Gustawowi, który studiował prawo, a potem pracował w Słupsku jako dyrektor. W latach 1843 – 1851 właścicielem Redęcina i Żębowa był syn Gustaw Albert, a w okresie 1851 – 1855 brat Gustawa Heinrich. W latach 1856 – 1897 majątek należał do syna Heinricha Octaviana, w latach 1897 – 1906 do jego syna Paula, natomiast w latach 1906 – 1918 właścicielem syn Paula Octavio II. Gdy Octavio II zmarł, nie pozostawiwszy następcy, majątek przejął Gerard von Below, pochodzący z Prus wschodnich.

Biorąc pod uwagę inskrypcje na pomnikach nagrobnych znaczących osób pogrzebanych na miejscowych cmentarzach oraz na krzyżach nagrobnych, znajdujących się w ogrodzie poza cmentarzem, jest wielce prawdopodobne, że Żębów – podobnie jak pobliski Redęcin – w XVIII wieku i na początku wieku XIX należało do rodziny von Below, następnie do rodziny von Bolzagen²⁴⁷. Wydaje się również, że Żębów, dzieląc później los Redęcina i Reblina, znalazło się w rękach rodziny von Zitzewitz, gdyż – jak podaje Ernst Müller w 1910 roku – patronem kościoła w Żębo-

wie był właściciel tejże wsi, ale okresowo prawo patronatu posiadali właściciele Redęcina i Sycewic, choć właściwie kwestia patronatu nad świątynią nie była wówczas uregulowana²⁴⁸.

*Zębowo – plac zabaw
(widok współczesny).*

W latach 30. XX w. z powodu kryzysu rolnego majątek w Zębowie uległ podziałowi w celu ponownego zasiedlenia. Towarzystwo Ziemskie, wykupując ziemię na terenie Pomorza, zakupiło 294 ha i utworzyło 23 gospodarstwa osadnicze o wielkości 13 ha każde²⁴⁹.

Żołnierze Armii Czerwonej zajęli majątek 7 marca 1945 roku, a polska administracja przejęła majątek w 1947 roku. Utworzono wówczas PGR, które na początku lat 90. ubiegłego wieku przejęła Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa²⁵⁰.

ŻELKI

Zlokalizowane są przy bocznym szlaku komunikacyjnym wiodącym w kierunku północno-wschodnim od głównej szosy Słupsk-Miastko. Miejscowość leży w strefie ochronnej Parku Krajobrazowego „Dolina Słupi”.

Nazwa wsi jest nazwą rodową od imienia „Żelek”. W 1485 roku notowano formę *Sellekow*, w 1517 *Sillichnow*, w 1523 roku *Szellekow*, w 1685 *Silic-kow*²⁵¹. Do 1945 roku nazywano wieś *Gross Silkow*²⁵².

Żelki stanowiły dobra rycerskie i należały do trzech rodzin: w jednej części do von Zitzewitzów, w drugiej do von Boehnów, w trzeciej do von Wobeserów. Pierwszym właścicielem wymienionym w dokumentach był

Siegfried von Boehn. Linię rodziny, której potomkowie pozostali właścicielami Żelek do 1839 roku, zaczyna w 1337 roku Martin von Wobeser. W 1523 roku jako właściciel wymieniany jest Jurgen von Wobeser. Część należąca do von Zitzewitzów w roku 1867 kupił Georg von Wobeser. W 1917 roku właścicielem zostaje Jacob Caspar von Wobeser, a następnie osoby z rodziny po nim dziedziczące.

W 1784 roku Żelki miały jeden folwark, siedmiu rolników, dwóch kosetów oraz jednego szewca. W tym też roku następuje podział wsi na część należącą do powiatu Słupsk i część przynależną powiatowi Miastko. W 1810 roku Friedrich Wilhelm Erdmann von Wobeser kupił za 32 tysiące talarów od kuzyna Heinricha Augusta Friedricha Ferdinanda von Boehna ostatnią część Żelek należącą do rodziny von Boehn. W 1893 roku całość dóbr kupuje Frederike Charlotte Sophie Wilke, z domu Kleist, dziewczeczka Osiek. Kolejnymi właścicielami Żelek byli: od 1893 roku Hugo Neumann, od 1910 roku Hans Krüger, a od 1938 roku Werner Krüger.

Według ksiąg adresowych w 1892 roku powierzchnia wsi z przyległościami wynosiła 534 hektary, w tym było 341 ha użytków rolnych. W 1914 roku całość majątku H. Krügera, w którego skład wchodziły również Żelkowice, Dolimierz i Przewłoka, wzrosła do 928 ha, w tym znajdowało się 600 ha ziemi uprawnej.

W 1939 roku powierzchnia areálu (łącznie z folwarkiem) wynosiła 906 ha, w tym 481 ha zajmowały pola uprawne²⁵³.

Wojska Armii Czerwonej wkroczyły do Żelek 7 marca 1945 roku. W maju 1945 roku na mocy uchwały PKWN z 22 lipca 1944 roku folwark upaństwowiono, ale przez trzy lata rozporządzały nim i użytkowały go wojska radzieckie. W 1952 roku utworzono w byłym folwarku Państwowe Gospodarstwo Rolne, które w latach 70. XX wieku przyłączono do Zakładu Rolnego w Kwakowie. Ten z kolei podlegał PGR-owi w Kończewie.

Na początku lat 80. ubiegłego wieku gospodarstwo przeszło pod zarząd PGR-u w Kwakowie. Na początku lat 90. minionego stulecia zlikwidowano je.

Widokówka niemiecka
z obiektami w Żelkach
i ŻelkóWKu.
Źródło: stolp.de.

ŻELKÓWKO

Usytuowane jest przy bocznym szlaku komunikacyjnym, wiodącym w kierunku północno-wschodnim przez Żelki od głównej szosy Słupsk-Miastko, cztery kilometry od skrzyżowania obydwu dróg.

Analogicznie jak w przypadku Żelek, nazwa miejscowości jest nazwą pseudotopograficzną deminutowaną z formantem „-k” od nazwy „Żelki”, która – jak wcześniej zaznaczono – pochodzi od nazwy osobowej „Żelak”²⁵⁴. W języku niemieckim Żelkówko nazywano *Klein Silkow*²⁵⁵.

Żelkówko, tak samo jak Żelki, należało do rodzin rycerskich von Zitzewitz, von Wobeser i von Boehn. Według autorek „Słownika historycznego miast i wsi województwa słupskiego” majątek miał dwóch właścicieli: Zitzewitzów i Wobeserów, co spowodowało, że jedną część zaczęto nazywać *Klein Silkow*, a drugą *Gross Silkow*.

Żelkówko w latach 1337-1810 należało do rodziny von Wobeser²⁵⁶. W 1717 roku jego właścicielem był Jakob Caspar von Wobeser, a następnie jego spadkobiercy. W 1784 roku w Żelkówku znajdował się folwark, młyn wodny i karczma. W 1810 roku Friedrich Wilhelm Erdmann von Wobeser, kupując od kuzyna Heinricha Augusta Friedricha Ferdinanda von Boehna ostatnią część Żelek, zakupił również Żelkówko. Odtąd rodzina von Wobeserów weszła w posiadanie Żelkówka do 1845 roku, bowiem wówczas właścicielem wsi został Hermann Neumann, który w roku 1852 byłemu właścicielowi pałacu zapłacił 52 tysiące talarów. Ostatnimi właścicielami Żelkówka byli: od 1884 roku Otto Neumann, od 1893 roku Reinhard Neumann oraz od 1928 roku Bruno Neumann. Według ksiąg adresowych w 1892 roku do Żelkówka należały

grunty o ogólnej powierzchni 1083 hektarów, w tym było 400 ha użytków rolnych. W 1914 roku ogólna powierzchnia gruntów wynosiła 1133 ha, w tym 460 ha zajmowały użytki rolne.

W 1939 roku powierzchnia ogólna i gruntów ornych nie zmieniła się²⁵⁷. W maju 1945 roku Żelkówko, tak samo jak Żelki, upaństwowiono, a wojska radzieckie przejętymi dobrami zarządzały do 1947 roku.

Państwowe Gospodarstwo Rolne założono w Żelkówku w 1950 roku. Na początku lat 70. XX wieku rozebrano pałac.

POZOSTAŁE MIEJSCOWOŚCI

Trudno doszukać się danych historycznych dotyczących pozostałych miejscowości: Ciechomic, Giełdonia (niemiecka nazwa do 1945 roku Georgenthal²⁵⁸), Luleminka, Miedzna (niemieckie Grenzhof²⁵⁹), Rozłęki (niemieckie Plauheide²⁶⁰), Reblinka (niemieckie Neu Reblin²⁶¹) i Żelkowca (niemieckie Rother Hahn²⁶²).

Niektóre z odrębnych wiosek czy osad, istniejące na terenie gminy przed wojną i po zakończeniu działań wojennych, w późniejszym okresie zlikwidowano. Tak stało się choćby z Otokiem czy Jankowem.

Otok ma ciekawą historię. Edykt o uwolnieniu chłopów z 9 października 1807 roku zasadniczo wszedł w życie 1807 roku, ale spory o panowanie nad dobrami Puttkamerów w Łosinie trwały do roku 1823. Wówczas Werner von Puttkamer zatrzymał ze swojej części Kobylnicy Szlacheckiej ponad 1000 mórg pól uprawnych, łąk i pastwisk oraz wybudował folwark Wernersbrunn. W roku 1910 został on rozparcelowany²⁶³. Nazwę Otok folwark otrzymał w 1945 roku, po 1956 roku nazywano go Kobylnicą Koloniami, ponieważ zlokalizowany był między Kobylnicą a Łosinem. Ostatecznie zabudowania te, stanowiące odrębną osadę, znalazły się w granicach Kobylnicy jako ulice Klonowa i Kasztanowa.

Podobnie stało się z istniejącym jeszcze pod koniec lat 50. ubiegłego wieku Jankowem, które liczyło cztery gospodarstwa i ostatecznie zlikwidowano je przez przyłączenie do innej miejscowości²⁶⁴.

*Droga gminna Żelki-Żelkówko
(widok współczesny)*

ŚLADY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Kultura jest właściwym sposobem istnienia człowieka. Bytuje on zawsze na sposób jakiejś właściwej sobie kulturze, która z kolei stwarza pomiędzy ludźmi właściwą dla nich więź, stanowiąc o międzyludzkim i społecznym charakterze ludzkiego istnienia. Prawdziwa kultura jest humanizacją, dlatego człowiek, wybierając kulturę, prowadzi grę, w której idzie o jego losy. Kultura obejmuje zarówno formy, poprzez które wyrażają się lub kształtują wartości, jak też obyczaje, język, sztukę, literaturę, instytucje i struktury współżycia społecznego²⁶⁵.

Pisząc o kulturze tradycyjnej, zamkniętej, J. Pasierb twierdzi, że nawet procesy produkcyjne, zwłaszcza produkcja rolnicza czy rzemieślnicza, były normowane obrzędami. Także stosunki międzyludzkie, najważniejsze sprawy życia, śmierci, narodzin, były normowane trwałymi obyczajami. Kultura była ogółem wytworów i ogółem zachowań człowieka²⁶⁶. Dziedzictwo kulturalne stanowi dobro samo w sobie, a także dobro dla człowieka²⁶⁷. Kultura obejmuje całokształt duchowego i materialowego dorobku społeczeństwa²⁶⁸. Są tym dorobkiem między innymi zabytki, które podlegają nawet ustawowej ochronie. Zabytki nieruchome, czyli architektury i budownictwa, stanowią przede wszystkim istotny składnik lokalnego środowiska naturalnego, pejzażu. Są wyrazem tradycji historycznej i kulturowej. Dzieła architektury i budownictwa na ziemiach zachodnich i północnych uległy zniszczeniom, w wielu przypadkach spowodowanym celowym i świadomym działaniem użytkowników. Cenniejsze z pozostałych obiektów materialnego dziedzictwa kulturowego wciągnięto do ewidencji sporządzonej przez służby konserwatorskie²⁶⁹. Należy jednak zaznaczyć, iż znaczna liczba obiektów, choć stanowi bezsprzecznie dobro kultury, nie została jeszcze wpisana do urzędowych rejestrów. Są to obiekty sakralne, pałace, dwory, cmentarzyska, cmentarze, grodziska, parki, budynki użyteczności publicznej, przemysłowe i gospodarcze, domy mieszkalne i tym podobne. W wyniku przeprowadzonej ewidencji stwierdzono, że na terenie Gminy znajduje się 13 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego oraz 407 zabytków nieruchomych ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. W zdecydowanej większości są to obiekty zabudowy zagrodowej i pofolwarczej: domy mieszkalne, budynki gospodarcze. Na terenie gminy znajduje się również 29 zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego, stanowiących wyposażenie wnętrz lokalnych świątyń.

Z niektórymi zabytkami związane są legendy. W rozdziale opisano niektóre istniejące na terenie gminy Kobylnica cmentarzyska oraz grodziska, pałacyki, dworki, parki, kościoły, cmentarze, inne zasoby dziedzictwa kulturowego, tradycje oraz folklor.

Dokładna ewidencja zabytków nieruchomych, ruchomych oraz archeologicznych chronionych na terenie gminy poprzez wpis do reje-

stru zabytków województwa pomorskiego oraz na podstawie ustaleń w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego miejscowości – znajduje się w materiałach Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, który po raz pierwszy został przyjęty w roku 2006 przez Radę Gminy Kobylnica na czteroletni okres. A w kolejnych latach był aktualizowany.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kobylnica jest dokumentem służącym podejmowaniu planowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to ważny dokument, bo program taki sporządza się w celu ochrony i trwałego zachowania zabytków, ich zagospodarowania, utrzymania, popularyzowania, upowszechniania wiedzy o zabytkach i ich znaczeniu dla historii i kultury. Głównym celem programu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych oraz zachowania krajobrazu kulturowego Gminy Kobylnica.

Gmina w miarę możliwości finansowych, w celu poprawy stanu zachowania zabytków, wspiera finansowo właścicieli obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego.

Gmina udziela wsparcia finansowego w formie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, nie stanowiących własności gminy. Dzięki dostępowi do różnych źródeł finansowania prowadzone są prace przywracające zabytkowym obiektom ich świetność i eksponujące ich piękno.

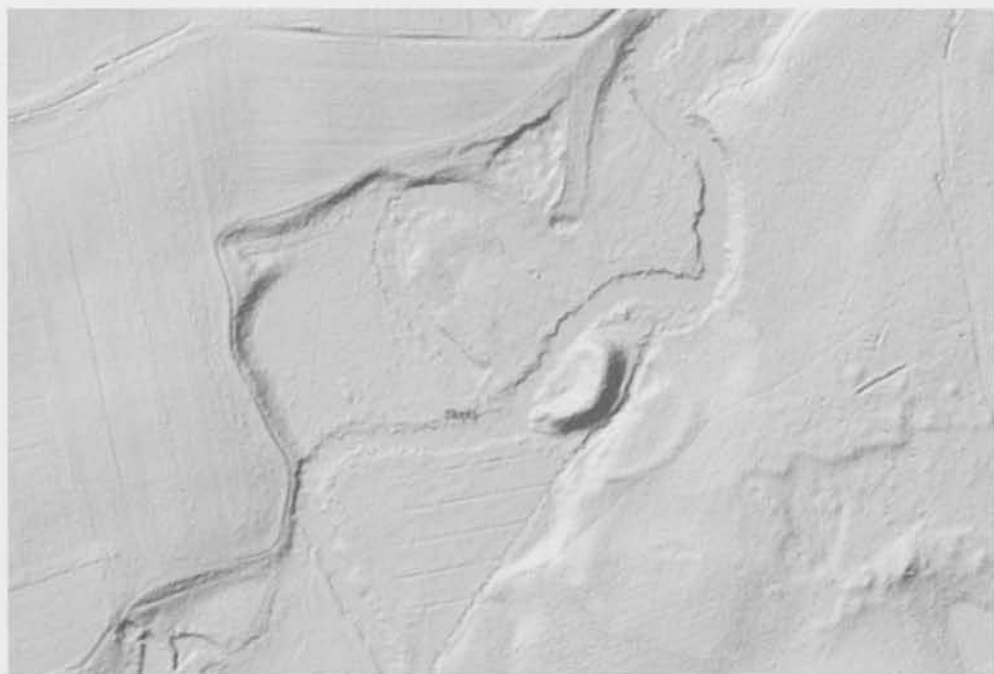
Na przestrzeni lat 2006-2018 dzięki wspólnemu wysiłkowi parafian, proboszczów oraz władz gminy udało się odrestaurować kościoły w: Kuleszewie, Kobylnicy, Sierakowie, Słonowicach, Kwakowie i Zębowie, które w wielu przypadkach stały się chlubą regionu. W 2014 roku Gmina Kobylnica przeprowadziła remont budynku Urzędu Gminy w Kobylnicy, polegający na wykonaniu robót budowlanych związanych z odtworzeniem i modernizacją dachu oraz elewacji budynku. Dotacje udzielane z budżetu Gminy Kobylnica stanowią także uzupełnienie wsparcia finansowego dla Parafii Rzymskokatolickich, remontujących swoje świątynie ze środków własnych oraz zewnętrznych.

CMENTARZYSKA I GRODZISKA

W obszarze gminy Kobylnica dominują punkty osadnicze z pradziejów – z epoki brązu i żelaza kultury łużyckiej i pomorskiej. W VII wieku po narodzeniu Chrystusa wykształciło się tutaj gęste osadnictwo, co jest ewenementem w skali Pomorza.

Na obszarze gminy zewidencjonowano ponad 800 stanowisk archeologicznych, z których ochroną objęto 383, z czego 6 wpisano do rejestru zabytków województwa pomorskiego. Główny trzon osadnictwa pradziejowego stanowi horyzont łużycko-pomorski, uzupełniony przez

osadnictwo z okresu wczesnego średniowiecza – ok. 85% zarejestrowanych stanowisk archeologicznych.

Grodzisko w Łosinie widziane na mapie z warstwą hipsometrii. Źródło: grodziska.blox.pl.

Miejsca i enklawy osadnicze, związane z pasterstwem i ekstensywnym pierwotnym rolnictwem, zajmowały od jednego ara do pół hektara. Osady w jednym miejscu istniały od kilku do kilkunastu lat, po czym po wyczerpaniu się zasobów roślinnych i wyjałowieniu gleby opuszczano teren nie dający możliwości egzystencji i przenoszono się w inne pobliskie miejsce. Ów typ osadnictwa wynikał z wyniszczającej eksploatacji środowiska i systemów rolnictwa, bowiem nie opanowano jeszcze umiejętności kultywowania produktywności gleby.

W kilku miejscach, w pobliżu wsi Reblino, Runowo Sławieńskie, Widzino, Sycevice, Słonowice, artefakty rozmieszczone są na obszarach od jednego do pięciu hektarów i ich stopień zagęszczenia jest większy²⁷⁰.

Dłużej użytkowano też niektóre cmentarzyska²⁷¹. Na terenie gminy Kobylnica przetrwało pięć grodzisk z zachowaną do dziś widoczną w krajobrazie formą: w Łosinie, pomiędzy Sierakowem Słupskim i Kończewem, pomiędzy Reblinem i Sycewicami, w rejonie Kczewa oraz pomiędzy Wrzącą a Ściegnicą.

Grodzisko w Łosinie z przełomu VIII i IX wieku powstało na terenie zalewowej doliny Słupi. O wyborze lokalizacji decydował meandrujący nurt rzeki, tworzący pośród bagnistych łąk naturalną fosę. Na skraju grodziska znajdują się niewielkie wzniesienia, a po stronie wschodniej i południowo-wschodniej przepływa Słupia.

Gród otoczony był z trzech stron wodą, zaś od wschodu znajdował się usypany półksiężycowato wał o wysokości 11 metrów i długości 140 metrów. Do dziś zachował się jedynie siedemdziesięciometrowy fragment wału²⁷². Zmiana koryta rzeki spowodowana jej regulacją, przecięła i rozmyła środkowo-zachodnią część majdanu z wałem obronnym. Na prawym brzegu rzeki pozostała wysoka część obwałowa, reszta zaś znalazła się na jej lewym brzegu. Na terenie grodziska znaleziono szczątki naczyń ceramicznych oraz drobne przedmioty, między innymi kościany grzebień. Obecnie teren grodziska porasta sosnowy las²⁷³.

Grodzisko nizinne, stożkowe, datowane na IX-X wiek, znajdujące się pomiędzy Kończewem a Sierakowem Słupskim²⁷⁴, ma kształt elipsy o wymiarach 250 metrów na 150 metrów. Leży wśród łąk, na pagórku o wysokości około czterech metrów. Od wschodu znajdował się staw z nieistniejącymi już fosami, od północy i południa otaczały je niewysokie wzniesienia, od zachodu zaś teren opadał ostrą ścianą. Gród miał charakter obronny, dawał okolicznej ludności schronienie przed napadami. U stóp wzgórza zachowały się wielkie, obrobione kamienie. Na terenie grodziska znaleziono skorupy glinianych naczyń z falistą ornamentyką. Teren grodziska obecnie porastają drzewa²⁷⁵.

Podobną topografię ma grodzisko położone pomiędzy Reblinem a Sycewicami. Jest zlokalizowane 1,5 kilometra od Sycewic²⁷⁶, wśród podmokłych łąk, na grzbiecie i stoku wąskiego wzniesienia, otoczone podwójnym wałem, przedzielone fosą z szerokim przekopem. Majdan grodziska ma kształt nieregularnego czworoboku²⁷⁷. Grodzisko to rozłożone jest na różnych poziomach i składa się z dwóch części. Na najwyższym miejscu znajdują się trzy kurhany, wejścia do grodu umieszczone były od południa i północy. Na terenie grodziska znaleziono szczątki glinianych naczyń.

Grodzisko położone w rejonie Kczewa pochodzi z VII-IX wieku. Jego podstawa miała wymiary 76 metrów na 96 metrów, wysokość wału obronnego wynosiła cztery-sześć metrów. Na terenie grodziska znaleziono fragmenty ceramiki. Dziś porośnięty jest lasem²⁷⁸.

Na niewysokim pagórku znajdowało się grodzisko położone pomiędzy Ściegnicą a Wrzącą. Miało formę owalną. Nic nie wiadomo o funkcji obiektu, który – podobnie jak grodzisko między Sycewicami i Reblinem – w sposób twórczy oddziaływał na sferę duchową społeczności lokalnych. Trudno dziś określić, czy były to strażnice grup plemiennych, czy może miejsca zamieszkania ich wodzów. Te obronnie usytuowane i ukształtowane formy historycznej struktury osadniczej oddalone są od siebie od pięciu do siedmiu kilometrów.

Fragment większego mikroregionu, położonego na pograniczu Parku Krajobrazowego „Dolina Słupi”, znajduje się w okręgu Kwakowo-Lulemino-Kruszyna. Obejmuje on aż 52 stanowiska archeologiczne.

W Kruszynie znajduje się pięć stanowisk archeologicznych, w tym osady: schyłkowo-neolityczno-wczesnobrązowa i łużycko-pomorska z kontynuacją oksywsko-wielbarską oraz jedno cmentarzysko kultury pomorskiej.

W Kwakowie znajdują się trzy stanowiska archeologiczne, jest to cmentarzysko kultury pomorskiej, dwie osady kultury oksywsko-wielbarskiej i wczesnośredniowiecznej datowane na IX-XI wiek²⁷⁹.

Osada kultury oksywsko-wielbarskiej i wczesnośredniowiecznej datowana na XII/XIII-XIV wiek znajduje się na wschód od Zajączkowa.

Aż 44 stanowiska archeologiczne znajdują się w okolicach Żelek i Żelkówka. We wschodniej części Żelkówka zlokalizowane są dwie dawne osady wielokulturowe. Charakterystyczne dla tego terenu było intensywne wykorzystanie go przez ludność kultury łużycko-pomorskiej i oksywsko-wielbarskiej²⁸⁰.

PAŁACYKI I DWORKI

Na terenie gminy Kobylnica zachowały się mniej znane, rozrzucone po mniejszych i większych miejscowościach, pałacyki i dworki. Obiekty te nierzadko malowniczo wkomponowane są w krajobraz. Są to budowle klasycystyczne i późno-klasycystyczne, które wzniesiono w XIX wieku, w okresie gwałtownego rozwoju rolnictwa na ziemiach pruskich. Ciekawostką jest to, że pałacom towarzyszyły w prawie każdym przypadku założenia parkowe w stylu krajobrazowym.

Część z nich znajduje się w Parku Krajobrazowym „Dolina Słupi”, bądź w obrębie jego otuliny. Stanowią ważny składnik kultury materialnej oraz są świadectwami niespokojnej i pasjonującej zarazem przeszłości tego skrawka Pomorza.

W XIX wieku w obecnych granicach gminy istniało 26 wsi i było 19 siedzib dworskich. Chęć naśladowania arystokracji powodowała czasem wznoszenie prawdziwych arcydzieł architektury. W roku 1945 było już tylko 14 siedzib dworskich bądź pałacowych²⁸¹.

Pałac w Kończewie

Jest typową rezydencją szlachecką²⁸². Zajmuje niewielkie wzniesienie w północnej części wsi. Od szosy Słupsk-Kępice wiedzie doń brukowana asfaltowa droga. Budowlę wzniesiono w XIX wieku na planie prostokąta, jest ona podpiwniczona i ustawiona na wysokim cokole.

Pałac zbudowany został z cegły i jest otynkowany, ma bryłę rozczłonkowaną. Kubatura obiektu wynosi 6422 metry sześcienne, powierzchnia użytkowa 1218 metrów kwadratowych. Pałac ma 14 pokoi, cztery łazienki i dwa trzony kuchenne. Wyposażony jest w instalację elektryczną i wodno-kanalizacyjną.

Po wojnie użytkownikiem budynku było Państwowe Gospodarstwo Rolne, później Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, obecnie znajduje się w rękach prywatnych i wymaga pilnego remontu. Pałac wpisany jest do rejestru zabytków²⁸³.

Pałac w Konczewie (widok współczesny).

Pałac w Ściegnicy

Zlokalizowany jest w południowej części wsi, w centrum zabytkowego parku²⁸⁴. Wybudowany został prawdopodobnie przez Joachima von Boehna w latach 1880-1890. Budowla, założona na planie prostokąta, osadzona jest na wysokim cokole, murowana z cegły i otynkowana. Dwukondygnacyjny pałac z użytkowym poddaszem jest podpiwniczony, pokryty dachem mansardowym, krytym blachą z lukarnami.

Po wojnie do 1983 roku obiekt był własnością Państwowego Gospodarstwa Rolnego i użytkowano go jako ośrodek kolonijny. Następnie pałac przejęła Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Słupsku.

Od 2000 roku stanowił własność gminy. Planowano utworzyć w nim Pomorskie Centrum Edukacji Ekologicznej²⁸⁵. Pałac wpisany jest

*Pałac w Ściegnicy
(widok współczesny).*

do rejestru zabytków. Od roku 2007 stanowi własność prywatną, pełni funkcję wypoczynkowo-restauracyjno-rekreacyjną.

Pałac w Zajączkowie

Usytuowany w północno-wschodniej części wsi oraz dawnego gospodarstwa folwarcznego. Oddzielony jest od głównej drogi wiejskiej betonowym ogrodzeniem. Zwrócony fasadą w kierunku południowo-zachodnim, od zachodu i południa sąsiaduje z podwórzem gospodarczym, a od wschodu i północy otacza go park. Prowadzi do niego brukowana droga, na której zamknięciu znajduje się okrągły gazon, wokół niego droga obiegająca. Umieszczony przed frontonem klomb stanowi podjazd do wejścia głównego²⁸⁶.

Pałac w Zajączkowie (widok współczesny).

Obiekt wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta z ryzalitem środkowym od południowego zachodu i aneksem na rzucie prostokąta od południowego wschodu, zbudowany na fundamentach obligowanych kamieniem. Posiada bryłę zwartą, jest podpiwniczony, jednokondygnacyjny, z częściowo użytkowym poddaszem. Korpus główny przykrywa kryty blachą dach naczółkowy z wystawką od południowego zachodu, ryzalit – dach dwuspadowy, a aneks zwieńczono tarasem.

Pałac został wybudowany w 1835 roku z inicjatywy rodziny Schmidtów, a w pierwszym ćwierćwieczu XX wieku dobudowano aneks oraz wyposażono salon.

Od 1957 roku należał do Państwowego Gospodarstwa Rolnego Zajączkowo, w latach 70. XX wieku do PGR Kończewo, na początku lat 80.

do PGR Kwakowo. W 1992 r. obiekt przejęła Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, później dzierżawiony był przez przedsiębiorstwo rolno-handlowe z Zajączkowa, obecnie znajduje się w rękach prywatnych. Powierzchnia użytkowa obiektu wynosi 368,7 metrów kwadratowych, figuruje on w rejestrze zabytków²⁸⁷.

Dwór w Sierakowie Słupskim

Położony w południowej części wsi, po wschodniej stronie szosy Łosino-Barcino, na wprost jej skrzyżowania w kierunku Kończewa, pochodzi z XIX wieku. Od szosy do oddalonego o 100 metrów klasycystycznego obiektu prowadzi brukowa droga. Budynek fasadą zwrócony jest na północ, od wschodu stoi niegdyś połączona z nim łącznikiem dawna oficyna, która w wyniku przebudowy i zniszczenia straciła swój historyczny charakter. Od wschodu rozciągają się łąki, po zachodniej stronie drogi dojazdowej znajduje się XIX-wieczna obora, na południu jest zniszczony park²⁸⁸. Wcześniej po obu stronach dworu stały dwie symetrycznie rozmieszczone oficyny²⁸⁹.

Dwór w Sierakowie Słupskim (widok współczesny).

Dwór cały czas jest w rękach prywatnych. Jego powierzchnia użytkowa wynosi 425 metrów kwadratowych, w rejestrze zabytków ujęty jest pod numerem A-121²⁹⁰.

Dwór w Zagórkach

Zbudowany został prawdopodobnie w połowie XIX wieku przez właścicieli folwarku, rodzinę Boehn. Zlokalizowany po północnej stro-

nie podwórza folwarcznego, wzniesiony w stylu nawiązującym do klasycystycznego, wyróżnia się na tle otaczającej zabudowy charakterem bryły (wydłużona, przypominająca prostopadłościan) i elewacji. Jest to obiekt dwukondygnacyjny, przykryty dachem dwuspadowym o niewielkim spadku połaci, w całości podpiwniczony.

Dwór w Zagórkach (widok współczesny).

Po drugiej wojnie światowej w obiekcie znajdowało się biuro Państwowego Gospodarstwa Rolnego, szkoła podstawowa, przedszkole, świetlica oraz mieszkania. Na początku lat 90. ubiegłego stulecia przejęła go Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, był to pierwszy zlikwidowany PGR w dawnym województwie śląskim. Obecnie po stronie wschodniej na parterze znajdują się mieszkania. Powierzchnia użytkowa obiektu bez piwnic wynosi 780 metrów kwadratowych²⁹¹.

Dwór w Żelkach

Pochodzi z drugiej połowy XIX wieku i zbudowany został w stylu późno klasycystycznym. Usytuowany jest na skraju wsi, w jej południowej części, przy drodze powiatowej biegnącej od szosy Ślępsk-Miastko. Fasadą zwrócony jest w kierunku północno-wschodnim, a od południa, wschodu i zachodu budynku roztacza się rozległy park²⁹². Dwór wzniesiony został na planie prostokąta, posadowiony na fundamentach i cokole z kamienia polnego, wymurowany z cegły i otynkowany. Jest podpiwniczony, jednokondygnacyjny, nakryty dachem naczółkowym, z wystawką nad portykiem, pokrytą dachem dwuspadowym. Schody zewnętrzne wykonane zostały z granitu. Bryła budynku jest zwarta.

Długoletnim użytkownikiem obiektu w okresie powojennym było Państwowe Gospodarstwo Rolne Kwakowo. W 1990 roku stary dwór o powierzchni użytkowej 840 metrów kwadratowych został opuszczony i zdewastowany²⁹³. Konieczny był natychmiastowy remont, między innymi wymiana stolarki okiennej i drzwiowej.

Od 1990 roku dwór stanowi własność prywatną i – choć nadal nie jest w najlepszym stanie technicznym – to jednak nabywcy przynajmniej częściowo udało się uratować go od ruiny²⁹⁴.

PARKI

Park to duży ogród. Nazwę tę wprowadzono we francuskiej sztuce ogrodowej w XVII i XVIII wieku na oznaczenie naturalnych partii regularnego ogrodu. Analogicznie określano również ogrody krajobrazowe w Anglii, a następnie w całej Europie.

Wszystkie wymienione rodzaje parków występują na terenie gminy Kobylnica, z tym że część to dawne parki przy-pałacowe i przydworskie przekształcone w parki publiczne, czyli parki wiejskie.

W gminie zachowało się kilkanaście założeń parkowych, które zainteresowały służby konserwatorskie. Siedem z nich – parki w Bzowie, Kończewie, Łosinie, Ściegnicy, Zajączkowie oraz dwa w Sycewicach objęto całkowitą ochroną, wpisując do rejestru zabytków województwa pomorskiego, park w Żelkach wpisano do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Trwają prace nad włączeniem do WEZ parków w Kuleszewie, Reblinie, Runowie Sławieńskim, Wrzącej, Zagórkach, Zbyszewie, Zębowie i Żelkówku.

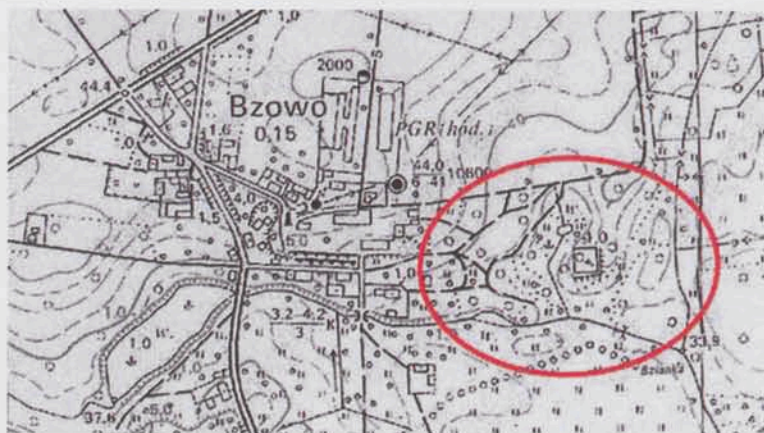
Dwóch parków dworskich z ewidencji, w Kobylnicy i w Żelkach, nie zalicza się do obiektów zabytkowych. Ponadto w gminie istniały parki dworskie niebędące w ewidencji: w Dobrzęcinie, Luleminie, Runowie Sławieńskim, Sierakowie i Słonowicach.

Park w Kobylnicy w zimowej scenerii.

Park wiejski w Bzowie

Założono go w drugiej połowie XIX wieku w stylu romantycznym. Stanowi otoczenie murowanego neogotyckiego pałacu, obrosniętego bluszczem²⁹⁵. Bzowo stanowiło wówczas własność rodziny von Boehn, do której należała również Ściegnica.

Park w Bzowie na mapie sytuacyjnej.

Krajobrazowy park ma nieregularny kształt wydłużony na osi wschód-zachód, i sięga zachodnią krawędzią podmokłych łąk nad ciekim wodnym. Granicę północną parku stanowi polna droga, południową koryto rzeki i łąka, a zachodnią teren podwórza i ruiny fundamentów rozebranego pałacu. Pod koniec XIX wieku wykopano w nim sztuczny staw z dwoma wysepkami. Na jednej z nich ustawiono ciosane kamienie, które zachowały się do dziś. Na wysepce po południowo-wschodniej stronie stawu wykopano kurhan z piwnicami grobowymi, do czasów współczesnych przetrwały zaledwie resztki tego grobowca. Przetrwały natomiast groby dawnych właścicieli majątku – w nowszej, wschodniej części, włączonej do parku na początku XX wieku.

Przed 1945 rokiem był tam ponadto kort tenisowy i woliera dzików. Na roślinność parku składają się w większości gatunki drzew i krzewów liściastych, wśród których najstarsze okazy liczą sobie po 180-200 lat.

Park w Dobrzęcinie

Dawny park dworski. Jego północną granicę stanowi droga wiejska, zachodnią i południową drogi polne, wschodnią – łąka i ciek wodny bez nazwy.

Obiekt parkowy założono prawdopodobnie w XIX wieku w stylu krajobrazowym. Możliwe, iż niegdyś na terenie łąki znajdował się ogród dworski lub sad. W południowo-wschodniej części parku znajdują się stawy i kanał wodny.

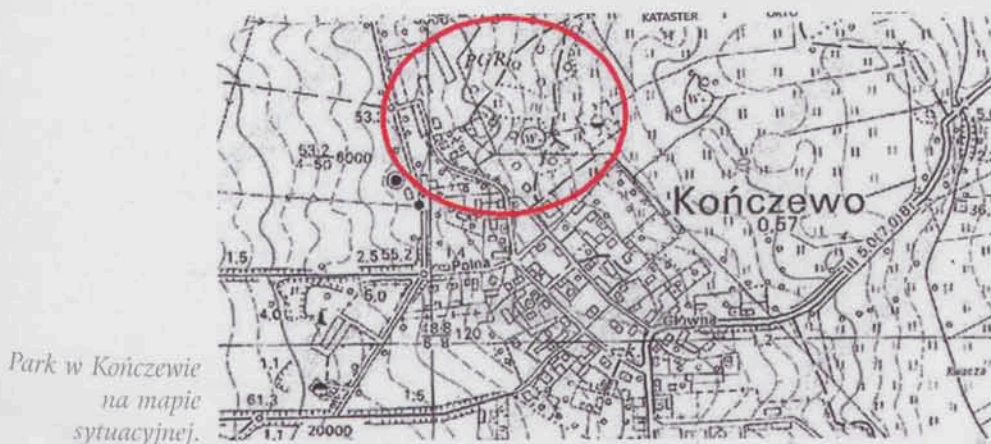
Pałac i park w Dobrzęcinie przed 1945 rokiem. Źródło: stolp.de.

Po drugiej wojnie światowej znacznie przetrzebiono drzewostan, do dziś zachowały się jedynie stare buki, modrzew i kasztanowce²⁹⁶.

Park wiejski w Kończewie

Jako park przypałacowy założony został pod koniec XVIII wieku. Leży na stoku wzniesienia, które stopniowo przechodzi w obniżenie łąkowe. Założenie to powstało w okresie „kultu natury”, czyli zainteresowania wyższych sfer życiem wiejskim. Było w typie ogrodu rustykalnego, w którym obok elementów dekoracyjnych, takich jak drzewa w różnych ugrupowaniach, trawniki, stawy i mostki, występowały również elementy użytkowe: sady, warzywniki oraz łąki, które łączyły się w polami uprawnymi.

Północną granicę parku wyznaczają najstarsze drzewa – dęby i lipy posadzone nieopodal pałacu. Jego budynek otaczały zadrzewienia w kształcie litery U, tworząc w ten sposób dużą polanę, na której wyko-

pano stawy. Pierwotne założenie ulegało jednak kilkakrotnie przekształceniom. Najpierw około roku 1880 park wzbogacono o nowe gatunki, w tym drzewa egzotyczne, jak sosna czarna, platany i dęby stożkowe. Później, w początkach XX wieku, założeniu nadano styl krajobrazowy i sentymentalny, sadząc gatunki o formach zwisających i zakładając aleję do pobliskiego lasu, zwanego Górą Czarodziejską, którą włączono w ten sposób do parku.

Zespół pałacowo-parkowy w Kończewie. Źródło: kobylnica.pl.

Wokół założenia parkowego i otwartych płaszczyzn wiodły ścieżki, a na płaszczyźnie przed pałacem były dwa stawy. Mniejszy miał wyspę, w dużym natomiast hodowano ryby. Cały park otoczony był murem z białej cegły. Ostatni właściciel pałacu, Hans Joachim Siemers, będąc miłośnikiem psów, wykorzystywał go do ich hodowli.

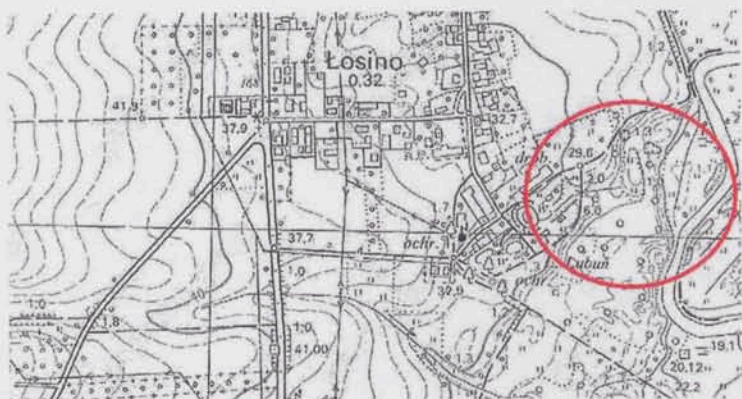
Obecnie duży staw na centralnej płaszczyźnie wykorzystuje się jako zbiornik przeciwpożarowy, mniejszy natomiast niemalże wyschł, a estetyczny mostek łączący je niegdyś zamienił się w stos kamieni i cegieł. Ponadto na terenie parku znajduje się oczko wodne, które do końca lat 80. XX wieku zanieczyszczano gnojowicą, spływającą od budynków inwentarskich Państwowego Gospodarstwa Rolnego.

Do ciekawych gatunków drzew, które zachowały się w zespole parkowym, zalicza się: buk zwyczajny odmienny zwisający, jodłę kalifornijską, jesiony wyniosłe, platan klonolistny, topolę chińską, sosnę czarną, dęby szypułkowe i lipy drobnolistne²⁹⁷.

Park leśny w Łosinie

Dawny park dworski stanowił część dużego założenia dworskiego. Od północy sąsiaduje z podwórzem folwarcznym i polami uprawnymi,

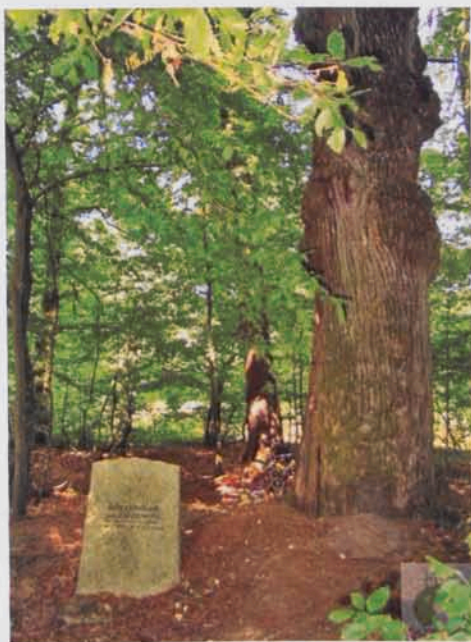
*Park leśny
w Łosinie na mapie
sytuacyjnej.*

od wschodu sięga do rzeki Słupi i położonych nad nią łąk, od południa sąsiaduje z terenami leśnymi i jest ograniczony drogą leśną biegnącą na południowy wschód, od zachodu ogranicza go droga gruntowa, wiodąca od wsi i łącząca się z głównym wjazdem do parku. Na północ od bramy wjazdowej, na granicy z zabudowaniami folwarcznymi mieści się otoczony siatką drucianą teren leśniczówki Łosino. Na południowy wschód od leśniczówki znajdują się dwa niewielkie stawy, a wjazd do leśniczówki flankowany jest przez dwa okazałe dęby²⁹⁸.

Na podstawie wieku drzew oraz ich rozmieszczenia przypuszcza się, iż założenie parkowe powstało w początkach XIX wieku. Zaplanowano je z rozmachem, wykorzystując urozmaicenie naturalnego ukształtowania terenu, sieć hydrologiczną stawów i cieków wodnych oraz obsadzenie łąki szpalerami lub skupiskami drzew i krzewów ozdobnych, między innymi wielowiekowej dąbrowy. Sieć hydrologiczną tworzą nie tylko stawy, lecz także wpływające do Słupi kanały. Obecnie stawy, poprzecinane licznymi strumieniami, są w większości zarośnięte i pozbawione wody wskutek przedzielającej je grobli. Umiejętne uwzględnienie w kompozycji parku rosnących wcześniej drzew umożliwiło utworzenie licznych wnętrz i polan z perspektywami widokowymi.

Park nie łączył się bezpośrednio z dworem, usytuowany był na jego poboczu i miał charakter spacerowy oraz widokowy. Starodrzew w wielu przypadkach osiąga imponujące rozmiary. Największy dąb o potężnej koronie w obwodzie ma ponad 600 cm, obwód innych dębów i buków wynosi ponad 450 cm. W skupiskach występują

Park leśny w Łosinie. Źródło: kobylnica.pl.

krzewy: śnieguliczka, kalina koralowa, bez czarny, bez lilak, suchodrzew jarzębina, jaśminowiec i karagana.

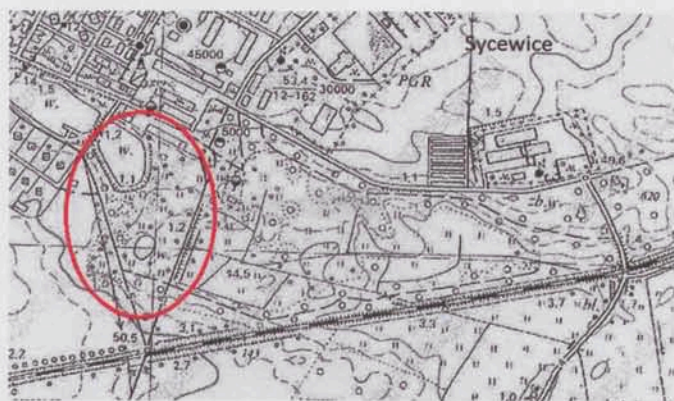
Większość powierzchni parkowej jest zadarniona, pod drzewami i w runie występują jednak między innymi: majownik dwulistny, zawilec gajowy, śmiełek darniowy, dąbrówka rozłogowa.

Na wschodnim krańcu parku, w miejscu nazywanym potocznie „Pod dwoma dębami”, położona jest tablica nagrobna zmarłego w 1937 roku komandora Maximiliana von Zitzewitza²⁹⁹.

Powierzchniowo park przetrwał w stanie niezmienionym, jego obszar wynosi 7,15 ha, z tego 0,90 ha zajmują wody. Jego gospodarzem jest Nadleśnictwo Leśny Dwór³⁰⁰.

Park wiejski i leśny w Sycewicach

Dawny park dworski zajmuje płaski teren nieznacznie nachylony w kierunku południowym. Jest dużym, bo aż 30-hektarowym założeniem krajobrazowym z kilkoma częściami kompozycyjnymi. Powstanie pierwotne parku datuje się na około 1850 rok, najstarsze zadrzewienie pochodzi jednak z lat 1770-1790 i stanowią je drzewa posadzone na granicach spalonej siedziby oraz przy drogach dochodzących do majątku, kiedy jeszcze właścicielem dóbr był Jacob Ernst von Zitzewitz.

*Park w Sycewicach
na mapie sytuacyjnej.*

Tworząc park krajobrazowy, założono aleję wjazdową wysadzoną jesionami, wykopano także dwa duże stawy. Podstawowymi elementami ówczesnego założenia parkowego były otwarte polany z kulisowymi zadrzewieniami na głównej, wschodnio-zachodniej kompozycji (wjazd-pałac-widok na równinę łąkową). W latach 1880-1890 zmodernizowano park, poddając jego teren przekształceniom oraz wprowadzając elementy rustykalne. Drzewostan przy stawach w otoczeniu pałacu wzbogacono o ozdobne, egzotyczne gatunki drzew: skrzydłorzech kaukaski, klon, jesion listny i cukrowy, wiąz zwisły oraz świerk kłujący. Krajobrazowo-sentymentalny park stał się w ten sposób oprawą rezydencji rodowej i znakomicie pełnił funkcje reprezentacyjne oraz użytkowe.

W okresie międzywojennym Heinrich von Zitzewitz prowadził w stawach hodowlę ryb, założył zwierzyńiec, w którym trzymano sarny, oraz wyposażył park w liczne urządzenia służące do zabawy i wypoczynku: ławeczki, altanki, polanki zabaw dla dzieci, kręgielnię. Około 1920 roku przy alei wjazdowej, koło dużego stawu, wystawiono pomnik – tablicę ku czci poległych w pierwszej wojnie światowej. Całość była ogrodzona³⁰¹.

Majątek po upaństwowieniu przejęło Państwowe Gospodarstwo Rolne. Teren parku został wydzielony od zabudowań gospodarstwa, ale mimo to stopniowo zatracił swoje przeznaczenie i ulegał zniszczeniu. Był dostępny dla mieszkańców Sycewic, jednak korzystanie z jego części utrudniała wybudowana w 1975 roku oczyszczalnia. Powierzchnię 30-hektarowego parku podzielono na dwóch właścicieli prawnych. Większość z łakami należała do Kombinatu PGR Sycevice, a 7,44 ha kompleksu leśnego o cechach parkowych włączono do administracji lasów państwowych. Należy on do Okręgowego Zarządu Lasów Państwowych w Szczecinku, Obrębu Słupsk, Nadleśnictwa Ustka³⁰².

Mimo zniszczeń zachował się, za wyjątkiem pałacu, bez zasadniczego uszczerbku powierzchniowego. Kompletnie zachował się park leśny z całym drzewostanem i układem dróg, chociaż jeszcze w latach 80. i na początku 90. XX wieku systematycznie wywożono do części leśnej śmieci, gruz i odpady produkcyjne z PGR-u oraz osiedla mieszkaniowego. Czytelna pozostała również i dobrze zachowała się kompozycja parku jako całości, ale niewątpliwie niekorzystne zmiany przyniosło pozbawienie założenia architektury ogrodowej, zdeprecjonowanie funkcji użytkowej i reprezentacyjnej, rozebranie ogrodzenia³⁰³.

Park leśny charakteryzuje się grupowym rozmieszczeniem starych drzew o dużych rozmiarach, szpalerowym rozmieszczeniem starych lip i dębów na obrzeżach, grupami młodszymi podrostu oraz silnym zarzewieniem niemal na całym terenie. Udział dębów i buków stanowi tu około 70 procent po około 10 procent udziału mają natomiast lipy, klony i świerki. Sporadycznie występuje jesion, kasztanowiec, wiąz, modrzew, sosna, platan, jodła, żywotniki, olsza, grab, osika. Wiek drzew piętra głównego wynosi 150-170 lat. Kilka buków osiąga bardzo duże rozmiary – około 700 cm, są to niewątpliwie okazy ponad 230-letnie. W kilku grupach pod okapem drzew starszych występują 40-70 letnie podrosty, głównie świerków, wiązów, jesionów, klonów, brzoź, osik. Wśród krzewów wyróżniono bez czarny i kolorowy, czeremchę, dereń, suchodrzew, szakłak, leszczynę i malinę³⁰⁴.

Gmina w latach 2015-2016 przygotowała opracowanie na rewitalizację zabytkowych założeń parkowo – pałacowych. Założenia parkowe będące przedmiotem projektu zlokalizowane są na terenie, gdzie po wojnie prowadzono gospodarkę rolną w ramach PGR, tym samym mieszkańcy terenów tych dotkliwie odczuli zmiany systemowe lat 90-tych. Zmaganie się z codzienną rzeczywistością skutkowało brakiem zainteresowania aspektami kulturowymi, środowiskowymi, historycznymi cze-

mu towarzyszył proces degradacji obiektów zabytkowych. W ostatnich latach zauważalna jest wyraźna zmiana w tym zakresie. Realizacja z sukcesami pierwszych projektów, spotkania z przedwojennymi mieszkańcami tych ziem, przedstawicielami rodów pomorskich spowodowały, że z jednej strony nastąpił wzrost świadomości i poczucia tożsamości lokalnej, z drugiej dostrzeżono potencjał, jaki mają w sobie dobra kulturowe i przyrodnicze. W konsekwencji potrzeby mieszkańców zostały zdefiniowane i skoncentrowały się na realizowanych w latach ubiegłych uporządkowaniu terenu parku, likwidacji gatunków inwazyjnych, zagrażających m.in. ludziom, stworzeniu miejsca bezpiecznego i atrakcyjnego, stanowiącego swoistą wizytówkę miejscowości, gminy i powiatu. Z punktu widzenia Gminy kluczowe jest ratowanie, przywracanie wartości i ochrona charakterystycznych zabytków lub ich zespołów wraz z otaczającym je krajobrazem a także podnoszenie jakości przestrzeni publicznej, które pozwalają rozwijać atrakcyjność turystyczną, upowszechniać dobra kultury oraz umacniać tożsamość, a także budować więzi społeczne.

Park w Sycewicach. Źródło: kobylnica.pl

W ramach projektu planowana jest przebudowa ulicy Pocztowej, odcinków ulic Pogodnej i Parkowej, stanowiących podstawowy układ komunikacyjny starej części wsi. W części reprezentacyjnej parku przewidziano budowę alejek o przebiegu według stanu historycznego. Przewidziano oczyszczenie i renaturyzację istniejących stawów w obrębie ulic Pocztowej i Pogodnej oraz odtworzenie stawu w parku. Rewaloryzacja zieleni obejmować będzie konserwację założenia parkowego, prace pielęgnacyjno-sanitarne drzewostanu, likwidację barszczu Sosnowskiego, wycinkę samosiewów z zachowaniem młodych drzew zgodnych z kompo-

zycją, wprowadzenie nowych nasadzeń roślin wykorzystywanych w historycznych parkach krajobrazowych. W ramach zagospodarowania terenu przewidziano m.in. rekonstrukcję fragmentów piwnic i przyziemia pałacu, odtworzenie altany nawiązującej charakterem do „świątyń dumania”. Teren zostanie oświetlony za pomocą opraw ledowych oraz reflektorów do podświetlenia elementów zagospodarowania celem ich ekspozycji, przewidziano montaż szafki sterowania oświetleniem oraz monitoring.

Planowane działania nakierowane są na zachowanie, ochronę i rewitalizację materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez renowację i konserwację parku w Sycewicach.

Rewitalizacja parku w Sycewicach, które są pierwszą wsią województwa pomorskiego, do której wjeżdżają kierujący się z zachodu turyści, przyczyni się do poprawy wizerunku gminy oraz całego Pomorza.

W latach 2017 – 2018, dzięki pozyskaniu finansowego wsparcia ze środków europejskich w ramach projektu Utrzymanie naturalnych ekosystemów retencjonujących wodę w Gminie Kobylnica, Gmina rozpoczyna działania mające na celu realizację powyższych założeń w zakresie rewitalizacji parku pałacowego w Sycewicach, w tym rewitalizacji dawnej alei pałacowej poprzez przebudowę ulicy Pocztowej i odcinków ulic Pogodnej i Parkowej wraz z rewitalizacją zbiorników wodnych w obrębie ww. ulic. W ramach prac zostanie odtworzony pomost wędkarski oraz zagospodarowanie w obrębie stawów.

Park wiejski w Kobylnicy

Dawny park dworski założono w początkach XX wieku w otoczeniu niewielkiego dworku. Założyciele oraz byli właściciele obiektu nie są znani. W założeniu parkowym nie dostrzega się żadnych nawarstwień stylowych ani przekształceń. Nie istnieją także ewentualne wcześniejsze elementy wyposażenia. Nie występują tu również drzewa i krzewy obcego pochodzenia; najprawdopodobniej od założenia zagospodarowywany był drzewostanem rodzimym, a użytkowali go właściciele dworku. Jego powierzchnia wynosi 2,5 ha, ma kształt nieregularnego prostokąta.

Pierwotny układ parku został niemalże całkowicie zatarty, pozostaje on jednak w swoich dawnych granicach. Park wraz ze znajdującymi się na jego terenie obiektami stanowi własność Gminy Kobylnica.

W parku rośnie około 150 drzew. Zbiór dendrologiczny składa się z osłzy czarnej, topoli, wierzby, jesionu, pojedynczo występujących brzoź oraz dębów. Obszar parku to teren podmokły, który stanowi naturalne środowisko ww. drzewostanu.

Pierwotny układ parku został niemalże całkowicie zatarty, pozostaje on jednak w swoich dawnych granicach. Park wraz ze znajdującymi się na jego terenie obiektami stanowi własność Gminy Kobylnica.

20 czerwca 2004 roku Park Wiejski w Kobylnicy został nazwany imieniem Pierwszych Mieszkańców Kobylnicy. Z tej okazji został ustawio-

ny kamień pamiątkowy od strony ulicy Witosa. W roku 2004 w ramach Programu SAPARD wykonane zostało uporządkowanie i zagospodarowanie terenu zieleni poprzez budowę małej architektury parkowej: ławki, schody, oświetlenie, kładki na rzeczce i wyznaczenie miejsc parkingowych.

W latach 2009 – 2011 nastąpił II etap budowy Parku Wiejskiego w Kobylnicy, w ramach którego wykonano budowę alejek parkowych wraz z ułożeniem drenów i budową schodów od ul. Witosa, montaż urządzeń zabawowych, rozbudowę oświetlenia parkowego, montaż ławek i koszy parkowych, wykonanie trawników i nasadzeń. Zadanie to dofinansowane zostało ze środków EFR na rzecz ROW w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013. 27 maja 2015 roku został ustawiony kamień pamiątkowy od strony ulicy Nad Śluzą „Dla upamiętnienia 25-lecia odrodzenia samorządu terytorialnego RP oraz 700-lecia Kobylnicy”. W roku 2017 Park Wiejski doposażono w urządzenia do ćwiczeń fitness (siłownię zewnętrzną) w ramach środków finansowych Funduszu Sołeckiego Sołectwa Kobylnica.

Park w Kuleszewie

Dawny park dworski posiada cechy założeń romantycznych i powstał w drugiej połowie XIX wieku. Został on założony nietypowo, na południe od przylegającego doń wcześniej, a nieistniejącego już dworu, który zwrócony był ku parkowi nie elewacją ogrodową, lecz boczną. Zajmuje 4,4 ha. Około 50 proc. ogółu założenia parkowego zajmują stawy i mokradła. Te ostatnie wytworzyły się na skutek zniszczenia dawnego układu wodnego, w konsekwencji północna część parku stała się trudno dostępna, porasta ją roślinność bagienna i łąkowa³⁰⁵.

Stawy były zresztą głównymi elementami kompozycji parku. Około 1960 roku obydwa wykorzystywano jeszcze do hodowli ryb. Mniejszy, który znajdował się na zachodnim skraju, częściowo osuszony i zanikły, zasypano. Wzdłuż brzegów drugiego, położonego w centrum, rosną drzewa. Są to w większości czarne olsze, a z ciekawszych okazów buk zwyczajny, kasztanowiec zwyczajny i świerk pospolity. Pierwsze drzewa liściaste posadzono w parku około 1850-1897 roku. Z wiekowych okazów rośnie tu osiem około 150-letnich dębów szypułkowych oraz 20 około 20-letnich wiązów pospolitych.

W południowej części parku usytuowany został niewielki kopiec widokowy, a na koronie tegoż kurhanika, wyposażonego w piwnicę, rośnie osiem lip drobnolistnych, których wiek określa się na ponad 120 lat. W północnej części parku przy ścieżce znajduje się kamień oznaczający miejsce pochówku Ilse von Boehn – żony ostatniego właściciela majątku, zamordowanej w marcu w 1945 roku przez żołnierzy Armii Czerwonej. Jej ciało potajemnie pochował tutaj mąż Georg von Boehn³⁰⁶.

Czytelność pozostałych wewnątrz ogrodowych występujących w parku została niemalże całkowicie zatarta na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci.

Ze ścieżek parkowych czytelna jest tylko jedna, biegnąca północnym skrajem i skręcająca w kierunku stawu po usypanych groblach, a następnie okalająca go. Pozostałe, wzdłuż zachodniego skraju i na północ wzdłuż ogrodu, są współczesne. Teren parku nie jest ogrodzony, w pobliżu zasypanego stawu stoi obora, z której bydło przepędza się przez park³⁰⁷.

Przygotowane przez Gminę w roku 2016 opracowanie na rewitalizację zabytkowego parku ma na celu wydobyć substancji zabytkowej i przyrodniczej, dodanie elementów charakterystycznych dla stylu epoki, w którym powstał park oraz adaptację obiektu do warunków współczesnych zgodnie z kierunkiem jego użytkowania, a mianowicie wypoczynku, sportu i rekreacji mieszkańców, z dostosowaniem programu dla różnych grup wiekowych i propagowaniem wypoczynku rodzinnego. Planowane zamierzenie przyczyni się do ochrony wartościowego zespołu przyrodniczo-kulturowego.

W projekcie uwzględniono przebieg alejek parkowych zgodny z dawnym układem, którego ślad widoczny jest jeszcze w terenie, odnowienie i udroźnienie układu wodnego w tym wyschniętego stawu w północnozachodniej części i stawu centralnego oraz dobór elementów małej architektury i wyposażenia. W programie parku oddzielono formy rekreacji „cichej” – tzw. rekreacji biernej (w części południowej parku) oraz czynnej (w części północnej parku).

Przywrócono obwodnicowy układ dróg wokół stawu centralnego nadając mu najwyższą rangę tzw. „ścieżki pierwszego rzędu” oraz wkomponowano sieć bardziej kameralnych alejek pobocznych „drugiego rzędu” z przeznaczeniem na program dla poszczególnych sektorów. Główna aleja w dwóch miejscach przekracza ciek wodny- przejście na drugą stronę odbywać się będzie poprzez drewniane kładki nad wodą, z których rozciąga się widok na park (punkty widokowe).

W celu wzbogacenia programu parku wprowadzono sektory tematyczne dostosowane do wszystkich grup wiekowych użytkowników, propagując formy wypoczynku rodzinnego, a mianowicie sektor: sprawnościowy „Babci Olchy” i „Dziadka Buka”, „wędkarski” dla Ojców, „zielarski” dla Mam, „żeglarski” dla chłopców, „ogród kwiatów” dla dziewczynek, „Wielopokoleniowe miejsce spotkań”.

Do oświetlenia parku zaprojektowano latarnie parkowe nawiązujące formą do epoki.

Projekt zakłada pozostawienie układu wodnego w istniejącym zarysie z uwagi na dość gęste występowanie drzewostanu w linii brzegowej.

W latach 2017 – 2018, przy znacznym zaangażowaniu mieszkańców, w ramach środków Kobylnickiego Budżetu Obywatelskiego, Gmina rozpoczęła pierwszy etap działań mających na celu realizację powyższych założeń poprzez budowę Wielopokoleniowego parku wypoczynku, sportu i rekreacji.

W roku 2017 wykonano uporządkowanie terenu parku, budowę alejki parkowej i kamiennych schodów stanowiących dojście do altany

oraz budowę altany z ławkami. W roku 2018 zakończono budowę nowej drogi dojazdowej do parku wraz z budową miejsc postojowych.

Park leśny w Reblinie

W przeszłości pełnił prawdopodobnie funkcję parku wiejskiego. Teren ten jest własnością Nadleśnictwa Ustka. Z położenia i charakteru drzewostanu można wnioskować, iż jest to resztką widokowej dąbrowy, pozostawiona na krańcach zabudowy wsi jako naturalna osłona od północnej strony. Powierzchnia parku była niewątpliwie dużo większa, rozcięto go jednak i zdewastowano w czasie budowy linii kolejowej z Koszalina do Słupska.

W rezultacie z wielu rosnących tu przedtem drzew pozostała grupa 16 dębów rosnących między torem kolejowym a szosą dojazdową do Reblina, a od północnej strony – wzdłuż szosy wiodącej do wsi – rozciąga się aleja lipowa.

Z drzew liściastych występują: brzozy brodawkowe, dęby szypułkowe, lipy drobnolistne i robinie akacjowe, a z drzew iglastych tylko świerki. Dęby liczą od 170 do 190 lat, lipy około 140 lat, pozostałe drzewa od 90 do 100 lat. Stan drzew jest bardzo dobry, większość dębów osiąga rozmiary od 300 do 500 cm obwodu.

W roku 2015 w parku wykonano prace rewitalizacyjne (ścieżki, ławki, ustawiono kamień pamiątkowy upamiętniający przedwojennych mieszkańców Reblina). Projekt gmina realizowała we współpracy z Fundacją Banku Zachodniego WBK.

Park wiejski w Ściegnicy

Dawny park dworski, stanowiący otoczenie pałacu, zajmuje stok doliny charakteryzujący się dużą dezintegracją terenu, gdyż różnice wysokości sięgają na tym obszarze do 10 metrów. Dzięki bogato ukształtowanej rzeźbie terenu z balkonów pałacu rozciągał się daleki widok na obniżenie i zakola rzeki, łąki oraz las. Powierzchnia parku wynosi ogółem 1,38 ha³⁰⁸.

Powstanie parku, tak jak budowę pałacu, datuje się na lata 1880-1890 i za jego założyciela także uważa się ówczesnego właściciela Ściegnicy, Joachima von Bonina³⁰⁹. W plan założenia parkowego, urządzonego w stylu krajobrazowym, wkomponowano rosnące już drzewa. Między starszymi zabudowaniami folwarcznymi, leżącymi po północnej stronie, a reprezentacyjnym pałacem, posadzono aleję lipową, zaś około 1910-1920 roku założono sad na górnym tarasie okolonym szpalerem grabów oraz wzbogacono drzewostan wzdłuż południowej granicy, co mogło mieć związek z prowadzoną w tym czasie budową szosy ze Słupska do Korzybia i połączeniem z nią Ściegnicy.

Przed wejściem do pałacu posadzono ponadto kilka grup różnogatunkowych krzewów oraz sosnę kosówkę. Park był ogrodzony płotem

i wyposażony w galanterię: ławeczki, altany. W stawach na rzeczce w części założenia przylegającej do zabudowań gospodarczych hodowano ryby.

Na wzniesieniach położonych po południowej stronie od pałacu urządzono cmentarz właścicieli.

*Park w Ściegnicy
na mapie sytuacyjnej.*

Obecnie w parku rosną 130-letnie okazałe dęby, 110-letnie lipy i kasztanowce. Najstarsze okazy drzew to trzy około 180-letnie dęby szypułkowe, dwa wiązy szypułkowe oraz sosna zwyczajna. Krańce zachodnie zajmuje 110-letni drzewostan sosnowy. Wkomponowane po stronie wschodniej oczko wodne obrośnięte jest wiązami.

Podczas gdy inne założenia parkowe dewastowano, park w Ściegnicy był stale pielęgnowany, część została nawet ogrodzona siatką drucianą, a place i trawniki wyposażono w urządzenia do zabaw i ćwiczeń, ponieważ latem organizowano tu kolonie dla dzieci. Poza tym wypoczywali tu funkcjonariusze byłego Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Słupsku, który był właścicielem obiektu. Obecnie park wraz z pałacem stanowi własność prywatną.

Park we Wrzącej

Dawny park dworski założono pod koniec XIX wieku po zachodniej stronie założenia dworskiego. Powierzchnia parku wynosi 2,4 ha. Znajduje się on w głębi obszaru zabudowań gospodarczych zlikwidowanego już Państwowego Gospodarstwa Rolnego i bezpośrednio przylega do obory wybudowanej w miejscu byłego dworu.

Przeważają tu gatunki drzew liściastych, spośród których można wymienić: sześć około 100-letnich wiązów pospolitych, trzy około 190-letnie dęby bezszypułkowe, pięć około 100-letnich brzoź omszonych, dwa około 100-letnie kasztanowce zwyczajne, na obrzeżach około 100-letnie topole osiki i klony jawory. Z drzew iglastych wyróżnia się siedem około 100-letnich świerków pospolitych, z krzewów zaś w dużych ilościach występują: cyprysik stepiony, bez czarny, choinka, a także w postaci krzewiastej choinka kanadyjska i modrzew syberyjski. Z ciekawszych roślin zielonych występują jeszcze jaskier oraz bluszcz kurdybanek.

Park w Zagórkach

Dawny park dworski założony w drugiej połowie XIX wieku na terenie równinnym w zachodniej części wsi przy szosie do Zbyszewa i Kuleszewa. Obejmuje obszar 4,8 ha. Jest ogrodzony w części przylegającej do budynku pałacu oraz wzdłuż wschodniej granicy. Nie zachował się dawny układ ścieżek i głównych elementów kształtujących przestrzeń. Najprawdopodobniej w okresie międzywojennym wybudowano masywne ogrodzenie i ozdobne gazony, oddzielające park od budynków gospodarczych, oraz posadzono szpaler świerków przy dojeździe do pałacu.

W północnej części parku na początku lat 70. ubiegłego wieku wybudowano hydrofornię, zaś część polany przeznaczono na plac zabaw dla dzieci.

Kompozycję utrzymano w stylu naturalistycznym. Zachowany podstawowy drzewostan jest stosunkowo równowiekowy. Najstarsze drzewa (buki i dęby) występują na południowym obrzeżu w otoczeniu pałacu, rośnie tu między innymi okaz pomnikowy buka zwyczajnego o obwodzie 5,4 metra. Do wiekowych zaliczone są również dęby tworzące aleję po zachodniej stronie pałacu.

Na początku XX wieku posadzono drzewa owocowe we wschodniej części oraz rzędowe grupy drzew na północnej granicy. W parku przeważają gatunki drzew liściastych, około 170-190-letnie dęby, 120-letnie buki zwyczajne oraz dwie około 120-letnie lipy wielkoliste. Z drzew iglastych na uwagę zasługują około 130-150-letnie świerki pospolite oraz dwa 120-letnie modrzewie syberyjskie. Wśród krzewów dominuje bez czarny, a wśród roślinności zielonej godne uwagi są rosnące łanami konwalie majowe.

Park w Zbyszewie

Dawny park dworski powstał w północno-zachodniej części wsi przy drodze do Wrzącej. Powierzchnia parku wynosi 1,7 ha. Założenie parkowe, o kształcie nieregularnym, ma cechy krajobrazowe i sentymentalne. Do niedawna czytelna była oś kompozycyjna zorientowana w kierunku wschód zachód, którą wyznaczał szpaler czarnego bzu oraz symetryczne grupy świerków.

Najstarsze zadrzewienia występują w części wschodniej i przypuszcza się, iż zostały wykorzystane dla rozwoju parku. W założeniu parkowym nie przeprowadzono wprawdzie generalnych zmian stylu, mimo to na skutek wzrostu roślinności przekształcenie odbyło się naturalnie.

Brak konserwacji drzewostanu spowodował zarastanie samosiewami drzew oraz rozrost krzewów, przez co zaniknęły ścieżki i częściowo zatarła się kompozycja. Lepiej zachowała się część zachodnia, gdzie drzewostan jest mniej zwarty. W części tej znajduje się duży sztuczny staw z usypaną wyspą. Jego otoczenie tworzą brzozy i buki, a jego brzegi

porosła trzcina. Do stawu przylega otwarta płaszczyna, na której rosną pojedyncze drzewa liściaste, sześć świerków oraz krzewy.

Wzdłuż północnej granicy rosną buki, zaś w części przylegającej do budynków gospodarczych i ruin dworu przedtem znajdował się sad i ogród. Drzewa liściaste tworzą główny kształt parku, to około 110-letnie kasztanowce zwyczajne oraz buki zwyczajne w tym samym wieku. Okazem założenia parkowego jest około 210-letni dąb szypułkowy. Wśród drzew iglastych występują świerki pospolite (wiek ich określa się na około 110-130 lat), a także około 90-letnie modrzewie pospolite³¹⁰.

Park w Zajączkowie

Dawny park dworski, powstał u schyłku XIX wieku. Krótka historia obiektu parkowego pozwala przypuszczać, że nie zachodziły w nim żadne procesy przekształceń i zachował on pierwotny styl naturalistyczny.

*Park w Zajączkowie
na mapie sytuacyjnej.*

Usytuowany w północno-wschodniej części zespołu gospodarczego oraz pałacu, pozostał do dziś w swoich pierwotnych granicach, choć jego układ przestrzenny się zatarł. Zachowały się jedynie takie elementy, jak: drzewostan, zarys starego sadu, obrys brzegów zamulonego stawu, stawek w pobliżu elewacji północnej pałacu³¹¹. Zniszczeniu uległy ciągi spacerowe, a gleba porosła murawą. Od strony południowej, częściowo również od wschodniej, założenie parkowe ogrodzono siatką na słupkach betonowych, która dalej tnie park ze wschodu na zachód.

Na obszarze dwóch hektarów zachowało się około 1200 drzew w wieku od 110 do 130 lat. W zbiorze dendrologicznym 45 procent udziału mają olsze czarne, 20 proc. wiązy polne, po 15 proc. brzozy brodawkowate oraz dęby szypułkowe, a 5 proc. jesiony wyniosłe. Z drzew dominujących na uwagę zasługuje kilka dębów szypułkowych, świerków pospolitych oraz brzoza brodawkowata. W parku wyginęły drzewa obcego pochodzenia oraz całkowicie zanikł podszyt z krzewów³¹².

Park w Żelkach

Dawny park przydworski, położony przy polnej drodze wiodącej do szosy relacji Miastko-Słupsk, powstał w drugiej połowie XIX wieku. Założony został na obszarze przyległym do południowo-zachodniej strony dworu na planie zbliżonym do owalu i posiadał regularne aleje, podkreślające jego koncentryczny układ³¹³.

Wzdłuż granic zachodniej i częściowo południowej strony parku znajduje się słabo czytelny ciąg pieszy, w części południowo-zachodniej ogród, powyżej niego, w kierunku północno-wschodnim, umiejscowiony jest zamulony staw, a dalej trawiasta polana o mocno zatartych liniach. Park ma układ przestrzenny zwarty, znamionujący typowy styl krajobrazowy. Jego założyciele i budowniczowie nie są znani, służył wyłącznie byłym rezydentom dworu.

Po drugiej wojnie światowej na jego obszarze wybudowano ujęcie wodne wraz z budynkami hydroforni, które to obiekty ogrodzono.

Przypuszcza się, że w parku tym wyginęło wiele drzew obcego pochodzenia oraz większa część podszycia. Jedynymi elementami, które się zachowały, to drzewostan, staw i słabo widoczna polana. Obecnie rośnie tu około 1200 drzew. W zbiorze dendrologicznym mają swój udział buki, świerki i klony pospolite, wiązy polne, jesiony wyniosłe, olsze czarne. W centrum rośnie ładny okaz pomnikowego dębu szypułkowego o średnicy pnia ponad 1,5 metra.

Park w ŻelkóWKu

Dawny park pałacowy założony w XIX wieku. Zajmuje dwa hektary w południowo-wschodnim krańcu wsi przy drodze do Żelek i Lubunia. Układ przestrzenny parku jest już całkowicie nieczytelny, brak też archiwalnych materiałów poglądowych. Zakłada się jednak, że obiekt posiadał dużą przestrzeń trawnikową, w którą wkomponowano basen ozdobny i nieistniejący podjazd. Zachowała się bogata kolekcja drzew i krzewów pochodzenia krajowego i obcego, ale park jest zaniedbany.

Jedynymi czytelnymi elementami są: miejsce, w którym znajdował się pałac, basen ozdobny, miejsce, w którym był sad, oraz zieleń. Park jest nieużytkiem i służy jako teren pozysku drewna opałowego. Rośnie tu ponad tysiąc drzew w wieku 130-180 lat. W zbiorze dendrologicznym udział mają: olsze czarne, dęby szypułkowe, żywotniki zachodnie, wiązy polne, świerki pospolite, klony pospolite, brzozy brodawkowe, lipy drobnolistne.

Rosną tu również dwa dęby szypułkowe, których średnica pni wynosi ponad 1,5 metra. W bogatszym podszyciu występują wśród krzewów śniegulićki, porzeczki alpejskie i złote, lilaki oraz szypszyna.

Inne parki w gminie

Park w Runowie Sławieńskim z XIX wieku zatracił dawny wygląd, ponieważ nie pielęgnowano go i był ogólnie dostępny³¹⁴.

Park w Słonowicach założono w stylu angielskim. Rosły w nim stare drzewa, urządzono dwa stawy. Graniczył z posiadłością należącą do kościoła³¹⁵. Został bardzo zaniedbany, pozostały po nim zaledwie grupy zieleni³¹⁶.

Park w Sierakowie znajduje się około 200 metrów na południe od dworu. Prowadzi do niego aleja. Zniszczony i zarośnięty³¹⁷.

Park w Kwakowie otaczał dwór. Założono go na zboczu doliny nad rzeką Kwaczą, którą włączono w około 10-hektarową powierzchnię założenia parkowego.

*Park w Kwakowie
na mapie
niemieckiej.*

Nadano mu styl angielski, a krajobrazowe położenie wzbogacono elementami romantycznymi. Obiekt parkowy przetrwał do dziś w stanie zaledwie szczątkowym.

Park w Kwakowie na rycinie z okresu przed 1945 rokiem.

Park w Kwakowie stan współczesny.

NIEMIECKIE TRADYCJE I FOLKLOR

Badanie dawnych zwyczajów i obrzędów Pomorza jest trudne, gdyż wraz z końcem II wojny światowej na skutek przemieszczeń ludności nastąpiła zmiana oblicza kulturowego i zaniknął jeden z istotniejszych przekazów tradycji, funkcjonujący w społeczeństwach, mianowicie przekaz ustny. Zaniknął wraz z dawnymi mieszkańcami. Po opuszczeniu przez nich tutejszych wsi i domostw przybyli nowi ludzie, którzy przywieźli ze sobą swój własny bagaż kulturowy. Rok 1945 otworzył nową kartę w historii Pomorza, którą zapisują kolejne zamieszkujące tu pokolenia. Pomorze jest małą ojczyzną zarówno dla tych, którzy musieli stąd odejść po 1945 roku, jak i dla tych, którzy tu wówczas przybyli.

Na podstawie archiwaliów i innych dokumentów wiadomo, że na ziemi słupskiej żywo pielęgnowano obyczaje związane ze żniwami, uroczyscie obchodzono dożynki i nie zaniedbywano świątecznego kołędowania³¹⁸. Własne obyczaje wytworzyła warstwa wielkich posiadaczy ziemskich. Nie była ona jednolita. Tworzyły ją znakomite rody szlacheckie pochodzenia miejscowego, czasem słowiańskiego, i przybysze z rejonów Niemiec.

Dużą rolę odgrywali należący do prastarej szlachty pomorskiej Puttkamerowie. W 1939 roku byli oni właścicielami aż 11 majątków, w tym Łosina i części Kobylnicy zwanej wówczas Kobylnicą Szlachecką. Ród Zitzewitzów posiadał w tym czasie 17 majątków, w tym Sycevice. Inne znakomite rodowe nazwiska, to: Below, Bonin, Bandemer, Kleist, Krockow, Massow.

Warstwa wielkich posiadaczy ziemskich, zwłaszcza dóbr rycerskich, była dość hermetyczna: przyjaźniła się we własnym gronie, utrzymując relacje sąsiedzkie w zasadzie tylko między sobą, a małżeństwa z osobami spoza tego kręgu traktowane były jako mezalians. Posiadacze majątków wytworzyli własne obyczaje, które w stosunkach między nimi były obowiązujące.

Z opisów świąt religijnych Chrystiana von Krockowa dowiadujemy się, że najuroczyściej, bo aż po trzy dni, obchodzono święta Bożego Narodzenia, Wielkanoc i Zielone Świątki. Miały one swoje ustalone zasady. Najważniejsze były odwiedziny – krewni i sąsiedzi odwiedzali się wzajemnie, przy okazji dokonując przeglądu koni i powozów. Każdy chciał wykazać, że jego konie są najlepsze i najszybsze.

Tradycją były również dożynki, obchodzone we wrześniu po żniwach i ścięciu drugich pokosów traw. Kulminacyjnym punktem uroczystości był pochód przez wieś z wieńcem dożynkowym i składanie życzeń właścicielowi – wypowiadano je wierszem³¹⁹.

Ustalił się zwyczaj, że kobiety w czasie żniw nosiły duże słomiane kapelusze. Stroje na wsiach pomorskich były bardzo tradycyjne i dziedziczone przez kilka pokoleń, noszone aż do całkowitego zdercia.

Kobiety, szczególnie starsze, nosiły długie ciemne spódnice i obcisłe bluzki, na głowach miały kolorowe albo białe chustki. Spódnice były wykończone białym szlaczkiem, który nabywano na targu w mieście lub u handlarza starzyzną – za szmaty, żelastwo i kości można było u niego kupić igły, nici i koronki, którymi ozdabiano również fartuchy. Kobiety młodsze nosiły spódnice do kolan, mocno marszczone bluzki i sznurowaną kamizelkę. Surowiec, z którego wyrabiano stroje, był produkowany w gospodarstwach. Prawie w każdym domu stał kołowrotek, na krosnach wyrabiano bieliznę, tkano wyprawę dla córek, wyrabiano także wełniane i półwełniane sukno. Z lnu tkano koszule, pościel, ręczniki i obrusy.

Wśród ubiorów pomorskich wyodrębniły się dwa – pyrzycki i kaszubski – które w całych Niemczech uznawane były za oryginalne stroje tych ziem. Pyrzycki strój kobiecy składał się ze staniczka na grubej podszewce, na który zakładano gruby wałek, by do niego przyczepić spódnice. Ta była czarna lub czerwona (w zależności od wieku kobiety), od dołu wykończona szerokim niebieskim lub zielonym jedwabnym pasem. Biała, ciasno przylegająca koszula, wyglądała spod spódnicy na szerokość ręki. Czerwone lub czarne, bogato haftowane pończochy i haftowane pantofle dopełniały stroju. Bardzo często do stroju należała kosztowna jedwabna chustka zawiązywana w pasie i równie drogi jedwabny fartuch, który był dłuższy od koszuli i od spódnicy, noszony z przodu. Naszyjnik z bursztynów lub pereł był biżuterią. Na głowie, w zależności od wieku, kobiety nosiły niebieskie lub czarne, ściśle przylegające do głowy czepki z długimi jedwabnymi wstążkami z tyłu. Spod nich widać było tylko niewielką ilość włosów. Kobiety nawet latem, idąc do kościoła, nosiły czarne, futrzane mufki, do których był przyczepiony bukietek lawendy.

Kobiecy strój kaszubski był nieco inny i miał kilka odmian, w zależności od miejscowości. Generalnie składał się z białej bluzki o bardzo bufiastych rękawach i kamizelki. Na wiązaniu i na kołnierzyku był haft wykonany białą nicią. Do stroju należały też: biały fartuch, kolorowy staniczek, ciemna bluzka i czepek nakładany podczas uroczystości. Potem wymyślono lżejszy strój: spódnica była krótsza, nie tak szeroka, doszyta bezpośrednio do staniczka. Biały haft, wymagający mozolnej pracy, zastąpiono haftem kolorowym, również na fartuchu. Wszystkie kobiety nosiły białe czepki, które wcześniej nosiły wyłącznie dziewczęta.

W XIX wieku powoli odchodzono od stroju ludowego. Strój z Białoboków zanikł nawet już w czasach wojen napoleońskich, próby jego wznowienia pojawiły się w XX wieku. W miarę modernizacji strojów, spowodowanej między innymi upadkiem rzemiosła sukienniczego na Pomorzu i niskimi cenami tekstyliów fabrycznych, zmieniła się także moda. Młodzież nosiła stroje miejskie, czyli obcisłe krótkie suknie, do tego robione na drutach swetry w jasnych, naturalnych kolorach.

W latach 20. XX wieku w zasadzie odstąpiono od stroju ludowego. W latach 30. noszono go głównie podczas uroczystości, a nowe stroje szyto na wzór dawnych. Spódnica była z ciężkiego materiału wełnianego,

na dole stosowano czerwone wykończenie z drobnym żółtym paskiem. Zachowano biały układ na piersiach stroju. Ubiór ten był jednak niewygodny i nie przyjął się powszechnie³²⁰.

Rozwój kulturalny Pomorza w XIX wieku przebiegał z dużym opóźnieniem w porównaniu z innymi regionami Niemiec. Wynikało to nie tylko ze znacznego oddalenia od centrów kultury, ale również z uwagi na strukturę społeczeństwa pomorskiego.

Kultura wiejska kształtowana była przez wieki przez kościół i „przy kołowrotku”. Dodatkowo brak wykształcenia nie pozwalał mieszkańcom na korzystanie z nowych prądów kulturowych. Szlachta pomorska była konserwatywna, przywiązanie do tradycji przejawiało się w niechęci do reform tak gospodarczych, jak i kulturalnych.

Już przy końcu XVII wieku elektorowi nie podobał się pomorski duch szlachty, obstawanie przy dawnych zwyczajach, przyzwyczajenie do powolności oraz zaniedbana gospodarka. Do połowy XVIII wieku szlachta była tubylcza, nie przeszkadzał jej podział według przynależności państwowej ani zmiana władzy. Do prywatnych zainteresowań szlachty należy zaliczyć zbieractwo piśmiennictwa. W okresach poprzednich, od renesansu począwszy, zainteresowanie książkami miało charakter świadczący o otwarciu na kulturę renesansową³²¹.

W 1929 roku udało się regionalistom słupskim wydać swój organ prasowy – „*Ostpommersche Heimat*”. Był dodatkiem do konserwatywnego dziennika „*Zeitung für Ostpommern*”, ukazującego się w nakładzie przekraczającym 20 tysięcy egzemplarzy. Pod redakcją Ericha Kolletschkego wychodził on do 1939 roku. Pismo przeznaczone było dla czytelników z powiatów: słupskiego, lęborskiego, bytowskiego, miastecckiego i sławieńskiego. Pismo współtworzone było przez regionalistów amatorów tychże powiatów. Autorzy podzielili je na kilka wyraźnych bloków tematycznych, w przeważającej mierze związanych z obszarem wschodniej prowincji pomorskiej, z działem dotyczącym wsi rozrzuconych na obszarze powiatów wschodniego Pomorza. Jednym z kręgów zainteresowań publicystów „*Ostpommersche Heimat*” było ludoznawstwo. Imponującym artykułem z tej dziedziny była publikacja Waltera Witta, poświęcona folklorowi i zwyczajom towarzyszącym żniwom na Pomorzu słupskim. Dzięki badaniom ankietowym uzyskano bogaty materiał folklorystyczny, zawierający tradycyjne pieśni i powiedzonka żniwiarzy kilkunastu miejscowości.

Celem innych artykułów w tym piśmie było wyjaśnienie przeciętnemu pomorskiemu czytelnikowi zatartego już znaczenia słowiańskich imion, nazwisk, nazw. Analizowano wpływ imion i wątków podaniowych na toponomastykę. Oddziaływanie „*Ostpommersche Heimat*” w duchu regionalizmu na rzesze czytelników nie zakończyło się wraz z zaprzestaniem edycji pisma w 1939 roku – już w naszych czasach zostało rozpowszechnione poprzez opublikowanie najciekawszych artykułów w sieci internetowej. Znalazły się tam między innymi artykuły poświęcone prehistorii powiatu słupskiego i historii parafii w Kwakowie³²².

Na ziemi słupskiej do końca panowania niemieckiego pielęgnowano tradycje historyczne i pamięć o wojnach, w których brali udział mieszkańcy. Stawiano pomniki poległym, otaczano czią ludzi pełniących w przeszłości wysokie funkcje państwowe lub szczególnie zasłużonych dla państwa i narodu.

Powiat miał swoich szanowanych artystów i obywateli³²³. W Kobylnicy takim znanym i poważanym człowiekiem był poeta Paul Mode. Był on także kierownikiem szkoły i organistą. Do dzieł jego należą między innymi: „*W sercu przyrody*”, „*Hermann Ross*”, „*Dróżnik kolejowy*”, „*Eiala*”, „*Motyl*”³²⁴.

Na całym Pomorzu najpopularniejszym gatunkiem folkloru były podania wierzeniowe. Najwięcej miejsca w tej grupie znajdowały opowiadania o czarownicach i czarownikach oraz ich szkodliwych działaniach. Wiadomo, iż szczególnie złośliwe i niebezpieczne czarownice mieszkały między innymi w Płaszewie. Według opinii miejscowej społeczności spotykały się nocami na wzniesieniach zwanych *Blocksbergami*. W tej wsi panował też ogromny strach przed półdemonami, czyli wampirami. Jak mówią podania, gdy urodziło się w niej dziecko z jednym zębem, które wkrótce zmarło, rodzice i krewni wpadli w przerażenie. Byli przekonani, że wkrótce śmierć osiągnie także ich. Kiedy pastor nie zgodził się na ucięcie głowy dziecka, usilnie prosili, aby pozwolił przynajmniej wyrwać zwłokom ząb.

Niezwykle demonicznym wyobrażeniem był też dziki myśliwy oraz dzikie polowanie zwane „*vode*”, które w folklorystycznych narracjach ujawniało się choćby w Kuleszewie. Wiele miejsca zajmowały narracje o podziemnych duchach, niejednokrotnie utożsamianych z niezwykle popularnymi tu krasnoludkami. Według przekazów podziemni mieli zamieszkiwać tak zwany Zapadły Brud, wąwóz zlokalizowany między Kończewem a Widzinem. Popularne były również podania o błędnych ogniach, krążących między Kuleszewem a Kończewem. Bardzo rozbudowane podania wierzeniowe obrazowały próby podjęcia skarbów w Sierakowie Słupskim i Kruszynie. Przejście podziemne, według podań ludowych, miało znajdować się między Kuleszewem a Górą Zamkową koło Sierakowa Słupskiego³²⁵.

Niewiele wiemy o pieśniach. Nieliczne ślady pozwalają domniemywać, że ludowe śpiewy były kultywowane, zwłaszcza w izbach prządek. W Kuleszewie w końcu XIX wieku niezwykłą popularnością cieszyła się rozbudowana pieśń o zmarłej kochance³²⁶.

Na Pomorzu szeroko rozpowszechnione było również powiedzenie: „Śpiewa jak organista z Zębowa”. Opowiadano, że roczne wynagrodzenie tego kościelnego wynosiło 12 szaflików szyszek sosnowych, ale... musiał je sam sobie zbierać. W dodatku w przypadku przyłapania go na zbieraniu, groziła mu... szubienica³²⁷.

Z różnych przekazów i dokumentów, w których znajdują się informacje o folklorze w gminie Kobylnica dowiadujemy się jeszcze, że w Żelkówku kultywowano zwyczaj rzucania gałązek w miejscu popełnionej

zbrodni na grób *Krampa*, a w Kuleszewie, przy wzniesieniu nazywanym niegdyś *Künninsberge*, w każdy Wielki Piątek wtykano kij z wiechciem słomianym, ażeby odpędzać wilki³²⁸. W pobliżu Wrzącej zaś miała znajdować się Góra Zamkowa, a dzwon z Kwakowa miał być najpiękniejszy³²⁹.

Podsumowując część dotyczącą tradycji i folkloru, należy stwierdzić, że przerwanie ciągłości kulturowej po drugiej wojnie światowej przyczyniło się do spustoszeń, które trudno dzisiaj wypełnić inną treścią³³⁰.

KOŚCIOŁY I CMENTARZE GMINY KOBYLNICA

Kościóły są centralnymi budowlami – Kwakowo z lotu ptaka.

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY POD WEZWANIEM NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA W KOBYLNICY

Pierwszy kościół istniał w Kobylnicy prawdopodobnie już w XIV wieku i z tego okresu może pochodzić wieża³³¹. Średniowieczny kościół podlegał patronatowi norbertanów (premonstratensów) ze Słupska. Wyraźne wzmianki o tym, że w Kobylnicy był kościół, pochodzą z 1530 roku. W tym czasie pisano o nim:

„Chociaż położony na małym wzgórzu, jest najwspanialszą budowlą we wsi”³³².

Na tym samym wzgórzu w 1555 roku wybudowano nowy kościół. Masywna, otynkowana wieża, zlokalizowana po zachodniej stronie obiektu, z otworami w górnej części, pochodzi według Pagela jeszcze z czasów gotyckich. Podłużną nawę z dachem siodłowym i półkolistą absydą wybudowano prawdopodobnie w XVII wieku. Wieża połączona była z nawą wielkim, strzelistym łukiem³³³. Wówczas powstała także trójboczna, charakterystyczna dla świątyń protestanckich empora³³⁴. Utrwalona na chorągiewce umieszczonej na wieży data 1781 świadczyła, iż barokowy hełm wieży z latarnią pochodzi z tego właśnie roku. Metalową iglicę z datą wymienioną na chorągiewce

ce i koroną króla Fryderyka w październiku 1971 roku zdjęto, dokonując remontu wieży, i przekazano do Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku. Od tego czasu wieżę wieńczy metalowy krzyż³³⁵. Ołtarz i ambona pochodziły z XVII wieku, a zdobiły je rzeźby wykonane w drewnie. Poniżej ołtarza znajdowała się krypta rodziny von Puttkamer, otoczona zwykłą drewnianą kratą³³⁶. Stalle pochodziły z 1608 roku, dzwon z 1594 roku, najprawdopodobniej z XVII wieku zachował się barokowy prospekt organowy³³⁷.

*Kościół w Kobylnicy
(stan przed
1945 rokiem).*

Jak pisze E. Herrmann, pierwsza wojna światowa zburzyła w Kobylnicy nie tylko spokój. W 1917 roku znikły dwa kościelne dzwony. Kiedy znikł trzeci, najstarszy, z 1594 roku, nie odnotowano. Po zakończeniu działań wojennych parafia niezwłocznie zadecydowała, aby możliwie jak najszybciej ufundować nowe dzwony. Otrzymały następujące inskrypcje: dzwon mały „Módl się i pracuj – Bolesławice 1923”; dzwon średni „Wielki w potrzebie, większy w Bogu Ps. 96,1 – Widzino 1923”; dzwon duży „Ofiarowany dla ocalenia Ojczyzny 1917, odnowiony dla chwały Boga – Kobylnica 1923”.

Równocześnie podjęto starania o powiększenie kościoła. Nawa została poszerzona z obu stron o około metr, od strony południowej zaś dobudowano kruchtę. Poświęcenia dokonał 7 grudnia 1930 roku pastor Gehrke. Zdaniem F. Mamuszki i J. Stankiewicza obecny korpus świątyni pochodzić miał z 1931 roku, a Pagel – precyzyjniej – twierdzi, że „około 1925 roku rozszerzono o jeden metr nawę po obu stronach, podczas gdy na końcu pozostały chór i wieża, w ten sposób w krótkim czasie powstała nowa świątynia³³⁸”.

Do czerwca 1945 roku kościół był świątynią protestancką, a od poświęcenia, którego 15 sierpnia 1945 roku dokonał ks. dziekan Karol Chmielewski, stał się świątynią katolicką³³⁹. Według uzyskanych relacji ustnych, przystosowaniem kościoła do użytku katolickiego zajmowali się

dwaj mieszkańcy Kobylnicy: Hipolit Bajor i jego szwagier Szczepan Snakowski. W miejscu, gdzie obecnie znajdują się boczne ołtarze, tuż po wojnie znajdowały się drewniane lub fornirowane duże tablice, na których wyrzeźbione były imiona i nazwiska parafian – Niemców, którzy zginęli w czasie pierwszej wojny światowej. Elementy ozdobne tablic wykorzystane zostały do ustawionych w pierwszym okresie po drugiej wojnie światowej ołtarzy bocznych³⁴⁰.

Kościół w Kobylnicy (stan współczesny).

Ołtarz główny został po drugiej wojnie światowej gruntownie przerobiony³⁴¹. Ks. Koźlik odnotował, że kiedy obejmował kościół w Kobylnicy, zastał już „ołtarz główny z obrazem Najświętszego Serca Jezusowego”. Podczas poświęcenia 15 sierpnia 1945 roku kościołowi również nadano tytuł Najświętszego Serca Pana Jezusa. Zapis z kroniki parafialnej informuje, że ks. Franciszek Kruszczyński postarał się o „przerobienie głównego ołtarza protestanckiego”³⁴². Możemy zatem przypuszczać, iż umieszczony w ołtarzu współczesny obraz pochodzi z tego właśnie okresu.

Ołtarz boczny Najświętszej Maryi Panny Wspomożenia Wiernych znajduje się w prawym rogu nawy głównej przed prezbiterium. „Dzień 1 lutego 1953 roku był dniem niezwykłym w kościele w Kobylnicy. Po triduum 29, 30 i 31 stycznia odbyło się uroczyste poświęcenie nowego olejnego obrazu Najświętszej Maryi Panny Wspomożycielki Wiernych”³⁴³.

W lewym rogu nawy głównej przed prezbiterium znajduje się natomiast ołtarz św. Józefa.

Wspomniany już ks. Koźlik w 1958 roku zatroszczył się też o wstawienie okien witrażowych do prezbiterium. Wykonała je firma Elsmer z Szamotuł. Witraże w oknach nawy głównej o tematyce 15 tajemnic różańca wykonała ta sama firma staraniem ks. Jana Sposoba w 1974 roku. Z czasów ewangelickich zachowała się w stanie niezmienionym chrzcielnica, którą do dziś używa się do udzielania sakramentu chrztu, tyle że nie stoi ona przed ołtarzem głównym jak dawniej.

W 1971 roku na strychu kobylnickiego kościoła znaleziono schowane jeszcze przez Niemców haftowane emblematy herbowe księżnej Anny de Croy. Były one oprawione w ramy z czarnego dębu z szybami ze szkła antycznego i ukryte w skrzynkach. Oceniono, że pochodziły z 1650 roku. Muzeum Pomorza Środkowego emblematy te przyjęło celem zabezpieczenia konserwatorskiego, ponieważ były częściowo spleśniałe. Potraktowano je jako depozyt do zabezpieczenia³⁴⁴.

Wnętrze świątyni było kilkakrotnie przemalowywane. W 1956 roku polichromie w całym kościele wykonał artysta malarz Leon Drapiewski z Krakowa, odnowiono je w roku 1970, a około 15 lat później ks. Michał Kłoda zdecydował, żeby wnętrze kościoła zamalować na białe. Kilka razy zmieniał swój kształt prezbiterium, aż wreszcie ks. Witold Szulczyński postanowił wymienić stare deski podłogowe, zlikwidować balustradę, położyć w prezbiterium nową boazerię, a w całym kościele nowy sufit. Było to w roku 1990. Ściany nawy głównej zostały obłożone dębową boazerią w 1970 roku. Od zewnątrz elewacje kościoła otynkowane zostały na nowo w 1965 roku, a elewacje wieży staraniem ks. Józefa Borawskiego w 1997 roku. Ostatnio o malowanie elewacji zewnętrznych zatroszczył się ks. Krzysztof Wilkos, on też dołożył wszelkich starań, by doprowadzić do należytego porządku i wyposażać zakrystię. Ks. Wilkos wymienił też podłogę w nawie głównej. Od wojny systematycznie poprawiał się wygląd placu przykościelnego. Ks. Koźlik ogrodził go kamiennym murem, w 1973 roku zamieszczono bramy wykonane według projektu ks. Kazimierza Furdyny SDB. Staraniem ks. Wilkosa zrobiono bramę wjazdową od południowo-wschodniej strony i wyłożono alejki polbrukiem. Betonową figurę Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych naturalnej wielkości sprowadził ks. Sposób³⁴⁵. Pierwszy krzyż misyjny ustawiono przy kościele w 1952 roku, wymieniono go 14 listopada 1989 roku, przy okazji głoszenia misji przed peregrynacją obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej³⁴⁶.

W roku 2017 przy udziale dotacji Gminy Parafia Rzymskokatolicka p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa przeprowadziła prace konserwatorskie dotyczące wymiany pokrycia dachowego wraz z konserwacją więźby dachowej w kościele parafialnym p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kobylnicy.

KOŚCIÓŁ FILIALNY POD WEZWANIEM WNIEBOWZİĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY W SIERAKOWIE

Kościół filialny w Sierakowie stoi w centrum wsi po zachodniej stronie szosy relacji Łosino-Kończewo. Wieża świątyni może pochodzić z XV wieku³⁴⁷, aczkolwiek według opracowań niemieckich zbudowano ją już w XIV wieku³⁴⁸. Kościół ten zalicza się do najstarszych i najwartościowszych zabytków w powiecie słupskim³⁴⁹.

*Kościół w Sierakowie
(widok sprzed 1945 roku).*

Nie ma rozbieżności co do faktu, iż w 1736 roku świątynię przebudowano, wznosząc zachowaną do naszych czasów nawę główną oraz wyższe, nieistniejące już, czworoboczne prezbiterium. Jeszcze w XIX wieku na gzymsie koronującym południową ścianę wieży widniała inskrypcja „UM ANNO SOLI DEO GLORIA 1736 DEN JUNIJ J.B. P.M.”.

Kolejna przebudowa miała miejsce na początku XIX wieku. Wówczas dobudowano trzyboczną apsydę, przebito okna w południowej ścianie wieży oraz powiększono okna nawy.

Do zakończenia drugiej wojny światowej kościół był zbrojem protestanckim³⁵⁰. Świątynię poświęcił 2 lutego 1946 roku ks. Karol Chmielewski³⁵¹. W 1951 roku, kiedy parafię w Kobylnicy przejmował ks. Koźlik, obiekt „otoczony był oparkowanym placem, a w wieży wisiały dwa dzwony”³⁵². Na

przykościelnym cmentarzu znajdował się zespół żeliwnych krzyży nagrobkowych i krat z lat 1819-1854³⁵³. Ks. Jan Sposób na poniemieckim granitowym postumencie z krzyżem maltańskim i tablicą inskrypcyjną o nieczytelnym napisie umieścił betonową figurę Najświętszego Serca Pana Jezusa. Jej poświęcenie odbyło się 23 listopada 1968 roku.

Wnętrze kościoła kilkakrotnie przemalowywano, a na dachu przekładano i uzupełniano starą dachówkę. Staraniem ks. K. Wilkosa całkowicie wymieniono dachy na wieży, nad nawą i nad prezbiterium. Pokryte zostały nową dachówką ceramiczną esówką. Wymieniono też uszkodzone biologicznie elementy więzby dachowej, rynny, opierzenia blacharskie, wykonano prace konserwatorskie elewacji ceglanych, ułożono wewnątrz estetyczną posadzkę, odmalowano ściany wewnętrzne kościoła i zmodernizowano prezbiterium³⁵⁴.

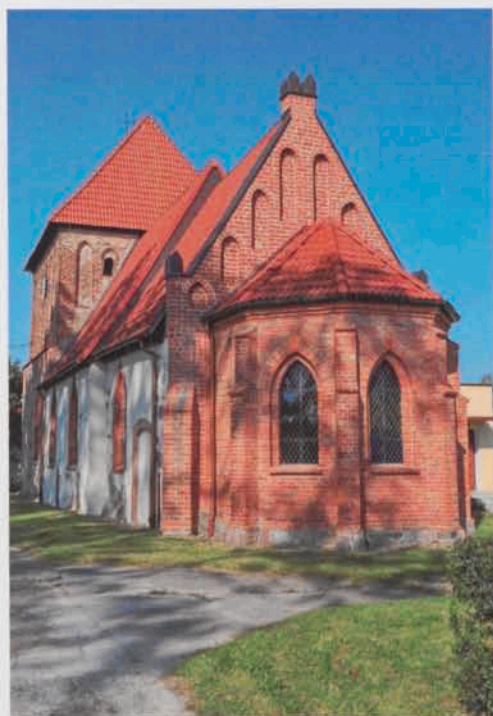
Murowany z cegły i osadzony na kamiennych fundamentach kościół jest jednonawowy. Pierwsza kondygnacja wieży ma watek krzyżowy,

druga – wendyjski. Między środkowymi blendami widnieje osiemnastowieczny zegar o drewnianej okrągłej tarczy. Wieżę przykrywa dach czterospadowy, na którego szczycie znajduje się krzyż. W kościele znajduje się XIV-wieczna granitowa chrzcielnica i XVII-wieczna ambona. Z czoł XVII-wiecznych ławek zrobiono najprawdopodobniej podstawę ołtarza zaprojektowanego w okresie powojennym przez ks. Adama Skąbanie SDB (ołtarz ten został usunięty). Z pochodzącego z tego samego wieku ołtarza powstał konfesjonał.

W roku 2014 przy udziale dotacji Gminy, Parafia Rzymskokatolickiej pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kobylnicy, przeprowadziła prace konserwatorskie związane z przemurowaniem naroża wieży

kościół, wzmocnieniem wieży ścianami stalowymi oraz przełożeniem pokrycia dachowego wieży kościoła filialnego pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Sierakowie. W wyniku realizacji prac uchroniono zabytkową wieżę kościoła przed zniszczeniem. Remont wieży uratował wartość historyczną, zachowanie dziedzictwa narodowego przed degradacją dla przyszłych pokoleń.

Prace konserwatorskie w kościele filialnym p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Sierakowie, kontynuowano w roku 2017, również przy udziale dotacji Gminy poprzez wykonanie wymiany stolarki okiennej.

Kościół w Sierakowie (widok współczesny).

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY POD WEZWANIEM NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY W KWAKOWIE

W pierwszych latach organizowania się parafii pod wezwaniem Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kobylnicy należały do niej również kościoły w Kwakowie i Kuleszewie, które były świątyniami filialnymi. Karl-Heinz Pagel nadmienia, że wybudowany

Kamień z datą poświęcenia kościoła w Kwakowie.

w 1208 roku kościół w Kwakowie przechodził wielokrotne przebudowy, aż po 660 latach zburzono stary kościół parafialny, a w jego miejsce postawiono nowy, który poświęcono 18 grudnia 1865 roku³⁵⁵.

Kościół w Kwakowie
(widok sprzed 1945 roku).

Wiadomość o pierwszym kościele katolickim w Kwakowie, istniejącym już w XIII wieku, potwierdza także zapis w kronice parafii. Spisujący ją jako pierwszy ks. Tadeusz Rusiniak SDB powołuje się na „*Eclesiae de Quakor*” i podaje, że: „drewniany kościół zbudowano na starym grodzisku (piaszczystym cyplu otoczonym z trzech stron bagnami)”. Po pożarze wsi zbudowano w czternastym wieku kościół murowany z cegły glazurowej, czego ślady są widoczne na froncie wieży. Czternastowieczny kościół gotycki podlegał licznym naprawom. W XV wieku przebudowano zapadnięty portal wejściowy. Warto wspomnieć, że mimo posadowienia na gruncie piaszczystym, z powodu zalegania w głębokich warstwach torfu, podstawa kościoła często osuwała się, stąd liczne pęknięcia³⁵⁶. Według niektórych źródeł wieża świątyni pochodzi z XIV wieku, według innych z XV wieku³⁵⁷.

Kościół w Kwakowie (widok współczesny).

Świątynia jest murowana: wieża z cegły osadzona na kamiennych fundamentach, nawa zaś z kamienia z ceglanyimi elementami dekoracji. Wieża kryta jest blachą ocynkową, korpus i zakrystia dachówką ceramiczną karpiówką. Obiekt zbudowano na planie prostokąta, z wyższą wieżą od zachodniej strony i trzybocznym prezbiterium od wschodu. Przy prezbiterium po północnej stronie znajduje się prostokątna zakrystia. Świątynia ma wyposażenie XIX-wieczne, należą doń: ambona, chrzcielnica, prospekt organowy i empora³⁵⁸.

*Dzwony kościelne
w Kwakowie
(widok współczesny).*

Ze starego kościoła, aczkolwiek nie z najwcześniejszych jego czasów, zachowały się masywne spiżowe dzwony³⁵⁹. Na początku 1947 roku kościół w Kwakowie był jeszcze nieczynny³⁶⁰, przedstawiciele Armii Czerwonej klucz od niego przekazali wójtowi gminy Żelki dopiero 23 listopada 1947 roku³⁶¹, a aktu poświęcenia dokonano 8 grudnia tego samego roku³⁶².

Nowy ołtarz główny, wykonany według projektu Czesławy Lewandowskiej z Krakowa, poświęcił 27 grudnia 1953 roku rządca ordynariatu gorzowskiego ks. prał. Zygmunt Szelażek³⁶³. Kościół jest zabytkiem III klasy³⁶⁴ i od 21 grudnia 1965 roku figuruje w rejestrze zabytków.

W roku 2010 przy udziale dotacji Gminy, Parafia Rzymskokatolicka pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Kwakowie przeprowadziła prace konserwatorskie tynków wewnętrznych, wymianę stolarki okiennej, prace konserwatorskie elementów drewnianych malowanych empory oraz wymianę posadzki i blacharki w kościele parafialnym pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Kwakowie.

KOŚCIÓŁ FILIALNY POD WEZWANIEM ŚW. JÓZEFA W KULESZEWIE

Kościół położony jest w centrum wsi na owalnym placu o powierzchni 0,10 ha³⁶⁵. Obrzeża placu, otoczonego współczesnym murem, porastają stare drzewa. Fundatorami pierwszego kościoła wzniesionego w 1587 roku byli Georg i Michał Boehnowie. Powiązania rodziny Boehnów ze świątynią poświadczają inskrypcje na epitafium z 1626 roku³⁶⁶. Szachulcowy kościół od powstania aż do 1945 roku otoczony był

patronatem tej rodziny. Cenne wyposażenie, to jest barokowy ołtarz oraz kamień nagrobny z płaskorzeźbą Franza von Boehn i jego żony Anny, przetrwały do dziś³⁶⁷. Świątynia budowana była dla potrzeb wyznania ewangelickiego. W 1596 roku i 1632 roku Boehnowie ufundowali dzwony, a w 1866 roku Aleksander von Boehn zamówił nową, srebrną dekorację ołtarza, zaś jego brat Ludwig organy. W czasie pierwszej wojny światowej pochodzący z 1632 roku dzwon został przetopiony. Nowy na jego miejsce zakupili w 1925 roku Georg i Ernst von Boehn. W 1862 roku w wieżę kościoła uderzył piorun, nie została ona już nigdy odtworzona, przez co powiększono wnętrze kościoła³⁶⁸.

Ołtarz w kościele w Kuleszewie
(widok współczesny).

W XVI lub w połowie XVII wieku wzniesiono prawdopodobnie drugi kościół³⁶⁹. Pod koniec lat 90. XX wieku, na skutek błędnie przeprowadzonego remontu, ściany świątyni od wewnątrz uległy zawilgoceniu i zmurzeniu. Sprawę ponownego remontu zainicjowała Helena von Boehn, córka przedwojennych właścicieli wsi. Jej częste wizyty w Kuleszewie przyczyniły się do powstania 10 sierpnia 1994 roku Społecznego Komitetu Odbudowy Kościoła. Tak zrodziła się decyzja o odrestaurowaniu zabytku. Trzeba było kościół rozebrać do fundamentów i zbudować od nowa. Rekonstrukcja została sfinalizowana w ciągu czterech lat, prowadziła ją pracownia konserwatorska Plintus ze Słupska³⁷⁰.

Na wprost wejścia głównego znajduje się barokowy ołtarz z 1744 roku. W górną część ołtarza wkomponowana jest rzeźba o cechach późnego gotyku, przedstawiająca Chrystusa na krzyżu. Prawdopodobnie pochodzi z pierwszego, drewnianego kościoła. Obok ołtarza znajduje

się płyta epitafijna kanonika z Kołobrzegu, Franza Boehna z małżonką, ubranego w rycerski strój dworski, datowana na 1626 rok. Obok epitafium wkomponowano ambonę wykonaną w tym samym stylu, co ołtarz. Do użytku katolickiego poświęcono kościół po 1945 roku³⁷¹. Obiekt figuruje w rejestrze zabytków.

W roku 2015 przy udziale dotacji Gminy, Parafia Rzymskokatolicka pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Kwakowie, przeprowadziła

prace restauracyjne dotyczące remontu cokołu kamiennego, ścian szachulcowych, schodów, wymiany orynnowania, renowacji stolarki oraz remontu empory, wymiany podsufitki oraz remontu posadzki w prezbiterium i nawie głównej, robót malarskich oraz naprawy wraz z impregnacją więźby dachowej kościoła filialnego pw. św. Józefa w Kuleszewie.

Prace kontynuowano w roku 2017, również przy udziale dotacji Gminy, poprzez wykonanie zagospodarowania terenu przy kościele filialnym p.w. św. Józefa w Kuleszewie.

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY POD WEZWANIEM ŚW. STANISŁAWA KOSTKI W SŁONOWICACH

Eklektyczny kościół położony jest w centrum wsi. Według Ruthgera von Blumenthala za początek budowy obiektu można uznać XIII-XIV wiek, lecz z ówczesnej budowli zachowała się tylko dzwonnica. Początkowo była ona wyposażona w dwa dzwony, jednak podczas pierwszej wojny światowej jeden z nich zdjęto i przetopiono. Dzwon ten pochodził prawdopodobnie z XIV wieku, na co wskazywał umieszczony na nim napis. Pozostała część istniejącego dziś kościoła zbudowana została po 1892 roku³⁷². Nieco inne informacje odnajdujemy w karcie ewidencyjnej kościoła Służby Ochrony Zabytków. Uznano w niej za L. Boettgerem, iż wieża świątyni pochodzi prawdopodobnie z XV wieku, a także, iż do 1892 roku istniał jeszcze średniowieczny korpus. Był to obiekt założony na planie prostokąta, bez wyodrębnionego prezbiterium, z prostokątną kruchtą od południa. Sporządzająca kartę Dorota Cieślik uznała, że obecny kościół pochodzi prawdopodobnie z przełomu XIX i XX wieku³⁷³. Wiadomo, że 11 sierpnia 1807 roku na skutek pożaru kościół w Słonowicach znacznie ucierpiał³⁷⁴.

Zabytkowe wyposażenie obiektu stanowi ambona z drugiej połowy XVII wieku, ozdobiona figurami czterech ewangelistów, chrzcielnica z 1658 roku, granitowa kropielnica z XIII-XIV wieku oraz ołtarz, ławki i empora z końca XIX wieku.

*Kościół w Słonowicach
(widok sprzed 1945 roku).*

Po wkroczeniu do Słonowic wojsk radzieckich kościół został zdemastrowany; żołnierze rosyjscy obiekt podpalili, części organów leżały porozrzucone w promieniu kilkuset metrów³⁷⁵. W 1968 roku ks. Zdzisław Serwa SDB doposażył świątynię w ołtarz główny sprowadzony z parafii pod wezwaniem św. Teresy w Łodzi. Figury: Serca Pana Jezusa, Matki Boskiej Niepokalanej i św. Józefa, umieszczone w tymże ołtarzu, sprowadzono zaś ze Śląska. Przerobiono też ołtarz boczny – zdobiący go wcześniej obraz Jezusa Ukrzyżowanego przeniesiono do kruchty, a wstawiono sprowadzony z Warszawy obraz Matki Boskiej Częstochowskiej. Stacje drogi krzyżowej ufundowano w 1970 roku, a trzy lata później obok kościoła zbudowano nową dzwonnice i zawieszono na niej dzwony: Świętego Stanisława ufundowali rodzice, Aniołów Stróżów natomiast młodzież. Obydwa dzwony wykonane zostały w firmie ludwisarskiej Jana Falszyńskiego w Przemyśle.

Kościół w Słonowicach (widok współczesny).

W 1981 roku położono na kościele dachówkę, a w październiku 1986 roku, staraniem ks. Andrzeja Pastwy SDB, wymieniono pokrycie wieży³⁷⁶.

W roku 2013 przy udziale dotacji Gminy, Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Stanisława Kostki w Słonowicach wykonała odwodnienie terenu przyległego do kościoła celem odprowadzenia wód opadowych powodujących zawilgocenie ścian i niszczenie fundamentów. Prace te przyczyniły się do poprawy stanu technicznego budowli i wpłynęły na zahamowanie procesu destrukcji obiektu.

W roku 2014 również przy wsparciu Gminy dokonano rekonstrukcji i konserwacji drewnianego epitafium Neumannów z 1766 roku, które następnie umieszczono w kościele parafialnym w Słonowicach. Poddane

naprawie epitafium znalezione pod podłogą byłej Szkoły Podstawowej w Słonowicach jest unikatem i ma wielką wartość historyczną. Odnowiony zabytek stał się dodatkowym świadkiem historii naszej ziemi.

KOŚCIÓŁ FILIALNY POD WEZWANIEM NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY WSPOMOŻENIA WIERNYCH W ZĘBOWIE

Świątynia zlokalizowana jest w północnej części wsi, przy bocznej drodze do miejscowości Dziecioły. Najstarszą częścią kościoła jest wzniesiona najprawdopodobniej w XV wieku wieża. Korpus pierwotnej świątyni spłonął pod koniec XVIII wieku³⁷⁷. Staraniem Pawła Belowa, właściciela pobliskiego Redęcina, został wkrótce odbudowany³⁷⁸. Wieża zakończona jest chorągiewką z napisem: „AD 1777”. Wejście do świątyni wiedzie od zachodu przez wkomponowany w wieżę otwór drzwiowy, ujęty ostrołukowym portalem z glifami. Na nadprożu drzwi widnieje napis: „PAUL v. BELOW-REDENTIN 1806 W. v. ZITZEWITZ-ZITTEWITZ”. Południowa przybudówka, w której znajduje się zakrystia, pochodzi prawdopodobnie z XIX wieku. Zabytkowe wyposażenie świątyni to granitowa kropielnica z XV wieku oraz ołtarz i ambona z XVIII wieku, a także korpusowy świecznik z XIX wieku. Kubatura obiektu wynosi 1420 metrów sześciennych, zaś powierzchnia użytkowa 172 metry kwadratowe.

*Kościół w Żebowie
(widok sprzed
1945 roku).*

W 1961 roku obiekt wpisano do rejestru zabytków, nadając mu numer A-196³⁷⁹. Kościół pierwotnie używany był przez katolików, następnie przez ewangelików. Od poświęcenia 1 września 1945 roku był najpierw świątynią filialną parafii w Pałowie, następnie od 1990 roku jest kościołem filialnym parafii w Sycewicach³⁸⁰.

W „Słowniku historycznym miast i wsi województwa słupskiego” jest wzmianka, że przez wieki istniał mały kościółek ewangelicki w Kończewie, który został zniszczony po ostatniej wojnie³⁸¹. Poza tym nic jed-

nak o tym kościółku nie wiadomo. Szczególnego podkreślenia wymaga zaangażowanie władz samorządowych gminy Kobylnica w procesy remontów i rewitalizacji zabytkowych obiektów kościelnych.

Kościół w Zębowie (widok współczesny).

Dzięki finansowemu wsparciu Gminy możliwe było uzyskanie znaczących dotacji z Unii Europejskiej na prace remontowe kościołów w Kobylnicy, Kuleszewie, Kwakowie, Sierakowie i Zębowie.

W roku 2014 przy udziale dotacji Gminy Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Jana Bosko w Sycewicach, przeprowadziła prace konserwatorskie posadzki z desek w prezbiterium i zakrystii kościoła filialnego pw. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Zębowie. Przywrócono drewniane podłogi w prezbiterium i zakrystii, poprawie

uległ wygląd estetyczny wnętrza zabytkowego kościoła, a wykonane prace wpłynęły na utrwalenie substancji zabytku.

Prace kontynuowano w roku 2015, również przy wsparciu Gminy, poprzez wymianę tynków na tynk renowacyjny i odtworzenie zegara słonecznego w tynku na ścianie wieży kościoła filialnego pw. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Zębowie oraz w roku 2016 poprzez wykonanie wymiany tynków na tynk renowacyjny na ścianach zewnętrznych nawy, zakrystii i prezbiterium z pomalowaniem ścian i sufitu w kościele filialnym pw. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Zębowie.

CMENTARZE W GMINIE KOBYLNICA

Cmentarze powstały w związku z kultem zmarłych i wiarą w życie pozagrobowe³⁸². Ze względu na sposób grzebania dzielą się na naziemne (katakumby, kolumbaria i krypty) oraz podziemne, na których w wydzielonych miejscach dokonuje się pochówku w kopanych grobach. Najbardziej rozpowszechnionym typem cmentarza chrześcijańskiego były cmentarze podziemne. Zakładano je początkowo na placach przykościelnych, dlatego do dziś place te nazywa się często cmentarzami przykościelnymi.

W XVIII wieku i na początku XIX wieku ze względów sanitarnych cmentarze przykościelne zamykano, zakładając w specjalnie wydzielonych miejscach cmentarze komunalne. Projektowano je nierzadko na

wzór ogrodów, wyposażonych w nagrobki, kaplice grobowe, a nawet w krematoria. Wydzielano na nich kwatery dla dorosłych, zasłużonych, dzieci, innowierców, niewierzących oraz samobójców³⁸³.

W przypadku cmentarzy katolickich Sobór Watykański II (1962–1965) bardzo złagodził kategorię przepisów dotyczące pochówków osób niewierzących czy innych wyznań, a na mocy ratyfikowanego 2 maja 1998 roku konkordatu pomiędzy Stolicą Apostolską a Polską, na cmentarzach parafii katolickich w Polsce wolno bez przeszkód grzebać zmarłych bez względu na przynależność religijną³⁸⁴.

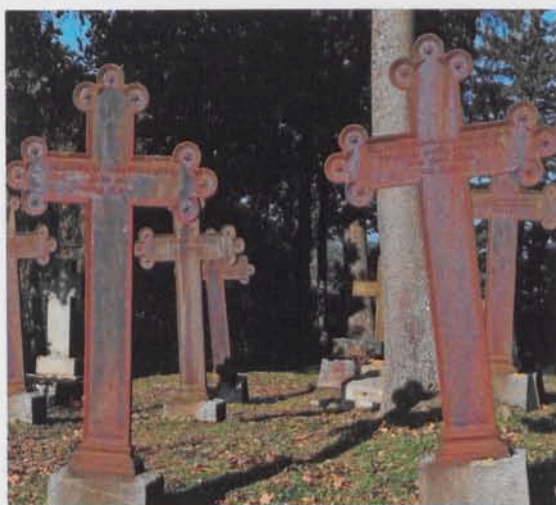
Należy jeszcze nadmienić, że na Pomorzu wydano 5 lutego 1943 roku zarządzenie, zgodnie z którym pogrzeby Polaków i Niemców miały odbywać się na odrębnych cmentarzach, a jeżeli w danej miejscowości był tylko jeden – wówczas na specjalnie odgrodzonych miejscach. Wykonanie tego zarządzenia zawieszono już 9 marca 1943 roku³⁸⁵.

Cmentarze przykościelne

W gminie Kobylnica cmentarze przykościelne znajdują się w Kobylnicy, Sierakowie, Kwakowie, Kuleszewie, Słonowicach oraz Zębowie.

Cmentarz przykościelny w Kobylnicy założony został w XVII wieku. Położony jest w centrum miejscowości, usytuowany na owalnym kopcu, stanowi bezpośrednie otoczenie kościoła. Jego powierzchnia wynosi 0,28 ha. Niestety, nie ma danych o istniejących w przeszłości na cmentarzu przykościelnym w Kobylnicy grobach ani o pogrzebanych tu osobach³⁸⁶. Pod kościołem w XVII wieku znajdowała się krypta Puttkamerów. Na przełomie lat 60. i 70. XX wieku na cmentarzu tym istniał jeszcze żeliwny krzyż nagrobkowy z 1846 roku³⁸⁷. Obecnie czytelność układu dawnych osi jest zupełnie zatarła, nie ma nagrobków ani nagrobnych krzyży, a plac przykościelny porośnięty jest murawą.

Niewiele wiadomo na temat cmentarza przykościelnego w Sierakowie. Jego powierzchnia wynosi 0,26 ha³⁸⁸ i stanowi bezpośrednie otoczenie kościoła. W latach 60. XX wieku tu również znajdował się jeszcze zespół żeliwnych krzyży nagrobkowych i krat ogrodzeniowych nagrobków z lat 1819–1854³⁸⁹. Cmentarz ma kształt zbliżony do prostokąta.

Cmentarz w Lubuniu. Typowe krzyże nagrobne z końca XIX wieku i I-szej połowy XX wieku.

Cmentarz przykościelny w Kwakowie kształtem zbliżony jest do prostokąta, jego powierzchnia wynosi 0,31 ha. Nie ma już na nim nagrobków ani krzyży nagrobnych³⁹⁰.

Cmentarz przykościelny w Kuleszewie, położony jak i świątynia w centrum wsi, ma kształt owalny³⁹¹. Jego powierzchnia wynosi 0,10 ha³⁹². Nie ma na nim żadnych nagrobków.

Powierzchnia cmentarza przykościelnego w Słonowicach wynosi 0,45 ha. Jego pierwotne założenie określa się na XV wiek. Podobnie jak kościół zlokalizowany jest w centrum wsi. Zachowane zostały granice pierwotnego układu przestrzennego, natomiast dawny układ kwater i nagrobków został zatarty. Teren cmentarza porasta murawa i luźny drzewostan, złożony z lip, kasztanowców, jesionów, klonów, grabów i świerków³⁹³.

Cmentarz przykościelny w Zębowie założony został w XV wieku w otoczeniu pól. Charakter rozplanowania jest regularny, przetrwały granice pierwotnego układu przestrzennego tej nekropolii. Kwatery, nagrobki oraz mogiły są zwarte. Tutaj zachowało się najwięcej w skali gminy grobów o znaczeniu historycznym, dlatego zasadne będzie wymienienie zamieszczonych na nich inskrypcji:

- Martin Ernest von Below 1719–1793,
- Margaretha Henrietta z d. von Perh 1794,
- August Freiherr von Wolzogen, kapitan 1844–1900,
- Emmy von Below z d. von Massow 1843–1917,
- Walter von Below, porucznik 8. regimentu ułanów 1846–1873,
- Paul von Below *Reddentin* 1845–1900,
- (...) von Below *Reddentin* 1816–1892.

Starodrzew stanowią lipy, dęby, klony i graby. Powierzchnia cmentarza wynosi 0,70 ha³⁹⁴.

Cmentarze parafialne i komunalne

Używany cmentarz parafialny³⁹⁵ w Kobylnicy znajduje się w północno-zachodniej części wsi, przy skrzyżowaniu ulicy Witosa z torami kolejowymi linii Słupsk-Koszalin i Słupsk-Szczecinek³⁹⁶. Powierzchnia nekropolii wynosiła 0,98 ha. W roku 2008 zwiększyła się o 1.69 ha po dokonaniu wymiany gruntów między parafią w Kobylnicy i gminą Kobylnica. Starsza, południowo-zachodnia część cmentarza, założona była na początku XIX wieku. Nową, większą, południowo-wschodnią część, na mocy delegacji kurii gorzowskiej poświęcił 1 listopada 1951 roku ks. Lucjan Koźlik. Nekropolia rozplanowana jest regularnie, ma układ alejowo-kwaterowy, a całość terenu podzielono na osiem kwater. Nowszą część, za wyjątkiem północnej strony, obrastają świerki. Rosną one także wzdłuż ogrodzenia północno-zachodniej, starszej części³⁹⁷.

O wyrównanie terenu na starej części oraz o wybudowanie pod krzyżem trwałego ołtarza, na którym w uroczystość Wszystkich Świętych celebrowana jest msza św., zatroszczył się ks. Krzysztof Wilkos³⁹⁸.

Już za czasów protestanckich, najprawdopodobniej w okresie międzywojennym, na cmentarzu wybudowano kaplicę. Spełniała zapewne funkcje kostnicy. Po zakończeniu drugiej wojny światowej nie była używana do celów pogrzebowych, lecz służyła za miejsce przechowywania narzędzi do grzebania zmarłych i ulegała zniszczeniu.

Cmentarz komunalny w Słonowicach. Fot. Andrzej Obecny.

I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej nałożył na duszpasterzy obowiązek troski o estetykę i porządek na cmentarzach przez przypominanie tego obowiązku swoim wiernym³⁹⁹. Wielokrotnie ponawiane apele do wiernych o utrzymanie porządku na cmentarzach należących do parafii Kobylnica przynosiły nikłe rezultaty; gruntownie porządkowano je najczęściej jedynie przed Dniem Zadusznym. Z tego względu 1 czerwca 2000 roku ks. K. Wilkos zawarł umowę z Zakładem Pogrzebowym Kalla pana Krzysztofa Banacha w Słupsku, na mocy której firma ta zobowiązana jest między innymi do utrzymania porządku na cmentarzu w Kobylnicy, stanowiącym własność parafii⁴⁰⁰. W roku 2015 Gmina Kobylnica zbudowała parking samochodowy przy cmentarzu. Pierwszym kapłanem pogrzebanym na tym cmentarzu 18 listopada 1991 roku był ks. Stanisław Olędzki SDB⁴⁰¹. Jako drugi spoczął obok niego 4 maja 1995 roku ks. L. Koźlik SDB⁴⁰².

Cmentarz parafialny w Sierakowie, zajmujący 0,25 ha powierzchni, założony został pod koniec XIX wieku. Leży przy polnej drodze, w niewielkim oddaleniu od zabudowań północno-wschodniej części wsi, około pół kilometra od szosy łączącej Łosino z Kończewem. Ogrodzenie cmentarza wykonano z siatki drucianej. Układ kwater jest słabo czytelny, przedwojenne nagrobki zostały w większości zlikwidowane, najstarszy pochodzi z 1939 roku⁴⁰³. Pod koniec 2004 roku zawarta została umowa pomiędzy proboszczem parafii w Kobylnicy, który sprawuje również opiekę duszpasterską w Sierakowie, a Zakładem Pogrzebowym Kalla w Słupsku i odtąd porządek na cmentarzu w Sierakowie utrzymuje ta właśnie firma⁴⁰⁴.

W latach 2014-2015 gmina Kobylnica przy udziale sołectw Sierakowo i Kończewo zbudowała betonową drogę dojazdową do cmentarza.

Na koniec XIX wieku datuje się założenie starszej części cmentarza parafialnego w Kwakowie. Pierwotnie zajmował on działkę o powierzchni 0,60 ha, położoną około pół kilometra za wsią, po lewej stronie szosy z Kwakowa do Lubunia⁴⁰⁵. Rozplanowany był geometrycznie i mimo że zlikwidowano nagrobki z okresu przedwojennego, całość dawnego układu pozostała czytelna. W latach powojennych na działce nr 123 o powierzchni 0,39 ha, tuż przy starszej, powstała nowa część cmentarza⁴⁰⁶. W latach 2014-2015 r. Gmina Kobylnica zbudowała wodociąg oraz chodnik do cmentarza.

Założony w drugiej połowie XIX wieku cmentarz w Kuleszewie zajmuje powierzchnię 0,20 ha. Usytuowany jest po lewej stronie szosy wiodącej z Kuleszewa do Barcina, w głębi lasu, około jednego kilometra za wsią. Do dziś zachowały się fragmenty kamiennego muru okalającego ten cmentarz. Na jego terenie rosną świerki i sosny⁴⁰⁷. W Kuleszewie istnieje również cmentarz nowszy – parafialny⁴⁰⁸.

Nadal użytkowany jest dawny ewangelicki cmentarz w Lubuniu, który powstał w drugiej połowie XIX wieku. Jego powierzchnia wynosi 0,22 ha.

Rozplanowana geometrycznie nekropolia ma czytelny układ kwater, zatarł się natomiast układ nagrobków i mogił. Część starsza, użytkowana do pochówków do 1945 roku, jest zaniedbana⁴⁰⁹. Cmentarz należy do parafii Kwakowo.

W otoczeniu pól uprawnych założono w 1950 roku cmentarz w Słonowicach. Nekropolia zlokalizowana jest po północnej stronie wsi, przy szosie z Reblina. Jej powierzchnia wynosi 0,4 ha. Granice układu przestrzennego są czytelne, nie ma podziału na kwatery. Wzdłuż granic

Krzyże nagrobne na cmentarzu ewangelickim w Lubuniu. Fot. Andrzej Obecny

rosną szpalery drzew, w większości świerki. Według karty ewidencyjnej Służby Ochrony Zabytków oraz Schematyzmu Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej z 1987 roku, jest to cmentarz parafialny, natomiast według Schematyzmu z 1998 roku, komunalny⁴¹⁰. Gmina Kobylnica dokonała zamiany gruntów z prywatnym właścicielem w celu powiększenia obszaru cmentarza oraz wykonała parking samochodowy z oświetleniem w jego sąsiedztwie.

Cmentarz komunalny w Zębowie powstał tuż przy cmentarzu przykościelnym w 1950 roku. Jego powierzchnia wynosi 0,44 ha. Nekropolia rozplanowana jest regularnie, jednokwaterowo i obsadzona grabowym żywopłotem⁴¹¹. W latach 2012-2014 Gmina Kobylnica przy udziale sołectwa Zębowa wykonała ogrodzenie cmentarza, parking i drogę dojazdową.

Nieczynne cmentarze ewangelickie

Dwa nieczynne cmentarze ewangelickie w Bolesławicach założono w drugiej połowie XIX wieku. Jeden zlokalizowany jest przy polnej drodze między tą wsią a Kobylnicą, odchodzącą przed Bolesławicami w lewo od szosy ze Słupska do Koszalina. Teren cmentarza otacza gęsto rosnący grab, a wewnątrz rosną dęby oraz zieleń.

Rozplanowana geometrycznie nekropolia o powierzchni 0,25 ha zachowała czytelność całości układu, ale dewastacja nagrobków doprowadziła do zatarcia czytelności mogił i kwater. Drugi cmentarz ewangelicki również położony jest przy polnej drodze, ale około 0,2 km na południe przed wjazdem do Bolesławic od strony Koszalina.

Otoczają go pola uprawne. Pozostały widoczne granice pierwotnego układu przestrzennego oraz rozszerzenia go na początku XX wieku. Układ kwater i nagrobków został zatarty, pozostał natomiast dobrze zachowany zwarty drzewostan grabowy, tworzący przedtem żywopłot na obrzeżach starszej części. Powierzchnię zniszczonego cmentarza porasta bluszcz i barwinek⁴¹².

Dawny cmentarz ewangelicki w Kobylnicy, nieużywany do pochówków od 1945–1946 roku, znajduje się w południowo-zachodnim krańcu wsi przy ul. Widzińskiej. Jego powierzchnia wynosi 0,90 ha. Założony był w drugiej połowie XIX wieku. Z tego okresu zachował się fragment fundamentów muru ogrodzeniowego. Cmentarz rozplanowany był regularnie, pozostały granice pierwotnego układu przestrzennego, zatarta jest natomiast czytelność kwater oraz mogił, teren cmentarza porośnięty samosiewami buków i klonów. Do niedawna na cmentarzu tym istniał jedyny grób z 1941 bądź 1942 roku – 16-letniego Polaka, tragicznie zmarłego robotnika przymusowego. W marcu 2004 roku jego szczątki ekshumowano i przeniesiono na czynny cmentarz w Kobylnicy⁴¹³.

Dawny ewangelicki cmentarz w Kończewie założony został pod koniec XIX wieku i rozplanowany był geometrycznie. Ponieważ nagrobki

zlikwidowano, a teren porósł zielenią, całość układu stała się nieczytelna. Cmentarz oddalony jest od wsi około jednego kilometra i zlokalizowany po prawej stronie szosy wiodącej do Kuleszewa. Powierzchnia nekropolii wynosi 0,30 ha, porastają ją świerki, dęby, buki i krzewy⁴¹⁴.

Nieczynny cmentarz ewangelicki w Kuleszewie. Fot. Andrzej Obecny

Nieczynny ewangelicki cmentarz w Płaszewie z końca XIX wieku znajduje się po lewej stronie szosy prowadzącej do Słupska, około 0,4 km od Płaszewa. Plan i układ zdewastowanej nekropolii stał się już nieczytelny. Między nagrobkami rosną świerki i dzika zielen⁴¹⁵.

Na drugą połowę XIX wieku datuje się także założenie nieczynnego ewangelickiego cmentarza o powierzchni około 0,24 ha w Łosinie. Nekropolia położona jest około 0,3 km za wsią, po prawej stronie szosy z Łosina do Sierakowa. Geometrycznie rozplanowany cmentarz został zdewastowany, więc układ kwater i mogił jest nieczytelny. Rosną tu świerki, brzozy i gęste, dzikie krzewy⁴¹⁶.

Nie używa się również dawnego ewangelickiego cmentarza założonego w drugiej połowie XIX wieku w Słonowicach. Ta nekropolia o powierzchni 0,56 ha zlokalizowana jest w północnej części wsi, przy szosie z Dobrzęcina, na terenie równym, w otoczeniu pól uprawnych. Czytelne

pozostały granice pierwotnego układu przestrzennego oraz zwarty układ kwater i mogił, lecz nie ma już tutaj nagrobków. Wzdłuż granic cmentarza rośnie szpaler 24 kasztanowców⁴¹⁷.

Dwa dawne cmentarze ewangelickie założono w Sycewicach. Pierwszy pochodzi z przełomu XIX/XX wieku i leży kilometr od wsi w kierunku zachodnim przy polnej drodze do leśniczówki. Jego powierzchnia wynosi 0,21 ha, charakter rozplanowania jest regularny, pozostały granice pierwotnego układu przestrzennego. Cmentarz ma układ wewnętrzny jednokwaterowy, mogiły ułożone są w rzędach, nagrobki zostały zniszczone. Przerzedzony drzewostan stanowią dęby, świerki i jesiony. Druga nekropolia o powierzchni 0,25 ha także zlokalizowana jest kilometr od wsi, przy drodze do leśniczówki, na terenie równym, w otoczeniu pól. Jej charakter rozplanowania jest regularny, zachowane są pierwotne granice układu przestrzennego. Cmentarz jest jednokwaterowy, pozostały widoczne rzędy, jednakże brak już na nich nagrobków. Luźny drzewostan stanowią lipy, dęby i brzozy. Granice wyznacza żywopłot z żywotnika⁴¹⁸.

Z drugiej połowy XIX wieku pochodzi cmentarz ewangelicki w Ściegnicy, usytuowany w zachodniej części wsi przy szosie do Korzybia, na terenie równym, w otoczeniu lasów iglastych. Jego powierzchnia wynosi 0,5 ha, ma charakter rozplanowania regularny, pozostały zachowane pierwotne granice, zatarł się natomiast układ kwater. Mogiły ułożone są w rzędy.

Cmentarz jest zdewastowany, nagrobki zostały usunięte bądź zniszczone, pozostały natomiast liczne cokoły krzyży. Granice wyznacza ją szpalery świerków, wewnątrz porasta drzewostan świerkowo-dębowy⁴¹⁹.

Nieczynny cmentarz ewangelicki z drugiej połowy XIX wieku w Widzinie leży we wschodniej części wsi, po lewej stronie szosy wiodącej od Kobylnicy. Jego powierzchnia wynosi 0,57 ha. Zachowały się granice pierwotnego układu przestrzennego nekropolii, czytelną pozostała aleja główna, wyraźnie dzieląca obiekt na dwie kwatery. Nagrobki jednak zostały zniszczone, cmentarz porastają drzewa i krzewy⁴²⁰.

Cmentarz ewangelicki we Wrzącej założony został także w drugiej połowie XIX wieku. Obiekt zlokalizowany jest w zachodniej części wsi, w kierunku rzeki Ściegnicy, na wrzecionowatym wzniesieniu otoczonym polami. Charakter rozplanowania jest regularny, widoczne są granice pierwotnego układu przestrzennego. Cmentarz jest dwukwaterowy, nagrobki zostały zniszczone. Powierzchnia nekropolii wynosi 0,40 ha. Drzewostan stanowią dęby i świerki⁴²¹.

Z końca XIX wieku pochodzi cmentarz ewangelicki w Zajączkowie, którego powierzchnia wynosi 0,20 ha, a położony jest w lesie, około pół kilometra od wsi, po lewej stronie drogi polnej, odchodzącej w lewo, tuż przed parkiem pałacowym, od szosy Słupsk-Suchorze. Geometrycznie rozplanowana nekropolia ma już układ nieczytelny, brakuje nagrobków, a między mogiłami rosną drzewa i dzika zieleń⁴²².

Murem z kamienia polnego otoczony był założony w drugiej połowie XIX wieku cmentarz o powierzchni 0,26 ha w Zagórkach, położony

na terenie równym, jej część porasta sosnowy las. Ma regularny charakter rozplanowania, zachowały się granice dawnego układu przestrzennego, był to obiekt jednokwaterowy. Znajduje się tu samotny nagrobek Anny von Bonin z domu Grasfe, urodzonej 21 czerwca 1863, a zmarłej 19 grudnia 1939 roku. Otoczenie stanowią sosny, świerki i dąb⁴²⁸.

Losy pomorskich cmentarzy, zwłaszcza ewangelickich, były w XX wieku szczególnie tragiczne. Wielokrotnie te niezwykle istotne świadectwa kultury duchowej i materialnej zaginęły w wyniku powojennych, często świadomie przeprowadzanych zniszczeń.

Tylko niektóre z cmentarzy ewangelickich zdecydowano się po drugiej wojnie wykorzystać do pochówków, powiększając je o nowszą część. Brak dbałości o ewangelickie założenia cmentarne doprowadził do ich dewastacji, przez co obecnie z wielkim trudem można identyfikować rozplanowanie i wyposażenie poszczególnych obiektów⁴²⁹. Zaledwie w stanie szątkowym zachowały się resztki nagrobków wystawionych przed zakończeniem drugiej wojny światowej.

Wpłynęły na to złożone okoliczności. Częściowa dewastacja ponieemieckich nekropolii spowodowana była tuż po wojnie chęcią odwetu za krzywdy wyrządzone przez hitlerowców. Niszczenie następowało również naturalnie, z upływem czasu, zwłaszcza że byłym mieszkańcom Pomorza, a przede wszystkim obywatelom Niemieckiej Republiki Federalnej, rzadko udawało się dotrzeć tu w okresie aż do 1989 roku. Największe zniszczenia były jednak następstwem prowadzonej przez władze centralne i terenowe okresu PRL-u ideologicznej polityki likwidowania wszystkiego, co kojarzyło się z niemiecką historią tych ziem, kapitalizmem i zachodem Europy.

Brak dbałości o ewangelickie założenia cmentarza doprowadził do kompletnej ich dewastacji, przez co z trudem możemy dzisiaj identyfikować rozplanowanie i wyposażenie poszczególnych obiektów.

Do zagłady cmentarzy ewangelickich doszło także na terenie gminy Kobylnica, gdzie pod koniec XIX wieku i na początku XX wieku każda niemal miejscowość miała własną nekropolię, a w niektórych były nawet dwie.

INNE ZASOBY MATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W architekturze oraz budownictwie odzwierciedliły się istniejące już w średniowieczu i stale pogłębiające się różnice między wschodnią i zachodnią częścią powiatu słupskiego. Budownictwo wiosek wyrobniczych południowej części powiatu, do którego należy także teren gminy Kobylnica, bazowało na obiektach bardziej dostosowanych do aktualnych możliwości i potrzeb.

W przypadku zagrody samodzielnej były to trzy podstawowe budynki: chałupa, obora i stodoła. We wsiach folwarcznych i obejściach wyrobniczych starego typu ograniczano się do chałup, przeważnie bliźniaków, z dobudowanymi po bokach obórkami.

Dla Pomorza Zachodniego typowe były zagrody ściśle obudowane, ze wszystkich czterech stron – tak, że wjazd na podwórze możliwy był praktycznie tylko przez stodoły lub budynki bramne zamykające je od strony ulicy. Użytkownikom żyjącym na przełomie XIX i XX wieku typ zagrody czworobocznej często nie odpowiadał. W tym okresie zaczęto burzyć budynki bramne i ustawiać w tym miejscu przy ulicy znacznie krótsze budynki mieszkalne. Głównym budynkiem gospodarczym, w znacznym stopniu decydującym o wyrazie całej zagrody pomorskiej, był jednak budynek bramny. Najdalej wysunięte na południe budynki tego typu biegły w zasadzie wzdłuż szosy Słupsk-Miastko i granica ich zaraz za Kwakowem skręca w kierunku północno-zachodnim⁴³⁰.

Najstarszym znanym przykładem budownictwa ludowego obszaru gminy był budynek bramny z Zajączkowa, postawiony w XVII wieku w południowej części wsi, po wschodniej części szosy. Ten niezwykle cenny zabytek drewniany, wypełniony gliną, istniał do 1954 roku i już w latach 30. XX wieku był jednym z trzech najstarszych w powiecie słupskim.

Jak pisze dr Elżbieta Szalewska ze słupskiej Akademii Pomorskiej, zagrodę tę o zamkniętej, czterobocznej formie, w 1937 roku namalował artysta Otto Priebe. Akwarela jego autorstwa znajduje się w zbiorach Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku. Na ozdobnej belce nadproża bramy wyryto napis: „ANNO 1671” oraz: „DEN EINGANG UND AUSGANG MEIN LAS DIR MEIN GOTT BEFOLEN SEIN. JURGEN KNUBELL ELISABETH WITTEN”, co należy tłumaczyć, jako: „wchodzących i wychodzących polecamy Tobie Panie”. Rysunek bramny umieścił również Rudolf Hardow na mapie obrazkowej powiatu słupskiego z 1934 roku.

Opis krajobrazu Kobylnicy sprzed kilkadziesiąt laty potwierdza istnienie w tej miejscowości czworobocznych zagród, nazywanych dolnosaksońskimi w nawiązaniu do przybycia na Pomorze, po zniszczeniach w wojnie trzydziestoletniej, osadników z Dolnej Saksonii. Mimo to nie jest pewne, że to właśnie osadnictwo było przyczyną powstania tego budownictwa, bowiem zamknięte zagrody występowały na Pomorzu wcześniej. Nierzadko bywało, iż od frontu wzdłuż ulicy stał budynek bramny z przejazdem, małą boczną furtką i mieszkaniem dla starszej generacji. Po prawej i lewej stronie podwórza znajdowały się budynki gospodarcze, chlew i stodoła z glinianym klepiskiem. Naprzeciwko bramy stał dom gospodarza. Budynki drewniane o konstrukcji ryglowej miały dachy słomiane. W środku dużego podwórza leżała przyzma obornika, a wokół niej biegał inwentarz⁴³¹.

Na ogół wspólną formą dla różnych typów zagród była chałupa. Stare chałupy wznoszono najczęściej w konstrukcji ryglowej, której szkielet wypełniano gliną. Dachy na nich były naczółkowo-dymnikowe i, poza nielicznymi wyjątkami, posiadały one wejście założone w ścianie wydłużonej. Rzut takich chałup posiadał jeden lub półtora traktu, a w domach nowszych były dwa trakty. Widoczne były ponadto wyraźne tendencje do osiowości. Na krótszej osi od frontu znajdowała się sień, w trakcie przednim były dwie izby, a w trakcie tylnym za nimi – komory.

Pewną odmianę stanowią stare dwojaki, jak się przypuszcza, nawiązujące do budownictwa przydworskiego. Każde mieszkanie w dwojaku posiadało własną sień, oddzielne wejście i oddzielną kuchnię.

W drugiej połowie XIX wieku w miejsce dachów naczółkowo-dymnych zaczęto wprowadzać proste dachy dwuspadowe, które pozwalały na ekonomiczniejsze wykorzystanie poddasza. Gliniane wypełnienia ścian zastąpiono cegłą. Miejsce czarnej kuchni zajęła kuchnia biała, z normalnym paleniskiem i normalnym kominem. Nieco później nastąpiły jeszcze tendencje do podwyższania chałup. Uboższe chałupy podwyższano najczęściej tylko od strony podwórza bądź drogi, miały one niskie półpięterka spichrzowe. Tego typu chałupy występowały między innymi w Kczewie i w Kobylnicy⁴³².

W wyniku badań lustracyjnych, przeprowadzonych w 1959 roku w powiecie słupskim przez Franciszka Mamuszkę i Jerzego Sankiewicza, potwierdzono występowanie na terenie gminy Kobylnica wielu budynków o konstrukcji szkieletowej⁴³³. Jeszcze w latach 70. XX wieku z przewodnika turystycznego można było wyczytać, iż w Kobylnicy są do obejrzenia zagrody czworoboczne ze stodołami bramnymi, że liczne chałupy wzniesiono tu około XIX wieku oraz że są tu chałupy starsze, szkieletowe wypełnione gliną⁴³⁴. Coraz trudniej jednak dziś odszukać te budynki pośród nowoczesnych willi i rezydencji⁴³⁵, ale mimo to nie przestały istnieć, gdyż do ewidencji słupskiej delegatury konserwatora zabytków w oparciu o badania terenowe z 1984 roku wprowadzono 15 obiektów budownictwa ludowego.

W Kobylnicy przykłady budownictwa szkieletowego stanowią: budynek mieszkalny szachulcowy z połowy XIX wieku przy ulicy

Czworaki dworskie z końca XIX wieku w Zagórkach (stan współczesny). Fot. Andrzej Obecny

Główniej 34; budynek mieszkalny szachulcowy z połowy XIX wieku (otynkowany) przy ulicy Głównej 38; budynek inwentarski szachulcowy z drugiej połowy XIX wieku przy ulicy Głównej 38; budynek mieszkalny szachulcowy z połowy XIX wieku przy ulicy Głównej 40 czy budynek mieszkalny murowany z 1886 roku, kryty dachówką, przy ulicy Widzińskiej 28.

Część obiektów najstarszego budownictwa mieszkalnego gminy o konstrukcji szkieletowej lub drewnianej, o dużym znaczeniu dla tożsamości kulturowej regionu, znajduje się w miejscowościach położonych w obrębie Parku Krajobrazowego „Dolina Słupi” bądź w jego otulinie.

Duży komplet zagród chłopskich, zbudowanych w konstrukcji szkieletowej, zachował się w Kruszynie. W Kwakowie przetrwała do-
tąd zagroda numer 7, budynek mieszkalny w konstrukcji szkieletowej z przełomu XIX i XX wieku. Przykładem budownictwa szachulcowego w Sierakowie Słupskim może być chałupa numer 17 z początku XIX wieku z klasycystycznymi drzwiami wejściowymi. Nie uległa zniszczeniu większość starych domostw z XIX wieku w Widzinie, należących do budownictwa typowego dla okolic Słupska i Sławna.

W XIX wieku ten rodzaj budownictwa traktowano jako charakterystyczny dla wpływów niemieckich, próbując na podstawie jego zasięgu określić granicę kaszubszczyzny, której podstawowym budulcem było wówczas drewno⁴³⁶. Zagrody czworoboczne z szachulcowymi chałupami i budynkami gospodarskimi (piekarnik z 1888 roku oraz spichlerz szachulcowy z końca XIX wieku) znajdują się także w Bolesławicach. W Bzowie zachowały się: stodoła murowana z 1855 roku, stare chałupy o konstrukcji szkieletowej wypełnione gliną i kuźnia murowana z końca XIX wieku oraz duży głaz granitowy. Dwór szachulcowy z pierwszej połowy XIX wieku i kuźnia z połowy XIX wieku to zabytki Kczewa⁴³⁷.

Budynkami gospodarczo-przemysłowymi zlokalizowanymi poza zagrodą były często wiatraki. Jeszcze pod koniec lat 50. ubiegłego stulecia w Widzinie stał wiatrak koźlak⁴³⁸. Dziś już nie istnieje, a jedyny w gminie drewniany wiatrak z XIX wieku przetrwał w Kwakowie⁴³⁹.

Zniszczeniu uległy również młyny wodne – pozostał tylko jeden o konstrukcji szkieletowej z końca XIX wieku w Luleminie⁴⁴⁰.

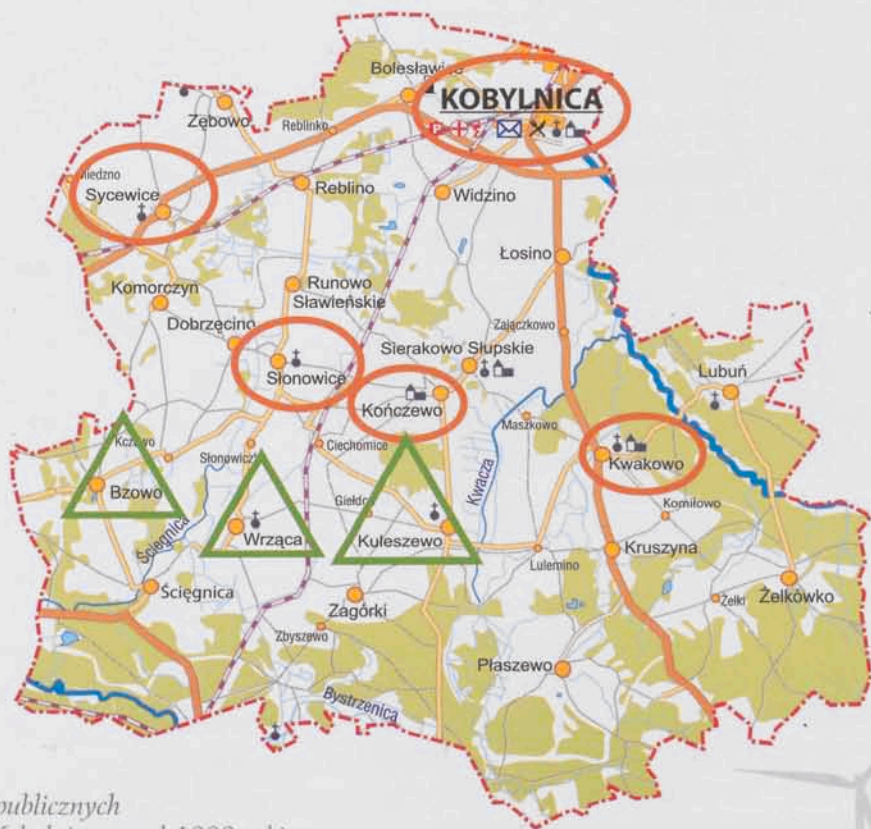
W dawnych czasach wśród miejscowych i podróżnych modne były gospody. Jedna z nich zachowała się do dziś w Sycewicach. Wybudowana została w drugiej połowie XIX wieku. W 1939 roku jej właścicielem był Erich Tosch. Lokalizacja gospody w Sycewicach nie była przypadkowa. Właśnie w tej miejscowości przed wojną funkcjonowała jedna z największych gorzelni w okolicy. Obecnie w obiekcie mieszczą się sklep i prywatne mieszkanie.

Na przełomie XIX i XX wieku przy nowo powstałych stacjach zaczęto wznosić budynki kolejowe. Typowe obiekty stacyjne możemy zobaczyć w Kobylnicy, Reblinie (z 1906 roku), Słonowicach (z 1910 roku) i Sycewicach (z 1860 roku)⁴⁴¹.

OŚWIATA W GMINIE KOBYLNICA PO 1945 ROKU

Pierwsze szkoły na terenie gminy Kobylnica powstały w 1945 roku. Na początku 1950 roku na terenie gminy funkcjonowało już pięć szkół podstawowych oraz Średnia Szkoła Rolnicza w Kobylnicy. W szkołach podstawowych pracowało siedmiu nauczycieli⁴⁴².

Na przestrzeni lat z powodów reform, trudności lokalowych oraz kadrowych ich liczba stale się zmieniała. Do końca 1995 roku szkoły podlegały organom państwowym. W związku z reformą systemu organizacyjnego oświaty 1 stycznia 1996 roku Rada Gminy w Kobylnicy przejęła istniejące na terenie gminy szkoły i utworzyła jednostki organizacyjne w formie jednostek budżetowych w Kwakowie, Kobylnicy, Kończewie, Sycewicach i Słonowicach wraz z filiami w Bzowie, Wrzącej i Kuleszewie. Tym samym organem prowadzącym lokalną oświatę stał się kobylnicki samorząd⁴⁴³.

*Sieć szkół publicznych
w gminie Kobylnica przed 1999 rokiem
(elipsy – siedziby szkół; trójkątami
zaznaczone filie szkół).*

Map of the Kobylnica commune showing the network of public schools in 1999. The map includes various villages and towns, with schools marked by icons. The Kobylnica town is highlighted with a red circle and a legend indicating a school, a post office, a pharmacy, and a health center. Other schools are marked with icons in Sycewice, Slonowice, Konczewo, and Kwakowo. The map also shows the Kwiecza river and the Bystrzyca river.

Sieć szkół publicznych w gminie Kobylnica po 1999 roku (elipsy – siedziby szkół).

Starania o uruchomienie pierwszej szkoły rozpoczęto już w początkach sierpnia 1945 roku, oczywiście na bazie szkoły niemieckiej. Ta miała murowany budynek⁴⁴⁴, lecz do użytku nadawały się zaledwie trzy klasy. Przed rozpoczęciem zajęć udało się sposobem gospodarczym wyposażyć szkołę w ławki, kilka stołów i krzeseł.

- 154 -

ska i kierownik placówki Paweł Szynkowski. Już 20 października odbyła się pierwsza wizytacja, a 5 listopada lustrował ją okręgowy zjazd inspektorów. 7 listopada wybrano komitet rodzicielski. W skład zarządu weszli panowie Marzec, Nić i Iwaszkiewicz.

W październiku 1946 roku Paweł Szynkowski przeniósł się do szkoły rolniczej. Zastąpił go Wojciech Kulikowski, nauczyciel z Wołynia. Zetknął się z problemami wychowawczymi; w pierwszym półroczu roku szkolnego 1946-1947 kilkakrotnie zwoływał zebrania rodziców, aby nawiązać z nimi współpracę.

Z początkiem roku szkolnego 1946-1947 placówka w Kobylnicy uzyskała status szkoły zbiorczej. Już od 1945 roku uczęszczali do niej uczniowie z obwodów Zajączkowo i Kwakowo, natomiast od września 1947 roku dołączyli do nich uczniowie z Bolesławic, Łosina i Widzina. W roku szkolnym 1948-1949 uruchomiono tu klasę siódmą, do tego czasu była to szkoła sześcioklasowa.

Od roku szkolnego 1961-1962 nastąpił gwałtowny wzrost liczby uczniów, gdyż regularnie zaczęły tu uczęszczać do klas od piątej do siódmej dzieci z Bolesławic, Łosina i Widzina. W związku z brakiem izb lekcyjnych nauka odbywała się na dwie zmiany; druga kończyła się około godziny 18.

Budynek starej szkoły w Kobylnicy

W 1962 roku obowiązki dyrektora przejęła Antonina Buraczewska. W 1968 roku szkoła pozyskała połowę budynku parafialnego z dwoma klasami i zastępczą salą gimnastyczną, a w następnych latach podczas remontu unowocześniono klasy w głównym budynku⁴⁴⁵. W roku szkolnym 1966-1967 wprowadzono ośmioletni program nauczania podstawowego, a tym samym przybyła klasa ósma. Od września 1974 roku do Kobylnicy zaczęli uczęszczać także uczniowie z Żelkówka i Lubunia.

Wraz z powstaniem województwa śląskiego powstała Zbiorcza Szkoła Gminna w Kobylnicy. W budynku szkolnym założono centralne ogrzewanie, wymieniono ławki, wyposażono klasy w pomoce naukowe. Odtąd do szkoły byli dowożeni uczniowie z odległych miejscowości, między innymi z Żelek, Żelkówka, Lubunia, Płaszewa, Kruszyny i Kwakowa, a nauczyciele odbywali wyjazdowe zebrania z rodzicami⁴⁴⁶. Placówka obejmowała pięć szkół ośmioklasowych i sześć szkół czteroklasowych, w których w 1976 roku uczyło się łącznie 1040 uczniów, w tym 216 w szkołach czteroklasowych⁴⁴⁷. W roku szkolnym 1977-1978 do dziewięciu szkół wchodzących w skład Zbiorczej Szkoły Gminnej uczęszczało 1313 uczniów.

Jedna z klas Szkoły Podstawowej w Kobylnicy (rocznik 1979-1987).

W roku szkolnym 1979-1980 w jej ramach działało dziewięć szkół, w tym: cztery ośmioklasowe w Kobylnicy, Kończewie, Wrzącej i Sycewicach, cztery punkty filialne z klasami od jeden do trzy w Kuleszewie, Lubuniu, Słonowicach i Bzowie oraz punkt filialny w Kwakowie z klasami od pierwszej do czwartej⁴⁴⁸. Liczba nauczycieli wzrosła do 25. Utworzony został etat kierowniczy: zastępca dyrektora szkoły bazowej⁴⁴⁹. W latach 1979-1984 funkcję gminnego dyrektora szkół pełniła A. Buraczewska, natomiast Janina Smysło oraz Władysław Dykty byli jej zastępcami, tak zwanymi dyrektorami szkoły bazowej, jak ówczesnie nazywało Ministerstwo Oświaty i Wychowania szkoły gminne. Jadwiga Głowacka była zastępcą dyrektora gminnego do spraw wychowawczych.

W 1984 roku nastąpiła kolejna zmiana organizacyjna wiejskiej oświaty. Utworzono wówczas Gminny Inspektorat Oświaty⁴⁵⁰, którym kierował Adam Kamiński⁴⁵¹, a po nim w latach 1988-1990 Brygida Czerwińska⁴⁵². W 1990 roku, kiedy szkołą kierowała Bożena Gawlak, uczyło się tu 600 dzie-

ci. Nauka odbywała się na trzy zmiany. Pomocy lokalowej udzielała wówczas parafia rzymskokatolicka⁴⁵³. W szkole w Kobylnicy uruchomiono stołówkę, zbudowano wewnątrz w pomieszczeniach piwnic toalety. W 1991 roku uczniów ubyło, gdyż oddano do użytku rozbudowaną szkołę w Kwakowie⁴⁵⁴.

Budowa Szkoły Podstawowej w Kobylnicy (rok 1998).

Wmurowanie kamienia węgielnego pod budowę Ginnazjum w Kobylnicy (rok 2002).

Z opóźnieniem, bo dopiero 26 kwietnia 1996 roku, obchodzono 50-lecie istnienia szkoły. Na uroczystość zaproszono byłych dyrektorów, nauczycieli, pierwszych absolwentów, rady rodziców, władze oświatowe, gminne i związkowe, przedstawicieli środowiska, reprezentantów ważnych zakładów pracy oraz instytucji, a także dyrektorów szkół z terenu gminy.

Były kwiaty i wspomnienia. Podczas tej uroczystości wójt gminy Kobylnica, Jerzy Makarow, wręczył dyrektorowi „akt erekcyjny pod budowę nowej szkoły”⁴⁵⁵. Już w 1985 roku ukonstytuował się Społeczny Komitet Budowy Szkoły. Społecznikom starczyło zapału na pięć lat. Był to okres, kiedy zaopatrzenie w materiały budowlane było katastrofalne. Zdołano zrobić wykop, zalać fundamenty, wybudować część ścian oraz zgromadzić trochę cegieł.

Szkoła w Kobylnicy. Źródło: spkobylnica.pl.

Do budowy przystąpiono w marcu 1997 roku, zaś 9 kwietnia 1999 roku oddano do użytku nowy budynek szkoły. Budowa pochłonięła ponad 2 200 000 zł, z czego prawie 400 000 zł przekazało Kuratorium Oświaty. Nowa szkoła jest funkcjonalna, w budynku znajduje się trzynaście sal lekcyjnych, są podjazdy i winda dla niepełnosprawnych, przestronne i bezpieczne korytarze. Funkcjonalność koresponduje z estetyką. Po oddaniu budynku nowej szkoły, budynek starej szkoły przeznaczono na gimnazjum.

Ważne wydarzenie w życiu szkoły miało miejsce również 3 maja 1998 roku, kiedy to nadano szkole sztandar i imię Kornela Makuszyńskiego oraz odsłonięto pamiątkową tablicę.

GIMNAZJUM W KOBYLNICY

W roku 1999, w wyniku reformy oświatowej, która wprowadziła trójstopniowy podział szkół tj. szkoły podstawowe, gimnazja i ponadpodstawowe, z dniem 1 września w budynku starej szkoły rozpoczęło działalność Gimnazjum w Kobylnicy. Pierwszym dyrektorem została Gabriela Barszczewska. W skład obwodu Gimnazjum weszły miejscowości: Kobylnica, Bolesławice, Giełdoń, Komiłowo, Kończewo, Kruszyna, Kuleszewo, Kwakowo, Lulemino, Lubuń, Łosino, Maszkowo, Płaszewo, Sierakowo, Widzino, Zagórki, Zajączkowo, Zbyszewo, Żelki, Żelkówko.

Kolejnym wydarzeniem była budowa i oddanie do użytku hali widowiskowo – sportowej w Kobylnicy. Decyzję o budowie podjęła Rada Gminy Kobylnica, z inicjatywy Wójta Gminy Leszka Kulińskiego. Dnia 3 września 2002 roku wmurowano kamień węgielny pod rozbudowę Gimnazjum

oraz budowę hali sportowo-widowskowej. W planach rozbudowy hali uwzględniono na parterze salę ze sceną i świetlicą dla młodzieży, na piętrze bibliotekę z czytelnią, salę muzyczną, pracownię plastyczną i gabinet chemiczny. Całość połączona została łącznikiem ze szkołą podstawową. Obiekty dostosowano do potrzeb osób niepełnosprawnych. Hala sportowa ma 1074 m kw., jest w niej 190 miejsc siedzących oraz 170 stojących na balkonie widokowym. Poza tym są pomieszczenia do gimnastyki korekcyjnej, gabinet kultury fizycznej, kawiarenka internetowa z bufetem oraz kompleks szatni, umywalni i przebieralni dla zawodników.

*Budowa hali sportowo-widowskowej
im. Bronisława Malinowskiego w Kobylnicy*

Uroczystość otwarcia hali oraz nadania jej imienia Bronisława Malinowskiego odbyła się 31 maja 2003 roku. Pamiątkowe tablice odsłonił brat zasłużonego sportowca i olimpijczyka, Roman Malinowski.

W maju i czerwcu 2002 roku uczniowie wybierali patrona szkoły. W wyniku głosowania, które odbyło się 6 czerwca, wybrano imię Zjednoczonej Europy⁴⁵⁶. Nadanie imienia oraz wręczenie sztandaru odbyło się 1 września 2003 roku. W uroczystości uczestniczyli parlamentarzyści, przedstawiciele Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, przewodniczący Sejmiku Województwa Pomorskiego, starosta słupski, przedstawiciele władz gmin zagranicznych, przedstawiciele policji, straży pożarnej z Östhammar i Słupska, nauczyciele z Östhammar, Durbuy, Uusikaupunki, Orimatilla i Valga oraz młodzież belgijska i estońska.

Delegacje zagraniczne posadziły drzewa w Alei Przyjaźni, prowadzącej do szkoły.

Budowa hali kosztowała 12 095 145 zł, ponad 66 % wydatków pochodziło z budżetu Gminy Kobylnica. Na budowę udało się pozyskać znaczne środki z budżetu państwa.

ZESPÓŁ SZKÓŁ SAMORZĄDOWYCH W KOBYLNICY

4 lutego 2003 roku Rada Gminy w Kobylnicy podjęła uchwałę o utworzeniu z dniem 1 września 2003 roku Zespołu Szkół Samorządowych w Kobylnicy. W jego skład weszły: Szkoła Podstawowa im. Kornela Makuszyńskiego i Gimnazjum im. Zjednoczonej Europy oraz oddziały przedszkolne. Obwód Szkoły Podstawowej obejmował wsie: Kobylnicę, Bolesławice, Łosino i Widzino, zaś obwód Gimnazjum: Kobylnicę, Bolesławice, Łosino, Widzino, Kończewo, Sierakowo, Kuleszewo, Giełdoń, Zagórki, Zbyszewo, Kwakowo, Lulemino, Maszkowo, Zajączkowo, Kościłowo, Lubuń, Żelki, Żelkówko, Żelkowiec, Kruszyne i Płaszewo.

W maju 2003 roku, czyli jeszcze przed oficjalnym oddaniem do użytku hali sportowej, szkołę podstawową i gimnazjum odwiedziła wiceminister edukacji Hanna Kuzińska⁴⁵⁷.

Pierwszym dyrektorem Zespołu Szkół Samorządowych został Mirosław Sawicki, następnie od 2005 roku funkcję tę pełniła Barbara Usowicz, która w roku 2010 odeszła na emeryturę. Kolejnym dyrektorem był Zbigniew Bednarczyk., pełnił tę funkcję w latach 2010-2013. Jego następcą do połowy roku 2018 był Jan Wild. Od 1 września 2018 roku Szkołą Podstawową w Kobylnicy kieruje Ewa Solnikowska.

Dnia 1 września 2017 r. Zespół Szkół Samorządowych w Kobylnicy, w związku z kolejną reformą oświatową, został zlikwidowany. Utworzono ponownie 8 letnią szkołę podstawową, z wygaszanymi klasami gimnazjalnymi.

W roku 2011 dzięki finansowemu wsparciu uzyskanemu ze środków europejskich zamontowano na łączniku budynku szkoły i sali gimnastycznej kolektory słoneczne do zasilenia instalacji c.u.w.

W latach 2010-2013 przy udziale środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej i środków europejskich, przeprowadzono termomodernizację budynku Szkoły Podstawowej, poprzez docieplenie ścian wraz z wykonaniem elewacji, wymienioną częściowo stolarkę okienną i drzwiową.

Na przestrzeni lat szkoła w Kobylnicy stała się nie tylko wyróżniającą się placówką oświatową, ale również lokalnym ośrodkiem kultury. Szkoła od lat organizuje wiele wydarzeń takich jak: festyn rodzinny (od 2010 r.), konkurs Marynistyczny „Marina”, Wojewódzki Konkurs Ekologiczny, Dzień liczby Pi, Dzień Seniora, Dzień Ludzi z Pasją, Wojewódzki Konkurs Recytatorski Obcojęzycznej Poezji Miłosnej. Począwszy od 2016 w szkole organizowana jest wystawa komputerów „Retrokomp”. Na uwagę zasługuje również Kobylnicki Festiwal Nauki organizowany od 2014 roku.

Wraz z podjęciem starań o przyjęcie Polski do Unii Europejskiej, a następnie jej akcesem, przed szkołą otworzyły się nowe możliwości dotyczące pozyskiwania środków. Szkoła zainicjowała wiele projektów: „Pajdokracja w demokracji”, „Przez zabawę do wiedzy”, „Dobra edukacja drogą do sukcesu” czy „Erasmus”.

W ostatnich latach zauważalny jest znaczny wzrost liczby uczniów w szkole. Analizując dane dotyczące ilości uczniów poczynawszy od 575 uczniów w roku szkolnym 1990/1991, poprzez 354 w roku 1998/1999 oraz 501 (277 uczniów szkoły podstawowej i 224 gimnazjum) w roku 2010/2011 po 683 (516 uczniów szkoły podstawowej i 167 gimnazjum) w roku szkolnym 2017/2018, można zauważyć zmiany demograficzne jakie zachodzą na terenie gminy. Występujące w latach 90 – tych problemy demograficzne (charakterystyczne dla całego kraju), a następnie z końcem pierwszego dziesięciolecia XXI wieku znaczny wzrost liczby mieszkańców, będący wynikiem migracji mieszkańców miasta na obszary wiejskie. Te ostatnie zmiany powodują, iż przed władzami gminy już wkrótce kolejna strategiczna decyzja dotycząca konieczności budowy lub rozbudowy szkoły.

SZKOŁA PODSTAWOWA W KOŃCZEWIE

W 1945 roku dzieci z Kończewa uczęszczały do szkoły w Sierakowie⁴⁵⁸, gdyż budynki zajmowane przed wojną przez szkołę w Kończewie uległy zniszczeniu, inne przeznaczono na pozaoświatowe cele, a wszystkie wymagały poważnych remontów.

Polska szkoła w Kończewie rozpoczęła swoją działalność w 1948 roku. Uruchomiono wtedy sześć klas od I do III. 1 grudnia 1948 roku do szkoły uczęszczało 53 uczniów. Nauka odbywała się w czterech izbach lekcyjnych ogrzewanych piecami. Brak było pomieszczeń na szatnię, dzieci wieszały okrycia na wieszakach w korytarzu. Ćwiczenia odbywały się na korytarzu lub boisku szkolnym.

Stanowisko kierownika szkoły w tym okresie zajmował Stanisław Witkowski. W szkole uczyło trzech nauczycieli. W roku szkolnym 1951-1952 przekształcono ją w szkołę siedmioklasową. Przez kolejne 10 lat liczba uczniów systematycznie wzrastała od 63 do 136. Przybywało też nauczycieli. Szkoła nadal borykała się z trudnościami lokalowymi i finansowymi, brakowało gabinetów przedmiotowych i pomocy dydaktycznych.

W 1961 roku Sejm PRL przyjął ustawę o rozwoju systemu oświaty i wychowania. Wprowadziła ona ośmioklasową szkołę podstawową, czyniąc z niej organizacyjną i programową podstawę całego systemu kształcenia i wychowania. W roku 1965-1966 szkołę w Kończewie opuścili ostatni absolwenci siódmych klas.

Ponieważ liczba uczniów ciągle wzrastała, zaczęto zastanawiać się nad kapitalnym remontem szkoły. We wrześniu 1964 roku dzieci przeniesiono do pomieszczeń wynajętych w Sierakowie (w świetlicy wiejskiej i domu rodziny Jaśkiewicz). 4 października 1966 roku szkoła przeprowadziła się do nowego budynku. Nie był taki, jakim go zaplanowano, ale w porównaniu ze starym wygodniejszy. Miał pięć izb lekcyjnych, dwie przy ul. Kolejowej oraz pracownię techniczną w budynku gospodarczym. Były w nim również pokój nauczycielski, biblioteka i gabinet kierownika szkoły. Utworzono osiem oddziałów (kl. I-VIII), w których uczyło się 192

uczniów i pracowała piątka nauczycieli. Wpływ na wzrost liczby uczniów miała budowa osiedla Państwowego Gospodarstwa Rolnego i dowóz dzieci z sąsiedniego Kuleszewa, gdzie była tylko szkoła czteroklasowa. Mimo trudnych warunków lokalowych, podstawówka nie odbiegała pod względem poziomu nauczania od innych szkół. Co prawda nie mogła poszczycić się wieloma osiągnięciami na szczeblu rejonu czy województwa, niemniej jednak wielu uczniów dostawało się do szkół średnich.

Szkoła w Kończewie.

Do 1982 roku lekcje odbywały się w dwóch budynkach: obecnym i mniejszym przy ul. Kolejowej 1. W 1985 roku rozpoczęto dobudowę dwóch izb lekcyjnych. Przy pracach pomogli rodzice, byli absolwenci szkoły, Urząd Gminy i Spółdzielnia Kółek Rolniczych w Sierakowie. Siedem izb lekcyjnych rozwiązało jednak problem tylko częściowo, gdyż nadal brakowało gabinetów. Od 1992 roku szkole w Kończewie podlegała filia w Kuleszewie⁴⁵⁹.

Dopiero lata 90. XX wieku przyniosły dalszą rozbudowę szkoły. W 1991 roku klasy młodsze przeniesiono do pomieszczeń po byłym

przedszkolu pegeerowskim (pałac w Kończewie). Wróciły do budynku szkoły w 1992 roku. Dwa lata później został zatwierdzony plan rozbudowy szkoły. Prace trwały dwa lata. Na przełomie lipca i sierpnia 1996 roku rozpoczęło się zagospodarowywanie nowego obiektu⁴⁶⁰. Wyniesiono wszystkie meble i pomoce naukowe, żeby umożliwić rzemieślnikom wykonanie remontu kapitalnego w starej szkole. Do 1996 roku, kiedy oddano do użytku kotłownię olejową, szkoła korzystała z kotłowni Państwowego Gospodarstwa Rolnego.

Inauguracja roku szkolnego 1996-1997, w 50-lecie placówki, odbyła się w pachnącym świeżą farbą budynku. Do szkoły uczęszczało wówczas 243 uczniów. W ciągu 50 lat przez tę placówkę przeszło około 1600 uczniów; doczekała się około 820 absolwentów; uczyło w niej 80 nauczycieli. W szkole filialnej w Kuleszewie w całym okresie jej funkcjonowania pracowało trzech kierowników, 15 nauczycieli, czterech pracowników obsługi.

Szkoła Podstawowa w Kończewie w dalszym ciągu się rozwijała. W roku 2000 uruchomiono oddaloną o ok. 200 metrów salę gimnastyczną w adaptowanym budynku byłej świetlicy.

W roku 2011 dzięki finansowemu wsparciu uzyskanemu ze środków europejskich zamontowano na budynku szkoły i sali gimnastycznej kolektory słoneczne.

W roku 2013 przy udziale środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej szkoła została objęta pokaznym remontem. Przeprowadzono termomodernizację budynku, poprzez docieplenie ścian i dachu wraz wymianą jego pokrycia i wykonaniem estetycznej elewacji, wymieniono stolarkę okienną i drzwiową, oraz przebudowano instalację c.o.

W roku 2017 ze środków europejskich zmodernizowano pomieszczenia przeznaczone na oddziały przedszkolne. W wyniku przeprowadzonego remontu możliwe było uruchomienie z dniem 1 września 2017 II oddziału przedszkolnego dla dzieci w wieku 3-4 lat.

Również w roku 2017 zamontowano na budynku szkoły ogniwa fotowoltaiczne, służące do produkcji energii elektrycznej.

W związku z reformą oświatową wdrażaną od 2017 r. i utworzeniem w miejsce 6-letniej szkoły podstawowej 8 letniej szkoły, istnieje konieczność dalszej rozbudowy placówki. Gmina Kobylnica opracowała dokumentację projektową na budowę pełnowymiarowej sali sportowej, która połączona zostanie z budynkiem szkoły. W nowym obiekcie poza salą zaprojektowano również pomieszczenia przeznaczone na zajęcia dydaktyczne.

W ostatnich latach nastąpiły zmiany w kierowaniu szkołą. Do roku szkolnego 2014/2015 szkołą kierowała pani Helena Budlewska. W roku 2015 konkurs wygrała Anna Zieniuk, która złożyła rezygnację w miesiącu październiku tego samego roku. Przez rok szkołą zarządzał pan Andrzej Laskowski. Od dnia 1 września 2016 roku dyrektorem SP w Kończewie jest pani Grażyna Pioterek wyłoniona w drodze konkursu.

Szkoła w Kończewie jest centrum kultury kaszubskiej w gminie. Od roku 2017 organizuje Festiwal Kultury Kaszubskiej na szczeblu powiatowym.

W 70-letnim powojennym okresie podstawówka w Kończewie z placówki z 26 uczniami w pierwszym roku szkolnym 1945-1946 stała się jedną z większych szkół gminnych. Większość kontynuowała lub kontynuuje naukę w szkołach zawodowych, średnich i na studiach wyższych.

SZKOŁA PODSTAWOWA W KWAKOWIE

Już z pierwszych zdań zapisanych w kronice szkoły dowiadujemy się, że do końca roku szkolnego 1956-1957 Kwakowo miało szkołę z niemieckim językiem nauczania, do której uczęszczały dzieci wyłącznie pochodzenia niemieckiego. Dopiero po zakończeniu akcji łączenia rodzin i wyjeździe Niemców otwarto w Kwakowie szkołę polską⁴⁶¹. W siedmio-klasowej podstawówce 1 września 1957 roku pracę rozpoczęli: Ignacy Jarzembiński, Janina Jarzembińska oraz Brunon Bąk. Uczęszczały tu dzieci z Kwakowa, Komłowa, Luleminka i Maszkowa, gdyż miejscowości te należały do obwodu szkoły. Spoza obwodu w klasach V, VI i VII uczyły się dzieci z Kruszyny i Lulemina.

*Stara szkoła
w Kwakowie.*

W roku szkolnym 1966-1967, pierwszym od wprowadzenia klasy ósmej, dwójka ośmioklasistów z Kwakowa uczęszczała do szkoły w Kobylnicy, a dwójka młodszych do szkoły w Luleminie. W roku szkolnym 1972-1973 klasy od piątej do ósmej dojeżdżały do Szkoły Podstawowej nr 1 w Słupsku, a szkole w Kwakowie obniżono stopień organizacyjny do czterech klas i placówka stała się filią Zbiorczej Szkoły Gminnej w Kobylnicy. Następna zmiana stopnia organizacyjnego szkoły nastąpiła po likwidacji Szkoły Podstawowej w Luleminie w 1974 roku, a po niej kolejna, w 1977 roku – po likwidacji szkoły w Żelkówku. Dzieci wszystkich wymienionych placówek dowożono do Kwakowa. W roku szkolnym 1992-1993 do placówki tej uczęszczały klasy od 0 do V.

Budynek był za ciasny. Wiosną 1985 roku odbyły się zebrania z rodzicami na temat rozbudowy placówki. Rodzice zadeklarowali pomoc finansową i rzeczowy udział w pracach. 15 grudnia 1987 roku powstał Społeczny Komitet Budowy Szkoły w Kwakowie. Inwestycją zainteresowano władze oświatowe, gminne i społeczeństwo lokalne. Kontynuowano spotkania z rodzicami – w listopadzie 1988 roku aktywnie włączyli się do prac ziemnych na budowie. Na sesji Gminnej Rady Narodowej w 1988 roku uchwalono przekazanie funduszy na rozbudowę szkoły.

Pierwszy projekt zakładał postawienie dobudówki przy starym budynku, w którym miało być pięć sal, jednakże potrzeby okazały się większe. W nowym projekcie założono że obiekt ma składać się z dziesięciu sal lekcyjnych. Do 1991 roku głównymi wykonawcami byli pracownicy brygady remontowo-budowlanej w Kwakowie, której dyrektorem był Tadeusz Świątek, równocześnie inspektor nadzoru. W czerwcu 1991 roku roboty przejął Zakład Remontowo-Budowlany Komendy Wojewódzkiej Policji w Słupsku. Na czas budowy, w pierwszym półroczu roku szkolnego 1991-1992, klasy od pierwszej do czwartej oraz oddział przedszkolny miały zajęcia na plebani, w pomieszczeniach po byłych salkach katechetycznych⁴⁶².

Po pięciu latach budowy oddano do użytku jednopiętrowy obiekt o powierzchni 1100 metrów kwadratowych. Przeniesiono do niego 105 uczniów ze szkoły w Kobylnicy. Uroczystego przecięcia wstęgi 8 lutego 1993 roku dokonali ówczesny kurator oświaty ze Słupska, Zygmunt Sadowski, oraz dyrektor szkoły Krystyna Balcerek. Budowę finansowali Kuratorium Oświaty, Urząd Gminy w Kobylnicy, rodzice i zakłady pracy⁴⁶³. Do szkoły uczęszczali uczniowie z Komiłowa, Kwakowa, Kruszyny, Lubunia, Lulemina, Maszkowa, Płaszewa, Zajączkowa, Żelkówka i Żelek.

W styczniu 1997 roku wójt gminy Kobylnica Jerzy Makarow proponował szkołom wybór patronów, zobowiązał się również do ufundowania sztandarów. Szkoła Podstawowa w Kwakowie zdecydowała się na imię Polskich Olimpijczyków. Nosi je od 1 września 1998 roku. Na uroczystość nadania szkole imienia przybyli asystent Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Adam Wilk oraz pięciu olimpijczyków: lekkoatleta Kazimierz Zimny, uczestnik olimpiady w Melbourne w 1956 roku; maratończyk Jan Huruk; brązowy medalista olimpiady w Rzymie w 1960 roku; kajakarz Jerzy Opara, uczestnik olimpiady w Monachium w 1972 roku; pięściarz Kazimierz Adach ze Słupska, brązowy medalista z Moskwy w 1980 roku oraz siatkarz Romuald Rasiak ze Słupska, srebrny medalista VI olimpiady niepełnosprawnych w Arnheim w 1980 roku. Przybyli także: międzynarodowy mistrz szachowy Witalis Sapis, lekkoatleta Tomasz Czubak i wychowanek kwakowskiej wszechnicy, mistrz Polski w boksie Jerzy Struzik. Wojewoda słupski Jerzy Kuzyniak sprezentował olimpijskiej szkole komplet piłek.

Od tego czasu odbywają się tu spotkania ze znanymi olimpijczykami, sportowcami i trenerami. Bywali tu między innymi olimpijczycy Mirosława

Sagun i Robert Kraskowski ze Słupska⁴⁶⁴. W drugą rocznicę nadania imienia, to jest 1 czerwca 2000 roku⁴⁶⁵, otwarto salę gimnastyczną, na którą adaptowano starą salę widowiskową byłego PGR-u, położoną około 50 metrów od szkoły. Uczniowie kwakowskiej szkoły podzieleni są na klasy w zależności od uprawianych dyscyplin. Każda z klas ma swojego patrona – olimpijczyka, z którym utrzymuje kontakty przynajmniej korespondencyjne⁴⁶⁶.

*Szkoła podstawowa
w Kwakowie.*

Przez 25 lat tj. od 1985 r. do 2010 szkołą kierowała Krystyna Balcerek. W dużej mierze dzięki zaangażowaniu Pani dyrektor szkoła znacznie się rozbudowała, w 1998 roku szkole nadano imię Polskich Olimpijczyków. Nazwa ta stała się drogowskazem dla nauczycieli, którzy kształcili dzieci w duchu olimpijskim. W roku 2002 po raz pierwszy odbył się Bieg Olimpijski, który organizowany jest do dzisiaj.

Od roku 2010 dyrektorem szkoły jest Andrzej Wojtaszek, pomysłodawca Biegu Olimpijskiego, założyciel i wieloletni prezes UKS Olimpijczyk Kwakowo, którego młodzi piłkarze odnoszą liczne sukcesy na arenie krajowej i międzynarodowej.

W roku 2011 dzięki finansowemu wsparciu uzyskanemu ze środków europejskich zamontowano na budynku szkoły i sali gimnastycznej oraz zaplecza szatniowo – sanitarnego boiska ORLIK kolektory słoneczne celem zasilenia instalacji c.u.w. W latach 2011-2012 przy udziale środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej i środków europejskich wykonano termomodernizację budynku szkoły oraz w kolejnych latach 2012 – 2013 termomodernizację budynku sali gimnastycznej poprzez docieplenie ścian i dachu wraz wymianą jego pokrycia i wykonaniem nowej elewacji, wymieniono stolarkę okienną i drzwiową, przebudowano instalację c.o.

Dnia 1 września 2016 roku w szkole uruchomiono II oddział przedszkolny, do którego uczęszczają dzieci w wieku 4 i 5 lat. Również w roku 2017 przy udziale środków europejskich zamontowano na budynku szkoły ogniwa fotowoltaiczne, służące do produkcji energii elektrycznej.

Dnia 18 maja 2018 r. szkoła obchodziła 20 – lecie nadania jej imienia. W planach jest budowa hali sportowej, która podobnie jako obiekt w Kończewie będzie połączona z obecnym budynkiem szkoły.

SZKOŁA PODSTAWOWA W SYCEWICACH

Czteroklasowa szkoła w Sycewicach zaczęła funkcjonować 1 września 1946 roku⁴⁶⁷, bowiem w sierpniu tego roku przyjechała do Sycewic nauczycielka Janina Wojtun, która zorganizowała placówkę razem z sołtysem Marianem Wołoczko. Inauguracja roku szkolnego 1949-1950 odbywała się jeszcze w starym budynku, ale już w październiku 1949 roku uczniów przeniesiono do nowo wyremontowanej szkoły. W 1950 roku nastąpiła trzymiesięczna przerwa w nauczaniu z powodu braku nauczyciela – Janinę Wojtun przeniesiono do Deszcza w powiecie sanockim. Nową kierowniczką została Halina Łuńska.

Uczniowie i nauczyciele na tle starej szkoły w Sycewicach. Rok 1960.

W 1952 roku utworzono tu szkołę dla dzieci niemieckich, z nauczaniem w języku niemieckim. Nauczycielką w tej placówce była Dorota Minert, a obowiązki kierownika obydwu szkół objął 1 października tego samego roku Wacław Łuński, były kierownik kadr Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Słupsku⁴⁶⁸. W 1957 roku uruchomiono w Sycewicach szkołę pięcioklasową, której kierownikiem została Jadwiga Jeziorowska, a uczył w niej Eugeniusz Jopa. Od września 1958 roku kierował szkołą Bronisław Jeziorowski⁴⁶⁹.

7 maja 1978 roku w Zbiorczej Szkole Gminnej w Sycewicach miała miejsce wielka uroczystość, bowiem tego dnia drużynie harcerskiej wrę-

czono sztandar jej patrona, Janka Krasickiego. Warunki nauki w placówce polepszyły się nieco w 1980 roku, kiedy to klasy od pierwszej do czwartej otrzymały pomieszczenia w adaptowanym na szkołę budynku po byłym Klubie Rolnika. O potrzebie budowy nowej siedziby szkoły mówiono już na początku lat 70. ubiegłego wieku, ciągle jednak brakowało funduszy na podjęcie tak wielkiej inwestycji.

W 1975 roku powstał Wiejski Komitet Budowy Szkoły w Sycewicach. W jego skład, obok nauczycieli, grupy rodziców i władz gminy, weszli pracownicy Kombinatu Państwowego Gospodarstwa Rolnego, które zadeklarowało pomoc przy pracach ziemnych⁴⁷⁰. Rozpoczęto społeczną zbiórkę pieniędzy.

Pierwszą zakończoną częścią przedsięwzięcia była sala gimnastyczna. Sala była pierwszym tego typu obiektem w gminie Kobylnica. W jej uroczystym otwarciu uczestniczyli między innymi naczelnik gminy W. Wojciechowski i wicekurator ze Słupska, Edward Wawrzyniak. Wstęgę przecięła uczennica Katarzyna Rachwalska, w asyście przewodniczącego Społecznego Komitetu Budowy Szkoły, inżyniera Czesława Sławskiego, oraz inspektora oświaty w Kobylnicy, Brygidy Czerwińskiej⁴⁷¹. Na początku 1990 roku reszta inwestycji była już bardzo zaawansowana, ale prace omal nie zostały przerwane⁴⁷². Mimo problemów 19 listopada 1991 roku nową szkołę oddano do użytku. Wstęgę przecinali kurator oświaty Zygmunt Sadowski oraz uczennica Anna Sudół. W uroczystości uczestniczył wójt gminy Kobylnica Jerzy Makarow, radni, rodzice, uczniowie i obsługujący miejscową parafię salezianie. Słowa podziękowania skierowano pod adresem głównego wykonawcy, którym był zakład remontowo-budowlany w Reblinie. Szkoła otrzymała kompletne, nowe wyposażenie⁴⁷³.

Budowa trwała prawie cztery lata. Budynek do stanu surowego, jak wcześniej hala sportowa, został postawiony z funduszy zgromadzonych przez Społeczny Komitet Budowy Szkoły. Prace wykończeniowe sfinansowało województwo. Budowę finansowo wsparli także Rada Gminy w Kobylnicy oraz Ministerstwo Edukacji Narodowej. Wiele prac, szczególnie w pierwszym etapie budowy, wykonali w czynie społecznym mieszkańcy Sycewic. Nowa szkoła to czterokondygnacyjny budynek liczący dwanaście izb lekcyjnych o łącznej powierzchni 2700 metrów kwadratowych. Są w nim pracownie: fizyczna, chemiczna, biologiczna, geograficzna, informatyczna.

19 października 1996 roku obchodzono jubileusz 50-lecia szkoły. Nie zabrakło na nim byłych nauczycieli, a także pierwszych absolwentów: Genowefy Wołoczko, Tadeusza Wacha, Czesława Chwieduka. Szczególnie wzruszające były wspomnienia absolwentek Marioli Dawszewskiej i Bożeny Kacykowskiej. Zorganizowano również okolicznościową wystawę. Nie zabrakło na niej redagowanej w szkole prasy, liczba tytułów była imponująca: „Prymus”, „Nowinki Filipinki”, „Mini Brawo”, „Junior”, „Hirek”, „Spoko”. Później wydawano również „System”, „Dziewięciu wspaniałych”, „Wiadomości spod szkolnej ławki”⁴⁷⁴.

Szkoła w Sycewicach (widok współczesny).

Kolejnym świętem było nadanie szkole 23 maja 1998 roku imienia i wręczenie sztandaru. Szkoła wybrała imię Polskich Noblistów. Ojcami chrzestnymi sztandaru byli wójt Jerzy Makarow oraz przewodniczący Rady Gminy Kobylnica, Janusz Czernichowski, a poświęcił go ówczesny proboszcz z Sycewic, ks. Jan Terlikowski SDB⁴⁷⁵.

Od września 2003 roku do 31 sierpnia 2017 roku szkoła wchodziła w skład Zespołu Szkół Samorządowych w Sycewicach⁴⁷⁶ utworzonego na mocy Uchwałą Rady Gminy w Kobylnicy z 4 lutego 2003 roku. Zespół obejmował: Oddział Przedszkolny, Szkołę Podstawową imienia Polskich Noblistów oraz Gimnazjum w Sycewicach. Na podstawie zarządzenia wójta z 23 czerwca 2003 roku, 1 września 2003 roku stanowisko dyrektora Zespołu powierzono Mariuszowi Pawłowskiemu, a funkcję wicedyrektora Małgorzacie Aziukiewicz⁴⁷⁷.

W latach 1999 – 2014 obwód szkoły obejmował: miejscowości: Sycewice, Miedzno, Komorczyń, Reblinko, Reblino, Zębowo i spoza gminy Gać oraz Redęcin. Na mocy uchwały z dnia 9 kwietnia 2014 r. obwód szkoły zmniejszył się o miejscowości Gać i Redęcin.

GIMNAZJUM W SYCEWICACH

Uchwałą dotyczącą założenia Gimnazjum w Sycewicach z dniem 1 września 1999 roku Rada Gminy w Kobylnicy podjęła 25 lutego 1999 roku. Uchwałą o powołaniu na stanowisko dyrektora Mariusza Pawłowskiego podjęto 8 kwietnia 1999 roku, zaś 27 maja 1999 roku nadano placówce status gimnazjum publicznego. Placówkę umieszczono w budynku szkoły podstawowej, a do jej obwodu włączono miejscowości: Sycewice,

Bzowo, Ciechomice, Dobrzęcino, Kczewo, Komorczyń, Miedzno, Reblinko, Reblino, Rozłężka, Runowo Sławieńskie, Słonowice, Słonowiczki, Ściegnica, Wrząca, Zębowo oraz Gać i Redęcin z gminy Słupsk. Na mocy uchwały z dnia 9 kwietnia 2014 r. obwód szkoły zmniejszył się o miejscowości Gać i Redęcin.

W grudniu 1999 roku w Gimnazjum powstała pracownia komputerowo-internetowa, we wrześniu 2000 roku uczniowie zaczęli redagować dwie gazetki: „Nie z tej Ziemi” oraz „Boom”, a na początku następnego roku szkolnego włączyli się do jubileuszowego festynu 10-lecia firmy transportowej T. J. Niciejewscy, której siedziba mieściła się w Sycewicach⁴⁷⁸.

Na uwagę zasługuje urządzona w czerwcu 2002 roku wystawa zatytułowana „Sycevice – wieś i jej historia”, obrazująca przeszłość i współczesność miejscowości. Część cennych materiałów archiwalnych udostępnił dawny mieszkaniec Sycewic, Walter Nagel z Berlina. Popularnością cieszyła się również otwarta 24 stycznia 2003 roku wystawa „Mieszkańcy Sycewic z naszego regionu podczas II wojny światowej”⁴⁷⁹. Na inaugurację ekspozycji zaproszono najstarszych mieszkańców regionu, wśród których znaleźli się między innymi pisarka Stefania Rokita-Siemieńska oraz były dyrektor Szkoły Podstawowej w Sycewicach, Bronisław Jeziorowski⁴⁸⁰. W styczniu 2002 roku Gimnazjum nawiązało współpracę z Domem Dziecka w Uście⁴⁸¹.

Naukę w roku szkolnym 1999-2000 rozpoczynało 64 uczniów, w roku 2000-2001 – 67, a w roku szkolnym 2002 pierwszoklasistów było 59.

Jak wspomniano powyżej z dniem 1 września gimnazjum włączono do Zespołu Szkół Samorządowych w Sycewicach. W wyniku reformy oświatowej z dniem 31 sierpnia 2017 roku zespół oraz gimnazjum zostały zlikwidowane. Dotychczasowa 6 – letnia szkoła podstawowa została przekształcona w 8 – letnią szkołę podstawową, w której do końca roku szkolnego 2018/2019 będą funkcjonowały oddziały gimnazjalne.

W latach 2009-2010 podobnie, jak w innych szkołach dzięki finansowemu wsparciu uzyskanemu ze środków europejskich przeprowadzono gruntowne prace termomodernizacyjne m.in. wykonano docieplenie ścian i dachu wraz wymianą jego pokrycia i wykonaniem nowej elewacji, wymieniono stolarkę okienną i drzwiową, przebudowano instalację c.o. wraz z montażem pompy ciepła. Z dniem 1 września 2016 roku w szkole uruchomiono drugi oddział przedszkolny dla dzieci w wieku 3 – 4 lata. Kolejne zmiany przyniósł rok 2017, kiedy to zmodernizowano oświetlenie wewnątrz wprowadzając nowoczesne oprawy ledowe oraz zamontowano ogniwa fotowoltaiczne, służące do produkcji energii elektrycznej.

W roku 2018 przystąpiono zaś do długo oczekiwanej przebudowy boiska piłkarskiego w Sycewicach. Oficjalne otwarcie zaplanowano na jesień 2019 roku.

Przy szkole powstał i aktywie działa UKS Sparta Sycevice, którego młodzi piłkarze pod kierunkiem Ryszarda Hendryka odnoszą liczne sukcesy na arenie krajowej i międzynarodowej.

SZKOŁA PODSTAWOWA W SŁONOWICACH

Decyzję o otwarciu Szkoły Podstawowej w Słonowicach podjął Inspektorat Szkolny w Sławnie. Nauka rozpoczęła się 1 października 1948 roku. Początkowo pracował tu tylko jeden nauczyciel Jan Grzybowski. Od grudnia 1955 roku nadzór nad szkołą przejął Wydział Oświaty Powiatowej Rady Narodowej w Słupsku. W 1956 roku placówka realizowała pięcioletni program nauczania, w roku następnym już sześcioletni, zaś od września 1966 roku ośmioletni. Po likwidacji Gromadzkiej Rady Narodowej we Wrzącej w 1972 roku, Szkoła Podstawowa w Słonowicach znalazła się na terenie Gromadzkiej Rady Narodowej w Kobylnicy, a w 1973 roku, po likwidacji gromadzkich rad narodowych, dyrektor szkoły słonowickiej został przewodniczącym Gminnej Rady Narodowej w Kobylnicy⁴⁸².

Szkoła w Słonowicach.

We wrześniu 1973 roku zamknięto Szkołę Podstawową w Runowie, a dzieci ze zlikwidowanej placówki włączono do szkoły w Słonowicach. Kolejna reorganizacja słonowickiej szkoły odbyła się rok później, bowiem od września 1974 roku do Słonowic dowożono również uczniów klas od piątej do ósmej ze szkół we Wrzącej i Bzowie. Nie trwało to długo, gdyż w roku szkolnym 1979-1980 powstała szkoła zbiorcza we Wrzącej, do której dowożono ze Słonowic uczniów klas od czwartej do ósmej. We wrześniu 1990 roku dokonano nowej reorganizacji – tym razem we Wrzącej pozostawiono tylko dzieci klas od „O” do trzeciej, starsze zaś zaczęto dowozić do Słonowic.

W 1948 roku stan techniczny oraz sanitarny obiektów szkoły w Słonowicach był fatalny⁴⁸³. Nowe pokrycie dachu na budynku szkolnym położono dopiero w lipcu 1957 roku. Trzy lata później wokół boiska zasadzono krzewy, a następnie okolono je betonowym ogrodzeniem. W 1961 roku dokonano dalszych remontów, ponadto szkoła otrzymała

drugi budynek. Stare obiekty ciągle jednak nie były funkcjonalne i dostrzegano konieczność wybudowania nowej szkoły. W lutym 1967 roku inwestycję postanowiono przyspieszyć⁴⁸⁴. Powołano Społeczny Komitet Budowy Szkoły, jego przewodniczącym został kierownik Zakładu Rolnego w Dobrzęcinie, inżynier Wacław Jęchorek⁴⁸⁵. Nowy obiekt szkolny oddano do użytku w pierwszej połowie 1991 roku, nieco później dołączono halę sportową. Szkoła w Słonowicach to okazały obiekt z salą gimnastyczną wyposażoną w nowoczesny sprzęt, mieszczący także kilka pracowni przedmiotowych⁴⁸⁶.

W roku szkolnym 1996-1997, po zasięgnięciu opinii uczniów, na posiedzeniu rady pedagogicznej zaproponowano, by szkoła przyjęła imię Książąt Pomorskich. Projekt sztandaru wykonał Grzegorz Kamiński, a ufundował go Urząd Gminy w Kobylnicy⁴⁸⁷. Podczas uroczystego nadania szkole imienia sylwetki książąt na tle dziejów Słupska przedstawił profesor Zygmunt Szultka ze Słupska. W akcie nadania imienia i wręczenia sztandaru uczestniczyli gospodarze gminy na czele z wójtem Jerzym Makarowem, kurator oświaty ze Słupska Igor Mackiewicz, dyrektorzy szkół z gminy Kobylnica, miejscowy ksiądz proboszcz Feliks Samulak, komendant posterunku w Kobylnicy Eugeniusz Modrzejewski, historycy słupscy oraz przedstawiciele Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku, którzy zadeklarowali utrzymywanie stałych kontaktów ze szkołą⁴⁸⁸.

Sukcesy szkoły możliwe były dzięki zaangażowaniu nauczycieli, rodziców pod rządami kolejnych dyrektorów: Pani Anny Kamińskiej, Pana Marka Labudy, pani Jolanty Bajorskiej, Pani Ireny Jasińskiej i Pani Ewy Hejger, która pełni tę funkcję od roku szkolnego 2014/15.

W latach 2009 – 2011 przy udziale środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej i środków europejskich budynek szkoły został poddany termomodernizacji, docieplono ściany budynku głównego szkoły i dachu wraz wymianą jego pokrycia i wykonaniem nowej elewacji, wymieniono stolarkę okienną i drzwiową, przebudowano instalację c.o. wraz z montażem pompy ciepła.

W 2013 w ramach rządowego programu „Radosna Szkoła” wybudowano przy szkole plac zabaw dla najmłodszych dzieci. Dnia 1 września 2016 roku, podobnie jak w Kwakowie i Sycewicach, w szkole uruchomiono II oddział przedszkolny, do którego uczęszczają dzieci w wieku 3 i 4 lat. W roku 2017 dokonano przebudowy pomieszczeń przeznaczonych dla najmłodszych dzieci z oddziałów przedszkolnych, przystosowując do ich potrzeb szatnię i toalety oraz zamontowano ogniwa fotowoltaiczne, służące do produkcji energii elektrycznej. W roku 2018 przystąpiono do prac termomodernizacyjnych budynku sali gimnastycznej.

SZKOŁY ZLIKWIDOWANE

W 1972 roku na terenie gminy czynnych było 23 szkół podstawowych: w Kobylnicy, Bolesławicach, Bzowie, Kończewie, Kruszynie, Kule-

szewie, Kwakowie, Komorczynie, Lubuniu, Luleminie, Łosinie, Płaszewie, Reblinie, Runowie, Słonowicach, Sycewicach, Widzinie, Ściegnicy, Wrzącej, Zagórkach, Zajączkowie, Żelkach, Żelkówku⁴⁸⁹.

W 1973 roku zlikwidowano trzy szkoły czteroklasowe: w Bolestawicach, Płaszewie i Runowie Sławieńskim. Dzieci z nich dowożono do najbliższej położonych szkół ośmioklasowych. We wrześniu 1973 roku na terenie gminy funkcjonowało 15 szkół podstawowych, w tym dziewięć ośmioklasowych i sześć czteroklasowych. Uczyło w nich 66 nauczycieli, spośród nich wyższe studia magisterskie posiadało zaledwie dwóch, pozostali mieli wykształcenie średnie pedagogiczne. W szkołach tych naukę pobierało 1436 uczniów.

Budynek dawnej szkoły podstawowej w Komorczynie (widok dzisiejszy). Fot. Andrzej Obecny.

W 1974 roku funkcjonowało tu jeszcze 11 szkół podstawowych, w tym siedem czteroklasowych, w których uczyło się około 1150 uczniów. W roku szkolnym 1974-1975 zlikwidowano placówki w Zagórkach, Ściegnicy, Kruszynie, Komorczynie i Żelkach. Dzieci z Płaszewa, Lulemina i Kruszyny, z klas od pierwszej do czwartej, dowożone były do szkoły w Kwakowie, a młodzież z klas od piątej do ósmej do Szkoły Podstawowej nr 1 w Słupsku. Natomiast młodzież z Żelkówka i Lubunia, z klas od piątej do ósmej, dojeżdżała do szkoły w Kobylnicy. Obniżono stopień nauczania do klas czwartych w szkołach: Lubuniu i Żelkówku.

W 1974 roku, w związku z programem Ministerstwa Oświaty i Wychowania, zaczęto tworzyć zbiorcze szkoły gminne zlokalizowane w siedzibach władz gminnych. Miało to podnieść i wyrównać poziom nauczania. Pełna realizacja założeń gminnej szkoły zbiorczej na terenie

gminy Kobylnica nastąpiła w roku szkolnym 1976-1977. Realizację rekonstrukcji szkół rozpoczęto w związku z ideą przewodnią VI Zjazdu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, który w rekonstrukcji upatrywał „zapewnienie dzieciom i młodzieży wykształcenia i wychowania na miarę potrzeb i perspektyw kraju”⁴⁹⁰.

Szkołę Podstawową w Bzowie otwarto w 1953 roku. Początkowo nauka odbywała się w jednej izbie lekcyjnej i zatrudniony był jeden nauczyciel. W miejscowości tej w maju 1956 roku istniała jeszcze szkoła z nauczaniem niemieckojęzycznym, z kierownikiem Janem Predellą⁴⁹¹. Po jej zlikwidowaniu do budynku po niej przeniesiono szkołę polską. Były tu dwie izby lekcyjne. W 1959 roku podniesiony został stopień organizacyjny szkoły z jednoklasowej do siedmioklasowej, a w 1966 do ośmioklasowej. Wtedy pracowało w niej pięciu nauczycieli⁴⁹². Do Szkoły Podstawowej w Bzowie w 1956 roku należały miejscowości: Bzowo, Kczewo, Rozłęka, Ściegnica i Żabno⁴⁹³, natomiast w drugiej połowie lat 60. uczęszczały do niej również dzieci ze szkół jednoklasowych, między innymi z Tychowa i Komorczyna⁴⁹⁴.

Jako kierownika tej szkoły w 1956 roku wymieniana się Leokadię Bogańską⁴⁹⁵, w 1957 Józefa Glicę⁴⁹⁶, w styczniu 1959 roku Mieczysława Galasa⁴⁹⁷, a w latach 1966 i 1967 Zdzisława Gmurowskiego⁴⁹⁸. W 1975 roku wymieniana się również nauczyciela Zdzisława Kądziołka. W 1977 roku w szkole zatrudniano trzech nauczycieli, mimo że było siedem etatów⁴⁹⁹. Zlikwidowano ją w 1998 roku⁵⁰⁰.

Szkołę Podstawową w Bolesławicach uruchomiono już w 1945 roku⁵⁰¹. W 1963 roku nauczycielem był w niej Jan Pańczyk⁵⁰². Zamknięto ją w 1973 roku.

Szkoła Podstawowa w Kruszynie funkcjonowała na pewno już w 1949 roku⁵⁰³. Jej kierownikiem w 1955 roku był Mieczysław Galas⁵⁰⁴. Jako nauczycielka w tej szkole wymieniana jest Helena Łukasik⁵⁰⁵.

Kierownikiem Szkoły Podstawowej w Lubuniu w drugiej połowie lat 50., do maja 1959 roku, był Mieczysław Galas⁵⁰⁶, a po nim Antoni Rogiński⁵⁰⁷.

Do czteroklasowej szkoły w Kuleszewie w 1962 roku uczęszczały dzieci z Kuleszewa i Giełdonia⁵⁰⁸. W 1967 roku jej kierownikiem była Joanna Kocięcka⁵⁰⁹, a zlikwidowano szkołę w 1999 roku, gdy tworzone gimnazja⁵¹⁰.

Szkołą Podstawową w Ściegnicy w latach 1959-1967 kierował Stanisław Drozd⁵¹¹. W 1962 roku uczyły się w niej klasy od pierwszej do czwartej⁵¹².

Szkoła Podstawowa w Reblinie powstała około 1956 roku; budynek został wyremontowany przez mieszkańców sposobem gospodarczym⁵¹³.

Kierownikiem Szkoły Podstawowej w Widzinie był Alfred Chruśliński⁵¹⁴.

Jednoklasowa Szkoła Podstawowa w Zagórkach w drugiej połowie lat 60. minionego wieku skupiała dzieci z Zagórek i Zbyszewa, posiadała jedną izbę lekcyjną⁵¹⁵.

Szkoły Podstawowe w Zajączkowie i Żelkach⁵¹⁶ wymieniane są w roku 1959, natomiast Szkoła Podstawowa w ŻelkóWKu⁵¹⁷ wcześniej, bo w roku 1949. Dyrektorem szkoły w ŻelkóWKu był Tadeusz Ludwicki⁵¹⁸.

Czteroklasową Szkołę Podstawową we Wrzącej Inspektorat Szkolny w Sławnie uruchomił w grudniu 1948 roku⁵¹⁹. Po otwarciu szkoły pracował w niej jeden nauczyciel Jan Jamróz i uczęszczało do niej 25 uczniów. Podstawowy sprzęt: osiem starych czteroosobowych ławek i tablicę przywieziono z nieczynnej wówczas szkoły w Ścięgnicy⁵²⁰.

W roku szkolnym 1949-1950 szkoła we Wrzącej była placówką oświatową sześcioklasową, a już w roku szkolnym 1957-1958 funkcjonowała jako siedmioklasowa. Decyzją Wydziału Oświaty Powiatowej Rady Narodowej w Słupsku w listopadzie 1956 roku otwarto tu również siedmioklasową Szkołę Podstawową dla pracujących. Kierownik Tadeusz Tybuszewski planował rozbudowę obiektu szkolnego, jednak nie zdążył, gdyż przedwcześnie zmarł.

W 1972 roku zlikwidowano Gromadzką Radę Narodową we Wrzącej. Kierownictwo szkoły poczyniło wówczas starania o pozyskanie budynku po zlikwidowanej jednostce administracyjnej. Od roku szkolnego 1975-1976 szkoła była nie ośmio-, lecz czteroklasowa, a dzieci z klas od piątej do ósmej dowożono do oddalonej o około pięć kilometrów szkoły w Słonowicach. W roku szkolnym 1977-1978 odeszła tam również z Wrzącej klasa czwarta.

W roku szkolnym 1979-1980 do szkoły we Wrzącej ponownie powróciły klasy starsze do ósmej włącznie i placówka zaczęła funkcjonować jako szkoła zbiorcza z ogniskiem przedszkolnym. Dojeżdżali tu również uczniowie klas od czwartej do ósmej: z obwodu szkolnego Słonowice; z obwodu szkolnego Bzowo przyczepą ciągnikową⁵²¹; a ze Ścięgnicy autobusem. Z dziećmi przeszła ze Słonowic większość pedagogów uczących starsze klasy. Zrobiło się ciasno do tego stopnia, że na salę lekcyjną wykorzystano nawet jedno pomieszczenie w Wiejskim Domu Kultury. W związku z tym w roku szkolnym 1984-1985 powołano Społeczny Komitet Rozbudowy Szkoły we Wrzącej, zlecono nawet wykonanie projektu rozbudowy budynku, ale w 1991 roku uczniów klas od czwartej do ósmej drugi raz przeniesiono do nowo wybudowanej szkoły w Słonowicach.

W 1997 roku szkoła we Wrzącej przestała istnieć⁵²². Z zachowanej kroniki szkolnej wiadomo, że do szkoły we Wrzącej w roku szkolnym 1948-1949 uczęszczało 25 uczniów, 1949-1950: 62, 1951-1952: 93, 1956-1957: 120, 1957-1958: 137, 1976-1977: 28, 1979-1980: 173 i w roku szkolnym 1986-1987: 154.

Liczba absolwentów z ostatnich lat funkcjonowania szkoły przedstawiała się następująco: 1979-1980: 35, 1982-1983: 14, a 1983-1984 i 1986-1987 po 20⁵²³.

OŚWIATA PRZEDSZKOLNA

Na początku lat 50. przedszkola istniały w: Kobylnicy, Kończewie, Luleminie i Łosinie⁵²⁴. Przedszkole w Kobylnicy funkcjonowało aż do 1999 roku, w pozostałych miejscowościach pozamykano te placówki pod koniec lat 50. XX wieku z powodu niskiej frekwencji⁵²⁵. Przedszkolem w Kobylnicy kierowały: Amelia Ciechowska⁵²⁶, Helena Mazurek⁵²⁷, Anna Piątek⁵²⁸. Wychowawczynią przedszkola w Kobylnicy była Agnieszka Wyroślak⁵²⁹.

W 1973 roku w Kobylnicy czynne było jednooddziałowe przedszkole państwowe, a we Wrzącej, Reblinie, Dobrzęcinie i Kczewie funkcjonowały przedszkola państwowych gospodarstw rolnych. Poza tym w 12 szkołach rozpoczęły działalność ogniska przedszkolne, które miały za zadanie przygotowanie dzieci do nauki w klasach pierwszych⁵³⁰. W 1977 roku na terenie gminy funkcjonowały przedszkola w Kobylnicy, Kczewie, Zagórkach, Sycewicach, Reblinie oraz we Wrzącej⁵³¹. W 1989 roku funkcjonowały w gminie cztery przedszkola, które dysponowały 172 miejscami. Liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym wynosiła 159. Poza stałymi placówkami działały doraźne: w latach 70. i 80. minionego stulecia, w okresie nasilonych prac polowych koła gospodyń wiejskich otwierały tak zwane dziecińce wiejskie. Na przykład w lipcu i sierpniu 1975 roku funkcjonowały dziecińce w Kruszynie, Widzinie, Kończewie, Sierakowie i we Wrzącej⁵³².

Po likwidacji przedszkola w Kobylnicy do roku 2008 dostęp do miejsc wychowania przedszkolnego był bardzo ograniczony. Z uwagi na powyższe począwszy od 2008 roku przystąpiono do organizacji wychowania przedszkolnego opartego na przedszkolach niepublicznych, finansowanych w części z budżetu Gminy Kobylnica (informację dot. przedszkoli przedstawiono w tabeli) i na oddziałach przedszkolnych tworzonych przy szkołach podstawowych. Do końca roku szkolnego 2017/2018 przy szkołach podstawowych funkcjonowało w sumie 10 oddziałów przedszkolnych, 2 przy Szkole Podstawowej w Kwakowie, 2 przy Szkole Podstawowej w Kończewie, 2 przy Szkole Podstawowej w Słonowicach, 2 przy Szkole Podstawowej w Sycewicach oraz 2 przy Szkole Podstawowej w Kobylnicy. Równocześnie funkcjonuje 5 przedszkoli niepublicznych.

SZKOŁY ZAWODOWE, ŚREDNIE I WYŻSZE

Po zakończeniu drugiej wojny światowej rozwój oświaty rolniczej uznawano za jedną z najważniejszych dziedzin decydujących o tempie rozwoju gospodarki narodowej. W 1946 roku w skali powiatu szkolnictwem rolniczym objętych było 1126 osób, w roku 1948 – 1460, a w roku 1949 – 2138 osób. Jak stwierdzono w sprawozdaniu starosty słupskiego z 25 stycznia 1950 roku, „chodziło o wychowanie nowego człowieka, o którego walczy dzisiejszy ustrój, człowieka lepszego i szczęśliwszego w swoim życiu codziennym”⁵³³.

Lp.	Nazwa placówki	Adres placówki	Rok powstania	średnia liczba dzieci w r. szk. 2010/2011	średnia liczba dzieci w r. szk. 2011/2012	średnia liczba dzieci w r. szk. 2012/2013	średnia liczba dzieci w r. szk. 2013/2014	średnia liczba dzieci w r. szk. 2014/2015	średnia liczba dzieci w r. szk. 2015/2016	średnia liczba dzieci w r. szk. 2016/2017	średnia liczba dzieci w r. szk. 2017/2018
1.	Niepubliczny Dom Przedszkolaka „Pluszowy Zakątek”	Kobylnica, Kwakowo	2008	45	67	79	93	65	60	71	60
2.	Anglojęzyczne Niepubliczne Przedszkole „KREDKA”	Kobylnica	2011	---	11	20	30	28	26	31	31
3.	Magiczna Tęcza Centrum Małucha	Kobylnica	2012	---	---	15	15	wykreślony	---	---	---
4.	Przedszkole Niepubliczne „Mali Odkrywcy”	Sycewice	2012	---	---	11	17	14	10	5	2
5.	Słonecznikowe Przedszkole	Sycewice	2012	---	---	22	22	15	13	14	wykreślony
6.	Słonecznikowe Przedszkole	Kobylnica	2013	---	---	---	29	40	40	40	40
7.	Niepubliczne Przedszkole „Frano”	Bolesławice	2015	---	---	---	---	4	17	47	55
Razem:				45	78	147	206	162	166	208	188

Pierwszą szkołą rolniczą w gminie było Gimnazjum Rolnicze w Kobylnicy. Powstało z inicjatywy radnego Jana Szczęsnego, zgłoszonej 22 listopada 1945 roku i jednogłośnie popartej przez Gminną Radę Narodową⁵³⁴. Funkcjonowało w latach 1946-1950, w 1950 w szkole tej pracowało dwoje nauczycieli⁵³⁵. Dyrektorem był Jan Szczesny, mieściła się przy ulicy Głównej 3, natomiast internat znajdował się przy ulicy Kolejowej. Dyrektor był człowiekiem niezwykle energicznym, inicjował wiele przedsięwzięć. Matematyki w tej szkole uczył Paweł Szykowski, a nauczycielem zawodu był Jan Mołdoch. Teren do praktycznej nauki zawodu znajdował się w Kobylnicy⁵³⁶ i w Widzinie⁵³⁷.

W 1974 roku na terenie gminy działały dwie szkoły wieczorowe – Zasadnicze Studium Zawodowe o profilu rolniczym w ŻelkóWKu i drugiej w Sycewicach. W następnym roku szkolnym planowano otwarcie takiego samego studium w Kończewie⁵³⁸.

We wrześniu 2001 roku w budynkach Zespołu Szkół Samorządowych w Kobylnicy zaczęło funkcjonować Prywatne Zaoczne Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych. Pomysł jego otwarcia podsunęła właścicielce Aleksandrze Makowieckiej dyrektor miejscowego Gimnazjum, Gabriela Barszczewska. Życzliwie odniósł się do tej inicjatywy Zarząd Gminy Kobylnica, utworzenie placówki było bowiem zgodne z długofalową strategią rozwoju gminy. Oferowano w nim naukę w trzyletnim liceum zawodowym na podbudowie szkoły podstawowej i w dwuletnim na bazie szkoły zawodowej. Zajęcia odbywały się dwa razy w miesiącu po trzy dni. W programie nauczania znalazły się zajęcia z przedsiębiorczości; duży nacisk kładziono na tematy związane z poruszaniem się po rynku pracy, w tym związane z otwarciem własnej firmy. Liceum miało uprawnienia szkoły publicznej nadane przez Kuratorium Oświaty w Gdańsku⁵³⁹.

W latach 2008-2014 w Kobylnicy przy ul. Profesora Poznańskiego 1 (obecnie Transportowa) funkcjonowała Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny w Kobylnicy⁵⁴⁰. 1 sierpnia 2010 roku w **partnerstwie z Pomorskim Stowarzyszeniem Gmin Wiejskich** rozpoczęła realizację projektu „**Edukacja przedszkolna, diagnoza w edukacji przedszkolnej – studia podyplomowe**”. W ramach projektu oferowała udział w bezpłatnych dwusemestralnych studiach. W ostatnich latach jej działalności w Kobylnicy pozostał Punkt Konsultacyjny WSHE w Łodzi⁵⁴¹. Szkoła ta w związku z problemami finansowymi została ostatecznie zlikwidowana.

LOKALNA POLITYKA EDUKACYJNA W POWOJENNYM 70-LECIU

Ministerstwo Oświaty, mając na uwadze straty, jakie poniosła polska kultura i nauka w wyniku okupacji, dążyło do objęcia nauczaniem jak najszerzych mas młodzieży szkolnej oraz dorosłych. Do szkół trafiła

młodzież w wieku obowiązku szkolnego i tak zwana przerosła, która nie mogła ukończyć edukacji z powodu wojny⁵⁴².

Jesienią 1945 roku Kuratorium Okręgu Szkolnego Gdańskiego rozpoczęło akcję oświatowo-kulturalną wśród dorosłych. Przewidziano następujące formy systematycznego kształcenia: kursy początkowe dla analfabetów; kursy repolonizacyjne dla tych, którzy nie mogli uczęszczać do polskich szkół (przede wszystkim dla autochtonów), szkoły powszechne dla dorosłych; szkoły gimnazjalno-licealne dla dorosłych; uniwersytety powszechne, niedzielne, robotnicze i ludowe⁵⁴³. W lipcu 1948 roku Inspektorat Szkolny w Słupsku zadbał, aby każda gmina otrzymała z Wojewódzkiej Rady Narodowej specjalne formularze do ewidencji analfabetów od 14. roku życia. Gminy zobowiązano również do powołania gminnych rad do zwalczania analfabetyzmu⁵⁴⁴.

Wspólne zdjęcie uczniów, rodziców i nauczycielki Stefanii Siemińskiej-Rokity na zakończenie roku szkolnego. Komorczyn 1953 rok. Arch. Rodz. S. S-R.

Od 1 listopada 1948 roku do 31 marca 1949 roku w powiecie słupskim przeprowadzono 26 kursów dla analfabetów, którymi objęto 363 osoby. Poza tym dwa kursy repolonizacyjne dla 24 osób oraz trzy kursy dokształcające dla 83 osób⁵⁴⁵.

20 maja 1953 roku Gminna Rada Narodowa w Kobylnicy powołała Komisję do Spraw Rejestracji Analfabetów. W jej skład weszli: Antoni Czarzyn ze Związku Młodzieży Polskiej, Marian Sawicki ze Związku Samopomoc Chłopska, Helena Harcej z Ligi Kobiet Polskich oraz Franciszka Nie⁵⁴⁶. W samym tylko Widzinie zarejestrowano 19 analfabetów⁵⁴⁷. W Kobylnicy walkę z analfabetyzmem uroczyście zakończono 19 maja 1951 roku. Instruktorem od tych spraw był tu kierownik szkoły Stanisław Sawicki⁵⁴⁸.

W kronice Szkoły Podstawowej w Kobylnicy odnotowano, że od listopada 1962 roku istniał przy niej popularny Uniwersytet Powszechny.

Wykłady odbywały się dwa razy w tygodniu. Przybywało na nie po około 40 osób. Prowadzone były przez nauczycieli oraz innych specjalistów ze Słupska (lekarze, prokurator)⁵⁴⁹. Uniwersytet, kierowany przez Antoninę Buraczewską, zajmował czołowe lokaty w powiecie: w lutym 1964 roku przyznano mu drugie miejsce, pierwsze natomiast otrzymał Uniwersytet Powszechny z Bolesławic, kierowany przez Jana Pańczyka⁵⁵⁰. Uniwersytet Powszechny w Bolesławicach stał się z czasem słynny nie tylko w województwie koszalińskim, lecz nawet w Polsce⁵⁵¹. Zajęcia na tych uniwersytetach odbywały się dwa razy w tygodniu i uczestniczyło w nich około 80 słuchaczy⁵⁵².

W lutym 1964 roku w tej samej kronice wzmiankowany jest także Żeński Uniwersytet Kultury⁵⁵³, natomiast w styczniu i lutym 1975 roku Koło Gospodyń Wiejskich, w porozumieniu z Antoniną Buraczewską, zorganizowało Społeczną Szkołę Gospodarstwa Domowego⁵⁵⁴. W latach 50. wyróżniono dyrektora S. Sawickiego za organizowanie kursów doszkalających, tudzież odczytów i pogadanek⁵⁵⁵.

W pierwszych powojennych latach ogromnym problemem była baza materiałowa oraz lokalowa oświaty. Szkolne budynki wymagały remontów, brakowało dobrze wyszkolonej kadry. W dodatku nieliczni nauczyciele żyli w biedzie i „chcąc ratować życie własne i rodzin, porzucali swój zawód”. W związku z tym Urząd Wojewódzki w Gdańsku 21 sierpnia 1945 roku zarządził, że samorządy mają zapewnić nauczycielom odpowiednie mieszkania z umeblowaniem, dać im ulgi przy korzystaniu z prądu, gazu i wody oraz uwzględnić ich życiowe potrzeby przy rozdziale artykułów poza kartkami⁵⁵⁶.

Wkrótce jednak władze powiatowe w Słupsku skargi nauczycieli na warunki lokalowe skwitowały dość lakonicznie: „najważniejsze jest, abyśmy mieli skromne mieszkanie i dostatecznie ogrzane⁵⁵⁷. A już w 1949 roku ubolewano, że w szeregi nauczycielskie wszedł „może niejednokrotnie element nieodpowiedni, niezwiązany z naszą (...) rzeczywistością” i postulowano, „by przy obsadzie etatów nauczycielskich Inspektorat Szkolny w Słupsku nie tylko brał pod uwagę przygotowanie zawodowe, ale przede wszystkim przygotowanie polityczne”⁵⁵⁸.

Kolejną dużą inicjatywą ogólnopolską i gminną była tak zwana społeczna akcja budowy tysiąca szkół dla uczczenia tysiąclecia państwa polskiego. 31 stycznia 1959 roku Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kobylnicy powołało Komitet Społecznego Funduszu Budowy Szkół i Internatów. W jego skład weszli: kierownik szkoły w Kobylnicy Stanisław Sawicki (bezpartyjny); kierowniczka szkoły w Łosinie Maria Czarnuch (bezpartyjna); kierowniczka szkoły w Widzinie Aleksandra Srobała (bezpartyjna); kierowniczka szkoły w Bolesławicach Maria Łobacka (bezpartyjna); przewodniczący Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kobylnicy Wincenty Tomczak (PZPR); prezes koła ZSL w Kończewie Stanisław Krasucki; sołtys z Bolesławic Kazimierz Barszczewski (ZSL); sołtys z Łosina Józef Łuszczynski (PZPR); sołtys z Widzina Józef Lipiejko (ZSL); sołtys z Kobylnicy Antoni Wąsowicz (ZSL).

Zadaniem Komitetu było zorganizowanie w gromadzie Kobylnica społecznej akcji w oparciu o instrukcje Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu oraz Krajowego Komitetu Społecznego Funduszu Budowy Szkół z grudnia 1958 roku⁵⁵⁹. Realizacja przedsięwzięcia przebiegała jednak od początku słabo, dlatego zarządzono, aby 8 listopada 1959 roku członkowie Komitetu wraz z nauczycielami przeprowadzili masową zbiórkę pieniędzy⁵⁶⁰. W latach następnych do akcji włączono radnych⁵⁶¹. Zbiórki odbywały się również wśród uczniów, między innymi w szkole w Kobylnicy⁵⁶². Nie zakończono ich w milenijnym roku 1966, kontynuowano je nawet do końca lat 60⁵⁶³.

Od 1999 roku w gminie Kobylnica pozostało pięć szkół podstawowych: w Kobylnicy, Kończewie, Kwakowie, Słonowicach i Sycewicach oraz dwa gimnazja: w Kobylnicy i Sycewicach.

Władze gminy prowadziły stały dialog z dyrektorami szkół. Na gminie spoczął obowiązek dożywiania dzieci w szkołach. Ośrodek Pomocy Społecznej w Kobylnicy wraz z Gminną Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych przekazywały placówkom pieniądze na zakup słodkich bułek, owoców i jogurtów. Dzienna kwota dożywiania ucznia wynosiła złotówkę. Dożywianiem objęto dzieci z rodzin ubogich i patologicznych. Trafiały do nich także ubrania ze społecznych zbiórek, przeprowadzanych raz na kwartał⁵⁶⁴. Od 2002 roku gmina przyznawała dziesięć stypendiów socjalnych dla najlepszych uczniów, którzy kontynuowali naukę w szkołach średnich, a w 2004 roku po raz pierwszy przyznano stypendium naukowe dla uczniów z drugich klas gimnazjalnych⁵⁶⁵.

Liczba dzieci uczęszczających do szkoły w gminie Kobylnica wyraźnie malała na skutek spadku przyrostu naturalnego. W latach 1996-1997 i 1998-1999 sytuacja była zróżnicowana: malała liczba uczniów – w Kobylnicy o 20%, w Sycewicach o 15% i w Kwakowie o 12%, rośła natomiast w szkołach w Kończewie i Słonowicach – o 10%. Od roku szkolnego 1999-2000 uczniów we wszystkich szkołach podstawowych ubywało, a rośła ich liczba w gimnazjach: w Sycewicach o ponad 150% i w Kobylnicy 170%⁵⁶⁶.

Niż demograficzny oznaczał zmniejszanie subwencji oświatowej, zależnej od liczby uczniów, natomiast jednocześnie tylko nieznacznie malały koszty utrzymania szkół. Oświata pochłaniała ponad połowę budżetu gminy.

Od 1 lutego 2005 roku rozpoczęła działalność w Kobylnicy jednostka budżetowa pod nazwą Gminny Zespół Ekonomiczno-Administracyjno-Gospodarczy Szkół. Zespołowi powierzono prowadzenie obsługi ekonomiczno-administracyjno-gospodarczej szkół, dla których organem prowadzącym po ostatniej reformie została gmina Kobylnica. Dyrektorem Gminnego Zespołu Ekonomiczno-Administracyjno-Gospodarczego Szkół został Witold Stech.

Dnia 6 lutego 2015 roku Zespół wraz ze Strażą Gminną w Kobylnicy obchodziły uroczystość dziesięciolecia. Z tej okazji odbyła się uroczysta akademicka, na której obydwie jednostki zaprezentowały pokazy

multimedialne ze swojej działalności. Pracowników wyróżniono dyplomami uznaniowymi wręczonymi przez wójta Leszka Kulińskiego, dyrektora zespołu Witolda Stecha i komendanta Janusza Kramka. Odbłyły się również zawody w sali sportowej Zespołu Szkół Samorządowych w Kobylnicy pomiędzy Zespołem a Strażą, które zakończyło się remisem⁵⁶⁷.

W dniu 18 marca 2009 **gmina podpisała porozumienie o współpracy z Akademią Pomorską w Słupsku**. Dzięki niemu uczelnia miała efektywnie wykorzystać swój potencjał naukowo-dydaktyczny, a jednocześnie przyczynić się do rozwoju gospodarki, edukacji i kultury w gminie. Partnerzy postanowili również, że będą się wzajemnie promować. Gmina zobowiązała się do pomocy w organizowaniu praktyk studenckich w prowadzonych przez siebie szkołach, placówkach oświatowych i innych instytucjach, współdziałania w tworzeniu ośrodków o charakterze naukowo-kulturowym i udostępniania bazy dydaktycznej, jeśli uczelnia zorganizuje kierunki lub specjalności oraz kursy dokształcające wskazane przez gminę. Uczelnia zobowiązała się na przykład do wykonywania analiz i ekspertyz naukowych zgodnie z potrzebami gminy i umożliwiania nauczycielom, uczniom oraz innym osobom wskazanym przez gminę uczestniczenia w różnorodnych działaniach naukowo-dydaktycznych⁵⁶⁸.

W związku z zmianą ustawy o samorządzie gminnym GZEAGS zakończył działalność z dniem 31 grudnia 2016 r., zaś jego zadania z dniem 1 stycznia 2017 roku przejęła nowopowstała jednostka budżetowa Centrum Usług Wspólnych w Kobylnicy, którego dyrektorem została Marta Prezłata. Dużym wyzwaniem w roku 2017 było przygotowanie szkół do reformy oświatowej, która zakłada powrót do 8-letnich szkół podstawowych oraz likwidację gimnazjów. Tym samym z dniem 31 września 2017 roku zlikwidowano Zespoły Szkół Samorządowych w Kobylnicy i Sycewicach, zaś klasy gimnazjalne zostały włączone do szkół podstawowych, które współtworzyły zespoły. Ostatni uczniowie gimnazjów opuszczają ich mury z końcem roku szkolnego 2018/2019. Obecnie Szkoły Podstawowe w Kobylnicy, Sycewicach obok Szkół Podstawowych w Kończewie, Kwakowie i Słonowicach tworzą sieć szkół na terenie Gminy Kobylnica.

W latach 2011 – 2018 gmina zrealizowała ważne i kosztowne inwestycje oświatowe. W latach 2009 – 2013 przeprowadzono termomodernizację szkół w Sycewicach, Słonowicach Kwakowie, Kończewie i budynku Szkoły Podstawowej w Kobylnicy. Obiekty wyposażono w panele solarne lub pompy ciepła do przygotowania ciepłej wody użytkowej. W roku 2017 zainstalowano ogniwa fotowoltaiczne w szkołach w Kończewie, Kwakowie, Słonowicach i Sycewicach. W roku 2019 instalacja fotowoltaiczna zostanie wykonana również w szkole w Kobylnicy (gmina uzyskała dofinansowanie na ten cel ze środków europejskich w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego 2014 – 2020). W 2008 roku przy szkole w Kwakowie w ramach projektu „Moje boisko – Orlik 2012” otwarto boisko piłkarskie, zaś w 2018 oddano do użytku boisko wielofunkcyjne w Kobylnicy i przystąpiono do przebudowy boiska

piłkarskiego w Sycewicach. W latach 2011 – 2013 przy szkołach w Kwakowie, Słonowicach i Kobylnicy utworzono place zabaw.

Począwszy od 2008 roku gmina wspierała stowarzyszenia i osoby prywatne przy powoływaniu placówek przedszkolnych. Obecnie w placówkach niepublicznych jest 310 miejsc wychowania przedszkolnego, zaś w oddziałach przedszkolnych w szkołach 250.

PLACÓWKI KULTURY I FORMY ROZRYWKI

Od 1945 roku życie kulturalne gminy koncentrowało się wokół szkół. Uczniowie wystawiali przedstawienia, w Kobylnicy najpierw w szkole, później w Domu Ludowym przy ulicy Widzińskiej. Przedłużeniem przedstawień były dla dorosłych wiejskie zabawy.

W szkołach zaczęły działać również pierwsze chórki i zespołiki, a na boiskach przyszkolnych rozgrywano mecze piłkarskie.

Inną formą zbiorowej kultury były święta państwowe. Władze dokładały starań, by obchodzić je uroczyście. Urządzano pochody pierwszomajowe, akademie rocznicowe Wielkiej Rewolucji Październikowej czy tak zwanego wyzwolenia ziem zachodnich i północnych. Po oficjalnych referatach i przemówieniach występowały dzieci szkolne bądź młodzież zrzeszona w organizacjach.

BIBLIOTEKI

Pierwsze biblioteki gminne na terenie powiatu słupskiego powstały 16 stycznia 1949 roku. W tym dniu otworzono również Gminną Bibliotekę Publiczną w Kobylnicy. Mieściła się ona w budynku Urzędu Gminy przy ul. Głównej 22, zajmując dwa pokoiki o łącznej powierzchni 34 m kw. W jednym z nich urządzono wypożyczalnię książek, w drugim zaś czytelnię czasopism.

W 1953 roku przeprowadzono kapitalny remont budynku. Biblioteka otrzymała dodatkowe pomieszczenie – świetlicę dla młodzieży. Przy końcu 1954 roku w miejsce gmin powstały mniejsze jednostki zwane gromadami. Biblioteka stała się Gromadzką Biblioteką Publiczną w Kobylnicy.

15 listopada 1963 r. została przeniesiona do pokoju, w którym poprzednio urządzona była świetlica dla młodzieży. W bardzo trudnych warunkach lokalowych prowadziła swą działalność do 21 września 1964 roku. W tym czasie mieszkańcy Kobylnicy w czynie społecznym remontowali budynek przy ulicy Głównej przeznaczony na bibliotekę i Dom Kultury. Przy remoncie angażowali się: Komitet Odbudowy Domu Kultury w Kobylnicy, którego przewodniczącym był Jan Łukasik, władze Gromadzkiej Rady Narodowej reprezentowali: Wincenty Tomczak – przewodniczący GRN i sekretarz GRN Stefan Gołąb, oraz mieszkańcy Kobylnicy, szczególnie młodzież. 15 października 1964 odbyło się uroczyste otwarcie w nowym gmachu Biblioteki Gromadzkiej i Klubu „Ruch”. Biblioteka otrzymała wówczas 120 m². Podczas pierwszego remontu założono centralne ogrzewanie i urządzenia sanitarne. W czasie drugiego zrobiono nowy sufit i oświetlenie. Istnieją wzmianki, iż przez jakiś czas istniał również punkt biblioteczny dla ludności niemieckiej w Zajączkowie. W owym czasie Biblioteka w Kobylnicy była najładniej wyposażoną biblioteką w całym powiecie.

Księgozbiór Biblioteki Gminnej w końcu 1949 roku liczył ledwie 1086 woluminów. Było tak, że czytelnicy czekali na książki, bo wszystkie były wypożyczone. W 1950 roku księgozbiór liczył już 1955 woluminów, w roku 1958 – 4132 wol. W 1979 roku składał się z 8166 woluminów.

W 1963 zmodernizowano system wypożyczeń. Wprowadzono wolny dostęp do półek. Księgozbiór biblioteki był podzielony i umieszczony w dwóch pomieszczeniach; w jednym – znajdowały się książki z zakresu beletrystyki dla dorosłych, w drugim księgozbiór dla dzieci, książki popularno-naukowe oraz księgozbiór podręczny. Zawierał dużo wartościowych pozycji wydawniczych, takich jak: Wielka Encyklopedia Powszechna, słowniki, encyklopedie specjalistyczne, atlasy.

Spotkanie autorskie z panem Jerzym Henke w bibliotece w Kobylnicy. Fot. Andrzej Obecny.

Pierwszą bibliotekarką była Amelia Eryka Ciechowska. Przez 10 lat swej pracy w bibliotece rozbudziła zamiłowanie mieszkańców Kobylnicy do czytania książek. Wspomagał ją Adolf Orzech pobierający wynagrodzenie ryczałtowe. Amelia Ciechowska, chcąc rozwinąć czytelnictwo na terenie wsi, nawiązała kontakt z młodzieżą. Młodzi ludzie zaczęli się spotykać w czytelni czasopism, urządzali gry i zabawy, a później, gdy założyli Koło Przyjaciół Biblioteki, służyli pomocą bibliotekarce i pomagali jej szerzyć kulturę w środowisku wiejskim. Urządzali zabawy taneczne dla mieszkańców wsi, wyjeżdżali z występami artystycznymi do okolicznych wiosek. Spotkania z żywym słowem głoszonym przez recytatorów – amatorów z Koła Przyjaciół Biblioteki – były początkowo jedynym kontaktem mieszkańców gromadzkich wsi z literaturą. Duży wkład pracy w działalność Koła włożył między innymi Krzysztof Adamowicz, który przez długi okres czasu był jego przewodniczącym.

Aby zwiększyć aktywność wśród czytelników, bibliotekarka wraz z członkami Koła Przyjaciół Biblioteki urządzała wieczory literackie, wykonywała gazetki, wystawki książek, przeprowadzała wieczory głośnego

czytania, konkursy czytelnicze. W roku 1957 z księgozbioru biblioteki korzystało czterystu czytelników gromady Kobylnica. Wypożyczyli oni tego roku 8581 woluminów.

Następny okres działalności Biblioteki Gromadzkiej przypadł na lata pracy bibliotekarki Czesławy Żarki. Pomagał jej w pracy nowo przyjęty pracownik Waldemar Wiktorowicz. W roku 1963 zlikwidowano ryczałt, jednocześnie Czesława Żarki zwolniła się z pracy. Biblioteka została zamknięta z powodu braku pracownika. W tym czasie czytelnictwo kształtowało się podobnie jak w latach poprzednich. W roku 1963 w Bibliotece Gromadzkiej łącznie z punktami bibliotecznymi zarejestrowano 380 czytelników. Wypożyczyli oni 9825 woluminów. W bibliotece organizowane były spotkania z aktorami i pisarzami. Wykonywano wystawki książek i gazetki.

W dniu 1 sierpnia 1963 r. w Bibliotece Gromadzkiej zatrudniła się Czesława Abrycka (później Bubnowska), która pracowała aż do końca 1991 roku. Mimo trudnych warunków lokalowych, do biblioteki chętnie zaczęła przychodzić młodzież, która w niedługim czasie zapisała się do Koła Przyjaciół Biblioteki. Przewodniczącym koła został wówczas Bronisław Kulczycki – działacz partyjny i społeczny. Założył przy KPB Koło Szaradzystów. Jego członkowie zbierali się w bibliotece dwa razy w tygodniu, czasami częściej, i wspólnie rozwiązywali krzyżówki. Aktywnymi członkami Koła byli: Bronisław Kulczycki, Danuta Binkowska, Stanisław Bubnowski, Julia Kozaczuk, Irena Bubnowska. Członkowie Koła Przyjaciół Biblioteki wnieśli duży wkład pracy przy odbudowie Domu Kultury. Wywozili taczkami gruz, podawali cegły, zrobili boisko do gry w piłkę siatkową. Pomagali także bibliotekarce przewozić księgozbiór biblioteki z pomieszczenia przy ul. Głównej 22 do lokalu przy ul. Głównej 1.

W roku 1965 powstał przy bibliotece zespół muzyczny „Bałdowie”. Kierownikiem grupy wokalnie-instrumentalnej był Janusz Wiktorowicz. Pełnił on także funkcję konferansjera.

Gdy w Słupsku przybywało coraz więcej instytucji kulturalnych, młodzież, mająca dogodny dojazd do miasta, przestała aktywnie pracować w bibliotece. Bibliotekarka rozpoczęła wtedy systematyczną pracę z dziećmi. Zaczęła organizować wieczory baśni, gry i zabawy. By podtrzymać tradycję ludową, co roku przed Wielkanocą odbywało się pisanie jajek woskiem.

Inną formą współpracy z czytelnikami były spotkania z pisarzami. Gościli tu m.in. Antoliusz Jureń, Zbigniew Kiwka, Marta Aluchna-Emelianow, Gracjan Fijałkowski, Maria Krüger, Stanisława Fleszarowa, Zbigniew Zielonka, Leszek Bakula, Władysław Machejek i Zygmunt Flis. Corocznie biblioteka brała udział w konkursach czytelniczych.

Najwięcej osób zgłaszało się do konkursu „Złoty Kłos”. Biblioteka za udział w tym konkursie otrzymała nagrodę Ministra Kultury i Sztuki – radio, które czytelnikom służyło wiele lat.

Do roku 1974 Biblioteka Gromadzka sprawowała nadzór nad pięcioma punktami bibliotecznymi: w Łosinie, Widzinie, Bolesławicach,

Kończewie i Sierakowie. Ich kierownikami byli: w Łosinie Władysław Strumecki, w Kończewie Maria Piwowar, w Sierakowie Alicja Konieczna, w Bolesławicach Grażyna Zaręba, a w Widzinie Weronika Kopczyńska.

Po nowym administracyjnym podziale kraju w 1973 roku do gminy Kobylnica wcielono trzy gromady: Sycevice, Kruszynę i Wrzącą. Biblioteka powróciła do nazwy Gminna Biblioteka Publiczna w Kobylnicy. Kontrolowała i odpowiadała za pracę bibliotekarek w trzech podległych jej filiach bibliotecznych w Sycewicach, Wrzącej i Kruszyńce oraz dziewiętnastu punktach bibliotecznych. W roku 1978 filia w Sycewicach została przeniesiona do nowo wybudowanego Domu Kultury. Biblioteki w tym okresie posiadały 25971 woluminów, udostępniały 8 czasopism, zatrudniały 4 bibliotekarki na 4 całych etatach. Jedna z nich miała wykształcenie średnie bibliotekarskie, a 3 posiadały wykształcenie podstawowe. W 1979 roku Biblioteka Gminna została przeniesiona do budynku urzędu gminy.

Czytelnictwo w Bibliotece Gminnej i filiach kształtowało się następująco: w Bibliotece Gminnej w Kobylnicy w roku 1978 wypożyczono 7.478 woluminów, w Kruszyńce 7.338 woluminów, w Sycewicach 7.072 woluminy, we Wrzącej 6.072 woluminy. Łącznie bez punktów bibliotecznych wypożyczono 28.268 woluminów. W punktach bibliotecznych łącznie wypożyczono 18.709 książek. W 1978 r. w Bibliotece Gminnej było ogółem 46.977 wypożyczeń. W roku 1978 Biblioteka Gminna pod względem czytelnictwa zajmowała II miejsce w rejonie. Wypożyczono wówczas 41.917 woluminów. W porównaniu z rokiem 1977 w roku 1978 czytelnictwo wzrosło o pięć tysięcy wypożyczeń.

W latach 1980-1981 stan bibliotek był bez zmian. Istniała Biblioteka Gminna w Kobylnicy i trzy filie w Kruszyńce, Sycewicach i we Wrzącej. Działało 18 punktów bibliotecznych zlokalizowanych we wsiach Komłowo, Kwakowo, Lubuń, Kończewo, Lulemino, Płaszewo, Żelki, Żelkówko, Widzino, Łosino, Bolesławice, Sierakowo, Kończewo, Słonowice, Ściegnica, Zagórki, Runowo, Komorczyn, oraz jeden punkt sezonowy dla kolonii letniej w Ściegnicy. Siedem punktów zlokalizowano w klubach „Ruch”, a pozostałe mieściły się w prywatnych domach. W tym czasie wypożyczenia spadły z powodu wprowadzenia stanu wojennego w kraju. Biblioteki mogły być otwarte tylko do godziny 15. Bardzo często w tym okresie nie było prądu. W 1982 roku położono nacisk na upowszechnianie książek rolniczych. W 1986 roku w każdej bibliotece powstał kącik książek regionalnych.

W dniu 31 marca 1992 roku biblioteka została połączona z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Kobylnicy. Biblioteki i świetlice wiejskie podlegały bezpośrednio dyrektorowi GOK-u i działały na zasadach z nim uzgodnionych. Przez kolejnych 19 lat funkcję dyrektora biblioteki pełnił Zbigniew Podolak. W 1992 roku Czesława Bubnowska przeszła na emeryturę, a na cały etat została zatrudniona Lucyna Klatka. Kiedy w kwietniu 2010 roku przeszła na emeryturę, na jej miejsce przyszła Barbara Jęchorek z filii we Wrzącej. W tym okresie większość działań literackich

organizowana była wspólnie z GOK-iem. Organizowane były spotkania autorskie, m.in. z Ryszardem Ulickim, Wandą Chotomską, Martą Fox, wystawy, konkursy literackie, zajęcia literackie z dziećmi.

Od 1 lutego 2011 roku Biblioteka Publiczna w Kobylnicy została odłączona od struktur Gminnego Ośrodka Kultury, stając się odrębną jednostką organizacyjną o nazwie Gminna Biblioteka Publiczna w Kobylnicy. Dyrektorem została powołana przez wójta Leszka Kulińskiego 1.07.2011 roku Barbara Jęchorek. Warunki lokalowe uległy dużej zmianie. Siedzibą biblioteki stał się nowy lokal w budynku oddanym do użytku w 2011 roku. Przygotowane zostało miejsce dla dzieci, 4 stanowiska komputerowe, czytelnia. Była to jedenasta przeprowadzka w historii biblioteki. Obecnie sieć biblioteczną w gminie Kobylnica tworzą: Gminna Biblioteka Publiczna w Kobylnicy (ul. Wodna 20/4) oraz filie w Kwakowie, Sycewicach i Wrzącej.

Uroczysta gala z okazji 65-lecia Biblioteki w Kobylnicy. Fot. Jan Maziejuk.

Poprawa standardu wpłynęła znacząco na wzrost poziomu czytelnictwa w bibliotece. W 2014 roku wypożyczono ogółem 17 388 vol., a w 2017 r. było to już 24 890 vol. Nowa lokalizacja przyciągnęła również więcej osób, które zapisały się do biblioteki. W 2014 roku z kobylnickiej placówki korzystało 507 osób, a na koniec 2017 roku liczba ta wzrosła do 884 osób. Od 2014 roku instytucja realizuje program wsparcia dla rodzin wielodzietnych pn. Kobylnicka Karta Dużej Rodziny. Ponadto biblioteka realizuje program Ogólnopolska Karta Dużej Rodziny, gdzie wydawane są specjalne karty. Programy są skierowane do rodzin z co najmniej

trojgiem dzieci, a ich ideą jest udzielanie zniżek na zakupy lub usługi oferowane przez instytucje partnerskie. Dzięki realizacji projektów bibliotekę chętnie odwiedzają rodziny z dziećmi, co sprzyja zwiększeniu czytelnictwa. Z myślą o rodzinach w latach 2014- 2018 realizowane były takie inicjatywy jak: „Kreatywne soboty”, „Dyskusyjne Kluby Książki dla dzieci i dorosłych” czy „Fun-English w bibliotece”. W maju 2014 roku oddano do użytku wyremontowane pomieszczenie filii we Wrzącej, w sąsiedztwie świetlicy oraz remizy strażackiej. Placówkę wyposażono w nowy sprzęt, a utworzony specjalny kącik dla dzieci sprawił, że najmłodsi czytelnicy czują się tam znakomicie. Poprzez wdrożenie nowoczesnej karty bibliotecznej „Z biblioteką do kultury”, czytelnicy mają możliwość korzystania z pakietu zniżek na produkty czy usługi oferowane przez partnerów, m.in. kawiarnie, kino czy sklepy. Partnerem GBP w Kobylnicy jest Bałtycka Biblioteka Cyfrowa, gdzie udostępniane są cyfrowe wersje „Kuriera Sołeckiego”.

Gminna Biblioteka Publiczna w Kobylnicy działa na rzecz mieszkańców poprzez gromadzenie i udostępnianie zasobów bibliotecznych oraz działania kulturalne, edukacyjne i literackie. Organizuje spotkania autorskie (m.in.: z Michałem Ogórkiem, Barbarą Kosmowską, Martą Fox, Magdaleną Omilianowicz, Grzegorzem Kasdepke, Jackiem Fedorowiczem, Jolantą Nitkowską-Węglarz, Danielem Odiją), konkursy literackie dla dzieci i młodzieży, działania promocyjne: „Biblioteka pod chmurami”, Narodowe Czytanie, wystawy i wernisaże malarskie, spotkania literacko-edukacyjne dla dzieci. W 2018 roku biblioteka oraz jej filie udostępniają 1150 czytelnikom katalog on-line, 9 komputerów, wi-fi, 37228 woluminów, 176 filmów i audiobooków, bogaty wybór czasopism. Była pierwszą biblioteką w województwie pomorskim pracującą w programie MAK+, która rozpoczęła komputerowe udostępnienie zbiorów. Biblioteka brała udział w ciekawych projektach jak: Program Rozwoju Bibliotek, „Biblioteka miejscem spotkań wielu kultur”- integrującym różnorodną społeczność, „English Fun w bibliotece”, „Kraszewski. Komputery dla bibliotek” „Zakup nowości wydawniczych dla bibliotek”. Była partnerem projektów „Młodzież na tropach historii” i „Pomorscy osadnicy”. Lata 2016-2017 przyniosły również wzmożoną działalność wydawniczą. Ukazała się książka pt. „Czas pogardy i nadziei”, zawierająca historie 15 osób, którzy osiedlili się po wojnie na terenie gminy Kobylnica oraz „Antologia twórczości Stefanii Siemińskiej-Rokity”. Ponadto wydano zbiór poezji „Niedopowiedzenia”, będący pokłosiem organizowanych przez bibliotekę regionalnych konkursów poetyckich: „Lekkie Piórko” oraz „Biesiada Literacka z Turniejem Jednego Wiersza”. Rok 2018 przyniósł zmianę na stanowisku dyrektora biblioteki, które od 1 stycznia objęła Renata Sztabnik. Współczesna biblioteka to nie tylko wypożyczanie książek. To miejsce spotkań z ciekawymi ludźmi, realizacji własnych pasji i zainteresowań, rozwijania umiejętności i pogłębiania integracji międzypokoleniowej.

GMINNY OŚRODEK KULTURY ORAZ GMINNE CENTRUM KULTURY I PROMOCJI

Gminne Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy. Fot. Andrzej Obecny.

W poszczególnych wsiach uruchomiono kluby i biblioteki⁵⁶⁹. W Kobylnicy powołano Gminny Komitet Kultury Fizycznej i Sportu. W październiku 1961 roku staraniem GRN wyremontowano i oddano do użytku Wiejski Dom Kultury, utworzono również etat kierownika tej placówki⁵⁷⁰. W tym samym roku funkcjonował już również Dom Kultury w Kończewie⁵⁷¹. W 1964 roku uruchomiono Kluby Książki i Prasy Ruch w Kończewie, Widzinie i Kobylnicy, Istniały poza tym odrębne kluby przy państwowych gospodarstwach rolnych oraz świetlice wiejskie⁵⁷². W 1981 roku na terenie gminy były dwa zakładowe domy kultury: w Sycewicach i Kwakowie, oraz Wiejski Dom Kultury we Wrzącej⁵⁷³. Uchwałą Gminnej Rady Narodowej z 7 kwietnia 1982 roku powołano Gminno-Zakładowy Dom Kultury w Sycewicach. Działalnością placówki kierował Zbigniew Podolak, tworząc między innymi dogodne warunki funkcjonowania zespołów oraz kółek zainteresowań⁵⁷⁴. Placówkę zlikwidowano w 1992 roku.

Zbigniew Podolak został natomiast dyrektorem Gminnego Ośrodka Kultury w Kobylnicy.

Na przestrzeni lat przeprowadzono wiele inwestycji w zakresie budowy i modernizacji obiektów z przeznaczeniem na cele społeczno – kulturowe. W 1998 rozbudowano obiekt przy ulicy Głównej 1 w Kobylnicy, który przez wiele lat był siedzibą Gminnego Ośrodka Kultury w Kobylnicy i miejscem służącym integracji mieszkańców, organizacji imprez, spotkań, wydarzeń kulturalnych i społecznych. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców pozostałych miejscowości systematycznie

rozbudowywano bazę społeczno – kulturową, oddając do użytku, wybudowaną w roku 2001 przy dużym zaangażowaniu mieszkańców świetlicę z remizą w Luleminie oraz świetlicę z remizą w Sycewicach wybudowaną w roku 2006 przy udziale środków europejskich.

Starając się zapewnić miejsca integracji dla mieszkańców poszczególnych miejscowości oraz jak najlepsze warunki dla rozwoju kultury na terenie Gminy, dzięki finansowemu wsparciu uzyskanemu ze środków europejskich, przebudowano pozostałe budynki świetlic przejęte w latach 1991 – 2000 od Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa, tj. w roku 2004 w Kczewie, w roku 2005 w Widzinie, w roku 2008 w Płaszewie (które kontynuowano w latach 2009 – 2010) i we Wrzącej oraz w roku 2009 w Kruszynie i w latach 2009 -2010 w Kuleszewie, dostosowując je do pełnionych funkcji, poprzez wydzielenie nowych pomieszczeń na pracownie twórcze i komputerowe oraz zaplecze kuchenne i sanitarne, wymianę stolarki okiennej i drzwiowej, przebudowę instalacji wewnętrznych, wykonanie instalacji c.o. wraz z montażem nowych źródeł ciepła (w tym pomp ciepła) remont pomieszczeń (wykonanie nowych okładzin i malowanie), docieplenie ścian z wykonaniem nowej elewacji i docieplenie dachu wraz z wymianą pokrycia dachu oraz poprzez wykonanie nowego zagospodarowania terenu wokół świetlic.

W skład Gminnego Ośrodka Kultury w Kobylnicy wchodziły: świetlica wiejska w Kobylnicy wraz z pionem ekonomiczno-administracyjnym ośrodka, Wiejski Dom Kultury we Wrzącej, świetlice wiejskie w Widzinie, Bolesławicach, Lubuniu, Łosinie, Płaszewie, Kruszynie, Reblinie, Luleminie, Komorczynie, Kuleszewie i Kczewie. W strukturach ośrodka były również biblioteki publiczne w Kobylnicy, Kwakowie, Sycewicach i we Wrzącej.

GOK na co dzień zapraszał mieszkańców na zajęcia w sekcjach i kołach zainteresowań, na przykład z zakresu fotografii, plastyki, rzeźbiarstwa, modelarstwa, informatyki⁵⁷⁵. Stałe miejsce w kalendarzu pracy GOK w Kobylnicy znalazły między innymi koncerty (w tym takich gwiazd, jak Małgorzata Ostrowska, Bajm, Kashmir, Wilki, Budka Suflera i Leszcze), spotkania autorskie, wieczery wigilijne dla samotnych, festyny, imprezy okolicznościowe z okazji świąt państwowych, przeglądy artystyczne, dyskoteki, wystawy i ogniska. Ogromnym zainteresowaniem cieszyły się imprezy o charakterze ponadlokalnym, np. biegi na orientację, piesze i rowerowe rajdy terenowe, organizowane dzięki turystycznej pasji instruktorów, m.in. Anny Marioli Kasprzak czy Joanny Ploch. We współpracy z klubami sportowymi i lokalnymi działaczami sportowymi organizowano turnieje tenisa stołowego i rozgrywki piłkarskie. Inne większe imprezy organizowane przez GOK, to: Wojewódzki Przegląd Kabaretów Szkolnych „Humoriada”, Kobylnickie Dni Literatury, Konkurs „Wielkanoc na Pomorzu”, gminny „Czar Par”, widowiska plenerowe z udziałem mieszkańców i samorządowców pod teatralnym kierownictwem Haliny Święch. Poza tym corocznie GOK organizował dożynki gminne, angażują-

ce poszczególne sołectwa do udziału w konkursie wieńców dożynkowych i chleba, a w latach 2002, 2006 i 2010 był organizatorem „Powiatowego Święta Plonów”. W 2004 roku w gminie Kobylnica odbył się Wojewódzki Przegląd Zespołów Artystycznych Kółek Rolniczych i Kół Gospodyń Wiejskich, w którym uczestniczyło 18 zespołów.

29 grudnia 2010 roku uchwałą Rady Gminy w Kobylnicy utworzono Gminne Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy⁵⁷⁶. Na siedzibę centrum przeznaczono nowy obiekt wybudowany w latach 2010 – 2011 w Kobylnicy przy ul. Wodnej 20/4⁵⁷⁷. Do dyspozycji centrum Gmina oddała nowocześnie wyposażone pracownie twórczości plastycznej, edukacji teatralnej, zajęć muzycznych i muzyczno-ruchowych, języków obcych, logopedii, manualistyki i zajęć praktyczno-technicznych oraz pomieszczenia, w których cyklicznie realizowane są zajęcia dla wszystkich grup wiekowych – w tym dla najmłodszych⁵⁷⁸, oraz salę widowiskowo – teatralną na 220 miejsc, którą wyposażono w wysokiej klasy profesjonalny sprzęt multimedialny, nagłośnieniowy i oświetleniowy. Centrum rozpoczęło działalność w nowym obiekcie z dniem 1 lutego 2011 roku i wówczas zatrudniło 22 osoby⁵⁷⁹.

Dyrektorem centrum został Marcin Świder. W roku 2016 funkcję p.o. dyrektora objęła Izabela Jaromij. Od roku 2017 instytucją zarządza Mariusz Brokos.

Gmina również od roku 2010 dzięki pozyskaniu finansowego wsparcia ze środków europejskich kontynuowała kolejny etap rozbudowy istniejącej bazy kulturowej poprzez budowę nowych obiektów świetlic z rozbudowaną infrastrukturą rekreacyjno – sportową, w Reblinie w latach 2010 – 2012 (która zastąpiła dotychczas użytkowane stare pomieszczenia w budynku mieszkalnym wielorodzinnym), w Łosinie w latach 2011 – 2012 oraz w Lubuniu w latach 2014 – 2015 (która również zastąpiła dotychczas użytkowane stare pomieszczenia w budynku mieszkalnym), pozwalając prowadzić wszechstronną działalność zarówno dla dorosłych jak i dla dzieci i młodzieży o charakterze edukacyjnym, kulturalnym, integracyjnym, profilaktycznym, opiekuńczym oraz sportowym.

Od roku 2014 również dzięki pozyskaniu wsparcia finansowego ze środków europejskich przystąpiono do kompleksowej termomodernizacji wraz z przebudową pozostałych budynków świetlic we Wrzącej w roku 2014 (z rozbudową obiektu o nowe pomieszczenia dla świetlicy i remizy strażackiej) oraz w latach 2017 – 2018 w Sierakowie, Bolesławicach, Luleminie, Widzinie, Kruszynie oraz Kczewie, poprzez przebudowę pomieszczeń celem wydzielenia nowych pomieszczeń, niezbędnych do prowadzenia szerokiej działalności tj. na pracownie twórcze i komputerowe oraz zaplecze kuchenne i sanitarne, kotłownię wraz z kapitalnym remontem całych obiektów i ich otoczenia. Przystosowano również obiekty dla osób niepełnosprawnych. W ramach termomodernizacji wykonano docieplenie ścian wraz z wykonaniem estetycznej elewacji,

docieplenie posadzek i stropu oraz dachu wraz z wymianą jego pokrycia, wymianę stolarki okiennej i drzwiowej, przebudowę instalacji wewnętrznych, w tym instalacji c.o. wraz z wymianą i montażem nowych źródeł ciepła oraz wymianę oświetlenia na energooszczędne (LED). Podobnie jak w innych świetlicach, w roku 2018 realizowany jest również remont pomieszczeń świetlicy w ŻelkóWKu.

Celem zmniejszenia kosztów użytkowania świetlic, w roku 2017 przy udziale środków europejskich zamontowano na budynku świetlicy w Luleminie ogniwa fotowoltaiczne, służące do produkcji energii elektrycznej. W roku 2018 ogniwa zostaną również zamontowane na kolejnych budynkach świetlic w Sierakowie, Sycewicach, Widzinie, Kczewie i Kruszynie.

W strukturze Gminnego Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy funkcjonuje obecnie 15 świetlic w takich miejscowościach, jak: Bolesławice, Lubuń, Kruszyna, Sycevice, Komorczyn, ŻelkóWko, Lulemino, Kczewo, Widzino, Kuleszewo, Reblino, Łosino, Płaszewo, Wrząca i Sierakowo. W nich organizowane są zajęcia dla dzieci i młodzieży o charakterze edukacyjnym, kulturalnym, integracyjnym, profilaktycznym, opiekuńczym oraz sportowym.

Działalność jednostki prowadzona jest wielokierunkowo w oparciu o rozpoznane potrzeby kulturalne mieszkańców gminy. Gminne Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy kontynuuje działalność GOK-u poprzez organizację cyklicznych wydarzeń m.in. Babskie Gadanie, Przegląd Kabaretów Obciach, Dni Kobylnicy, Gminne Święto Plonów, Dni Seniora, a także podejmuje nowe inicjatywy np.: liczne koncerty, Kobylnicka Garażówka, Święto Latawców, Świetlicówka, Przegląd Talentów Muzycznych i inne. W 2014 roku Centrum było współorganizatorem Powiatowego Święta Plonów.

Dyrektor Marcin Świder zadbał o zamieszczanie materiałów promujących Gminę Kobylnica nie tylko w prasie gminnej, jaką był od 2001 roku „*Kurier Sołecki*”, a wcześniej ukazujący się w latach 1991-1997 „*Głos Kobylnicy*”, lecz nawiązał również współpracę z dwutygodnikiem „*Moje Miasto*”, a później „*Moje dwuMiasto*” i czasopismem społeczno-kulturalnym „*Miesięcznik*”, a przy okazji organizacji imprez kulturalnych i sportowych zabiegał o publikacje w prasie o zasięgu ogólnopolskim, regionalnym i powiatowym: „*Fakty*”, „*Samorządy Najlepsze w Polsce*”, „*Forum Pomorskie*”, „*Pomerania*”, „*Pomorska Oficyna Wydawnicza*”, „*Głos Pomorza*”, „*Zbliżenia*”, „*Przegląd Targowy*”, „*Klimaty Gminne*”.

Informacje na temat działalności Centrum zamieszczano na bieżąco w internecie na stronie www.kobylnica.pl. na utworzonej w 2011 roku zakładce Gminne Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy oraz na istniejącej również od 2011 roku odrębnej stronie internetowej BIP Gminnego Centrum Kultury i Promocji: bip.gckip.tensoft.pl.

Dziś Centrum podtrzymuje współpracę z ww. wydawnictwami, ale sięga również po nowoczesne kanały komunikacji. Gminę Kobylnica można znaleźć na Facebook'u, YouTube, Twitterze i Instagramie.

W 2016 roku uruchomiono zupełnie nową stronę internetową Gminy Kobylnica, stanowiącą nieodłączny element kontaktu z mieszkańcami i inwestorami. Strona ta jest doskonałą formą promocji i reklamy Gminy Kobylnica.

GMINNE IMPREZY KULTURALNE

Disco Hit Festival Kobylnica 2016.

Gminne Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy to miejsce spotkań dzieci, młodzieży i dorosłych, w którym wszyscy mogą realizować swoje zainteresowania. Poza całorocznymi zajęciami, w ferie zimowe i wakacje letnie organizuje półkolonie z licznymi atrakcjami i wycieczkami. Centrum jako organizator i koordynator, w porozumieniu z innymi podległymi gminie jednostkami, organizuje imprezy promujące różne środowiska w gminie i gminę na zewnątrz. Jako przykład można wymienić coroczną regionalną wystawę gołębi, podczas której gospodarzami są hodowcy z Kobylnicy. Inne stałe imprezy to m.in.: Wakacyjada taneczna i Grand Prix Polski w Tańcach Latinoamerykańskich i Standardowych, Ogólnopolski Festiwal Pieśni i Tańca, koncerty plenerowe (występowali na nich np. Maryla Rodowicz, Helena Vondrackova, Jacek Stachurski, Ira, Papa Dance, Golec uOrkiestra, Future Folk).

W ramach Dni Kobylnicy 24 czerwca 2011 roku odbył się pierwszy Disco Hit Festiwal Kobylnica 2011, w ramach którego na scenie plenerowej w Kwakowie wystąpiło 17 czołowych zespołów Disco Polo oraz gwiazdy wieczoru *Bayer Full*, *Top One* i *Boys*. Festiwal podzielony na część koncertową i konkursową, wzbogaconą o wywiady i reportaże z festiwalu, emitowała telewizja Polo TV, a od 2014 roku transmitowany jest w Telewizji Polsat oraz na kanale Disco Polo Music. Gromadzący dziesiątki tysięcy fanów przed sceną i miliony przy telewizorach festiwal

rozszławił gminę w kraju i poza jej granicami i śmiało możemy mówić, że Kobylnica to wakacyjna stolica muzyki tanecznej. Wśród znaczących wydarzeń kulturalnych zorganizowanych na terenie gminy należy wymienić: Wakacyjny Koncert Gwiazd, Piknik z Ikłą, Okaż Kulturę i Dbaj o Naturę, Europejski Rodzinny Weekend w Kobylnicy. Dyrektor Centrum podejmuje również nowe przedsięwzięcia o różnorodnym charakterze takie jak: Kobylnica na Mundialu czy Miasto-Wieś, Festiwal Nowego Folkloru, poszerzając tym samym grono odbiorców.

W imponującej sali teatralnej w Kobylnicy, wyposażonej w wysokiej klasy profesjonalny sprzęt multimedialny, nagłośnieniowy i oświetleniowy, odbywa się co roku wiele świetnych koncertów, spektakli i widowisk taneczno-kabaretowych. Wystąpili tutaj między innymi: Alicja Majewska, Halina Mlynková, Nicola Palladini, Joanna Szczepkowska, Hanna Śleszyńska, Ania Wyszkon, Piotr Gąsowski, Włodzimierz Korcz, Zbigniew Wodecki, Jacek Wójcicki, Eleni, Natalia Kukulska, Maciej Małeńczuk czy Stanisława Celińska, Bracia, Dawid Kwiatkowski, KAZIK i inni. Oferta kulturalna jest stale poszerzana.

Organizowany był tutaj Festiwal Kultur (dla przedstawicieli mniejszości narodowych i grup etnicznych z Polski i z zagranicy, wykonawców muzyki ludowej i klasycznej) oraz Biesiada z Folklorem (międzynarodowy przegląd zespołów folklorystycznych). W 2012 roku odbył się tutaj Festiwal Teatralny Multi-Culty, który za cel przyjął budowanie społeczeństwa obywatelskiego poprzez integrację młodych (10-16 lat) mieszkańców Polski, Czech, Słowacji i Węgier – poprzez cykl spektakli 20-osobowych zespołów z państw Grupy Wyszehradzkiej. Uwieńczył go „Spektakl czterech kultur”, pod auspicjami International Visegrad Fund. Projekty międzynarodowe i stała współpraca z gminami partnerskimi spowodowały, że do licznych nagród i wyróżnień dla gminy w 2013 roku dołączył Dyplom Rady Europy za działania na rzecz współpracy europejskiej, przyznawany przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy. Pięć lat później kobylnicki samorząd został wyróżniony Flagą Honorową Rady Europy za wieloletnie, szeroko zakrojone działania na płaszczyźnie budowania solidarności i współpracy europejskiej. Uroczyste przekazanie Flagi odbyło się 27 maja 2018 roku, w trakcie Dni Kobylnicy. Z rąk Roberta Biedronia, przedstawiciela Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy Flagę odebrał Wójt Gminy Kobylnica, Leszek Kuliński. Obecnie Flaga znajduje się w specjalnej gablocie, która zawisła w siedzibie Urzędu Gminy.

Zapoczątkowane kilkanaście lat temu działania zmierzające do nawiązania ścisłej współpracy z polskimi i europejskimi samorządami, zaowocowały tym, że obecnie Gmina Kobylnica może pochwalić się szerokim gronem miast i gmin partnerskich. Współpraca realizowana jest w różnych obszarach – gospodarczym, kulturowym, sportowym, społecznym, samorządowym. Grono partnerskich samorządów obejmuje cztery samorządy w Polsce, cztery na Słowacji, dwa w Finlandii, po jednym w: Szwecji, Belgii, Niemczech, Łotwie, Estonii, Czechach, Gru-

zji, Białorusi i Węgrzech. Pierwsze porozumienie o współpracy zostało podpisane 15 maja 2000 roku ze szwedzkim Östhammar.

ZESPOŁY MUZYCZNE

W regionie i poza nim zasłynęły przede wszystkim kobylnickie AleBabki oraz zespół muzyczny Raj Power, a także Orkiestra Gminnego Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy.

Żeński zespół wokalny AleBabki wcześniej znany był pod nazwą *Ruczaj*. Powstał przy Kole Gospodyń Wiejskich i po raz pierwszy wystąpił publicznie 8 marca 1974 roku podczas Międzynarodowego Dnia Kobiet. Później zaprezentował się na dożynkach w Pobłociu. Panie przygotowała dyrektor kobylnickiej szkoły Antonina Buraczewska. Na pianinie akompaniowała ówczesna nauczycielka śpiewu Grażyna Hanulak. Tego samego roku zespół zajął I miejsce na dożynkach w Człuchowie, gdzie „wręczał wieniec towarzyszowi Józefowi Pieńkowskiemu, a ten zawiózł go towarzyszowi Edwardowi Gierkowi”. W marcu 1977 roku patronat nad zespołem objęła Spółdzielnia Kółek Rolniczych w Kobylnicy.

AleBabki – Kobylnica. Źródło: kobylnica.pl.

Po wydarzeniach sierpniowych 1980 roku repertuar zespołu uległ zasadniczej transformacji. W kronice z 1985 roku już nie wymieniano pieśni rosyjskich i ukraińskich, lecz ludowo-dożynkowe, piosenki wojskowe, kolędy oraz utwory słowno-muzyczne. Później *Ruczaj* wykonywał również pieśni religijne. Na akademiach kombatanckich „Międzynarodówkę” zastąpiły „Legiony”.

Nadmiar obowiązków nie pozwalał A. Buraczewskiej na kontynuowanie prób, dlatego w październiku 1983 roku przekazała opiekę nad

zespołem koledze ze studiów o kierunku muzycznym – Kazimierzowi Herdzie ze Słupska. Jako instruktor muzyczny nie tylko ćwiczył śpiew, ale i akompaniował chórowi na akordeonie. Próby odbywały się w Ośrodku „Nowoczesna Gospodyni” mieszczącym się nad sklepem spożywczym GS „Samopomoc Chłopska” przy ulicy Głównej w Kobylnicy.

Początkowo zespół nie posiadał żadnej nazwy, ale ponieważ budynek, w którym mieściło się Koło Gospodyń Wiejskich i w którym odbywały się próby zespołu, zlokalizowany był w pobliżu przepływającej przez Kobylnicę rzeczki Kobylniczanki (wówczas Kamionki), Czesława Bubnowska (osoba wielce dla zespołu zasłużona) w 1984 roku zaproponowała nazwę Ruczaj. W pierwszych dniach 1993 roku zespół przeniósł się do pomieszczeń Gminnego Ośrodka Kultury przy ulicy Głównej 1, a zatrudniony od maja 1999 roku Zbigniew Jelonek wspierał wokalistki i Kazimierza Herdę grą na elektronicznych instrumentach klawiszowych. Od 15 kwietnia 2009 roku instruktorem wokalnym zespołu jest mgr Elżbieta Stec.

Zespół odniósł wiele sukcesów, ale największym zdobycie trzeciego miejsca na odbywającym się 22 i 24 listopada 1985 roku w Kielcach pod hasłem „Wsi, Rejonowi, Ojczyźnie” I Krajowym Przeglądzie Zespołów Artystycznych Kół Gospodyń Wiejskich. Utwory wykonywane przez zespół emitowały rozgłośnie radiowe, o osiągnięciach *Ruczaju* pisała prasa ogólnopolska, regionalna i gminna. *Ruczaj*, a potem *AleBabki* promują gminę Kobylnica, występując na przeglądach zespołów ludowych, festynach, powiatowych dniach kultury, podczas obchodów Święta Plonów, na balach seniora, wieczorach wigilijnych oraz koncertach okolicznościowych. W 2016 roku wydano promocyjną płytę muzyczną zespołu.

Zespół *Raj Power* powstał w 2008 roku przy Gminnym Ośrodku Kultury jako zespół muzyczny *Gosz*, następnie funkcjonował przy Gminnym Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy i w czerwcu 2013 roku zmienił nazwę na *El Senior*, a kolejno w 2017 roku na *Raj Power*. Pod kierownictwem Jana Goleckiego grając muzykę ludową, taneczno-rozrywkową i klasyczną, promuje Gminę Kobylnica występując na różnorodnych imprezach w regionie.

Orkiestra Gminnego Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy powstała w maju 2012 roku. W jej skład wchodzi instruktorzy GCKiP, a także muzycy Państwowej Filharmonii *Sinfonia Baltica* im. Wojciecha Kilara w Słupsku. Założycielem zespołu jest Jarosław Nyc – klawecista, saksofonista i aranżer. Repertuar orkiestry to utwory dixielandowe, dzieła muzyki klasycznej i popularnej, gatunku folk i wiele innych. Orkiestra Gminnego Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy odgrywa ważną rolę w życiu kulturalnym Gminy Kobylnica. Obecna jest na wielu wydarzeniach organizowanych na terenie gminy i wielokrotnie reprezentowała gminę na zewnątrz. Jest to jedyna orkiestra w całym powiecie słupskim funkcjonująca przy centrum kultury działającym na obszarze wiejskim. Skupia znakomitych muzyków, którzy w znaczący sposób przyczyniają się do rozpowszechniania kultury wśród lokalnej społeczności.

KOBYLNICKI SPORT I REKREACJA

W gminie jest wiele imprez sportowych i turystycznych, dużą część z nich organizuje Gminne Centrum Kultury i Promocji oraz Centrum Usług Wspólnych (wcześniej jako Gminny Ośrodek Kultury Gminny Zespół Ekonomiczno-Administracyjno-Gospodarczy Szkół). Aktywnie działają kluby sportowe, zwłaszcza te uczestniczące w rozgrywkach piłki nożnej: *Słupia* Kobylnica, *Sparta* Sycewice, *Granit* Kończewo, *Sokół* Kuleszewo. Największe osiągnięcia odnotowała *Sparta* Sycewice, która brała udział w rozgrywkach czwartej ligi⁵⁸⁰. Dodatkowo w 2018 roku na fali dużych sukcesów Uczniowskiego Klubu Sportowego „Olimpijczyk” Kwakowo z inicjatywy samych zawodników oraz ich rodziców powstał Klub Sportowy „Olimpijczyk” Kwakowo. Inicjatywa ta kontynuuje dobrą passę zawodników UKS.

Począwszy od roku 2008 w gminie Kobylnica inwestowano w boiska wielofunkcyjne. Pierwsze powstało w Kwakowie w ramach programu rządowego „Moje boisko – Orlik 2012”. Kolejne boiska powstawały dzięki finansowemu wsparciu uzyskanemu ze środków europejskich tj. w Kończewie (2011 rok), w Widzinie (2011 rok), w Łosinie (2012 rok) oraz w Kobylnicy (2018 rok).

Obiekty wielofunkcyjne wyposażone zostały w boiska z nawierzchnią tartanową, umożliwiające uprawianie różnorodnych dziedzin sportu począwszy od piłki nożnej, kończąc na piłce siatkowej, piłce ręcznej, czy koszykówce. Wszystko to pod okiem zatrudnionych tam, głównie w okresie wiosenno – letnim wyspecjalizowanych animatorów sportu. Boiska stały się też ulubionymi miejscami mieszkańców gminy do uprawiania sportu i innych form rekreacji ruchowej. Animatorzy organizują dzieciom (ale nie tylko) czas wolny poprzez planowanie gier i zabaw sportowych. Na przestrzeni lat boiska były otwierane według grafiku w godzinach popołudniowych w miejscowościach: Widzino, Łosino, Kwakowo, Kończewo. Począwszy od 2017 r. na wniosek społeczności lokalnej boisko w Widzinie zostało udostępnione dla mieszkańców również poza godzinami pracy animatorów. W roku 2018 r. podobną formę tzw. otwartych boisk zastosowano na obiektach w Kończewie i Kobylnicy.

Począwszy od 2008 roku gmina podjęła również liczne działania mające na celu poprawę stanu boisk piłkarskich. Powyższe było możliwe, z jednej strony dzięki zaangażowaniu klubów z Kuleszewa, Kończewa i Kobylnicy, z drugiej dzięki wsparciu finansowemu uzyskanemu ze środków europejskich. W latach 2009 – 2011 zmodernizowano boiska w Kończewie i Kobylnicy. Obiekt w Kuleszewie był zaś systematycznie rozbudowywany ze środków budżetu gminy. Aktualnie boisko jest w bardzo dobrej formie, zaś w planach na 2018 r. jest budowa zaplecza szatniowego. W tym też roku w ramach zadań realizowany z Kobylnickiego Budżetu Obywatelskiego na boisku piłkarskim w Kobylnicy wykonano

instalację systemu automatycznego nawadniania płyty oraz profesjonalny system nagłośnienia, pozwalający na przeprowadzenie imprez sportowych i kulturalnych.

Dodatkowo w 2018 roku Gmina przystąpiła do długo oczekiwanej modernizacji boiska piłkarskiego w Sycewicach. Wsparcie na ten cel udało się pozyskać, ze środków będących w dyspozycji Ministerstwa Sportu i Turystyki. Projekt uwzględnia wymianę nawierzchni boiska głównego, budowę oświetlenia, przygotowanie boiska treningowego o nawierzchni trawiastej, wybudowanie ogrodzenia, czy zainstalowanie urządzeń do fitness. Zakończenie prac i otwarcie zaplanowano na jesień 2019 roku.

W gminie istniały też zawsze szerokie możliwości uprawiania turystyki. Największe możliwości rozwoju ma turystyka krajoznawcza i specjalistyczna (jazda na rowerze i konna, wędrówki piesze, kajakarstwo, wędkowanie itp.), agroturystyka, wypoczynek w ciszy, z dala od skupisk ludności, w czystym środowisku.

BIEG OLIMPIJSKI I DNI OLIMPIJCZYKA

W 2002 roku odbył się I Bieg Olimpijski „Kwakowo 2002”. Kontynuowany w następnych latach, cieszył się dużym zainteresowaniem, zwłaszcza młodzieży, na przykład w VII biegu Olimpijskim „Kwakowo 2008” na starcie zameldowało się ponad 1200 uczestników⁵⁸¹.

W maju 2008 na placu apelowym Zespołu Szkół Samorządowych w Kobylnicy odbyła się wojewódzka inauguracja Dni Olimpijczyka. Wzięły w niej udział sławy polskiego sportu – olimpijczycy, politycy wła-

Wspólne zdjęcie uczestników XV Biegu Olimpijskiego w Kwakowie. Źródło: kobylnica.pl.

dze wojewódzkie, przedstawiciele samorządów lokalnych oraz młodzież szkolna. Zamysłem organizacji Dni Olimpijczyka była chęć propagowania idei olimpijskich wśród młodzieży. W podzięce za wieloletnią pomoc przy organizacji kolejnych edycji Biegu Olimpijskiego w Kwakowie oraz promocji gminy Kobylnica wójt Leszek Kuliński wręczył pamiątkowy medal Zasłużony dla Gminy Kobylnica działaczce w dziedzinie sportu i pracownicy PKOl Elżbiecie Kwiatkowskiej. Z kolei E. Kwiatkowska oraz brązowy medalista Igrzysk Olimpijskich w Moskwie, szermierz Marian Sypniewski, udekorowali za zasługi dla Polskiego Ruchu Olimpijskiego: złotym medalem – marszałka województwa pomorskiego Jana Kozłowskiego, a srebrnymi medalami – zastępcę dyrektora Departamentu Kultury i Sportu Urzędu Marszałkowskiego Macieja Kowalczyka i wójta Leszka Kulińskiego. Brązowe medale otrzymali: dyrektor Szkoły Podstawowej imienia Polskich Olimpijczyków w Kwakowie Krystyna Balcerek oraz dyrektor Gminnego Ośrodka Kultury w Kobylnicy Zbigniew Podolak.

Kajakarz Marek Łbik, dwukrotny medalista olimpijski z Seulu (1988), przekazał duplikaty swojego srebrnego medalu z igrzysk wójtowi, dyrektorowi GOK-u oraz Uczniowskiemu Klubowi Sportowemu „Olimpijczyk” w Kwakowie. W gronie gości sportowych uroczystości byli również: judoczka Aneta Szczepańska, pięściarz Jan Dydak, wioślarz Grzegorz Nowak, medalista igrzysk paraolimpijskich, siatkarz Romuald Rasiak, szermierz Lech Koziejowski i Marian Sypniewski, maratończyk Jan Huruk oraz karateka Daniel Sołtysiak⁵⁸².

W roku 2018 odbył się już XVII Bieg Olimpijski. Udział w nim wzięło ponad 800 osób (dzieci i dorosłych). W imprezie uczestniczyli również znani sportowcy m.in. Jan Huruk, Marian Sypniewski czy Marian Tałaj. Na zakończenie imprezy rozlosowano wśród uczestników biegu nagrody, w tym aż 10 rowerów górskich ufundowanych przez Wójta Gminy Kobylnica Leszka Kulińskiego.

ŚCIEŻKI ROWEROWE I PIESZE

Rok 2013 zaowocował wytyczeniem, oznaczeniem i uruchomieniem trzech tras rowerowych. Trasa żółta pod nazwą „Szlak starych młynów” o długości 37,9 km wiedzie szlakiem: Kobylnica, Widzino, Reblino, Runowo Sławieńskie, Słonowice, Słonowiczki, Wrząca, Zbyszewo, Zagórki, Kuleszewo, Lulemino, Kruszyna, Żelki, Żelkówko, Lubuń.

Trasa czerwona pod nazwą „Szlakiem zabytków sakralnych” o długości 23,8 km prowadzi szlakiem: Łosino, okolice Krępy Słupskiej (szlak zwiniętych torów), okolice Lubunia, Kwakowo, Lulemino, Kuleszewo, Kończewo, Sierakowo, Łosino. Można na tej trasie obejrzeć zabytkowe kościoły i wczesnośredniowieczne grodzisko.

Trasa zielona pod nazwą „Szlakiem troci i łososia” o długości 5,1 km wiedzie szlakiem: Łosino, brzeg rzeki Słupi, okolice starego folwarku, Łosino.

Na rowerowym szlaku w gminie Kobylnica. Źródło: kobylnica.pl.

Cieszą się one dużą popularnością wśród mieszkańców gminy i regionu, zwłaszcza, że są miejscem kilku imprez rowerowych rocznie. (m.in. Duathlon i MTB – Puchar Bałtyku, w którym w 2018 roku udział wzięło kilkaset osób). Od 2010 roku organizowane są rajdy rowerowe we współpracy ze Słupskim Stowarzyszeniem Rowerowym „Szprycha”. Łączą walory rekreacyjne i turystyczne z wiedzą na temat historii i dnia dzisiejszego Gminy Kobylnica. W roku 2018 zorganizowano cykl tematycznych rajdów „Rowerem ze Szprychą po Gminie Kobylnica” w ramach zadania publicznego „Kobylnica na rowery”. Były to rajdy: „Śladami wiosny”, „Majówka w Kobylnicy”, „Szlakiem starych młynów”, „Rocznica Powstania Warszawskiego”, „Na grzyby”. W rajdach biorą udział entuzjaści turystyki rowerowej – duzi i ci mniejsi. Rajdom towarzyszą liczne konkursy i konkurencje sprawnościowe z nagrodami, np. strzelanie.

Piechurzy mają do wyboru dwa oznakowane szlaki. Szlak żółty „Dolina Słupi” Słupsk – Bytów przebiega wzdłuż osi Parku Krajobrazowego przez malownicze lasy rozciągające się pomiędzy miejscowościami Łosinem a Lubuniem. Długość trasy wynosi 52 km, z czego 10 km w gminie Kobylnica).

Długość szlaku czarnego „Dolina Wieprzy i Studnicy” (Słupsk – Miastko) wynosi 68 km, z czego 16 km przebiega przez gminę Kobylnica. Wiedzie od drogi Łosino – Krępa przez miejscowości: Lubuń, Kwakowo, Lulemino, Zagórki, Korzybie i dalej w kierunku Miastka. Napotykamy tu liczne zabytki sakralne i osobliwości przyrodnicze.

Znawcy turystyki zdecydowali się szczególnie polecać wędrowkę czterokilometrową ścieżką przyrodniczą „Szlakiem troci i łososia” w okolicach Łosina, która powstała w ramach projektu „Ochrona ekosystemu rzeki

Słupi". Na trasie rozlokowano 10 przystanków z tablicami informacyjnymi dotyczącymi dorzecza Słupi i żyjących w nim ryb. Obejrzeć też można grodzisko wczesnośredniowieczne oraz stary park podworski w Łosinie, gdzie obok pięknych pomnikowych drzew zachował się przy skarpie rzeki Słupi grobowiec ostatniego właściciela pałacu, Maximiliana von Zitzewitza.

W wyniku energicznych działań władz gminnych w 2002 roku odbudowano, uszkodzony w czasie powodzi, drewniany most na rzece Słupi. Ścieżka przyrodnicza stała się więc dostępna także dla osób zmotoryzowanych⁵⁸³.

PAPIESKI SZLAK KAJAKOWY

Przez gminę Kobylnica przebiega również „Papieski Szlak Kajakowy”. Jego długość w gminie Kobylnica wynosi 15 km (łącznie 126 km). Nazwa wywodzi się od spływu kajakowego z 1964 roku, w którym uczestniczył Karol Wojtyła wraz z grupą krakowskiej młodzieży. Spływ miał charakter duszpasterski i trwał od 20 do 31 lipca wspomnianego roku. Na szlak Słupi wyruszyło wówczas 14 osób, płynących w 7 dwuosobowych kajakach⁵⁸⁴.

Odświeżenie kamienia upamiętniającego spływ kajakowy z udziałem Karola Wojtyły (rok 2006).

Szlak wiedzie od Gowidlina do Słupska. Na trasie rozmieszczono 10 przystani, których lokalizacja pokrywa się z prawdopodobnymi miejscami obozowania Karola Wojtyły. Na trasie rozmieszczono tablice informacyjne dla kajakarzy, a przy każdej przystani miejscowi mieszkańcy umieścili pamiątkowe kamienie poświęcone Janowi Pawłowi II.

Śladami Jana Pawła II.

W roku 2018 rozpoczęto budowę dwóch przystani kajakowych w miejscowościach Lubuń i Łosino, które miały wzbogacić bazę turystyczno – rekreacyjną Gminy Kobylnica. Przystanie zaprojektowano tak, aby były w pełni przystosowane do przyjęcia kajakarzy. Założenia projektu, to wyposażenie ich w odpowiednią bazę towarzyszącą tj. pomosty ze slipami, tablice informacyjne, miejsce do suszenia kajaków, wiaty, ławy i stoły oraz kosze na odpady. Dzięki takim inwestycjom znacząco wzrasta atrakcyjność rejonu rzeki Słupi. Oficjalne otwarcie przystani nastąpiło 1 września 2018 roku. W ramach wydarzenia zorganizowany zostanie spływ na odcinku Lubuń – Łosino. Przystanie wybudowano przy udziale środków europejskich (Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014 – 2020) w ramach przedsięwzięcia strategicznego „Pomorskie Szlaki Kajakowe”.

TRASY NORDIC WALKING

W roku 2013, 29 czerwca, w miejscowości Łosino nastąpiło uroczyste otwarcie tras nordic walking zlokalizowanych w czterech parkach: Łosinie, Lubuniu, Ściegnicy i Zagórkach. Parki te zostały utworzone w części ze środków Słowińskiej Grupy Rybackiej. Ich budowa trwała od jesieni 2012 roku do lata 2013 roku. Otwarcie parków odbyło się w obecności twórcy nordic walking Marko Kantanevy.

Trasy są dostępne dla mieszkańców gminy – dzieci, młodzieży i dorosłych na różnych dystansach: W Lubuniu – 2 trasy o długości 7 km i 8,6 km; w Ściegnicy – 5,5 km i 7 km.; w Łosinie 7,3 km i 7,5 km oraz w Zagórkach 3,5 km i 5,7 km.

Start do kolejnego spacerowania w gminie Kobylnica. Źródło: kobylnica.pl

Utworzenie tras i parków nordic walking uatrakcyjniło ofertę sportowo-rekreacyjną gminy. Corocznie na trasach tych odbywa się kilka imprez o znaczeniu lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym.

Jedną z nich jest Korona Północy Polski – impreza utrzymana w charakterze rycerskim, gdzie śmiałkowie zmagają się z niełatwą trasą w konkurencjach rajdu nordic walking oraz biegach przełajowych. Impreza ta wzbudza zainteresowanie wielu aktywnych osób, a cała jej oprawa sprawia, że towarzyszy jej niepowtarzalna atmosfera.

GMINNE IMPREZY I DZIAŁANIA SPORTOWE

Centrum Usług Wspólnych we współpracy z licznymi partnerami organizuje i koordynuje liczne cykliczne imprezy sportowe w gminie. Wśród nich należy wymienić: Międzynarodowy Turniej Piłki Nożnej FK Oldboje Słupsk, Duathlon – Puchar Bałtyku, Korona Północy Polski – Nordic Walking i biegi przełajowe, Nocny Turniej Piłki Nożnej Kwakowo (w 2019 roku X jubileuszowy), Gala Sztuk Walki im. Michała Godnicza pod patronatem Wójta Gminy Kobylnica, Kobylnicka Futsal Liga, Otwarte zawody Wędkarskie o Puchar Wójta Gminy Kobylnica, Turniej Sołectw (w ramach Dożynek Gminnych), Wędkarski Dzień Dziecka, Mikołajkowe Mistrzostwa Cheerleaders, Rajdy rowerowe, Wakacjada taneczna i wiele innych.

Na terenie Gminy Kobylnica działalność prowadzi aż 21 stowarzyszeń sportowych z siedzibą w Gminie Kobylnica (13) oraz spoza gminy (8). Stowarzyszenie te aktywnie organizują wiele wydarzeń sportowych we współpracy z Gminą Kobylnica (Stowarzyszenie Turystyki Rowerowej „Szprycha”, Stowarzyszenie Karate-Ju Jitsu-Kobudo Association „SPARTANS”, Słupskie Stowarzyszenie Tańca Towarzyskiego „Cheerleaders Maxi”).

W Gminie czynnie działają też Uczniowskie Kluby Sportowe, które mają na celu krzewienie kultury fizycznej wśród najmłodszych mieszkańców gminy. Są to: UKS „Olimpijczyk” Kwakowo – piłka nożna, tenis stołowy, sekcja golfa; UKS „PIAST-B” – siatkówka, koszykówka, piłka nożna, piłka ręczna; UKS „Orzeł” Kończewo – judo; UKS „Sparta” Sycewice – piłka nożna; „Orliki” Kończewo – piłka nożna.

W miejscowości Kobylnica aktywnie działa „Akademia Piłkarska” prowadzona przez Norberta Kazimierczaka.

Dzieci uzdolnione, również w dziedzinie sportu, mogą liczyć na wsparcie finansowe gminy w formie stypendium. Gmina otacza opieką dzieci i młodzież osiągające wybitne wyniki w sporcie w celu zapewnienia im odpowiednich warunków do rozwoju i kształtowania talentów. Aby realizować te założenia, przyjęto Lokalny program Wspierania Edukacji Uzdolnionych dzieci i Młodzieży w Gminie Kobylnica. Stypendia są przydzielane w oparciu o osiągnięte wyniki.

Program powszechnej nauki pływania w Gminie Kobylnica został uruchomiony w 2003 roku i dedykowany jest dzieciom ze szkół podstawowych. Gmina Kobylnica zapewnia dzieciom transport oraz udział w zajęciach pozalekcyjnych z nauki pływania, które odbywają się pod okiem wykwalifikowanych instruktorów. Zajęcia dofinansowane są przez Ministerstwo Sportu i Turystyki. Cele programu to upowszechnianie aktywności fizycznej, nabycie umiejętności pływania, korygowanie wad postawy, edukacja w zakresie bezpieczeństwa.

Dzieci z Gminy Kobylnica licznie biorą udział w Powiatowej Olimpiadzie Młodzieży organizowanej przez Słupski Szkolny Związek Sportowy we współpracy z Gminą Kobylnica. Dzieci w trakcie zawodów mogą wykazać się w wielu konkurencjach sportowych. W 2018 roku dzieci z Gminy Kobylnica mogły poszczycić się dużymi sukcesami osiągniętymi podczas wielomiesięcznych zmagania, m.in. I miejscem w klasyfikacji generalnej gmin, I miejsce w klasyfikacji generalnej gimnazjów – Gimnazjum w Kobylnicy, I miejsce w klasyfikacji generalnej chłopców – Gimnazjum w Kobylnicy, III miejsce w klasyfikacji generalnej dziewcząt szkół podstawowych – Szkoła Podstawowa w Kobylnicy, III miejsce w klasyfikacji generalnej chłopców szkół podstawowych – Szkoła Podstawowa w Kwakowie. Poprzedzający rok 2017 również obfitował w sukcesy: I miejsce w klasyfikacji gimnazjalnej chłopców, I miejsce w klasyfikacji gimnazjalnej dziewcząt, II miejsce w generalnej klasyfikacji szkół, II miejsce w klasyfikacji gmin.

PORZĄDEK I BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE W GMINIE KOBYLNICZA

Bezpieczeństwo w gminie zależy od sprawnego funkcjonowania odpowiedzialnych za porządek i bezpieczeństwo służb: policji (wcześniej milicji), straży pożarnej i straży gminnej.

MILICJA, ORMO I POLICJA

Po zajęciu powiatu słupskiego przez wojska radzieckie w marcu 1945 roku i podczas organizowania się polskich władz bezpieczeństwo oceniano jako niedostateczne. Milicja nie mogła go zapewnić ze względu na brak broni i amunicji, ponadto zastrzeżenie budził skład personalny organizowanych posterunków⁵⁸⁵.

Siedziba policji w Kobylnicy. Fot. Andrzej Obecny.

Pierwszymi komendantami posterunku Milicji Obywatelskiej w Kobylnicy byli prawdopodobnie Stefan Haufa (1947-1950) i Stanisław Roszczak oraz plutonowy Kazimierz Wysocki, który według akt Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku 9 czerwca 1955 roku przekazał protokolarnie posterunek swemu następcy, starszemu sierżantowi Stanisławowi Szłapakowi. Odbywało się to w obecności zastępcy komendanta, Kazimierza Załuskiego⁵⁸⁶. Komendantem posterunku był również Jan Szmajda⁵⁸⁷. Po nim bodajże Eugeniusz Fiedot, on bowiem wymieniany jest jako komendant w protokole z posiedzenia Prezydium Gromadzkiej

Rady Narodowej w Kobylnicy z 27 maja 1962 roku⁵⁸⁸. Jako następny posterunkiem kierował aż do 1971 roku – zdaniem byłych milicjantów – starszy sierżant Franciszek Koba. Po nim komendantami byli: starszy sierżant sztabowy Stanisław Antoniuk, młodszy chorąży Michał Arnold, od listopada 1987 roku młodszy chorąży Waldemar Gwiazda, a od wiosny 1988 roku młodszy chorąży Jarosław Wicher, który pozostał na tym stanowisku do 10 października 1990 roku.

Szczególną grupę wsparcia dla milicjantów stanowili do końca lat 80. XX wieku członkowie Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej. W marcu 1954 roku w Kobylnicy było 52 członków tej organizacji: 50 mężczyzn i 2 kobiety⁵⁸⁹. Czyniono wysiłki, by była ona obecna w każdej wsi, w gminie tworzone społeczne komitety ORMO⁵⁹⁰. Poza tym jeszcze w latach 60. minionego wieku były we wsiach warty nocne, a w Kobylnicy nad zachowaniem porządku czuwał etatowy stróż nocny⁵⁹¹.

W październiku 1990 roku porządku w gminie zaczęła pilnować policja. Pierwszym komendantem posterunku policji został 16 października 1990 roku aspirant sztabowy Eugeniusz Modrzejewski. Od 2002 roku kierownikiem placówki był aspirant sztabowy Adam Rybaczyk⁵⁹². W tym okresie następowały w niej zmiany organizacyjne: utworzono komisariat, później rewir dzielnicowych, a następnie znowu posterunek. Pracę komendantów wspierali oczywiście inni funkcjonariusze. Wieloletnim policjantem był między innymi sierżant Henryk Wyrzykowski⁵⁹³.

W 2004 roku obowiązki kierownika posterunku w Kobylnicy pełnił przez kilka miesięcy młodszy aspirant Krzysztof Trofimowicz, a następnie kierownikiem został aspirant sztabowy Andrzej Kowalski.

Od 1 stycznia 2007 roku posterunek w Kobylnicy wszedł w strukturę Komisariatu Policji II w Słupsku z siedzibą przy ulicy 3 Maja 1. Od 1 czerwca 2007 roku kierownikiem posterunku był aspirant Sebastian Studziński, po nim od maja 2009 roku do kwietnia 2017 roku funkcję kierownika objął aspirant sztabowy Piotr Żuliński. Obecnie od maja 2017 roku posterunkiem kieruje młodszy aspirant Maciej Stasiak.

W maju 2010 roku posterunek został przeniesiony z ul. Kolejowej do nowo powstałego obiektu przy ulicy Wodnej 20/1, wybudowanego ze środków Gminy Kobylnica.

Z okazji uroczystego otwarcia Posterunku Policji w Kobylnicy 23 lipca 2010 roku wyróżniającym się policjantom wręczono nagrody i podziękowania. W Kobylnicy odbyła się akademія z okazji święta policji. Funkcjonariuszom wręczono awanse i nominacje na kolejne stopnie w korpusach policyjnych. Przyznano też nagrody i wyróżnienia oraz przekazano policjantom do użytkowania cztery nowe radiowozy służbowe.

W okresie od listopada 2003 roku do 2015 roku w posterunku służbę pełniło 9 funkcjonariuszy, a obsługą sekretariatu zajmował się jeden pracownik cywilny. Trzech funkcjonariuszy pełniło funkcję dzielnicowych, czterech pracowało w Zespole Kryminalnym posterunku, jeden zajmował się prewencją w sprawach wykroczeń⁵⁹⁴. Dziś 7 funkcjonariuszy

szy pełni służbę w posterunku. Wśród nich jest jeden kierownik, trzech dzielnicowych, dwóch zajmuje się prewencją w sprawach wykroczeń i jeden pracuje w Zespole Kryminalnym posterunku. Obsługą sekretariatu zajmuje się jeden pracownik cywilny⁵⁹⁵.

STRAŻ GMINNA W KOBYLNICY

Straż Gminna jest samorządową formacją umundurowaną, która zgodnie z zapisem ustawowym – „spełnia służebną rolę wobec społeczności lokalnej, wykonując swe zadania z poszanowaniem godności i praw obywateli”⁵⁹⁶.

Podstawą prawną działania straży gminnej jest art. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych, zgodnie z którym do ochrony porządku publicznego na terenie gminy może być utworzona samorządowa umundurowana formacja – straż gminna⁵⁹⁷.

Siedziba Straży Gminnej w Kobylnicy. Źródło: kobylnica.pl

Na mocy Porozumienia Międzygminnego przyjętego Uchwałami z dnia 30 grudnia 2004 r. pomiędzy Gminą Kobylnica – reprezentowaną przez Wójta Gminy Leszka Kulińskiego, a Gminą Słupsk – reprezentowaną przez Wójta Gminy Mariusza Chmiela powołano straż gminną z siedzibą w Kobylnicy. Celem tych działań była realizacja zadania własnego gmin polegającego na zaspokajaniu zbiorowych potrzeb wspólnoty, dotyczących porządku publicznego na terenie sąsiadujących ze sobą gmin oraz w celu wspólnego wypełniania obowiązków wynikających z art. 7 ust. 1 pkt 14 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym⁵⁹⁸.

W późniejszym jednak okresie tj. w roku 2009 uchwałą nr XXXIV/449/2009 Rady Gminy Kobylnica z dnia 29 czerwca 2009

roku dokonano rozwiązania porozumienia międzygminnego pomiędzy Gminą Kobylnica a Gminą Słupsk w sprawie utworzenia wspólnej Straży Gminnej⁵⁹⁹. Od tego czasu każda ze straży działała jako odrębna jednostka organizacyjna.

Ponadto w ramach zmian organizacyjnych od roku 2016 Straż Gminna stała się Referatem Urzędu Gminy. Zmiana powyższa w znaczny sposób przyczyniła się do oszczędności środków finansowych związanych z funkcjonowaniem tej jednostki.

Funkcję Komendanta od pierwszych dni istnienia do roku 2015 pełnił Janusz Kramek, były naczelnik Wydziału Prewencji w Komendzie Miejskiej Policji w Słupsku. Następnie od roku 2015 do końca marca 2018 r. funkcję Komendanta pełniła Katarzyna Kalinowska (Jasiak). Aktualnie Komendantem jest Piotr Der.

W początkowym okresie działalności jednostka liczyła pięciu strażników oraz dwóch pracowników administracyjnych. W czasie kiedy Straż obsługiwała fotoradary (np. w roku 2013) zatrudnionych było 14 strażników oraz 16 pracowników administracyjnych. Na wyposażeniu posiadali 4 radiowozy oraz 6 urządzeń samorejestrujących wykroczenia drogowe. Aktualny stan kadrowy (rok 2018) Straży Gminnej w Kobylnicy to komendant i 3 strażników oraz 1 pracownik administracyjny.

Komenda mieściła się najpierw w dzierżawionej części budynku plebanii przy ulicy Głównej 65, a w latach 2007- 2010 w pomieszczeniach po byłej mleczarni, przy ulicy Profesora Poznańskiego 1. Dopiero pod koniec roku 2010 Straż Gminna w Kobylnicy przeprowadziła się do nowej, już stałej siedziby przy ulicy Wodnej 20/2.

Od drugiej połowy maja 2005 r. funkcjonariusze straży rozpoczęli działalność prewencyjną poprzez dokonywanie pomiaru prędkości pojazdów. W tym też celu zakupiony został fotoradar, który ustawiany był w miejscach największego zagrożenia ruchu drogowego.

Z początkiem 2016 r. zmienione zostały przepisy Prawa o ruchu drogowym oraz o strażach gminnych. Nowelizacja tych ustaw, pozbawiła straże gminne prawa do kontroli kierowców rejestratorami i nakładania grzywnien na tych, którzy łamią przepisy. W jednym momencie z polskich dróg zniknęło 400 gminnych fotoradarów. Po likwidacji fotoradarów kierowcy zdecydowanie przyspieszyli; jak podają statystyki zdarza się, że jeżdżą 20 km/h szybciej niż powinni, a nawet prędkość przekraczana jest dwukrotnie.

Strażnicy Straży Gminnej w swoich działaniach prowadzą szereg pogadanek i prelekcji, a także różnego rodzaju akcji profilaktycznych na rzecz mieszkańców gminy Kobylnica.

Codzienną pracę strażnicy wykonują w ramach interwencyjnego patrolu zmotoryzowanego, patrolu pieszego oraz patrolu wspólnego z policją. Ponadto straż stale współpracuje z funkcjonującymi na terenie gminy sołectwami, instytucjami, organizacjami społecznymi i użyteczności publicznej, Policją, Strażą Łowiecką, Strażą Leśną, Strażą Graniczną i innymi – między innymi w celu tworzenia wspólnych patroli, zabezpiec-

czania imprez masowych czy też współpracy w zakresie realizacji innych zadań określonych przez stosowne ustawy.

OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA

Jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych (OSP) cieszą się tradycyjnie wielkim uznaniem społecznym. Mimo to jeszcze w 1949 roku dotkliwie odczuwano brak odpowiedniej liczby przeszkolonych strażaków, którzy mogliby pełnić funkcje naczelników na terenach obecnej gminy Kobylnica. Dawał o sobie również znać brak podstawowego sprzętu pożarniczego i umundurowania⁶⁰⁰.

Na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku w protokołach Prezydium Gminnej Rady Narodowej wymieniani byli: Wacław Sobczyk, Teodor Głazszcz i Antoni Czarny – jako strażacy w randze komendantów Ochotniczej Straży Pożarnej w Kobylnicy⁶⁰¹. Z protokołów sporządzanych na sesjach Gromadzkiej Rady Narodowej w Kobylnicy z tego okresu wynika, iż istniała straż pożarna w Widzinie, Łosinie i Kobylnicy. W gromadzkim planie ochrony przeciwpożarowej z pierwszej połowy lat sześćdziesiątych jest stwierdzenie, iż są w gromadzie dwie jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej typu „KM” oraz inne jednostki w Widzinie, Kończewie i Zajączkowie, a planuje się powołać nowe jednostki w Bolesławicach i Łosinie, zwiększyć liczbę członków Ochotniczych Straży Pożarnych z 18 do 27 w miejscowościach Widzino i Kobylnica, zakupić z funduszu gromadzkiego 30 kompletów ubrań ochronnych, motopompy, syreny i węże tłoczne, a w ramach profilaktyki przeciwpożarowej usprawnić przeciwpożarowe zbiorniki wodne oraz poprawić stan zabezpieczeń przeciwpożarowych w budownictwie wiejskim⁶⁰².

Strażacy z Lulemina podczas ćwiczeń. Lata sześćdziesiąte.

W 1966 roku Ochotniczą Straż Pożarną w Łosinie rzeczywiście zorganizowano, ale nie posiadała ona żadnego sprzętu przeciwpożarowego⁶⁰³. Wiadomo, że pod koniec lat 50. i w latach 60. Prezesem OSP w Widzinie był Henryk Januszewski⁶⁰⁴, natomiast funkcję prezesa straży w Łosinie pełnił Marian Tyczyno, we władzach tamtejszej straży był również Ryszard Józwiak⁶⁰⁵.

Pożar budynku mieszkalnego przy ul. Młyńskiej w Kobylnicy (3 listopad 2011 r.).

Dla ochrony przeciwpożarowej obszarów leśnych powoływano też przeciwpożarowe zespoły wiejskie. 6 kwietnia 1965 roku przy leśnictwach Łosino, Reblino i Zębowo powołano drużyny: 29-osobową z Widzina, 26-osobową z Łosina, 22-osobową z Kończewa i 20-osobową z Bolesławic⁶⁰⁶. Jedną z form profilaktyki przeciwpożarowej było wówczas także powoływanie we wsiach tak zwanych zespołów kontrolnych, w skład których poza sołtysem, milicjantem, radnym, członkiem Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej wchodził również naczelnik Ochotniczej Straży Pożarnej lub przynajmniej strażak. Zespoły te były najpierw szkolone przez Straż Pożarną w Słupsku⁶⁰⁷.

W 1991 roku w gminie Kobylnica było 9 jednostek OSP. Pięć z nich funkcjonowało przy Państwowych Gospodarstwach Rolnych jako jednostki zakładowe. Były to jednostki w Dobrzęcinie, Kończewie, Płaszewie, Reblinie, Sycewicach i Redęcinie (Zębowo). Jednostki w Kruszynie, Lubuniu, Luleminie, Sierakowie i we Wrzącej finansował Urząd Gminy w Kobylnicy⁶⁰⁸.

Wraz z likwidacją Państwowych Gospodarstw Rolnych przestały istnieć utrzymywane przez nie zakładowe jednostki straży, a pozostały tylko gminne.

Prezesami Zarządu Gminnego Ochotniczych Straży Pożarnych byli kolejno: Jerzy Makarow (1990-1998), Jerzy Szadkowski (1998-

2001), Leszek Kuliński (od 2001). Natomiast komendantami ZOG OSP RP w Kobylnicy byli kolejno: Czesław Skóra (1992-1999), Bogdan Popiel (1999-2006), Robert Smysło (od 2006). Funkcję kapelana gminnego środowiska Strażaków Ochotników gminy Kobylnica i ich rodzin od 2011 roku pełni ksiądz Feliks Samulak.

Strażacy z gminy Kobylnica utrzymują kontakty ze strażakami z gminy Kościelisko⁶⁰⁹ oraz ze szwedzkiej gminy Osthammar⁶¹⁰.

Ratownicy w trakcie ćwiczeń.

W III kwartale 2018 roku jednostki OSP Gminy Kobylnica otrzymały nowoczesny sprzęt ratowniczy zakupiony w ramach 2 programów finansowanych z budżetu Gminy Kobylnica oraz ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach RPO WP na lata 2014-2020 na doposażenie jednostek OSP powiatu słupskiego działających w ramach KSRG, jak również ze środków Funduszu Pomocy Pożrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej (dalej: Funduszu Sprawiedliwości), którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości.

Na koniec roku 2017 stan osobowy członków OSP zrzeszonych w 6 jednostkach (Kruszyna, Lubuń, Lulemino, Sierakowo, Sycevice, Wrząca) na terenie Gminy Kobylnica przedstawiał się następująco:

- członkowie zwyczajni 191 osób, w tym 147 mężczyzn i 44 kobiety,
- członkowie wspierający 5 osób,
- członkowie honorowi 7 osób,
- liczba członków zwyczajnych OSP (w wieku 18-65 lat) mogących brać bezpośredni udział w akcjach ratowniczo-gaśniczych 91 osób,
- liczba kobietych drużyn Pożarniczych 2, w tym 18 członkiń,

- liczba Młodzieżowych Drużyn Pożarniczych 5, sekcji 7, członków 55 osób, w tym 10 dziewcząt i 45 chłopców.

Ochotnicza Straż Pożarna w Sierakowie

Powstała w 1971 roku. Jej inicjatorem i założycielem był Mieczysław Smysło, którego wsparli Henryk Wrześniak, Edmund Kawalec, Kazimierz Szkodziński, Władysław Kłak, Eugeniusz Skóra, Kazimierz Pietruszewski, Stefan Smysło i Tadeusz Drózd.

W pierwszych latach działalności na wyposażeniu znalazł się wózek ciągnikowy z motopompą i sprzętem, który przekazała Komenda Powiatowa Straży Pożarnej w Słupsku. Był on garażowany w drewnianej szopce, którą wypożyczył bezpłatnie do czasu wybudowania remizy Henryk Wrześniak. Remiza z jednym pomieszczeniem garażowym i magazynkiem została wybudowana w latach 1974-1975. Pod koniec lat 70. XX wieku strażacy w czynie społecznym wybudowali chodnik wiejski z płytek betonowych. W latach 80. remiza została rozbudowana: powstały dwa garaże i duża świetlica a w miejscu starego garażu została utworzona sala tradycji. W 2004 roku wysłużony samochód gaśniczy marki Jelcz zastąpiła prezentowana przez gminę Osthamar w Szwecji Scania⁶¹¹.

Jednostka ma na swym koncie mnóstwo sukcesów, zdobywała puchary i czołowe lokaty na zawodach sportowo-pożarniczych gminnych, powiatowych, rejonowych i wojewódzkich⁶¹². Od chwili powołania szczyty się ona zaangażowaniem w swoich ochotniczych szeregach dziewcząt. W latach 1988-1993 drużna Janina Smysło była członkiem Zarządu Głównego Związku Ochotniczych Straży Pożarnych w Warszawie. OSP w Sierakowie od 23 lutego 1995 roku jest włączona do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. Prezesi: Edmund Kawalec, Władysław Kłak, Karol Dębiak, Robert Smysło, Zdzisław Siwiec, Szymon Kłak (od 2015). Naczelnicy: Mieczysław Smysło, Stefan Smysło, Czesław Skóra, Janusz Drózd, Mariusz Kowalczyk, Sławomir Wrześniak, Krystian Tkaczyk (od 2015).

Apel strażacki przed zmodernizowaną remizą w Sierakowie.

Ochotnicza Straż Pożarna w Luleminie

Powstała w 1952 roku. Komitet założycielski na prezesa zarządu wybrał Jana Czosnyka, na funkcję naczelnika Władysława Macegoniuka, skarbnikiem został Zygmunt Tates, a sekretarzem Władysław Derda.

*Na zdjęciu członkowie,
założyciele Straży
Pożarnej w Luleminie.
Stoją od lewej:
Władysław Macegoniuk,
Władysław Derda,
Stanisław Wróbel,
Czesław Jelonek,
Stanisław Koniczuk,
Zygmunt Tates,
Józef Kolmer,
Stefan Skrzypek,
Zdzisław Macegoniuk.*

Pierwsza remiza mieściła się w starym, nieistniejącym dziś budynku przy stawie młyńskim. W 1961 roku podjęto decyzję o budowie nowej remizy. Dzięki zaangażowaniu strażaków i mieszkańców Lulemina w 1962 roku zbudowano w czynie społecznym nowy budynek z wieżą do suszenia węży. Pierwszym sprzętem gaśniczym była ręczna sikawka. W 1958 roku w nagrodę za opanowanie pożaru w Luleminie przy użyciu tejże sikawki komendant powiatowy postanowił wyposażyć jednostkę w motopompę.

Przed remizą w Luleminie.

Strażacy z jednostki oprócz gaszenia pożarów wiele pracowali społecznie. To oni wybudowali we wsi przystanek autobusowy, wspólnie z mieszkańcami Lulemina pracowali przy budowie drogi do Kruszyny (1978) oraz grodzili plac wokół świetlicy. Przez kolejne lata w miarę możliwości i postępu wymieniano kolejno sprzęt. W 1969 roku wymieniono motopompę na PO 3, w 1984 na PO 5. Pierwszym pojazdem gaśniczym był wóz konny, który został zastąpiony przez samochód marki Żuk, następnie Lublin 3.

W 2002 roku OSP w Luleminie obchodziła swoje pięćdziesięciolecie. Z okazji jubileuszu jednostka otrzymała ufundowany przez Zarząd Gminy sztandar.

Rok wcześniej, przy wsparciu prezesa Zarządu Oddziału Gminnego Związku Ochotniczych Straży Pożarnych, wójta Leszka Kulińskiego, wybudowano we wsi nową remizę ze świetlicą. Funkcję prezesa od 1984 roku sprawuje Adam Tates, natomiast od 2011 roku naczelnikiem jest Tomasz Semenowicz.

Ochotnicza Straż Pożarna w Lubuniu

W 1968 roku Wojciech Puchacz, Stefan Żurawski, Witold Borowiecki, Jan Rąg postanowili założyć samodzielną jednostkę Ochotniczej Straży Pożarnej w Lubuniu. Pierwszym Prezesem został wybrany Wojciech Puchacz, a funkcję naczelnika objął Stefan Żurawski.

Drużyna młodzieżowa z Lubunia.

Prezesi: Stanisław Olech, Lech Milewicz, Eugeniusz Jaworski, Henryka Wodzińska, Andrzej Wojtaszek (od 2002).

Naczelnicy: Stefan Żurawski, Witold Borowiecki, Jan Rąg, Eugeniusz Wijata, Jerzy Żurawski, Tadeusz Jaworski, Wiesław Sawicki, Marek Olech (od 2006).

Nowa remiza strażacka w Lubuniu.

30 kwietnia 2015 roku została zakończona budowa nowego obiektu remizy.

5 maja 2015 roku jednostka wzbogaciła się o samochód gaśniczy marki Jelcz GCBA 6\32.

W roku 2018 nastąpiło wręczenie sztandaru podczas jubileuszu 50-cio lecia jednostki.

Ochotnicza Straż Pożarna w Sycewicach

Powstała w 1990 roku. Jej założycielami byli Kazimierz Kalinowski i Wiesław Franczak. Do tego okresu istniała jako Zakładowa Ochotnicza Straż Pożarna przy Państwowym Gospodarstwie Rolnym założona

*Strażacy
z Zakładowej OSP
w Sycewicach.*

w 1950 roku. W 1960 roku naczelnikiem był Julian Majchrzak⁶¹³, a w 1962 roku Antoni Kiełbasa⁶¹⁴.

*Strażacy z Sycewic
przed nową remizą.*

Pierwszym pojazdem w jednostce był Żuk, następnie Star 244. W 2005 roku został on zastąpiony przez samochód ratowniczo-gaśniczy marki Magirus.

OSP w Sycewicach od 15 marca 2000 r. jest włączona do Krajowego Systemu Ratowniczo Gaśniczego. W 2006 roku oddano do użytku nową remizę strażacką.

Prezesi: Kazimierz Kalinowski, Zdzisław Suduł, Sebastian Pustkowiak, Marcin Wejwer, Arkadiusz Knut (od 2016). Naczelnicy: Wiesław Franczak, Czesław Kłudka, Krzysztof Woźniak (od 2015).

Ochotnicza Straż Pożarna w Kruszynie

Powstała w 1952 roku. Jej inicjatorem i założycielem był Marcin Kośka, wspomogli go Leon Wontorczyk, Julian Kogutek, Gerhard Mercz, Józef Ciesielski, Stefan Prycki, Stanisław Sołowij. W 1956 roku dołączyli Leon Wontorczyk oraz Paweł Jaśkiewicz.

Pierwszym pojazdem gaśniczym w Kruszynie był wóz konny, następnie samochód marki Żuk, a od roku 2006 jest nim lekki samochód gaśniczy marki Lublin. Największe sukcesy jednostka odnosiła podczas zawodów sportowo-pożarniczych w latach 1970-1995, zarówno w grupie męskiej jak i kobiecej.

Najbardziej pamiętnym pożarem we wsi Kruszyna był pożar w gospodarstwie Józefa Jaciubka w 1960 roku. Spaliła się wówczas stodoła i obora, a także 8 sztuk bydła. Pożar przemieścił się na sąsiednie gospodarstwo, gdzie spłonęła stodoła. Dogaszanie tego pożaru trwało tydzień. Dzięki akcji ratowniczej prowadzonej m.in. przez miejscowych strażaków udało się uratować inne sąsiadujące gospodarstwa oraz większość zwierząt gospodarczych.

Prezesi: Marcin Kośka (1952-1965), Paweł Jaśkiewicz (1965-1980), Szczepan Jaciubek (1980-1985), Henryk Gusak (1985-2000), Krystyna Balcerek (2000-2015), Wojciech Jaśkiewicz (od 2015).

*Strażacy ochotnicy
z Kruszyny.*

Naczelnicy: Stefan Prycki (1952-1965), Jan Ościśławski (1965-1980), Ryszard Kępski (1980-1995), Czesław Marcinkowski (1995-2000), Jacek Łukaczyk (2000-2001), Marek Ściana (2001-2005), Wojciech Jaśkiewicz (2005-2015), Arkadiusz Wontorczyk (od 2015).

Ochotnicza Straż Pożarna we Wrzącej

Powstała w 1958 roku. Założyło ją dziewięciu mieszkańców tej wsi: Stanisław Wędzelewski, Antoni Jaworski, Henryk Żak, Wiktor Rytlewski, Leon Zagórski, Wacław Król, Mieczysław Nowak, Bolesław Chybowski oraz Edward Michalski. Pierwszym prezesem został Stanisław Wędzelewski.

Na potrzeby OSP zaadaptowana została ówczesna sala wiejska (dzisiejsza kaplica św. Floriana). W początkowym okresie działalności na wyposażeniu jednostki był wóz konny, pompa spalinowa i kilka par-

Remiza strażacka we Wrzącej. Źródło: kobylnica.pl.

cianych węży. Koni do wozu użyczał Bolesław Chybowski. W 1961 roku jednostka wzbogaciła się o samochód bojowy Star 25-GBA. W 1966 roku powołana została pierwsza kobieca drużyna pożarnicza. W 1989 roku OSP otrzymała ciężki wóz bojowy marki Jelcz GCBA 6\32. 26 sierpnia 2000 roku w Gniewinie podczas Wojewódzkich Zawodów Sportowo-Pożarniczych drużyna kobiet zajęła szóste miejsce, co należy uznać za duży sukces.

28 marca 2001 roku Ochotnicza Straż Pożarna we Wrzącej została włączona do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. 9 maja 2009 roku na boisku przy remizie strażackiej OSP Wrząca odbyła się uroczystość pięćdziesięciolecia powstania jednostki połączona z gminnymi obchodami Dnia Strażaka.

We wrześniu 2009 roku jednostka otrzymuje Forda Transita – lekki samochód pożarniczy.

W roku 2010 do strażnicy OSP przybywa TATRA 8\32 GCBA ciężki wóz bojowy z JRG 3 w Ustce.

29 października 2010 roku OSP Wrząca w plebiscycie czytelników „Głosu Pomorza” Strażak Roku 2010 zajęła 3. miejsce w kategorii Jednostka Ochotnicza OSP. 10 maja 2014 roku podczas Powiatowych Obchodów Dnia Strażaka we Wrzącej została przekazana do użytku zmodernizowana remiza.

5 maja 2015 roku zostaje przekazany przez Komendę Miejską PSP w Słupsku średni wóz bojowy Renault Midlliner M210 GBA 6/32, który zastąpił użytkowanego do tej pory Jelcza GCBA 6\32.

Prezesi: Stanisław Wędzelewski (1958 – 1973), Tadeusz Kołpa (1973-1975), Ryszard Konieczny (1982– 1987), Jan Wielgus (1987 -1992), Janusz Adamczyk (1992 – 2001), Roman Wilkos (od 2001).

Naczelnicy: Jan Książek (1973 – 1975), Roman Wilkos (1975 –2001), Janusz Puć (od 2001).

ŻYCIE SPOŁECZNE I PARTYJNE

Pierwszymi partiami politycznymi wymienionymi w dokumentach Gminnej Rady Narodowej w Łosinie były: Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL), Polska Partia Robotnicza (PPR) oraz Polska Partia Socjalistyczna (PPS)⁶¹⁵. Później pojawiły się oczywiście Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR) oraz Zjednoczone Stronnictwo Ludowe (ZSL).

PSL: PIERWSZA PARTIA POLITYCZNA W GMINIE

W pierwszych miesiącach Rzeczypospolitej Polskiej od 1952 roku Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Polskie Stronnictwo Ludowe w gminie Łosino rozwinęło się bardzo prężnie. Jego członkowie weszli do władz gminnych, a na zjeździe wojewódzkim stronnictwa w Szczecinie, który odbył się 27 października 1946 roku, Edward Szczur z Kobylnicy wszedł w skład zarządu wojewódzkiego⁶¹⁶. Rychło za swoją aktywność polityczną szykanowały go służby bezpieczeństwa zwalczające opozycję, do której zaliczano również PSL.

Członkowie i działacze Stronnictwa tracili mienie. Edwarda Szczurę i Stanisława Malca aresztowano⁶¹⁷ za nielegalne posiadanie broni, którą im podrzucono, oraz za rozpowszechnianie fałszywych wiadomości i napady rabunkowe na majątek sowiecki⁶¹⁸. Podobne zarzuty postawiono innym aresztowanym członkom PSL: Albertowi Świerkowskiemu, Edmundowi Kawalcowi, Janowi Chilewskiemu, Wacławowi Maślance, Bernardowi Ładze, Wacławowi Wronie i Włodzimierzowi Witkowskiemu⁶¹⁹. Edwarda Szczurę w 1948 roku skazano na osiem lat więzienia⁶²⁰.

W 1949 roku na bazie Polskiego Stronnictwa Ludowego i Stronnictwa Ludowego utworzono Zjednoczone Stronnictwo Ludowe, które w skali ogólnopolskiej było już partią czynnie uczestniczącą w „budowie socjalizmu”⁶²¹. Jak to wyglądało w przypadku ZSL w Kobylnicy, trudno jednoznacznie ocenić, bowiem akta Wojewódzkiego Komitetu Stronnictwa w Słupsku zostały zniszczone. Z akt archiwalnych dowiadujemy się jednak, iż na terenie Gminy Kobylnica do ZSL należał poważny odsetek mieszkańców, ale w partii tej dostrzegalne były dwa niejednolite prądy polityczne o różnym zabarwieniu ideologicznym. Część członków ZSL należała to tej partii tylko dlatego, że miała legitymację, ale zachowywała się biernie w stosunku do panującej rzeczywistości politycznej. Druga część zaś przystąpiła do ZSL z konieczności i byli to „z przekonania PSL-owcy”⁶²².

Według Teresy Szamlickiej, wieloletniej działaczki ZSL w gminie, prezesem Komitetu Gminnego w latach 1948–1979 był Edward Szczur, w latach 1979–1998 Mieczysław Włodyka, a w okresie 1998–2001 Władysław Włodyka. Następnie funkcję tę powierzono Teresie Szamlickiej. Wiceprezesami od 1994 roku byli przez wiele lat Teresa Szamlicka

i Tadeusz Włodarczyk, a od 2001 roku Tadeusz Kostrubiec i M. Sławewski, sekretarzami zaś Danuta Czaplicka i od 2001 roku Bożena Sykuła. Z Komitetu Gminnego ZSL pochodził senator kadencji 1991–1993 oraz 1993–1997 Mieczysław Włodyka, radna powiatowa w latach 1998–2002 Teresa Szamlicka oraz radni gminni: Jerzy Tates, Grażyna Hanulak i Bogdan Popiel⁶²³. W 1990 roku partia ta wróciła do wcześniejszej nazwy PSL.

Na podstawie zachowanych akt PZPR można wnioskować, iż współpraca obydwu partii nie zawsze układała się dobrze. Na przykład w latach 1961–1963 KG PZPR do konkretnej współpracy z ZSL nie dochodziło. Zaplanowane na 8 grudnia 1961 przez KG PZPR i KG ZSL spotkanie nie odbyło się, ponieważ członkowie ZSL nie przybyli na posiedzenie mimo zaproszenia. Wspólne zebranie KG odbyło się dopiero jesienią 1962 roku. Ustalono wówczas terminy zebrań POP z kołami ZSL w celu omówienia problemów rolnictwa ze szczególnym uwzględnieniem pracy Kółek Rolniczych. Takie zebranie odbyło się w Widzinie i Kobylnicy przy dobrej frekwencji członków ZSL. Natomiast na zebranie nie przybyli członkowie ZSL z Łosina, Kończewa i Sierakowa⁶²⁴.

Później współpraca obydwu ugrupowań dochodziła już do skutku, bo na liście uczestników posiedzenia KG PZPR w Kobylnicy z 15 stycznia 1964 roku znajdują się już podpisy obecnych przedstawicieli z ZSL, którymi byli: Franciszek Paikowski – Kobylnica, Marian Sawicki – ZSL Bolesławice, Aleksander Bąba – przewodniczący Kółka Rolniczego w Widzinie, Witold Lipiejko – ZSL Widzino, Stanisław Nić – ZSL Kobylnica, Edward Szczur – przewodniczący Kółka Rolniczego i ZSL Kobylnica, Kazimierz Barszczewski – ZSL i sołtys z Bolesławic, Stanisław Wist – ZSL Łosino, Wiktor Skoczylas – ZSL Kobylnica, Kazimierz Szczur – ZSL Kobylnica⁶²⁵. W maju 1964 roku KG PZPR i ZSL w Kobylnicy wspólnie uczestniczyli również w uroczystości Święta Ludowego⁶²⁶.

Z akt Archiwum Państwowego w Koszalinie dowiadujemy się, iż 24 sierpnia 1948 roku w Kobylnicy funkcjonowało koło Stronnictwa Ludowego, które 27 października tego samego roku liczyło ośmiu członków⁶²⁷.

POLSKA PARTIA ROBOTNICZA

W gminie Kobylnica funkcjonowała już na początku 1947 roku. Z protokołu Konferencji Wyborczej Komitetu Gminnego, która odbyła się 13 marca tegoż roku, możemy dowiedzieć się, że na terenie Gminy Kobylnica do nowej partii należało 78 osób, a do władz wybrani zostali: Antoni Kabaciński – I sekretarz, Władysław Dolata, Marian Chłopek, Stanisław Powroźnik i Anna Sobczyk. Wg protokołu z zebrania, które odbyło się 5 października 1947 roku, wymienione zostały cztery koła: w Bolesławicach, Kończewie, Luleminie oraz Widzinie. Z treści zachowanego protokołu z 17 kwietnia 1948 roku możemy wnioskować, iż liczba kół ani I sekretarz nie zmienili się, jako II sekretarz wymieniony został Bernard Łaga, a nie pojawił się już Władysław Dolata, zaś Marian

Chłopek, Stefan Haufa oraz Wacław Sobczyk pełnili funkcje członków egzekutywy, natomiast do gminnych władz jako członkowie komitetu należeli również: Aleksander Pińkowski, Helena Kabacińska, Stanisław Powroźnik i Tadeusz Białecki. Skład personalny władz partii na szczeblu gminnym nie uległ zmianie aż do kongresu zjednoczeniowego. Przybyło natomiast kół. Funkcje ich sekretarzy sprawowali: koła w Kobylnicy – Janina Łaga, koła w Bolesławicach oraz w Widzinie – Marian Chłopek, w kole w Kończewie – Franciszek Kubicz, a w kole w Luleminie – Tadeusz Kwiatkowski⁶²⁸. W 1947 roku liczba członków w zasadzie wzrastała, a później utrzymywała się na poziomie 104 – 105 osób.

POLSKA PARTIA SOCJALISTYCZNA

Nie udało się odnaleźć akt Polskiej Partii Socjalistycznej, ale z akt Polskiej Partii Robotniczej można dowiedzieć się, iż 24 sierpnia 1948 roku na terenie Gminy Kobylnica było 28 członków Polskiej Partii Socjalistycznej, a 28 października 1948 roku liczba ich zmalała do 15⁶²⁹. Nasuwa się zatem wniosek, iż na terenie gminy Kobylnica Polska Partia Socjalistyczna miała znacznie mniej zwolenników niż Polska Partia Robotnicza.

POLSKA ZJEDNOCZONA PARTIA ROBOTNICZA

Pierwsze zebranie wyborcze Komitetu Gminnego PZPR odbyło się 29 grudnia 1948 roku i w wyniku jawnego głosowania wybrani zostali: Antoni Kabaciński – I sekretarz KG, Bernard Łaga – II sekretarz KG, a jako członkowie Helena Kabacińska, Franciszek Kawecki, Mieczysław Pluta, Antoni Łowczyk, Janina Łaga, Stanisław Zieliński i Jan Ślewa. Następny zachowany protokół z posiedzenia Komitetu nosi datę 13 stycznia 1950 roku i umieszczono w nim zapis, iż sekretarz Komitetu Gminnego podał do wiadomości odpowiedzialnych towarzyszy, za poszczególne podstawowe organizacje partyjne oraz organizacje masowe z ramienia KG – odpowiedzialnymi zostali: za TPPR Jan Witos, za Związek Samopomocy Chłopskiej Wacław Sobczyk, za działalność ZMP Jan Dolata, a za działalność Gminnej Rady Narodowej Józef Rachański. Nadmieniono w nim także, iż sołtys z Widzina Mikołaj Szatrawski – wykazał zły stosunek do istniejącej w Widzinie spółdzielni produkcyjnej⁶³⁰.

Ze sprawozdania I sekretarza KG za okres od 13 stycznia 1949 roku do 4 marca 1950 roku wiemy, iż na terenie gminy działało siedem Podstawowych Organizacji Partyjnych (POP) i jedna grupa kandydacka. Ogólna liczba członków wynosiła 78, a ponadto było sześcioro kandydatów. Zwoływanie i odbywanie posiedzeń Komitetu dokonywane było zgodnie z planem raz w tygodniu. Oprócz tego Komitet przeprowadził dwa zebrania wszystkich członków z terenu całej gminy oraz dwa zebrania porozumiewawcze ZSL i działaczy bezpartyjnych. Odprawy sekretarzy POP odbywały się raz w miesiącu z wyjątkiem grudnia. Na posiedze-

niach Komitetu Gminnego poruszano sprawy polityczne, gospodarcze i organizacyjne. Członkowie Komitetu Gminny na swoich posiedzeniach systemem samokształceniowym uczyli się historii. Każdy członek Komitetu indywidualnie odpowiedzialny był za poszczególny odcinek pracy.

Podstawowa Organizacja Partyjna w Widzinie liczyła 16 członków, POP w Kończewie skupiała dziesięciu członków, POP w Łosinie oraz w Kuleszewie – po ośmiu członków, a do POP w Luleminie należało siedmioro członków, natomiast do grupy kandydackiej PZPR w Sierakowie należały trzy osoby.

Przy KG został przeprowadzony 1 października 1949 roku kurs szkolenia ideologicznego, w którym uczestniczyło 29 słuchaczy. Sekretarz krytycznie odniósł się do członków POP w Bolesławicach. We wszystkich POP dostrzegł jednak zupełny brak dyscypliny partyjnej oraz stwierdził, iż POP nie miały również wpływu na kształtowanie się życia gospodarczego, społecznego i politycznego, nie cieszyły się ponadto autorytetem na swoim terenie. Przyczyną tego według oceny I sekretarza było „niedocenia-
nianie kierowniczej roli Partii we wszystkich dziedzinach życia”⁶³¹.

8 lipca 1951 roku na zebraniu wyborczym KG PZPR Waław Sobczyk został wybrany jako I sekretarz. W dokumentach istnieje rozbieżność co do osoby II sekretarza, gdyż raz wymieniany jest Waław Szymczak, a innym razem Ślusarczyk. Natomiast do Komitetu weszli również: Stanisław Roszczak, Edward Kotecki, Wawrzyniec Pinkowski, Stanisław Pachnowski, Ignacy Jopkiewicz, Władysław Stawski, Jan Dolata, Józef Rachański, Wiktoria Janiszewska, Tadeusz Kwiatkowski oraz Jan Wichowski⁶³².

POP funkcjonowały wówczas w siedmiu gromadach: gromada Widzino miała 10 członków, gromady Bolesławice, Lulemino, Łosino oraz Kuleszewo po siedmioro członków, gromady Kobylnica i Kończewo liczyły po czterech członków, a Sierakowo dwóch.

W styczniu i w marcu 1953 roku w dokumentach archiwalnych jako I sekretarza KG PZPR w Kobylnicy wymieniono Stanisława Daryło⁶³³, ale już w czerwcu i w lipcu 1953 roku jako I sekretarz figurował Stanisław Duris⁶³⁴, a jako II sekretarz Jan Wichowski. Członkami KG byli zaś: Józef Pachnik, Kazimierz Barwnik, Józef Studziński, Franciszek Kubicz, Włodzimierz Pieńkowski, Antoni Kabaciński i Michał Wrona. Stan liczebny partii wynosił 54 towarzyszy, w tym 48 członków i sześćioro kandydatów⁶³⁵. Pomiędzy rokiem 1953 a 1960 członków KG PZPR w Kobylnicy nie udało się ustalić ze względu na brak akt z tego okresu.

W 1960 roku na stanowisku I sekretarza w protokołach wymienia się Jana Pańczyka⁶³⁶. 27 listopada 1960 roku jako II sekretarz występuje Emil Otręba⁶³⁷. W wyniku tajnego głosowania tego dnia w skład Komitetu Gromadzkiego weszli: Jerzy Opolski – I sekretarz, Tomczak Wincenty – II sekretarz oraz członkowie: Sergiusz Sawicki, Kazimierz Kłosowski, Stanisław Oleszczuk, Zdzisław Dąbrowski, Henryk Wyrzykowski, Józef Sadowski, Władysław Stadnik. Na delegatów do KMłP jednogłośnie wybrano: towarzyszy Sergiusza Sawickiego oraz Kazimierza Kłosowskiego.

Funkcjonowało na terenie Gromadzkiej Rady Narodowej pięć POP oraz jedna grupa kandydacka w PGR Zajączkowo. W Sierakowie i Kończewie odnotowano „białe plamy”⁶³⁸. W maju 1961 roku jako sekretarza wymieniano Jerzego Opolskiego⁶³⁹.

29 października 1961 roku do PZPR w Komitecie Gromadzkim w Kobylnicy należało członków 40 i kandydatów 5. W wyniku tajnego głosowania w skład tegoż Komitetu jako I sekretarz wszedł Stanisław Kielec z Bolesławic, II sekretarzem został Wincenty Tomczak, członkami zaś zostali: Eugeniusz Fiedot, Stanisław Gregorek, Zenon Król, Sergiusz Sawicki, Kazimierz Kłosowski i Józef Król.

Z listy członków KG PZPR i sekretarzy POP na posiedzeniu 21 września 1962 roku wynika, że funkcję I sekretarza Komitetu Gromadzkiego w Kobylnicy pełnił Zenon Król, kierownik szkoły w Widzinie, II Sekretarzem był Wincenty Tomczak, a członkami Komitetu Kazimierz Kłosowski z Zajączkowa, Sergiusz Sawicki z Kobylnicy, Stanisław Gregorek z Kończewa, Eugeniusz Fiedot z Kobylnicy, Franciszek Koba sekretarz POP posterunku MO w Kobylnicy, Edward Wiśniewski z Zajączkowa oraz Władysław Stajnke sekretarz POP z Łosina⁶⁴⁰.

17 lutego 1973 roku PZPR w Gromadzkiej Radzie Narodowej w Kobylnicy liczył 44 członków i ośmiu kandydatów i tego dnia na I sekretarza wybrany został Zenon Król, na II sekretarza Wincenty Tomczak, członkami natomiast zostali Józef Czarnuch – sekretarz GRN członek Egzekutywy Komitetu Gromadzkiego, Eugeniusz Fiedot – komendant posterunku MO i Józef Konieczny rolnik oraz radny, Kazimierz Kłosowski – kierownik PGR i radny oraz Jan Pańczyk – kierownik szkoły⁶⁴¹.

8 grudnia 1963 roku Komitet Gromadzki PZPR w Kobylnicy liczył 49 członków i 7 kandydatów, a POP znajdowały się w Kobylnicy, Łosinie, Kończewie, Widzinie oraz w Zajączkowie. I sekretarzem wybrany wówczas został kierownik szkoły w Widzinie Jan Pańczyk, funkcję II sekretarza powierzono Franciszkowi Kobie, a członkami Komitetu zostali: Kazimierz Kłosowski, Józef Czarnuch, Wincenty Tomczak, Józef Łuszczynski i Tadeusz Lesiak⁶⁴².

15 kwietnia 1965 roku ogólna liczba członków wynosiła 54 osób, natomiast 13 marca 1966 roku POP w Kobylnicy miała 25. członków, POP w Kończewie 18., POP przy Szkole Podstawowej w Kobylnicy ośmiu, POP w Bolesławicach dziewięciu, POP w Łosinie 7, POP w Widzinie 11 a POP w Zajączkowie ośmiu. W dniu tym dokonano wyboru władz partyjnych PZPR i do Komitetu Gromadzkiego weszli: Alfred Chruściński jako sekretarz odpowiedzialny za całość pracy Komitetu, Jerzy Czarnuch – sekretarz organizacyjny Komitetu Gromadzkiego, odpowiedzialny za wzrost szeregów członków w Łosinie, Jan Klinger – sekretarz propagandy, odpowiedzialny za pracę ideologiczno-polityczną, Franciszek Koba – odpowiedzialny za koordynację pracy MO, ORMO i GRN, Kazimierz Kłosowski – odpowiedzialny za pracę rolną w PGR, Wincenty Tomczak – odpowiedzialny za kulturę i oświatę w Komitecie Gminnym oraz Anto-

ni Sulikowski – odpowiedzialny za kółka rolnicze i ogrodnictwo⁶⁴³. Nie udało się odnaleźć akt z następnych dziewięciu lat.

Wiadomo, że w 1974 roku I sekretarzem Komitetu Gminnego był Jan Łukasik⁶⁴⁴, a 6 listopada 1977 roku na tę funkcję wybrany został Jan Towarnicki, a na II sekretarza Adam Łątka⁶⁴⁵. W kwietniu 1978 roku Towarnicki przeszedł do pracy w Komitecie Wojewódzkim PZPR w Słupsku⁶⁴⁶. 30 maja 1981 roku I sekretarzem w Kobylnicy został Jan Jamróz⁶⁴⁷, który 8 stycznia 1982 roku przeszedł do Komitetu Wojewódzkiego, a jego miejsce w komitecie gminnym zajął dotychczasowy II sekretarz Jerzy Osiński⁶⁴⁸. Z kolei II sekretarzem 16 lutego 1982 roku został Józef Broda⁶⁴⁹. W lutym 1982 roku jako sekretarz do spraw propagandy wymieniano w dokumentach Antoninę Buraczewską⁶⁵⁰. 16 lutego 1987 roku I sekretarz Osiński na sekretarza rekomendował Leszka Kulińskiego, który w wyniku wyborów został sekretarzem organizacyjnym⁶⁵¹. Polska Zjednoczona Partia Robotnicza rozwiązała się 29 stycznia 1990 roku⁶⁵².

FRONT JEDNOŚCI NARODU

W Gminie Kobylnica działał także Front Jedności Narodu, który miał być płaszczyzną współdziałania różnych partii i organizacji społecznych. W 1957 roku jako przewodniczący Gminnego Komitetu FJN figuruje w dokumentach Edward Szczur⁶⁵³, w 1958 roku Alfred Chruśliński⁶⁵⁴, po nim znowu Edward Szczur, a następnie Jan Łukasik. W latach 1961-1963 Front Jedności Narodu na terenie Gromady Kobylnica ograniczył się w zasadzie do powołania komitetów na terenie wiosek⁶⁵⁵.

W latach 1963-1966 ugrupowanie to na apel Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu włączyło się do kontynuowania na terenie gromady Kobylnica świadczeń na Społeczny Fundusz Budowy Szkół dokonując podziału pracy dla poszczególnych członków w celu organizowania zebrań wiejskich, na których społeczeństwo zadeklarowało dobrowolne świadczenia mające na celu stworzenie młodzieży możliwości najlepszych warunków zdobycia wiedzy. Zebrania takie odbyły się we wszystkich wsiach. Bez żadnych trudności zobowiązania takie podjęte zostały przez załogi PGR. W związku z obchodami 1000-lecia Państwa Polskiego odbyło się 20 kwietnia 1966 roku zebranie Komitetu Gromadzkiego PZPR z udziałem sekretarzy POP i ZSL oraz przewodniczących ZMW, a organizacje te wchodziły w skład FJN i powołano wówczas dziesięcioosobowy komitet organizacyjny obchodów 1000-lecia i święta 1-majowego oraz opracowano szczegółowy plan roboczy. Obchody te udało się wspólnie zorganizować i wypadły uroczystie⁶⁵⁶.

Po wprowadzeniu 13 grudnia 1981 roku stanu wojennego I sekretarz Komitetu Gminnego PZPR Jan Jamróz zaproponował powołanie grupy inicjatywnej Gminnego Komitetu Ocalenia Narodowego⁶⁵⁷. Później powstał Patriotyczny Ruch Ocalenia Narodowego. Jego przewodniczącym w gminie był najpierw Tadeusz Białecki, a zastępcą Władysław

Zienkiewicz⁶⁵⁸. Później funkcję przewodniczącego pełnił Mieczysław Przybył⁶⁵⁹, a po nim Waław Jęchorek⁶⁶⁰. Ruch przestał istnieć w tym samym czasie co PZPR.

NSZZ ROLNIKÓW INDYWIDUALNYCH „SOLIDARNOŚĆ”

W latach 1979–198 działał w Kobylnicy Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Rolników Indywidualnych „Solidarność”. W aktach jako przewodniczący „Solidarności” wiejskiej w gminie figuruje Paweł Jańkiewicz⁶⁶¹. Za działalność tej organizacji Janusz Jóźwiak, rolnik indywidualny z Zębowa, członek Prezydium Koła Gminnego w Kobylnicy, przewodniczący Komisji Rewizyjnej Zarządu Regionu NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” w Słupsku, po wprowadzeniu stanu wojennego od 13 do 29 grudnia 1981 r. był internowany w Strzebielinku⁶⁶².

KOMITET OBYWATELSKI „SOLIDARNOŚĆ”

W dniu 17 września 1989 roku w salce katechetycznej domu parafialnego w Kobylnicy założono Komitet Obywatelski „Solidarność”. 5 listopada wybrano zarząd. Tworzyli go między innymi: przewodniczący Gabriel Durys, wiceprzewodniczący Eugeniusz Wiązowski, skarbnik Janina Korona. Komitet Obywatelski miał siedzibę w budynku Urzędu Gminy. Okazał się skuteczny w pierwszych demokratycznych wyborach do Rady Gminy: zdecydowana większość jego kandydatów została radnymi. Komitet przestał funkcjonować w 1991 roku, tak jak większość takich struktur w Polsce⁶⁶³.

ZWIĄZEK BOJOWNIKÓW O WOLNOŚĆ I DEMOKRACJĘ

Do transformacji politycznej w 1989 roku wszyscy kombataneci zrzeszeni byli w Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, który powstał 12 września 1949 roku na kongresie zjednoczeniowym organizacji kombatanckich. Koła związku znajdowały się we wszystkich gminach. Przez długi okres przewodniczącym Koła w Kobylnicy był Waław Szymczyk⁶⁶⁴, następnie funkcję tę pełnił Jerzy Opolski⁶⁶⁵.

Po transformacji ustrojowej na bazie starej organizacji utworzono Związek Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych. W latach 2001–2005 prezesem koła w Kobylnicy był Tadeusz Włodarczyk, na miejsce którego 22 listopada 2005 roku została wybrana Helena Klinger, wiceprezesem Roman Keller, sekretarzem Aleksandra Sroka, a skarbnikiem Czesław Kozaczuk. Koło skupiało w tym okresie 92 kombatanów oraz 69 podopiecznych i podlegało pod okręg w Słupsku, z ramienia, którego częstym gościem na spotkaniach w Kobylnicy bywał sekretarz Stanisław Mirocha⁶⁶⁶.

W atmosferze zbliżającego się przełomu politycznego końca lat 80-tych pojawił się pomysł powołania stowarzyszenia skupiającego byłych

żołnierzy Armii Krajowej. W 1990 roku we Wrocławiu zorganizowało się środowisko byłych żołnierzy 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK. Kombatanci AK z gminy Kobylnica należą do środowiska w Słupsku⁶⁶⁷.

KOŁA GOSPODYŃ WIEJSKICH

W 1949 roku na terenie Gminy zorganizowano w 7 gromadach 7 kół gospodyń wiejskich. Na pewno funkcjonowały one wówczas w Kobylnicy, Luleminie, Widzinie i Łosinie.

Koło Gospodyń Wiejskich w Kobylnicy.

Z inicjatywy Koła Gospodyń Wiejskich powstała świetlica w Luleminie. Pierwszą przewodniczącą koła w Kobylnicy była Agnieszka Harcej i funkcjonowało tu koło prelegentek, dzięki inicjatywie koła w Kobylnicy powstało ponadto „kółko samokształceniowe przetwarzające życiorys Stalina”⁶⁶⁸. W 1964 roku Koło Gospodyń Wiejskich z Kobylnicy zrzeszało 40 członkiń, w Widzinie – 43, w Sierakowie – 47, w Łosinie – 32 członkinie, a Koło Gospodyń Wiejskich w Kończewie – 30 członkiń⁶⁶⁹. Później odnajdujemy wzmiankę, iż na terenie Gromadzkiej Rady Narodowej w Kobylnicy działało aż 18 kół gospodyń wiejskich, skupiających 523 członkinie⁶⁷⁰. Pierwsza wzmianka o kole w Kobylnicy pochodzi z lutego 1973 roku i dotyczy kursu kroju i szycia III stopnia, organizowanego w Ośrodku „Nowoczesna Gospodyni”. Instruktorem była Irena Walterska, kierownikiem Maria Patkowska, uczestniczyły w nim 23 kursantki i prowadzony był od 23 lutego do 1 maja 1973 roku⁶⁷¹.

Koło, zgodnie ze statutem, organizowało bądź brało udział w najróżniejszych imprezach i obchodach, takich jak międzynarodowe dni kobiet, dziecka, matki, święta ludowe, narodowe i gminne, konkursy i olimpiady wiedzy rolniczej, dożynki, spotkania z kombatanami, choinki dla dzieci. Panie z koła były inicjatorkami wielu pokazów, prelekcji, konferencji i kursopokazów. Poza tym Koło w okresie nasilonych prac polowych organizowało sezonowe dziecińce, prowadziło wypożyczalnię sprzętu artykułów gospodarstwa domowego, zajmowało się rozprowadzaniem kurczaków. Panie udzielały się w zespole *Ruczaj*. Wieloletnią przewodniczącą Koła była Czesława Bubnowska, a jej następczynią w 2002 roku została Teresa Żyszkowska⁶⁷².

Obecnie na terenie Gminy Kobylnica działają trzy zarejestrowane koła gospodyń wiejskich: stowarzyszenie założone 9 września 2013 roku, zrzeszające 30 osób – Koło Gospodyń Wiejskich w Kobylnicy, założone w 2015 roku i zrzeszające około 15 członkiń – Koło Gospodyń Wiejskich w Łosinie oraz zarejestrowane 18 stycznia 2017 roku Koło Gospodyń Wiejskich w Luleminie, które liczy około 25 członkiń. Założycielką i pierwszą przewodniczącą Koła Gospodyń Wiejskich w Kobylnicy była Żaneta Jaworska, natomiast od 21 czerwca 2018 roku kołu przewodzi Monika Szymlek. Pomysłodawcą założenia drugiego koła, Koła Gospodyń Wiejskich w Łosinie, był sołtys wsi Leon Kiziukiewicz, natomiast na przewodniczącą koła wybrano Justynę Kiziukiewicz. Z kolei przewodniczącą trzeciego koła gospodyń wiejskich, od momentu powstania koła, jest Kazimiera Tates.

Obecnie panie z kół gospodyń wiejskich to nie tylko wiejskie gospodynie, to przede wszystkim kobiety kreatywne, które spotykają się by ciekawie spędzać czas wolny: ćwiczyć fitness, przygotowywać wspólnie różnego rodzaju dania, tworzyć rękodzieło, pić kawę i wymieniać się swymi doświadczeniami. Panie są inicjatorkami wielu zabaw, festynów, warsztatów w swoich wioskach, stanowią czynnik integrujący lokalną społeczność. Swoją kreatywność członkinie kół gospodyń wiejskich prezentują szerszemu gronu odbiorców w licznych konkursach i przeglądach, takich jak Powiatowy Turniej Kół Gospodyń Wiejskich w Jezierzycach, Powiatowy Pokaz Stołu Wielkanocnego, Powiatowy Pokaz Stołu Bożonarodzeniowego.

ZWIĄZEK MŁODZIEŻY POLSKIEJ

W dniu 17 października 1948 roku jedno koło liczące dziewięciu członków istniało w Widzinie⁶⁷³. Na początku 1949 roku na terenie gminy było już sześć kół, a przewodniczącym był Ryszard Saks, który pełnił również funkcję gminnego komendanta Służby Polsce. Zebrania odbywały się jednak rzadko, organizacja bowiem nie posiadała własnej świetlicy. Rok później na terenie gminy istniało 6 kół ZMP skupiających 129 członków, w tym 52 dziewczęta. Funkcjonowały one w Kobylnicy, Widzinie, Bolesławicach, Sierakowie i Łosinie. Przewodniczącym ZMP w Kobylnicy był Jerzy Kochanowski. Koła ZMP pozostawały pod nadzorem wyznaczonych przez KG PZPR członków komitetu⁶⁷⁴.

ZWIĄZEK MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ

Pod koniec listopada 1960 roku na terenie Gromady Kobylnica istniały trzy koła ZMW: w Kobylnicy, Kończewie oraz w Widzinie. Kołom ZMW więcej uwagi poświęcały koła ZSL niż lokalne POP⁶⁷⁵. W maju 1964 roku jako przewodniczący koła ZMW w Kobylnicy wymieniany jest w aktach archiwalnych PZPR Jan Sawicki, a we wrześniu tego samego roku przewodniczącym koła ZMW w Widzinie był Stanisław Piątek⁶⁷⁶.

KG PZPR oceniając pracę Zarządu Gminnego ZMW stwierdził, że nie wyglądała ona najlepiej, chociaż niektóre koła ZMW pracowały dobrze, na przykład Koło ZMW w Kończewie i Bolesławicach często organizowały zebrania, przejawiały zainteresowanie życiem kulturalnym, dokonywały remontu świetlicy oraz wystawiały małe formy teatralne. Natomiast Koła w Kobylnicy i w Widzinie przejawiały w swej działalności mało inicjatywy i pracy. W 1967 roku koła ZMW w Bolesławicach, Kończewie i Sierakowie organizowały zabawy i uzyskane w ten sposób pieniądze przeznaczały na powstałe przy kołach ZMW Ludowe Zespoły Sportowe. Tuż w okresie powojennym młodzież z Gminy Kobylnica należała ponadto do Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”, który prowadził w Słupsku ks. Jan Zieja⁶⁷⁷.

TOWARZYSTWO PRZYJAŹNI POLSKO-RADZIECKIEJ, ZHP, ZHR

Na przełomie lat 40. i 50. ubiegłego wieku na terenie gminy istniały trzy koła TPPR⁶⁷⁸. W okresie późniejszym koła TPPR działały głównie w szkołach.

Wśród dzieci i młodzieży szkolnej najpopularniejszy był Związek Harcerstwa Polskiego. Wieloletnim komendantem Hufca ZHP w Kobylnicy była Lilianna Sudoła. Obecnie działa też Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej.

Od wiosny 2005 roku istniała Młodzieżowa Rada Gminy Kobylnica⁶⁷⁹. Niestety, ze względu na obowiązki szkolne młodych radnych i odległości zamieszkania rada uległa samorozwiązaniu.

ZWIĄZEK SAMOPOMOC CHŁOPSKA

Do organizacji społecznych zaliczano również Związek „Samopomocy Chłopskiej”, który na początku 1949 roku liczył 278 członków, zorganizowanych w ośmiu kołach. Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” posiadała wówczas na terenie gminy Kobylnica 4 sklepy artykułów mięsnych, piekarnię, masarnię, punkt skupu żywca i punkt skupu zboża⁶⁸⁰.

Przykładem świadomości kulturowej mieszkańców gminy, którzy dostrzegli potrzebę integrowania się w grupach czy zespołach było powstanie Stowarzyszenia Sołtysów Gminy Kobylnica, Stowarzyszenia Wspierania Inicjatyw Lokalnych Gmina 2010, Stowarzyszenia „Aktywni seniorzy” oraz Samopomocowego Stowarzyszenia Kobiet „Wiejskie Klimaty”⁶⁸¹.

ŻYCIE RELIGIJNE

Procesja Bożego Ciała w Kwakowie 2014 rok. Fot. Jan Maziejuk.

W okresie poprzedzającym reformację Pomorze Zachodnie wraz z należącymi do niego Słupskiem i Kobylnicą znajdowało się w granicach biskupstwa kamińskiego. W 1534 roku, na sejmie w Trzebiatowie, książę Barnim wg łacińskiej zasady *cuius regio eius religio* (czyje królestwo, tego religia) wprowadził tu protestantyzm, a biskupstwo kamińskie w 1545 r. przestało praktycznie istnieć⁶⁸².

Po tych wydarzeniach katolicyzm powrócił do *Stolp'u* (niemiecka nazwa Słupska) i okolic dopiero w 1845 roku, kiedy w mieście ustanowiona została parafia św. Ottona, swoim zasięgiem obejmująca rozległe terytorium⁶⁸³.

W 1949 roku pod względem wyznaniowym w parafii Kobylnica mieszkało: 1706 katolików, 97 grekokatolików, 69 prawosławnych, 65 Świadków Jehowy, 22 wyznawców Kościoła narodowego, czterech baptystów, 450 ewangelików niemieckich⁶⁸⁴.

Dane z 1959 roku, dotyczące liczby katolików w poszczególnych miejscowościach, oszacowano następująco: Kobylnica – 785, Bolesławice – 182, Jankowo – 21, Komłowo – 43, Kończewo – 228, Kruszyna – 151, Kwakowo – 142, Kuleszewo – 172, Lulemino – 149, Łosino – 246, Maszkowo – 23, Sierakowo – 163, Widzino – 315, Zagórki – 60, Zajączkowo – 118, Żelki – 63⁶⁸⁵.

Kolejne dane dotyczące liczby parafian znajdujemy dopiero w Schematyzmie Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej z 1987 roku. Łącznie było ich wówczas 4085, w tym 1958 mieszkało w Kobylnicy, 232 w Bolesławicach, 660 w Kończewie, 298 w Łosinie, 336 w Sierakowie i 601 w Widzinie⁶⁸⁶. Według statystyki z 1998 roku, terytorium parafii zamieszkiwało 3920 osób, w tym 3830 katolików⁶⁸⁷.

PARAFIA RZYMSKOKATOLICKA POD WEZWANIEM NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA W KOBYLNICY

Pierwszym kapłanem katolickim, który 29 maja 1945 roku przybył do Słupska i rozpoczął pracę duszpasterską na ziemi słupskiej był ks. Jan Zieja⁶⁸⁸. Wspominał to następująco:

„Odprawiałem pierwszy msze św. w kościołach po ewangelickich i przejmowałem je w Ustce, Gardnie, Smołdzinie, Głównych, Potęgowie, Damnicy, Kublicach (Kobylnicy)”⁶⁸⁹.

Drugim księdzem katolickim, związanym z placówką duszpasterską w Kobylnicy, był proboszcz parafii rzymskokatolickiej pod wezwaniem Matki Boskiej Królowej Różańca św. w Słupsku, ks. prał. Karol Chmielewski⁶⁹⁰. Wikariuszem wyznaczonym przez niego dla placówki w Kobylnicy był ks. Bernard Jax, autochton, który później wyjechał do Niemiec⁶⁹¹. Dopiero 21 maja 1947 roku przybył do Kobylnicy, zamieszkał tam i zarządzał tą placówką duszpasterską do 25 maja 1950 roku był kapłan diecezji kieleckiej ks. Franciszek Kluszczyński⁶⁹².

W imieniu Zgromadzenia Salezjańskiego⁶⁹³ parafię pw. Świętej Rodziny i św. Judy Tadeusza w Słupsku 31 sierpnia 1949 roku przejął ks. Franciszek Krajewski⁶⁹⁴. Był on również pierwszym salezjaninem, który jako wikariusz administrator na polecenie ks. dziekana Chmielewskiego, a później także kurii gorzowskiej, zaopiekował się nieobsadzoną placówką duszpasterską w Kobylnicy⁶⁹⁵. Obowiązek ten pełnił od 1 kwietnia 1950 roku do 26 maja 1951 roku. Wspierali go dwaj współbracia: ks. Jan Bieńkowski i ks. Marian Kamiński.

Na skutek prośb ks. Krajewskiego zdecydował się przybyć do wakującej placówki w Kobylnicy ks. Lucjan Koźlik, który otrzymał również nominację na pierwszego proboszcza⁶⁹⁶. Wcześniej teren parafii w Kobylnicy, chociaż od 1947 roku był samodzielną placówką duszpasterską, kanonicznie należał do parafii św. Ottona w Słupsku⁶⁹⁷. Parafię w Kobylnicy, a następnie w Kwakowie, w Słonowicach i Sycewicach z ramienia Zgromadzenia Salezjańskiego obsługiwali proboszczowie i inni księża kierowani w latach 1949-1979 przez inspektorów prowincji św. Stanisława Kostki z siedzibą w Łodzi, a później w Warszawie⁶⁹⁸, zaś od 1980 roku przez inspektorów prowincji św. Wojciecha z siedzibą w Pile⁶⁹⁹.

Od roku 1951 do chwili obecnej na urząd proboszcza powołano łącznie 11 salezjanów. Obecnie funkcję tę pełni ks. Wojciech Pettke. Posługę duszpasterską proboszczów wspierali inni księża, niektórzy z nich byli wikariuszami, inni prefektami, katechetami, jeszcze inni ekonomami. Spośród 34 salezjanów kapłanów personelu pomocniczego, którzy pełnili posługę duszpasterską w parafii Kobylnica, 13 zmarło.

Do pomocy duszpasterzom placówek powierzonych do obsługi Zgromadzeniu Salezjańskiemu przełożeni wysyłali również alumnów, którzy

odbywali przewidzianą przepisami zakonnymi praktykę pedagogiczno-duszpasterską. Szczególnie cenna była ich pomoc w pierwszych latach po przejęciu placówek. Alumni-asystenci pełnili funkcję katechetów, kościelnych, organistów oraz pracowali z ministrantami i młodzieżą. Spośród 20 kleryków, odbywających w Kobylnicy asystencję, później śluby wieczyste złożyło i święcenia kapłańskie otrzymało ośmiu: Zbigniew Malinowski (asystent w latach 1952-1953), Janusz Tomasik (1953-1954), Wacław Świerzbiołek (1960-1961), Stanisław Bogdański (1961-1962), Bogumił Murziński (1962-1963), Stanisław Wilk (1962-1963) i Piotr Perszko (1989-1991)⁷⁰⁰. W Kobylnicy od lipca 2004 do czerwca 2006 roku pracował również jako kościelny oraz zajmował się sprawami gospodarczymi ks. Jan Skowroński⁷⁰¹.

Z parafii Kobylnica wywodzili się: ks. Józef Cisowski (+1.10.2004 Wierzchucino)⁷⁰², ks. Bogusław Dyś SDB⁷⁰³ s. Joanna Pauch, imię zakonne Maria Teresa klaryska od Adoracji Najświętszego Sakramentu w Słupsku (+3.02.1997 Słupsk), s. Maria Gracjana Szewc, imię zakonne Edyta klaryska od Adoracji Najświętszego Sakramentu w Słupsku, s. Teresa Szewc FMA⁷⁰⁴.

*Kościół parafialny
w Kobylnicy. Źródło:
kobylnica.pl*

Parafię pw. NSPJ w Kobylnicy kanonicznie erygowano 1 czerwca 1951 roku⁷⁰⁵, a dekret powołujący ją, wystawiony przez ówczesnego rządcę Ordynariatu Gorzowskiego, wikariusza kapitulnego, ks. prał. Tadeusza Załuszkowskiego w Gorzowie, nosi datę 19 maja 1951 roku⁷⁰⁶. W klauzuli odnoszącej się do terytorium napisano tylko, że „granice parafii pozostają na razie takie same, jak je określały dotychczasowe zarządzenia⁷⁰⁷. Siedziba i kościół parafialny znajdowały się w Kobylnicy, a do parafii należały: Kobylnica Słupska, Bolesławice, Jankowo, Komiłowo, Kończewo, Kruszyna, Kwakowo, Kuleszewo, Lulemino, Łosino, Maszkowo, Sierakowo Słupskie, Widzino, Zagórki, Zajączkowo i Żelki. W 1949 roku na terenie parafii w Kobylnicy zamieszkiwało około 2500 wiernych. Ludzie ci rekrutowali się z różnych stron, w tym z Wołynia.

Do wyjątkowo trudnych miejscowości pod względem duszpasterskim należało Kwakowo, zajęte przez Armię Czerwoną, która aż do 1957 roku przetrzymywała Niemców. Stopniowo jednak liczba wiernych w parafii wzrastała, bo w 1959 roku liczyła już 2.866 osób⁷⁰⁸, w 1997 roku – 3.200 wiernych⁷⁰⁹, 1982 roku – 3.764 parafian⁷¹⁰, 1982 roku – 3.764⁷¹¹, 1987 – 4.805, a w 1998 roku na terenie parafii zamieszkiwało 3.920 osób, w tym 3830 katolików⁷¹².

Pierwotnie do parafii należały kościoły w Kobylnicy, Sierakowie, Kwakowie i Kuleszewie. Od 1959 roku pozostał kościół parafialny w Kobylnicy oraz kościół filialny w Sierakowie. Ks. M. Kłoda zakupił 13 października 1981 roku budynek w Łosinie z przeznaczeniem na kaplicę publiczną. Wcześniej mieściła się tam szkoła, a następnie świetlica. Jego adaptacji dokonał ks. W. Szulczyński. Kaplicę poświęcił 24 stycznia 1991 roku przełożony prowincji św. Wojciecha z siedzibą w Pile ks. inspektor Stanisław Skopniak⁷¹³.

Plebanię w Kobylnicy stanowiły dwa złączone ze sobą budynki. Przed wojną pastorówki tu nie było, ponieważ parafię ewangelicką w Kobylnicy obsługiwali duchowni ewangeliccy, pełniący urząd proboszczów w słupskim kościele zamkowym pw. św. Jana – aktualnie św. Jacka⁷¹⁴. Północna część obiektu zajętego na plebanię od 1951 roku była remontowana, m. in. wymieniono w niej zbutwiałe belki dachu i sufitów oraz instalację elektryczną. W tej części mieściły się mieszkania salezjanów, a południowa część popadała w ruinę. 7 września 1965 roku doszło do umowy, której przedmiotem było udostępnienie na cele szkolne zajmowanych przez salezjanów lokali i uporządkowanie przez władze państwowe lokali, które „były w ruinie”, a miały być przeznaczone na plebanię, z tym, że parafia w umowie figurowała jako dzierżawca tej części budynku i działki⁷¹⁵. Umowa ta zawarta była na dziesięć lat, ale na mocy decyzji Prezydium WRN w Koszalinie z 2 maja 1972 roku użytkowana przez duszpasterzy nieruchomość przeszła na własność parafii⁷¹⁶.

Budowę nowego domu zakonnego i salek katechetycznych rozpoczął w kwietniu 1983 r. ks. M. Kłoda. Gromadzenie materiałów z uwagi na obowiązujący wówczas system przydziałów i reglamentacji zaczęto dużo wcześniej. Pierwszy etap budowy obejmował skrzydło mieszkalne, drugi etap nastąpił 16 lipca 1984 roku, wówczas budowano skrzydło katechetyczne. W listopadzie tego samego roku cały obiekt pokryto papą, później blachą, a 26 VI 1986 roku, podczas parafialnej uroczystości odpustu WSPJ ks. insp. S. Skopniak dokonał poświęcenia części przeznaczonej na pokoje, jadalnię i kancelarię, zaś poświęcenie domu katechetycznego przez ks. prał. Wincentego Lesiaka ze Słupska nastąpiło w 1988 roku po podniosłe obchodzonych w parafii uroczystościach 100-lecia śmierci św. Jana Bosko. Na zewnątrz obydwie skrzydła otynkował dopiero następny proboszcz i dyrektor ks. W. Szulczyński. Kaplicę w domu zakonnym w Kobylnicy poświęcono w 1990 roku. Przebudował natomiast łącznie z wymianą całej więźby dachowej i pokryciem, ocieplił od zewnątrz i zmodernizował wewnątrz ogrzewanie ks. Wojciech Pettke⁷¹⁷.

PARAFIA RZYMSKOKATOLICKA PW. NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY W KWAKOWIE

Kościół parafialny w Kwakowie. Źródło: kobylnica.pl.

Kwakowo stało się samodzielnym wikariatem z kościołem filialnym w Kuleszewie w 1959 roku⁷¹⁸. Wcześniej ks. Lucjan Koźlik odnotował:

„Jest już pewna wiadomość z dnia 31 lipca 1958 roku, że parafia nasza otrzymuje drugiego wikariusza z rezydencją w Kwakowie. Długo oczekiwany ks. Henryk. Ignaczewski⁷¹⁹ przyjechał i 29 sierpnia objął urządowanie. Ma rezydować w Kwakowie, a nie ma gdzie. Trzeba czekać na zwolnienie budynków plebani, gdyż PGR Kwakowo miał tam magazyn zboża. 4 grudnia ks. Ignaczewski przeniósł się ostatecznie do Kwakowa”⁷²⁰.

W Schematyzmie Diecezji Gorzowskiej z 1959 roku kościoły w Kwakowie i w Kuleszewie figurują jako świątynie filialne kościoła parafialnego w Kobylnicy. Tak samo ujęte zostały w Schematyzmie Diecezji Gorzowskiej z 1969 roku⁷²¹. W akcie ustanowienia parafii pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, z kościołem parafialnym w Kwakowie, z 25 stycznia 1974 roku, wystawionym przez ordynariusza diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej bp Ignacego Jeża zaznaczono, że nowa parafia powstaje z podziału parafii kobylnickiej. Odłączono od niej: Kwakowo, Lubuń, Lulemino, Maszkowo, Płaszewo, Zagórki, Zajączkowo, Żelki, Żelkówko⁷²².

Odrębne księgi metrykalne chrztów, ślubów i zmarłych prowadzone były w Kwakowie już od 1959 roku⁷²³. Formalne erygowanie parafii w Kwakowie nie mogło jednak nastąpić wcześniej niż w 1974 roku ze względu na antykościelną politykę władz państwowych.

W 1998 roku w należącym do parafii Komiłowie było 55 wiernych, w Kruszyńce – 189, w Kuleszewie – 416, w Lubuniu – 233, w Luleminie – 106, w Maszkowie – 9, w Płaszewie – 205, w Zagórkach – 207, w Zajączkowie – 189, w Żelkach – 51, w ŻelkóWKu – 84 oraz w Kwakowie – 550. W tym samym roku na terenie parafii mieszkało 2224 osób, z czego 2195 było katolikami⁷²⁴.

Parafię w Kwakowie obsługiwało siedmiu proboszczów, spośród nich pięciu pierwszych administrowało parafią w imieniu Towarzystwa Salezjańskiego; pierwszych trzech spośród nich do 1974 roku formalnie było samodzielniymi wikariuszami, trzech spośród nich zmarło. Pracowało w niej też 14 księży personelu pomocniczego, w tym 12 było salezjanami, spośród nich dwóch zmarło. Ks. Henryk Ignaczewski korzystał z pomocy asystentów. Spośród czterech kleryków w zgromadzeniu pozostał tylko ks. Kazimierz Olędzki (1963–1965)⁷²⁵, a z parafii pochodzi ks. Mirosław Kurkiewicz SDB⁷²⁶.

Od 1959 do 1989 roku granice placówki duszpasterskiej w Kwakowie podlegały zmianom. Najpierw do obsługi doszła kaplica publiczna w Lubuniu, od 1974 roku kościół w Objezierzu, a wreszcie dołączono do parafii Suchorze⁷²⁷. W Lubuniu ks. Maziarz wybudował w sąsiedztwie cmentarza nowy kościół pod wezwaniem św. Antoniego z Padwy, który poświęcono 12 października 1983 roku⁷²⁸. Drugą jego ważną inwestycją była budowa kościoła pod wezwaniem św. Jana Bosko w Suchorzu. Poświęcenia kościoła dokonał 1 października 1987 roku bp Ignacy Jeż, a w ceremonii uczestniczył między innymi ks. inspektor Stanisław Skopniak z Piły⁷²⁹.

Teren parafii stanowiły w większości państwowe gospodarstwa rolne. Stare kościoły, które przydzielono parafii, w Kwakowie, Kuleszewie, a później w Objezierzu, wymagały ciągłych remontów. Niemalże wysiłku kosztowało wybudowanie kościołów w Lubuniu i w Suchorzu⁷³⁰. Generalny jej remont przeprowadził dopiero ks. Jacek Popławski, proboszcz tej parafii, który pełnił tę funkcję do 2015 roku. Aktualnie proboszczem kwakowskiej parafii jest ks. Krzysztof Karwasz. Obecnie do parafii należą kościoły w Kwakowie, Kuleszewie, Lubuniu oraz kaplice w Płaszewie i ŻelkóWKu. W Suchorzu 21 stycznia 1990 roku erygowano odrębną parafię, do której przyłączono kościół w Objezierzu⁷³¹.

KOŚCIÓŁ FILIALNY PW. ŚW. ANTONIEGO PADWY W LUBUNIU

Wybudowany został w latach 1982-1983. W 1951 roku ówczesny proboszcz parafii pw. Jana Chrzciciela w Dębnicy Kaszubskiej, do której wówczas należała miejscowość Lubuń, w jednym z prywatnych domów mieszkalnych urządził kaplicę. Odtąd zaczęto tam odprawiać w niedzie-

le msze św., a wierni wstawili figurkę św. Antoniego. W ten sposób powstała publiczna kaplica. Pod koniec lat 70-tych ubiegłego wieku Lubuń przyłączono do parafii w Kwakowie.

Kościół filialny w Lubuniu. Fot. Andrzej Obecny.

Mieszkańcy Lubunia zaczęli natomiast poważnie myśleć o budowie kościoła. Po uzyskaniu pozwolenia i nabyciu przez parafię działki w pobliżu cmentarza w Lubuniu, pod koniec sierpnia 1982 roku przystąpiono do realizacji przedsięwzięcia pod kierunkiem ks. F. Maziarza. Po roku czasu powstał kościółek pw. św. Antoniego Padewskiego o wymiarach 16 na 9 m wraz z chórem, zakrystią i salką katechetyczną. Obiekt zaprojektowany został przez mgr inż. Bronisława Długosza z Olsztyna, a poświęcenia 18 października 1983 r. dokonał biskup pomocniczy koszalińsko-kołobrzeski Tadeusz Werno w asyście 18 kapłanów. Śpiew liturgiczny podczas uroczystości wykonał chór z parafii pw. Świętej Rodziny w Słupsku pod dyрекcją ks. Stanisława Jankowiaka⁷³².

Kaplicę publiczną w Płaszewie, parafia Kwakowo, poświęcił 10 lipca 1988 roku ks. insp. Stanisław Skopniak. Wierni kaplicę tę nazwali „kościółem po przebudowie”. Obiekt miał 90 metrów kw. powierzchni użytkowej, nie licząc zakrystii⁷³³.

KOŚCIÓŁ PW. ŚW. PIOTRA W ŻELKÓWKU

Pomysłodawcami jego budowy, a zarazem jego fundatorami byli miejscowi właściciele gospodarstwa rybnego Piotr i Lucyna Gabrielowie. Fundamenty pod budowę kościoła poświęcił 12 kwietnia 1999 r. ówczesny biskup diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej Marian Gołębiowski, a poświęcenie wybudowanej świątyni odbyło się dwa lata później. Projekt wykonał arch. Krzysztof Kiepuszewski. Nowatorski wystrój wyposażenia zaprojektował Marek Sobczak.

*Kościół parafialny
w ŻelkóWKu.
Źródło: kobylnica.pl.*

W finansowaniu budowy partycypowali również pobliscy hodowcy ryb. I to najprawdopodobniej stało się przyczyną do nadania obiektowi wezwania św. Piotra Apostoła, który wcześniej był rybakiem. W realizacji ambitnego planu pomagali również sami mieszkańcy wsi. Przy wznoszeniu obiektu wprowadzono nową technologię, która polegała na połączeniu konstrukcji szachulcowej z wypełniającą płytą cementową⁷³⁴. Kościół poświęcony został 29 czerwca 2002 roku⁷³⁵.

PastoróWkę w Kwakowie miejscowy PGR przekształcił w magazyn zboża i zanim ks. Henryk Ignaczewski przeniósł się do niej, od 28 VIII do 4 XII 1958 roku mieszkał na plebani w Kobylnicy, oczekując na zwolnienie budynków w Kwakowie⁷³⁶. Był to budynek szachulcowy, później został pokryty eternitem i został oraz wyposażony w instalację centralnego ogrzewania⁷³⁷. Salezjanie jako duszpasterze w Kwakowie bardziej jednak angażowali się w remonty i budowę nowych obiektów sakralnych niż podnoszenia komfortu mieszkania na plebani⁷³⁸. Generalnego remontu i modernizacji budynku dokonał ks. Jacek Popławski⁷³⁹.

Na terenie parafii kapliczki przydrożne znajdują się w Kwakowie, Komiłowie, Kruszynie, Płaszewie i Zajaczkowie. Murowaną z kamienia kapliczkę św. Józefa Wędrowcy wzniesiono w 1977 roku staraniem księdza Jana Sposoba, murowaną i otynkowaną kapliczkę Najświętszej Marii Panny w Komiłowie w 1964 roku wznieśli wierni z tej miejscowości, a mieszkańcy Kruszyny murowaną i otynkowaną kapliczkę Matce Bożej wystawili już w roku 1946, podobną ku czci Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej w 1984 roku wystawili mieszkańcy Płaszewa. Także Najświętszej Maryi Pannie Niepokalanej wznieśli w 1976 roku z metalu i szkła zajaczkowanie.

Pierwsze drewniane krzyże przydrożne wznieśli w swoich miejscowościach mieszkańcy Lulemina – w 1948 roku, Kruszyny – w 1949 roku, Lubunia – w 1971 roku oraz ŻelkóWka – w 1976 roku⁷⁴⁰. W każdej miejscowości należącej do parafii postawiono krzyż lub kapliczkę⁷⁴¹.

W parafii Kwakowo katechizacja odbywała się do początku lat dziewięćdziesiątych minionego stulecia w punktach katechetycznych w Kwakowie, Kuleszewie, Lubuniu, Objezierzu i Suchorzu⁷⁴², później na terenie parafii religia odbywała się w Szkole Podstawowej w Kwakowie⁷⁴³. Z grup parafialnych funkcjonowały tu: ministranci, Żywy Różaniec, Grupa Charytatywna, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, KD, KB⁷⁴⁴.

PARAFIA RZYMSKOKATOLICKA PW. ŚW. STANISŁAWA KOSTKI W SŁONOWICACH

Formalnie parafię tę erygowano 3 maja 1976 roku⁷⁴⁵, z tym że początkowo była to parafia pod wezwaniem Matki Boskiej Pocieszenia we Wrześnicy, z siedzibą w Słonowicach, a dopiero później przekształcono ją w parafię w Słonowicach. Samodzielnym wikariatem była już od 1963 roku. Wcześniej świątynia w Słonowicach była kościołem filialnym parafii pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny w Pałowie, dekanat Sławno. Kościół w Słonowicach przez pewien czas obsługiwali również salezjanie ze Słupska, gdyż rozległy teren parafii w Pałowie stwarzał poważne problemy w obsłudze.

Kościół parafialny w Słonowicach widziany z „lotu ptaka”.

Wikariusz z Pałowa, ks. Jan Romanowicz SDB, przez rok (1960-1961) mieszkał nawet w Żębowie. Ostatecznie jednak w 1962 roku przeniósł się do Słonowic, do wynajętego lokalu, i w ten sposób rozpoczął usamodzielnienie Słonowic, chociaż odrębne księgi metrykalne chrztów, małżeństw i zmarłych prowadzono tu już od 1956 roku.

Do parafii należały miejscowości: Słonowice, Bzowo, Dobrzęcino, Kczewo, Komorczyn, Runowo, Słonowiczki, Ścięgnica, Wrząca, Zbyszewo oraz z gminy Sławno: Warszkówko, Tychowo i Wrześnica. W dwóch ostatnich znajdują się również kościoły filialne⁷⁴⁶. W 1998 roku erygowano pa-

rafię w Warszkwie i przyłączono do niej z parafii Słonowice Warszkwko oraz Wrześnicę⁷⁴⁷; miejscowości należące do gminy Kobylnica nadal pozostały przy parafii słonowickiej. We Wrzącej w latach 90. wybudowano nową kaplicę⁷⁴⁸. Do końca lat 80. plebania mieściła się w połowie starego domu położonego w pobliżu kościoła. Wtedy wybudowano nowy dom parafialny.

Duszpasterstwo w parafii Słonowice utrudnia duża odległość między wioskami, a co za tym idzie, powoduje ograniczony kontakt z wiernymi.

W 1998 roku Bzowo liczyło 156 wiernych, Dobrzęcino – 184, Kczewo – 166, Komorczyn – 97, Runowo – 156, Słonowiczki – 59, Ściegnica – 128, Tychowo – 515, Wrząca – 461 i Zbyszewo – 19. W samych Słonowicach zamieszkiwało 155 wiernych. Na 2096 mieszkańców parafii było 1900 katolików oraz sześcioro grekokatolików⁷⁴⁹. Wzrasta przeciętna wieku wiernych. Na przykład od stycznia do września 2001 roku proboszcz udzielił tylko 12 chrztów i sześciu ślubów, pogrzebał natomiast aż 16 zmarłych⁷⁵⁰. Z grup funkcjonujących w parafii należy wymienić ministrantów oraz *Żywy Różaniec*⁷⁵¹.

Parafię Słonowice zarządzało dotąd siedmiu kapłanów, z tym pięciu pierwszych było salezjanami; ks. Jan Romanowicz tworzył tylko podstawy samodzielnej wikarii parafialnej należącej formalnie do parafii w Pałowie, a ks. J. Padurek, ks. H. Frączek ks. Z. Serwa do czasu formalnego ustanowienia parafii w 1991 roku byli samodzielnymi wikariuszami. Jedynym kapłanem personelu pomocniczego, który w latach 1989-1991 pracował w parafii Słonowice był ks. Zenon Kapłon SDB⁷⁵². W 1991 roku proboszczem został ks. Feliks Samulak, a od 2004 roku jest nim ks. Krzysztof Łachut.

Z parafii pochodzą natomiast: ks. Cezary Lesikowski, ks. Adam Michalski SDB i s. Elżbieta Stępniewska – szare urszulanki⁷⁵³. W latach 1976-1999 w parafii Słonowice istniały punkty katechetyczne w Słonowicach, Bzowie, Tychowie, Warszkwku i we Wrzącej⁷⁵⁴, od 1998 roku nauka religii odbywała się już w szkole w Słonowicach⁷⁵⁵. W parafii Słonowice w latach pięćdziesiątych ub. wieku zbudowano kapliczki przydrożne w Bzowie, Kczewie, Komorczynie, Runowie, Słonowicach i Ściegnicy⁷⁵⁶, krzyże zaś w Komorczynie i Tychowie⁷⁵⁷.

PARAFIA RZYMSKOKATOLICKA PW. ŚW. JANA BOSKO W SYCEWICACH

Wiernych z terenu erygowanej 1 czerwca 1951 roku parafii pw. Wniebowzięcia MB w Pałowie⁷⁵⁸ najpierw obsługiwał miejscowy ksiądz. Salezjanami sprawującymi urząd proboszcza w parafii Wniebowzięcia NMP w Pałowie byli: ks. Stanisław Kubacki 1952-1959; ks. Stanisław Wojewódzki 1959-1963; ks. Franciszek Słoma 1963-1968; ks. Tadeusz Kujawa 1968-1974, ks. Leon Grochalski 1974-1978, ks. Stanisław Smu-

niewski 1978-1986 oraz ks. Wiesław Dąbrowski 1986-1991⁷⁵⁹. W parafii Sycevice po przeniesieniu tu parafii z Pałowa urząd proboszcza nadal wykonywał ks. Wiesław Dąbrowski⁷⁶⁰.

Kościół parafialny i plebania w Sycewicach. Fot. Andrzej Obecny.

„Urząd” proboszcza w parafii Sycevice pełniło w latach 1991-2018 pięciu księży, pierwsi dwaj byli salezjanami. W roku 2013 proboszczem został ks. Arkadiusz Oslisłok, który utworzył przy parafii m.in. Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży. Rok 2018 przyniósł zmianę na stanowisku proboszcza, które objął o. Piotr Ratajczak (OFM). Ponadto w parafii posługę duszpasterską proboszczów wspierało ośmiu salezjanów, spośród których jeden później zmarł. Po przejęciu parafii przez diecezję nie było w niej żadnego wikariusza.

Z parafii pochodzą: ks. Cezary Liwiński SDB, ks. Piotr Liwiński, ks. Krzysztof Nestoruk SDB, ks. Józef Paliwoda SDB oraz ks. Leszek Pałac SDB⁷⁶¹.

Początkowo do parafii należały: Reblinko z 24 wiernymi, Reblino z 331 wiernymi, Zębowo z 331 wiernymi, Redęcin z 201 wiernymi, Nosalin ze 170 wiernymi, Pałowo ze 162 wiernymi, Pałówek z 242 wiernymi, Pieszcz z 536 wiernymi oraz Żabno i Noskovo⁷⁶². Dwie ostatnie miejscowości przyłączono potem do parafii w Warszawie. Na terenie parafii sycewickiej zamieszkuje 2848 osób, z czego 2700 to katolicy.

Starania o budowę kościoła w Sycewicach wszczął na przełomie 1986 i 1987 roku proboszcz z Pałowa, ks. Wiesław Dąbrowski SDB. Z umowy zawartej 13 marca 1982 roku między biskupem Ignacym Jeżem, ordynariuszem diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, a ks. inspektorem Henrykiem Jacenciukiem, wyższym przełożonym Północnej Inspektorii Towarzystwa Salezjańskiego pod wezwaniem św. Wojcie-

cha z siedzibą w Pile, w sprawie powierzenia salezjanom parafii pod wezwaniem Matki Bożej Wniebowziętej w Pałowie wynika, że na jej terenie znajdowały się kościoły filialne pw. św. Michała Archanioła w Staniewicach, Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych w Zębowie oraz Podwyższenia Krzyża św. w Pieszczu⁷⁶³. Zgoda władz na budowę kościoła w Sycewicach początkowo nie obejmowała plebani, lecz tylko salki katechetyczne. Urząd Wojewódzki motywował odmowę tym, że miał to być kościół filialny, nie parafialny⁷⁶⁴. Budowa kościoła i domu parafialnego prowadzona była w tak szybkim tempie, że 8 grudnia 1988 roku erygowano parafię i przeniesiono tu jej siedzibę z Pałowa⁷⁶⁵. Przeprowadzili się tu również administrujący nią salezjanie, natomiast plebania w Pałowie za zgodą biskupa koszalińsko-kołobrzeskiego 19 czerwca 1991 roku została sprzedana⁷⁶⁶.

W parafii Sycevice do punktów katechetycznych uczęszczały dzieci i młodzież w Noskowie, Pieszczu, Reblinie, Sycewicach, we Wrześnicy i Zębowie⁷⁶⁷, później katechizacja odbywała się w szkołach w Pieszczu, Redęcinie, Sycewicach i Wrześnicy⁷⁶⁸.

Spośród grup i ruchów które zostały założone w parafii wymienią się: Liturgiczną Służbę Ołtarza, ministrantów, Żywy Różaniec, Akcję Katolicką, Diakonię Muzyczną, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, Caritas⁷⁶⁹. Krótko wprowadzie, ale działał tu również Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej.

Krzyże ustawione zostały w Sycewicach, Pałowie, Pałótku, Reblinku, Nosalinie, Zębowie, natomiast kapliczki wystawiono w Noskowie, Pieszczu, Reblinie, Reblinku i Żabnie⁷⁷⁰.

KRZYŻE I KAPLICZKI

Kapliczki i krzyże przydrożne pojawiły się w średniowieczu w całej Europie, znikając później z tych krajów i regionów, gdzie Kościół katolicki wyparty został przez reformację. Pozostały one w zasadzie charakterystyczne dla terenów katolickich. W niszach najdawniejszych kapliczek przydrożnych znajdowały się figury ukrzyżowanego lub frasnoblwego Chrystusa, stąd też podobnie jak krzyże nazywano je Bożymi Mękami. Dopiero w dobie kontrreformacji pojawiły się w nich wizerunki Matki Boskiej i świętych⁷⁷¹. Po 1945 roku religijność katolików nadawała ziemiom odzyskanym coraz wyraźniejsze piętno polskie.

Na placach miast i wsi, na skrzyżowaniach dróg wzniesione zostały setki pomników religijnych, kapliczek i krzyży przydrożnych, po miastach i wioskach przeciągały tłumne procesje z polskimi sztandarami – wspominał po latach adm. apostolski z Gorzowa Wielkopolskiego ks. Edmund Nowicki⁷⁷².

I tak w 1946 roku przy skrzyżowaniu ul. Głównej z ulicą Wodną w Kobylnicy zbudowali kapliczkę H. Bajor i S. Snakowski. Niewielki obiekt o wymiarach 3,5 m x 2,5 m wymurowano z cegły, z zewnątrz i od

wewnątrz otynkowano, przykryto dwuspadowym dachem i wyposażono w drzwi i dwa okna. Wewnątrz ustawiono ołtarzyk, umieszczono gipsową figurę Najświętszego Serca Pana Jezusa, a na półeczce na ścianie umieszczono figurkę Matki Boskiej Częstochowskiej. Od strony zachodniej i północnej kapliczkę ogrodzono metalowym płotkiem.

Kapliczka przydrożna we Wrzącej. Źródło kobylnica.pl.

Gipsową figurkę M.B. Niepokalanej o wysokości 60 cm, wstawiono również do kapliczki z białej cegły z dwóch stron oszklonej w Sierakowie. Tę kapliczkę także pokryto daszkiem. Powstała ona w 1947 roku, ale stała zbyt blisko drogi, dlatego rozebrano ją i postawiono na działce przy pobliskiej posesji. Usytuowaną w bezpieczniejszym miejscu kapliczkę poświęcono w dniu odpustu Wniebowzięcia NMP 15 sierpnia 1977 roku.

Napis na murowanej tabliczce przymocowanej do kapliczki w Wieszynie brzmi: „Na pamiątkę odzyskania Ziemi Polskiej na zachodzie fundatorzy Stanisławowstwo Nieznalscy i Józef Lipiejko”. Wymurowana z cegły i otynkowana kapliczka z figurką MB Niepokalanej znajduje się przy posesji zlokalizowanej przy ulicy Głównej 35.

Pierwszy krzyż w Kobylnicy po prawej stronie drogi wylotowej do Słupska wzniesiono w 1945 roku⁷⁷³. Wymieniony on został jesienią 1999 roku, a następnie w 2014 roku nowy ufundowały w miejscu poprzedniego słupskie siostry Klaryski od Wieczystej Adoracji Najświętszego sakramentu.

W dniu 2 czerwca 1989 roku poświęcono krzyż w Kobylnicy przy ul. Młyńskiej⁷⁷⁴.

Krzyż w Sierakowie znajduje się przy drodze naprzeciwko kościoła. Podobnie umiejscowiono krzyż w Kończewie – przy drodze naprzeciwko kościoła (1947).

Wg Schematyzmu Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej w pierwszych latach po wojnie ustawiono także krzyże w pozostałych miejscowościach parafii⁷⁷⁵. O wymianę zniszczonych przez upływ czasu krzyży i porządek przy kapliczkach troszczyli się duszpasterze, lecz dbali o nie też sami mieszkańcy poszczególnych miejscowości, dlatego zalecenie I Synodu Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej (*„kapliczki, krzyże i figury na terenie parafii, należy otoczyć szczególną opieką oraz dbać o ich konserwację, estetyczny ich wygląd...”*⁷⁷⁶), stosowane było jeszcze przed uchwaleniem prawa partykularnego diecezji.

KATECHIZACJA

Odnosząc się do katechizacji, wiadomo, że nauka religii w latach czterdziestych i pięćdziesiątych XX w. odbywała się w szkołach, jednak od 1 września 1958 roku obowiązywało już Zarządzenie Ministra Oświaty, na mocy którego nauczycielami religii w szkołach państwowych nie mogły być osoby przynależne do zgromadzeń zakonnych⁷⁷⁷. Najprawdopodobniej w związku z tym kuria gorzowska wydała instrukcję, zgodnie z którą *„w parafiach, w których nie było (wówczas) nauki religii w szkole, należało przystąpić do organizowania katechizacji przy kościele, informując o tym parafian z ambony oraz zaprowadzić ewidencję dzieci uczęszczających na religię i wyznaczyć miejsce do nauki religii”*⁷⁷⁸.

Po definitywnym usunięciu religii ze szkół od 1 września 1960 roku władze kościelne zdecydowały się na prowadzenie katechizacji w kaplicach lub punktach katechetycznych. Tuż po utworzeniu parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kobylnicy naukę religii dla dzieci wszystkich klas szkoły podstawowej prowadził w kościele alumn, asystent z Oświęcimia. W roku szkolnym 1952-1953 inny alumn katechizował już dzieci we wszystkich kościołach na terenie parafii. Znaczna odległość do kościołów filialnych wpłynęła na fakt, że ks. Lucjan Koźlik w grudniu 1954 roku, dla ułatwienia dojazdów, zmieniającym się co roku klerykom asystentom zdecydował się kupić rower. Na początku roku szkolnego 1956-1957, kiedy okazało się, że dzieci uczące się religii mają za zimno, aby stworzyć stosowne miejsce do katechizowania, pomyślał o urządzeniu ogrzewanej salki katechetycznej, ale odnotował z bólem, iż w Polsce panują takie stosunki, że *„religii uczy się prawie ukradkiem”*⁷⁷⁹.

W parafii Kobylnica sprawa nauki religii definitywnie rozstrzygnięta się jednak dopiero od stycznia 1959 roku. Poza szkołą zorganizowano katechizację w wymiarze dwóch godzin tygodniowo dla każdej z klas w Sierakowie i - jak zaznaczył proboszcz - frekwencja była pełna. Bez zmian pozostał rozkład nauki religii w następnym roku szkolnym. W sierpniu 1960 roku nowy wikariusz ks. K. Adamowicz zajął się remontem salek katechetycznych w Kobylnicy i w Sierakowie, a od września prowadził w nich katechizację. Natomiast w Widzinie, Łosinie i Bolesławicach nauką religii zajął się asystent. W następnych latach, podobnie

jak wcześniej, dzieci z Kończewa uczęszczały na katechizację do kościoła lub punktu katechetycznego w prywatnym pomieszczeniu w Sierakowie, aż do uruchomienia w 1975 roku salki katechetycznej w przybudówce dobudowanej do kościoła⁷⁸⁰.

W Kobylnicy funkcjonowała najpierw salka w starej plebani, a dodatkowo ks. J. Jermak adoptował do celów katechetycznych pomieszczenie w budynku gospodarczym, aż wreszcie od września 1988 roku nauczanie religii odbywało się w nowo wybudowanym domu katechetycznym⁷⁸¹. W wynajętych pomieszczeniach natomiast odbywała się katechizacja w Widzinie, Łosinie i Bolesławicach do czasu funkcjonowania w tych miejscowościach czteroklasowych szkół podstawowych. W Bolesławicach szkołę zamknięto w 1973 roku a w Widzinie od lutego 1975 roku. Najdłużej była czynna szkoła w Łosinie⁷⁸². Od czasu utworzenia Zbiorczej Szkoły Gminnej w Kobylnicy uczęszczały tu jeszcze dzieci klas V-VIII z parafii Kwakowo. Prowadzeniem katechizacji pozaszkolnej zajmowali się głównie wikariusze, klerycy asystenci, w ograniczonym zakresie proboszczowie, a w niektórych latach katechetami były również osoby świeckie. Na przykład w roku szkolnym 1969-1970 katechizacją przedszkolaków w Kobylnicy zajmowała się pani Wanda Cisowska. W latach 1981-1985 klasy młodsze uczyła w Kobylnicy pani Janina Smolińska, a w latach 1985-1988 katechetą był Eugeniusz Wiąrowski⁷⁸³.

Odrębne grupy katechizowanych stanowiła młodzież, która po ukończeniu szkół podstawowych w Kobylnicy i w Kończewie podejmowała dalszą naukę w średnich i zawodowych szkołach, najczęściej w Słupsku oraz młodzież pracująca. Według zachowanych dzienników katechetycznych systematyczną katechizację tej młodzieży pierwszy prowadził ks. E. Warniewski. Później naukę religii dla grup młodzieżowych zorganizowano odrębnie w Sierakowie. W Kobylnicy i w Sierakowie młodzież objęta była katechizacją do czerwca 1990 roku. W niektórych latach odbywały się również odrębne katechezy dla młodzieży w Bolesławicach i Łosinie, aczkolwiek trzeba tu zaznaczyć, iż część młodzieży opuszczającej szkoły podstawowe w Kobylnicy i Sierakowie nierzadko nie korzystała później z katechizacji ani w Słupsku, ani w punktach katechetycznych w parafii, choć duszpasterze dokładali starań, aby objąć nauką religii wszystkich, to jednak ostatecznie sprawa edukacji religijnej wyglądała bardzo różnie tak pod względem wiedzy religijnej jak i frekwencji na katechezach.

Katechizacją młodzieży zajmowali się przede wszystkim księża⁷⁸⁴. Dodatkowymi katechezami obejmowano zawsze dzieci przygotowujące się do pierwszej Komunii Świętej oraz młodzież przed sakramentem bierzmowania. Ponadto katechizacja parafialna, analogicznie jak w całym kościele, prowadzona była w ramach obrzędów liturgicznych, podczas katechez mszalnych, nauk dla rodziców i chrzestnych oraz nauk dla narzeczonych⁷⁸⁵.

Powrót religii do szkół nastąpił dopiero od września 1990 roku⁷⁸⁶. Od września księża, również zakonnicy, mogli już uczyć religii w szkołach. Trwałość nauczania religii w szkołach publicznych zagwarantowana zo-

stała ostatecznie przez zawarcie konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską ratyfikowanego 2 maja 1998 roku.

Przy domach salezjańskich i prowadzonych przez Zgromadzenie Salezjańskie w parafiach, oryginalną formą ewangelizacji było zawsze oratorium. Stanowiło ono ośrodek kulturalno-religijno-wychowawczy bądź – nieco szerzej, zgodnie z konstytucjami i regulaminami Towarzystwa Salezjańskiego – jako dom, który przyjmuje, parafię, która ewangelizuje, szkołę, która przygotowuje do życia i podwórko, na którym można spotkać się z przyjemnością i żyć w radości⁷⁸⁷.

W Kobylnicy w ramach oratorium, szczególnie w pierwszych latach po powstaniu parafii, klerycy asystenci bawili się z dziećmi i młodzieżą na podwórku przy plebani oraz na placu przykościelnym. W pomieszczeniach starej plebani młodzież, aczkolwiek niesystematycznie, lecz z własnej woli, spotykała się nie tylko na rozgrywkach w szachy, warcaby, ping-ponga czy domino, ale także wysłuchiwała prelekcji religijnych, a potem udawała się do kościoła na msze św. Ta sama młodzież czynnie uczestniczyła w akademiach i uroczystościach organizowanych z okazji różnych świąt kościelnych, wspomnień patronów młodzieży (św. Stanisława Kostki i Dominika Savio) czy imienin duszpasterzy.

Z upływem lat zmieniły się warunki materialne oraz zapotrzebowanie starszych dzieci i młodzieży na formę rozrywki, dlatego duszpasterze częściej organizowali bliższe i dalsze wycieczki, mecze, dyskoteki. Zawsze jednak był w nich element lub motyw, który zbliżał do Boga i do Kościoła oraz wychowywał. Na bazie oratorium powstawały grupy parafialne: *Ruch Światło Życie* i *Ruch Odnowy w Duchu Świętym*. Wreszcie na bazie oratorium i przy nim tworzone scholki, chórki dziecięce i młodzieżowe bądź inne, luźniejsze grupki liturgiczne⁷⁸⁸.

W parafiach na przestrzeni ich dziejów powstawały bractwa, grupy, ruchy i inne wspólnoty parafialne. W parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kobylnicy w skład służby liturgicznej parafii wchodziły scholie, zespoły wokalne-muzyczne, chórki i zespoły.

Od początku istnienia parafii przy ołtarzach kościołów nie brakowało ministrantów, którzy byli obecni podczas liturgii i na procesjach, a ze swoimi opiekunami uczestniczyli w dniach skupienia, wyjeżdżając do Łądu, Piły, Czaplinka, Słupcy. Wyjeżdżali także na bliższe i dalsze wycieczki, ostatnio również za granice Polski. Liczba ich była różna, najczęściej było ich na przełomie XX i XXI wieku, kiedy opiekowali się nimi ks. Krzysztof Oleszkiewicz i ks. Szymon Spalony⁷⁸⁹.

Od początku w parafii funkcjonowały Kółka Różańcowe, w 2000 roku istniało osiem róż *Żywego Różańca*: po dwie w Kobylnicy i Widzinie, a po jednej w Sierakowie, Kończewie, Bolesławicach i Łosinie. Już przy przejmowaniu parafii przez ks. Lucjana Koźlika obecni byli członkowie Rady Parafialnej: Antoni Raczyński i Władysław Koperek. Najaktywniej jako odrębna grupa Rada parafialna funkcjonowała za kadencji probosz-

czowskiej ks. Witolda Szulczyńskiego. Salezianie Współpracownicy to jedna z gałęzi Zgromadzenia Salezjańskiego.

W 1876 roku sam założyciel Towarzystwa Salezjańskiego jasno określił projekt ich życia w osobistym napisanym *Regulaminie*. Wg jego następców zadanie Salezjanów Współpracowników polegać miało na kształtowaniu młodych pokoleń w formie zorganizowanej na styl stowarzyszenia i w zjednoczeniu z pozostałymi gałęziami rodziny salezjańskiej.

Pierwsza wzmianka o Salezjańskich Pomocnikach Kościoła w Kobylnicy pochodzi z 1971 roku. Nazwy na przestrzeni dziesięcioleci zmieniały się, ale grupa nie zaprzestała funkcjonować i należy bodajże do najprężniej działających przy miejscowej wspólnotie salezjańskiej. *Ruch Światło-Życie* potocznie zwany *Oazą* założony przez ks. Franciszka Blachnickiego w latach 1975-1995 w parafii Kobylnica zaczął funkcjonować już w 1975 roku. Funkcjonował również Ruch Odnowy w Duchu Świętym i Towarzystwo Przyjaciół Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Niektórzy z parafian należeli do Franciszkańskiego Zakonu świeckich w Słupsku⁷⁹⁰.

Od 2 września 1990 roku pracował w Kobylnicy ks. Stanisław Olędzki⁷⁹¹. Wypełniając swoje salezjańskie powołanie, pracował z młodzieżą. Jego kazania były chętnie słuchane przez wiernych, bo wyjątkowo umiejętnie posługiwał się słowem literackim⁷⁹². Był laureatem licznych konkursów. Teksty jego autorstwa śpiewano na Festiwalu Artystycznym Młodzieży Akademickiej FAMA 88 w Świnoujściu. Pierwsze utwory publikował w latach 70. w prasie ogólnopolskiej. Pod koniec 1990 roku Biblioteka Literacka w Pile wydała tomik jego poezji, pt. „*Testament przedostatni*”. Sam mówił o tym dziele: „*staram się udowodnić, że Bóg jest miłością*”⁷⁹³. Przygotowywał drugi tomik. Nie zdążył go dokończyć.

GREKOKATOLICY W GMINIE KOBYLNICA

Wierni obrządku grekokatolickiego, czyli katolicy obrządku bizantyjskiego od 1974 roku przez około trzech lat na liturgii eucharystycznej oraz na nabożeństwach spotykali się w kościele pod wezwaniem św. Ottona w Słupsku, następnie przez długi okres kościół pod wezwaniem św. Jacka udostępniał im ks. prałat Jan Giriatowicz, od 1991 roku natomiast mają własną cerkiew adoptowaną z pomieszczeń magazynowych przy ulicy Jaracza. Zanim jednak udało się utworzyć grekokatolicką parafię pod wezwaniem św. Jana Chrzyciela w Słupsku, miejscowi grekokatolicy mogli korzystać z bardzo odległej grekokatolickiej świątyni, aż w Białym Borze. Później dojeżdżali do kościoła pod wezwaniem św. Jerzego w Bytowie, następnie do grekokatolickiego kościoła w Sławnie.

Proboszczami grekokatolickiej wspólnoty wiernych w Słupsku byli kolejno: ks. Włodzimierz Pyrczak, ks. Stefan Dziubina, ks. Zenon Drozd, ks. Roman Wruszczak, ks. Bogdan Michał Krupka, ks. Borys Doraźme, ks. Darij Wołyniuk i od 1991 roku ks. Bogdan Pipka⁷⁹⁴.

Wg informacji uzyskanych od aktualnego proboszcza, po jednej rodzinie grekokatolickiej zamieszkuje we Wrzącej, w Zajączkowie i Luleminie, po dwie w Kwakowie i Reblinie, cztery rodziny w Kwakowie i około ośmiu rodzin w Kobylnicy⁷⁹⁵.

CHRZEŚCIJANIE WYZNANIA PRAWOSŁAWNEGO

Należą do erygowanej 1948 roku parafii pod wezwaniem św. Apostołów Piotra i Pawła Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w Słupsku, przy ulicy Krasieńskiego 5. Miejszem sprawowania liturgii jest należąca do parafii cerkiew. Świątynię tę wybudowano na początku XX wieku i do 1945 roku pełniła funkcję kaplicy luterańskiej. Parafia nie posiada ściśle określonych granic, należy do niej około 100 osób wyznania prawosławnego; jest częścią Diecezji Wrocławsko-Szczecińskiej Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Proboszczami byli tu: ks. Piotr Weremczuk (1948-1962), ks. kan. Dymiter Doroszkiewicz (1962-1980), ks. Jerzy Charytaniuk (1981-1995), ks. Sławomir Troc (1995-1998), a po nim od 1998 roku urząd proboszcza objął i cały czas pełni ks. Mariusz Synak⁷⁹⁶.

Trudno dokładnie określić liczby parafian zamieszkałych na terenie gminy Kobylnica. Nie wykazują tego precyzyjnie księgi metrykalne, a dodatkowo utrudnia stosunkowo duża migracja oraz inwersje bądź konwersje powodowane najczęściej zawieraniem związków małżeńskich z innymi wyznawcami. Wiadomo jednak, iż w różnych okresach istnienia parafii po kilka rodzin zamieszkiwało w Kobylnicy, nieco mniej w Widzinie i Słonowicach⁷⁹⁷.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI

Kościół ewangelicki istniał na terenie obecnej gminy Kobylnica od XVI wieku⁷⁹⁸. Tuż po zakończeniu drugiej wojny światowej, aż do przesiedlenia, wszyscy niemal mieszkańcy miejscowości należących do gminy Kobylnica byli ewangelikami.

Zajęcie Słupska i okolic w 1945 roku przez wojska radzieckie stanowiło równocześnie praktyczny koniec działania Kościoła ewangelickiego w jego ówczesnych strukturach. Wtedy pastory Drescher i Paul Scharnowske za zezwoleniem radzieckiego komendanta mogli odprawić nabożeństwa dotychczasowym mieszkańcom Kobylnicy w miejscowym kościele i głosić kazania aż do wyjazdu do Niemiec⁷⁹⁹. Do 1946 roku pozostawał w Sierakowie ewangelicki proboszcz Siegfried Finlsbein⁸⁰⁰, a w Kwakowie proboszcz Max Lechner⁸⁰¹.

Znacznie dłuższa była w Słupsku i okolicach działalność odprawiających nabożeństwa świeckich lektorów ewangelickich, z których jeden na pewno działał w Objezierzu. Parafia ewangelicko-augsburska w Słupsku jeszcze w 1987 roku była zresztą współwłaścicielem kościoła w Objezierzu⁸⁰². Mogli tam uczęszczać na nabożeństwa ewangelicy z południowej części gminy.

Duchowni polskiego Kościoła ewangelicko-augsburskiego zaczęli pojawiać się w Słupsku dopiero w 1947 roku i wówczas doszło do utworzenia w Słupsku zboru polskojęzycznego. W okresie powojennym nabożeństwa luterzańskie w Słupsku odprawiano w kilku miejscach, do 1954 roku w kaplicy przy ulicy Długosza, od 1954 do 1977 roku w kościółku przy ulicy Niedziałkowskiego, a najdłużej, bo od 1947 roku odbywają się one w kościele przy ulicy Słowackiego 40⁸⁰³. Nabożeństwa języku polskim odprawiał w Słupsku od marca 1947 roku ks. Edward Dietz z Sopotu, następnie w latach 1957-1960 nabożeństwa w języku polskim i niemieckim odprawiał ks. Maksymilian Cebula, który koordynował również działalność świeckich lektorów na terenie całego województwa koszalińskiego. Zastąpił go ks. Gustaw Burchart (1960-1962), a po nim wiernych wyznania ewangelicko-augsburskiego niemieckojęzycznie obsługiwali: ks. Eryk Smoleński (1962-1968), ks. Lucjan Steinhagen (1969-1971), ks. Emil Gatner (1971-1972), ks. Jerzy Krawczyk (1972-1980) i ks. Rudolf Mrowiec (1982-1991). Nabożeństwa polskojęzyczne zaś po ks. Dietz'u odprawiali następujący po sobie pastory administratorzy parafii: ks. Michał Warczyński, ks. Tadeusz Raszyk, ks. Paweł Badura i Wojciech Froehlich.

Od 1997 roku parafia stała się placówką duszpasterską dwujęzyczną. Aktualnie, formalnie zarejestrowanych ewangelików z terenu gminy Kobylnica nie ma, ale jeszcze w latach osiemdziesiątych minionego wieku byli. Chrześcijan wszystkich wyznań łączy więź chrztu i chociaż tworzą odrębne wspólnoty, przynajmniej raz w roku wspólnie modlą się o jedność chrześcijan. Odbywa się to w tygodniu ekumenicznym, który przypada zawsze w styczniu. Nabożeństwa ekumeniczne niejednokrotnie odbywały się również w Kobylnicy i przybywali na nie ze Słupska między innymi duchowni Kościołów prawosławnego, ewangelickiego oraz zielonoświątkowego⁸⁰⁴.

INNE RELIGIE I ZWIĄZKI WYZNANIOWE

Po zakończeniu II wojny światowej najpierw kilka rodzin Świadków Jehowy przybyło na teren dzisiejszej gminy Kobylnica z terenu województwa lubelskiego do Żelek. Obowiązkiem Świadków Jehowy jest apostołowanie polegające na szkoleniu, przepowiadaniu i kolportażu. Przepowiadający bracia z Żelek⁸⁰⁵ dojeżdżali najczęściej na odległe tereny, między innymi do Wrzącej. W latach 50. minionego wieku dwie rodziny przeprowadziły się z Żelek do Zagórek, gdzie powstał pierwszy zbor, który jednak nazywał się zbor Słonowice, gdyż w międzyczasie naukę głoszoną przez Świadków Jehowy poznawało wiele osób z Wrzącej i Słonowic.

W latach 1952-1954 przez okres dwóch lat bracia z wymienionych miejscowości należeli pod zbor Darłowo, później zbor Słonowice, następnie zbor Sławno, a od 1962 roku grupa ta należała do zboru Kępice. Później formalnej rejestracji zboru w Słonowicach dokonano 12 maja 1989 roku, natomiast we wrześniu 1990 roku Świadkom ze Słonowic

udało się wydzierżawić w tej miejscowości salę po byłym klubie, należącym wcześniej do Państwowego Gospodarstwa Rolnego w Dobrzęcinie. Salę tę udało się nieco później wykupić Towarzystwu Strażnica na własność i od 16 listopada 1993 roku aż do marca 2004 roku służyła ona zborowi Słonowice jako miejsce spotkań.

Sala Królestwa Świadków Jehowy w Słonowicach. Fot. Andrzej Obecny

W dniu 7 stycznia 2002 roku wykupiono w Słonowicach działkę od Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa i wszczęto starania o zezwolenie na budowę Sali Królestwa. Zbór słonowicki otrzymał pożyczkę z Funduszu Budowy Sal Królestwa, którego środki finansowe pochodzą z dobrowolnych datków zborów z całej Polski⁸⁰⁶. Zbór Świadków Jehowy w Słonowicach Towarzystwa Strażnica budowę Sali Królestwa rozpoczął 19 marca 2004 roku. Realizacja inwestycji nadzorowanej przez Regionalny Komitet Budowy Sal Królestwa Świadków Jehowy przebiegała niezwykle sprawnie, angażowało się w nią wielu ochotników wywodzących się z grup Świadków Jehowy tak z powiatu słupskiego, jak i z całego Pomorza zachodniego. Wprawdzie pierwsze zebranie odbyło się w nowym budynku 2 sierpnia 2004 roku, ale uroczystego otwarcia dokonano 22 stycznia 2005 roku.

W latach 1954-1962 przewodniczącym zboru Słonowice był Władysław Matejuk, a w okresie przynależności do Kępic Józef Kępa, a od września 1990 roku przewodniczącym pozostaje Władysław Kosicki. Zbór Słonowice liczy około pięćdziesięciu braci (głosicieli). Po jednej rodzinie zamieszkuje w Kuleszewie, Tychowie, Redęcinie i Gacu, po dwie

rodziny w Bzowie, Kczewie, Zagórkach, trzy we Wrzącej, pięć w Syce-
wicach i oczywiście najwięcej, bo aż siedem w Słonowicach. Wcześniej
istniał odrębny zbór w Kobylnicy, aktualnie Świadkowie Jehowy z jego
terenu należą do zboru w Słupsku.

W latach pięćdziesiątych XX wieku były przypadki uwięzienia
Świadków grupy wywodzącej się z Żelek. Od 1989 roku Świadkowie Je-
howy są zadowoleni z relacji z przedstawicielami władzy tak państwowej,
jak i samorządowej⁸⁰⁷.

ROLNICTWO I PRZEMYSŁ

W pierwszych miesiącach po zakończeniu drugiej wojny światowej osadnicy w gminie Kobylnica (Łosino) zaczęli pracę w swoich gospodarstwach w niezwykle trudnych warunkach. Odczuwano boleśnie brak inwentarza żywego; niektóre sołectwa (nazywane wówczas gromadami) posiadały na całym swoim terenie zaledwie po pięć do ośmiu koni. Chcąc przyjąć im z pomocą, zarząd gminy czynił u władz powiatowych starania o traktory. W raporcie wójta Edwarda Szczura z 16 marca 1946 roku czytamy, iż w przypadku braku zmechanizowanego sprzętu rolniczego około 60 procent ziemi ornej w gminie będzie leżeć odłogiem. Nie lepiej przedstawiała się sprawa pogłowia bydła. W niektórych sołectwach nawet jeżeli były krowy, to tak wyjałowione, że przestały dawać mleko. Największy problem stanowił jednak brak zboża siewnego⁸⁰⁸.

Przez wiele lat prowadzono akcję likwidacji odłogów⁸⁰⁹. Gospodarstwa podupadłe przejmowano na Skarb Państwa⁸¹⁰. W rolnictwie, analogicznie jak w innych dziedzinach życia, w latach 1945-1990 niemalże ciągle trwały jakieś akcje: wiosenno-siewna, żniwna, zbioru stonki ziemniaczanej, wykopkowa, sianokosów i tak dalej⁸¹¹.

Rolników obciążono obowiązkowymi dostawami mleka, zboża, żywca i ziemniaków⁸¹². Na przełomie lat 40. i 50. przeprowadzano kontrole i rewizje u chłopów w gromadach Bolesławice, Sierakowo, Kobył-

Do tradycji wiejskiej należało wspólne młócenie zboża. Obowiązywała zasada dzisiaj młóćemy u was jutro u nas.

nica, Łosino oraz Kuleszowo. Wpływały one ujemnie na społeczeństwo „Chłopi w obawie przed zabranie chowali zboże na strychach i innych miejscach”. Rolnicy w zasadzie wywiązywali się z obowiązkowych dostaw. W Luleminie powstał zespół do spraw likwidacji długów⁸¹³. Tych, którzy nie wywiązywali się z nałożonych planów, karano grzywnami oraz kierowano wnioski do kolegium orzekającego⁸¹⁴.

Do końca lat 90. XX wieku w całej Polsce stosowano podział rolnictwa na indywidualne i państwowe⁸¹⁵. Najbardziej rozpowszechnioną formą uspołecznionego rolnictwa w Polsce były Państwowe Gospodarstwa Rolne. Na ziemiach odzyskanych tworzone je głównie na bazie poniemieckich majątków jako formę socjalistycznej własności ziemskiej. Konieczne było ściągnięcie do nich pracowników z całej Polski. Byli to więc ludzie wykorzenieni ze swych środowisk, czasem sprowadzeni w wyniku przymusowych akcji przesiedleńczych, co nie sprzyjało integracji ani też samoorganizacji tych społeczności.

Badania prowadzone w latach 60. czy 70. XX wieku ukazywały Państwowe Gospodarstwa Rolne jako zbiorowości zdeintegrowane, pełne konfliktów i wzajemnej nieufności. Zjawiska te wzmacniała duża rotacyjność pegeerowskich załóg. Pracownicy zwykle pochodzili z biednych, wielodzietnych rodzin, z małych gospodarstw, z bezrolnej biedoty wiejskiej, ze środowisk sezonowych robotników rolnych. W latach 50. i później szli do państwowych gospodarstw rolnych, gdzie nie wymagano wykształcenia i wysokich kwalifikacji, za to dawano mieszkanie i wiele socjalnych świadczeń.

Do lat siedemdziesiątych XX wieku podstawowym środkiem transportu była furmanka, z czasem wyparł ją traktor i samochód osobowy.

Była też cała sfera nieformalnych dochodów, półlegalnych praktyk, wynikających z tego, że „państwowe” mienie traktowano jak niczyje. Wszystkie te formalne i nieformalne udogodnienia i możliwości spowodowały, że Państwowe Gospodarstwa Rolne były atrakcyjnym miejscem pracy i życia. Osiedlały się w nich stopniowo całe rodziny, powstał pegeerowski model życia, przekazywany z pokolenia na pokolenie. Praca zamiast nauki, brak aspiracji edukacyjnych tak rodziców, jak i dzieci, wszystko to sprzyjało swoistemu dziedziczeniu pozycji społecznej i zawodowej. W rezultacie w osiedlach popegeerowskich można dziś znaleźć takie rodziny, często wielodzietne, w których kolejne dwa-trzy pokolenia związane były z rolnictwem państwowym⁸¹⁶.

Jak wyglądało ono w gminie Kobylnica? Na początku 1961 roku PGR Kończewo użytkował 583 ha gruntów, stan bydła w gospodarstwie wynosił 128 sztuk, w tym krów dojnych było 63 sztuki. W gospodarstwach Kończewo i Zajączkowo od 1961 roku prowadzono inseminację, która nie zdała jednak egzaminu. Na początku 1962 roku zwolniono wielu pracowników PGR Kończewo, co wpłynęło na obniżenie wydajności pracy. W 1962 roku planowano uzyskać 30 tys. zł zysku lecz uzyskano 581 tys. zł. strat. Powodem strat był przede wszystkim spadek ceny krów. Poza tym to reprodukcyjne gospodarstwo musiało zakupić nasiona i ziemniaki kwalifikowane⁸¹⁷.

W 1975 roku w gminie Kobylnica działały: Kombinat Państwowych Gospodarstw Rolnych Sycevice i Kombinat Państwowych Gospodarstw Rolnych Kończewo z siedzibą w Kwakowie⁸¹⁸. W skład pierwszego wchodziły zakłady w Dobrzęcinie, Reblinie i w Sycewicach, natomiast do drugiego należały: Kończewo, Kuleszewo, Wrząca, Ściegnica, Kwakowo, Płaszewo, Zagórki i Zajączkowo⁸¹⁹. W latach 1978-1979 kombinaty te gospodarowały na ogólnej powierzchni 14.203 ha, w tym użytki rolne stanowiły 13.196 ha.

Kombinat Kończewo zajmował 7.952 ha, z czego do użytków rolnych kwalifikowano 7.326 ha⁸²⁰. Jego zakład w Zajączkowie specjalizował się w hodowli trzody chlewnej⁸²¹. PGR Kończewo, według agronoma gromadzkiego Józefa Rozenka, często był deficytowy, ale zdarzało się, że w uprawie roślinnej oraz hodowli inwentarza osiągał zyski, tak było choćby w roku 1967⁸²². W roku gospodarczym 1968-1969 gospodarstwo to planowało zysk w wysokości 305 tysięcy złotych. Nie osiągnięto jednak planowanej średniej wydajności mleka 2700 litrów od jednej krowy, tylko 2498 litrów. Nie uzyskano też planowanych na 1206 tysięcy wpływów ze sprzedaży produkcji zwierzęcej (zarobiono 980 tysięcy). Za to zbiory zbóż znacznie przewyższyły planowane i z produkcji roślinnej uzyskano 2251 tysięcy złotych, a nie – jak zakładano – 2234 tysięcy złotych⁸²³.

Kombinat Sycevice zajmował powierzchnię 6.251 ha, w tym było 5.870 ha użytków rolnych. Na trwałe w jego historii zapisał się dzień 30 października 1976 roku, kiedy to przyjechał I sekretarz Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Edward Gierek wraz

z wojewódzkimi dostojnikami partyjnymi oraz wojewodą Janem Stępnem. Pokazano mu fermę „tysiaca krów”. Jak odnotowano w lokalnej prasie, informacji udzielali: dyrektor przedsiębiorstwa Józef Matusik, jego zastępcy Wincenty Łukasik i Leonard Pozorski oraz kierownik fermy Andrzej Buko⁸²⁴.

Dość powszechne przez pierwsze dziesięciolecia po wojnie były wiejskie targi.

Z funkcjonujących w PRL-u dwóch państwowych kombinatów nie został ani jeden. Ich majątek Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa sprzedała lub wdzierżawiła osobom fizycznym i prawnym. Już w 1998 roku w ten sposób powstało sześć spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, które gospodarują na powierzchni około 3.300 ha. Likwidacja Państwowych Gospodarstw Rolnych stała się dla pracowników i ich rodzin prawdziwą katastrofą. Utracili nie tylko zakłady pracy, ale i miejsce zaspokajania wielu potrzeb życiowych, w tym kulturalnych. Ich świat legł w gruzach. Okazali się bezradni wobec nowej, rynkowej rzeczywistości. Strategie życiowe wypracowane w ciągu wielu lat pracy w rolnictwie państwowym okazały się w niej bezużyteczne.

Badacze określili cechy syndromu „pegeerowca”: bezradność życiowa, niesamodzielność, bezwolność, często alkoholizm. Upadek państwowych gospodarstw rolnych pociągnął za sobą całą gamę społecznych i gospodarczych problemów w regionie. W byłym województwie śląskim w celu zniwelowania negatywnych skutków opracowano program „Wielofunkcyjny rozwój wsi województwa śląskiego do roku 2000”.

Jego realizacja doprowadziła do zagospodarowania 90 procent ziem po byłych PGR-ach, zanim województwo śląskie przestało istnieć.

Formą niezwykle popularyzowaną w polityce agrarnej państwa na początku lat 50. ostatniego stulecia były też spółdzielnie produkcyjne. W latach 1947-1948 na terenie gminy istniały cztery spółdzielnie produkcyjne w Łosinie i Sierakowie.

Do spółdzielni w Sierakowie należało sześciu członków. Wg oceny KG PPR, działalność tych spółdzielni była słaba, a stan maszyn rolniczych istniejącego w gromadzie Kobylnica Spółdzielczego Ośrodka Maszyn, który obsługiwał gminę, niezadowalający⁸²⁵. Na pierwszy kwartał 1950 roku przypadła początkowa faza powstawania spółdzielni produkcyjnej w Widzinie oraz w Sierakowie. Powstawały one z inicjatywy Powiatowego Komitetu Wykonawczego ZSL. Metoda obiecywania natychmiastowej poprawy dotychczasowych warunków materialnych i zabezpieczenia urządzeń socjalnych bez późniejszego realizowania obietnic, była jednym z powodów, dla którego prawie 50% spółdzielców opuściło te spółdzielnie produkcyjne, przechodząc na indywidualne gospodarowanie. Spółdzielnie w Bolesławicach i Łosinie tworzył już Komitet Gminny przy współudziale Komitetu Powiatowego ZSL⁸²⁶.

Od 1951 roku istniał Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Zielony Sztandar” w Łosinie⁸²⁷, w Widzinie w 1953 roku funkcjonował rolniczy zespół „Ślupianka”⁸²⁸ w Bolesławicach, „Zgoda”⁸²⁹ oraz „Niespodzianka” w Kuleszewie⁸³⁰. W lutym 1953 roku planowano założenie nowej spółdzielni produkcyjnej w Kończewie, Luleminie i w Kobylnicy⁸³¹. Rolnicy jednak wyraźnie unikali organizowania się w spółdzielnie, nazywając je kołchozami.

Do spółdzielni produkcyjnej w Bolesławicach, która powstała w 1950 roku, początkowo zdecydowało się wstąpić zaledwie 12 rolników, a w latach 1951-1952 aż sześciu wystąpiło. W latach 1951-1956 na terenie Gromadzkiej Rady Narodowej w Kobylnicy nie powstała żadna spółdzielnia produkcyjna⁸³². Nie pomagała propaganda, na przykład przyjazd do Widzina 18 września 1950 roku delegacji kołchoźników radzieckich, witanych przez dzieci szkolne kwiatami i śpiewem. Towarzystwo przyjechali, aby „zobaczyć, jak pracują spółdzielnie produkcyjne i służyć naszym rolnikom radami i wskazówkami”⁸³³.

Do sektora uspołecznionego należał pod koniec lat 40. minionego wieku Majątek Ziemski w Widzinie, podlegający Powiatowemu Związkowi Samorządowemu w Ślupsku. Prowadzono w nim hodowlę zwierząt gospodarskich. Z powodu nierentowności został zlikwidowany⁸³⁴.

W 1949 roku we wszystkich gromadach gminy istniał Związek „Samopomoc Chłopska”, działalność jego była jednak słaba, nie posiadał on swego sekretarza technicznego, gdyż był sekretarz Stanisław Malec zwolnił się⁸³⁵.

W latach 1955-1957 przy gminnych spółdzielniach „Samopomoc Chłopska” istniały gromadzkie ośrodki maszynowe zwane potocznie

GOM-ami. Dały one początek kółkom rolniczym⁸³⁶, które posiadały zarówno majątek własny, jak również majątek pochodzący z Funduszu Rozwoju Rolnictwa. Z funduszu tego utrzymywano także między innymi kluby rolników i koła gospodyń wiejskich.

Kółka rolnicze gospodarowały także na znacznej części gruntów rolnych stanowiących Państwowy Fundusz Ziemi⁸³⁷. W latach 60. minionego wieku zaczęto tworzyć międzykółkowe bazy maszynowe (MZBM-y). Powstawały one zresztą dwutorowo: na bazie kółek rolniczych i na bazie państwowych ośrodków maszynowych (POM-ów). Kółka rolnicze tworzyły własne bazy oraz wyposażały je w zakupiony sprzęt (ciągniki, przyczepy, siewniki, pługi, kombajny), na które nie stać było rolników indywidualnych, ale chętnie korzystali za opłatą ze sprzętu kółek. Dotacje, które otrzymywały kółka, sprawiały, iż były to usługi tanie, kółka rolnicze miały nieść na wsi postęp⁸³⁸.

Pod koniec 1960 roku na ogólną liczbę sześciu miejscowości na terenie Gromadzkiej Rady Narodowej w Kobylnicy funkcjonowały 4 kółka rolnicze: w Kobylnicy, Bolesławicach, Sierakowie i Łosinie. Pod koniec 1962 roku na terenie GRN w Kobylnicy funkcjonowało już sześć kółek rolniczych, z tego cztery prowadziły działalność gospodarczą, a dwa, w Kończewie i Sierakowie, określono jako „nieżywotne”. W 1964 roku w pięciu kółkach rolniczych na terenie GRN Kobylnica zrzeszonych było 180 rolników i ponad 160 członkin kół gospodyń wiejskich. Działalność kółek rolniczych polegała przede wszystkim na świadczeniu usług dla rolników (orki, podorywki, bronowanie, kultywatorowanie, siew, koszenie, opryski, wykopki, transport produktów rolnych), ale świadczyły one również usługi instytucjom nierolniczym dowożąc drewna z lasu, czy pomagając przy budowie dróg⁸³⁹. W 1967 roku na terenie GRN w Kobylnicy funkcjonowały kółka rolnicze w: Kobylnicy, Łosinie, Sierakowie oraz Widzinie⁸⁴⁰.

Kółko Rolnicze w Kobylnicy utworzono w 1957 roku. Jesienią 1961 roku zrzekło się gruntów PFZ, ponieważ znajdowały się one daleko od Kobylnicy. W 1962 roku zrzeszało 26 członków i dzierżawiło 10 ha gruntów PFZ, na którym uprawiało ziemniaki i owies. W latach 60., 70. i 80. XX wieku z roku na rok zwiększało działalność poprzez stałe i systematyczne powiększanie liczby sprzętu maszynowego oraz rozszerzanie form usług dla rolników. Zarząd kółka składał się z siedmiu członków z prezesem na czele. Wieloletnim jego prezesem był Tadeusz Skoczylas. W roku 1968 Kółko Rolnicze w Kobylnicy zatrudniało 11 osób i dysponowało siedmioma traktorami, dziesięcioma przyczepami, czterema snopowiązałkami, dwiema maszynami omlotowymi, dwoma kopaczkami oraz wieloma innymi maszynami rolniczymi. Dokonywało ono usług rolniczych w Kobylnicy, Bolesławicach i Reblinku. Kółko posiadało także własny zakład naprawczy⁸⁴¹.

Po utworzeniu Gminnej Rady Narodowej liczba kółek rolniczych wzrosła, gdyż przybywały te, które istniały w miejscowościach włączanych stopniowo do gminy Kobylnica, a były to między innymi: Kółko

Rolnicze w Kuleszewie, Kółko Rolnicze w Zagórkach⁸⁴², Kółko Rolnicze w Luleminie, Kółko Rolnicze w Kruszyńcu, Kółko Rolnicze w Komłowie⁸⁴³, Kółko Rolnicze w Sycewicach⁸⁴⁴, Kółko Rolnicze we Wrzące⁸⁴⁵.

W latach 1973-1976 na bazie międzykółkowych ośrodków maszynowych powstały spółdzielnie kółek rolniczych – SKR-y. Spółdzielnię Kółek Rolniczych w Kobylnicy utworzono około 1975-1976 roku. Skupiała ona kółka rolnicze całej gminy. W 1976 roku nazwę Spółdzielnia Kółek Rolniczych w Kobylnicy zmieniono na Spółdzielnia Usług Rolniczych w Kobylnicy⁸⁴⁶. Zgodnie ze statutem była dobrowolnym zrzeszeniem osób fizycznych i prywatnych, prowadziła samodzielnie działalność gospodarczą opartą na zasadach rachunku ekonomicznego, kierowała się potrzebami zrzeszonych członków. Przedmiotem działalności spółdzielni było świadczenie usług dla rolnictwa i innych rodzajów usług wynikających z potrzeb środowiska wiejskiego (np. prowadzenie szkoleń).

Od zmiany statutu, której dokonano 22 maja 1987 roku, mocno poszerzyła zakres działalności⁸⁴⁷. Członkami spółdzielni byli również rolnicy prowadzący swoją samodzielną działalność, a później także zatrudnieni w niej pracownicy. W latach 80. ubiegłego wieku, kiedy przewodniczącym rady nadzorczej był Janusz Jóźwiak, SUR w Kobylnicy wystąpiła z wojewódzkiego związku, pozostała natomiast w Krajowym Związku Kółek i Organizacji Rolniczych, domniemano, że powodem takiej decyzji był zamiar przekształcenia się w spółdzielnię pracy⁸⁴⁸.

Spółdzielni bezpośrednio podlegały zakłady usług rolnych (ZUR-y). Zakład Usług Rolnych w Kobylnicy obejmował również Łosino, Zakład Usług Rolnych w Widzinie – Bolesławice, Zakład Usług Rolnych w Kruszyńcu: Lubuń, Lulemino, Komłowo i Żelkówko, do Zębowa z siedzibą w Gacu należały Sycevice i Reblino, a do Sierakowa Kończewo i Kuleszewo⁸⁴⁹.

Zabudowania dawnego PGR w Gminie Kobylnica. Fot. Andrzej Obecny

Doskonale wyposażone były w sprzęt bazy maszynowe w Kobylnicy i Kruszyńcu. Niezłe prosperowała kuźnia w Kobylnicy a w warsztacie w Widzinie zatrudnionych było około 20 pracowników⁸⁵⁰. Spółdzielnia miała ponadto firmę budowlaną, którą była, powstała po ustanowieniu województwa śląskiego i po reorganizacji utworzonej jeszcze w latach 60. Spółdzielni Usługowo-Wytwórczej (SUW-u), Wojewódzka Spółdzielnia Budowlana w Kobylnicy, mieszcząca się w posesji dawnej Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Kobylnicy przy ulicy Głównej⁸⁵¹.

Po przemianach ustrojowych w kraju zabrakło dotacji, wielu rolników zalegało z zapłatą za wykonane usługi, rolnictwo traciło na znaczeniu a zadłużenie spółdzielni wzrastało.

W dniu 1 lipca 1991 roku nastąpiło przejście w stan likwidacji. W trakcie procesu likwidacyjnego majątek zwrócono kółkom rolniczym bądź indywidualnym rolnikom, a część majątku spółdzielczego, jak na przykład działki⁸⁵², warsztat w Widzinie oraz część sprzętu trzeba było sprzedać, by zlikwidować zadłużenie spółdzielni. Ostatnie zebranie przedstawicieli odbyło się 27 marca 1993 roku, zaś 28 kwietnia 1993 roku Sąd Rejonowy w Ślęsku wykreślił Spółdzielnię Usług Rolniczych z rejestru⁸⁵³.

Rolnictwo jest podstawową funkcją w gminie. Wg bieżących danych Urzędu Gminy Kobylnica na terenie gminy funkcjonuje 801 gospodarstw indywidualnych powyżej 1 ha użytków rolnych. Wśród charakteru działalności należy wymienić chów trzody chlewnej, bydła mlecznego i opasowego oraz drobiu nieśnego. Jednak w produkcji rolnej dominuje roślinny kierunek produkcji. W strukturze zasiewów gminy przeważają: uprawa zbóż i ziemniaka na cele konsumpcyjne. Prowadzone są również gospodarstwa ogrodniczo-warzywnicze. Ponadto rozwija się szkółkarska produkcja sadzonek roślin ozdobnych oraz od niedawna choinek. Na terenie gminy znajdują się również ośrodki intensywnej hodowli ryb łososiowatych, karpowatych oraz innych ryb słodkowodnych, w tym suma afrykańskiego. Towarowe stawy produkcyjne zlokalizowane są w miejscowości Lulemino (Argus PPH Lulemino) oraz Żelkówko (Piotr Gabriel Gospodarstwo Rybackie).

Na terenie gminy działalność rolniczą prowadzą spółki: Agro Wabcz Sp. z o.o. w Kuleszewie (siedziba: Wabcz, woj. kujawsko-pomorskie), ROLPOL Sp. z o.o. w Zajączkowie, Zajączkowo sp. z o.o., SEKAM Sp. z o.o. w Dobrzęcinie, FARM ADMIN Sp. z o.o. w Kczewie (siedziba: Wrześnica, woj. zachodniopomorskie), AVENA INVEST Sp. z o.o. w Sycewicach, AVENA SYCEWICE w Sycewicach, Ferma Kur ADKONIS w Kwakowie.

Struktura gospodarstw rolnych, pogłębiająca się wiedza rolników, doskonały sprzęt i środki chemiczne sprawiają, że produkcja rolna w gminie Kobylnica stoi na wysokim poziomie. Na łączną powierzchnię 14923 ha obszarów użytków rolnych w 2001 roku 242 ha były odłogowane.

Po wejściu Polski do Unii Europejskiej sytuacja diametralnie się zmieniła. System dopłat dla rolników spowodował, że zainteresowanie

zakupem ziemi gwałtownie wzrosło, podobnie jak jej ceny. W efekcie dzisiaj trudno jest znaleźć grunty leżące odłogiem.

W 1950 roku na terenie gminy Kobylnica czynne były 3 młyny państwowe⁸⁵⁴, zaś w użytkowaniu osób prywatnych znajdowały się trzy młyny oraz jedno przedsiębiorstwo – piekarnia w Kobylnicy⁸⁵⁵.

Handlem i usługami młynarskimi od połowy lat 50. ubiegłego stulecia do lat 90. zajmowała się przede wszystkim Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska”⁸⁵⁶. Wcześniej piekarnia w Łosinie oraz młyn w Kobylnicy znajdowały się w rękach prywatnych⁸⁵⁷, z tym że młyn zajmowały przez jakiś czas wojska radzieckie⁸⁵⁸. W 1960 roku wymieniane są w Kobylnicy dwa młyny, dwa zakłady stolarskie, zakład garncarski, wulkanizacyjny, ślusarski i krawiecki⁸⁵⁹.

Natomiast w 1968 roku Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Słupsku w sprawozdaniu dla Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kobylnicy wymienia: dwa sklepy spożywcze, pasmanteryjne i przemysłowy w Kobylnicy oraz sklepy w Kończewie, Łosinie, Widzinie i Zajączkowie⁸⁶⁰. Ta sama spółdzielnia zajmowała się również zaopatrywaniem rolników w nawozy mineralne oraz skupem i kontraktacją zbóż⁸⁶¹. W handlu sytuacja diametralnie zmieniła się po transformacji ustrojowej i tak w 1994 roku w gminie funkcjonowało 107 sklepów, a w roku 2000 było ich już kilkaset⁸⁶².

Działania władz samorządowych gminy Kobylnica bazują na opracowywanych od roku 2000 strategiach jej rozwoju oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Przyjęta uchwałą LIV/499/2014 Rady Gminy z 30.10.2014 r. ostatnia Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Gminy Kobylnica na lata 2015-2020 określa misję, cele i kierunki jej działania. „Misją Gminy jest podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców oraz zapewnienie dogodnych warunków do rozwoju budownictwa mieszkalnego, turystyki, rolnictwa i przedsiębiorczości poprzez poprawę stanu infrastruktury technicznej, dostępności do infrastruktury społecznej oraz zwiększenia atrakcyjności gminy jako miejsca życia, pracy, nauki i wypoczynku”. Rozbudowana infrastruktura oraz oferowane przez władze gminy tereny inwestycyjne i ulgi podatkowe wyszły naprzeciw oczekiwaniom właścicieli zakładów rzemieślniczych i przemysłowych, którzy chcieli rozwijać produkcję i zwiększać zatrudnienie.

Wśród funkcjonujących w gminie zakładów należy wymienić prowadzące działalność na rzecz rolnictwa w zakresie zaopatrzenia rolników w nasiona, pasze i nawozy mineralne, sprzedaż lub wynajem maszyn rolniczych, usług weterynaryjnych (do których możemy zaliczyć m.in. Cemarol Sp. z o.o. w Kobylnicy, Anna Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowo-Usługowe w Kruszynie, FARMER-GROUP Ilona Rzepa w Kobylnicy, Gabinet Weterynaryjny w Kobylnicy) oraz w zakresie przemysłu rolno-spożywczego (Przetwórnia ryb w Sierakowie, Wedliniarstwo Naturalne Tołłoczko – Kruszyna).

Aktywność gospodarcza w gminie skoncentrowana jest w sektorze prywatnym. Najpopularniejszą formą prowadzenia działalności w gminie Kobylnica jest jednoosobowa działalność gospodarcza. Podmioty Gospodarki Narodowej wpisane do REGON (2016 r.) 1387, w tym w sektorze rolniczym 81, przemysłowym 176, budowlanym 187.

W gminie Kobylnica prowadzi działalność ponad 800 podmiotów gospodarczych. Wiodącymi stały się sklepy i sklepiki, zakłady obuwnicze, firmy prowadzące usługi samochodowe, ślusarskie, stolarskie i produkujące meble. Do najprężniej działających firm na lokalnym rynku zaliczono: Maripol – Polipol Group (IMS Sofa) – Kobylnica, Zakłady Części Samochodowych PLASMET – Widzino, Przedsiębiorstwo Wytwarzania Metalowych Napraw Urządzeń Elektrycznych – Bogusław Seemann – Kobylnica, Zakład Ślusarsko-Elektromechaniczny REMO-POMP – Kobylnica, Zakład Produkcyjny KRAT-MET Sp. j. – Kobylnica (Grupa KMT), KRĘŻEL Sp. z o.o. – Kobylnica, Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjno-Drogowych Sp. z o.o. – Kobylnica, Przedsiębiorstwo Transportowo-Spedycyjno-Usługowe INDEKA IWONA – Kobylnica, Market budowlany OBI – Kobylnica, Hipermarket AUCHAN – Kobylnica, Zakład Robót Drogowych FRAGES – Kobylnica, FURGES Sp. z o.o. – Kończewo, NOGEN Sp. z o.o. – Kobylnica, IZO-METAL SZYDŁO – Bolesławice.

KMT – Jeden z bardzo wielu zakładów pracy w gminie Kobylnica.

USŁUGI PUBLICZNE

Ośrodek Zdrowia w Kwakowie. Źródło: kobylnica.pl.

Usługi publiczne są to świadczenia administracji publicznej w tym gminnej na rzecz swoich obywateli – mieszkańców gminy. Usługi te mogą być świadczone bezpośrednio przez sektor publiczny – gminny lub też poprzez organizacje pozarządowe lub podmioty prywatne.

Usługi publiczne są nieodłącznym elementem demokratycznej „zgody” społecznej wyrażonej w wyborach, która nakazuje wybranym władzom świadczenie pewnych usług, jako powszechne bez względu na dochód osobisty mieszkańca.

SŁUŻBA ZDROWIA I OPIEKA SPOŁECZNA

Jednym z pierwszych dokumentów dotyczących służby zdrowia w powojennej gminie Kobylnica jest notatka, iż 30 listopada 1946 roku Gromadzka Rada Narodowa w Łosinie wybrała Gminną Komisję Sanitarną. Jej przewodniczącym został Jan Pomorski z Kobylnicy, a członkami Bernard Łąga, Irena Pomorska, przewodnicząca koła Polskiego Czerwonego Krzyża oraz Irena Bochra, sanitariuszka tegoż koła w Kobylnicy⁸⁶³.

OŚRODKI ZDROWIA

W latach 1962-1970 działał w Kończewie punkt pielęgniarski, prowadzony przez Helenę Klinger. Powstał on na terenie Państwowego

Zakładu Rolnego i miał służyć tylko jego pracownikom. W praktyce korzystali z niego wszyscy mieszkańcy. Od 1962 roku dwa razy w tygodniu przyjmowali tu doktor Franciszek Waliński oraz stomatolog Czesława Żerko, a od 1968 roku doktor Lipiec. W 1970 roku Helenę Klinger przeniesiono do Kobylnicy, gdzie brakowało pielęgniarki⁸⁶⁴.

Ośrodek Zdrowia w Kobylnicy otwarto dopiero w czerwcu 1965 roku. Mieścił się on przy ulicy Głównej 10, w mieszkaniu prywatnym, w pomieszczeniach wyremontowanych przez Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej. Stanowił Rejon Lekarski Powiatowej Przychodni Obwodowej w Słupsku. Były w nim dwa gabinety: lekarski i stomatologiczny oraz poczekalnia. Pacjentów przyjmował lekarz Mariusz Tycz-Tyczewski. Do otwarcia tej placówki w dużym stopniu przyczyniła się znana działaczka lokalna Antonina Buraczewska⁸⁶⁵. Kilka lat później ośrodek przeniesiono kilkadziesiąt metrów dalej, do innego budynku przy tej samej ulicy. Tam pomieszczenia były już nieco przestronniejsze, ale i tak nie spełniały wymogów.

Ośrodek Zdrowia w Kobylnicy miał najgorsze warunki spośród czterech działających w gminie w 1974 roku. Rada Gminy stwierdziła więc konieczność budowy nowego obiektu, w którym byłaby zabezpieczona pełna obsada specjalistyczna⁸⁶⁶. Rok później zdołano załatwić lokalizację i dokumentację, a rozpoczęcie budowy zaplanowano na rok 1976⁸⁶⁷. Ostatecznie przychodnię oddano do użytku dopiero w 1987 roku. Inwestycję sfinansował Narodowy Fundusz Zdrowia, ale nie miały wkład wnieśli również sami mieszkańcy gminy.

W 1970 roku kierownikiem ośrodka zdrowia w Kobylnicy był lekarz medycyny Franciszek Waliński, a następnie kierownikiem został Andrzej Lipiec. We wrześniu 1988 roku stanowisko kierownika nowego ośrodka objęła lekarz internista Danuta Warwas. Pełniła tę funkcję do 1998 roku⁸⁶⁸. Po jej odejściu ośrodek objęła lekarz pediatra Lidia Rynda, która kierowała następnie wraz ze Zbigniewem Wojciechowiczem Niepublicznym Zakładem Opieki Zdrowotnej, w który przekształcony został dotychczasowy ośrodek zdrowia w 1999 roku.

W okresie funkcjonowania ośrodka poza wymienionymi już lekarzami pracowali oczywiście także inni, między innymi: Andrzej Batruch, pediatra Maria Jolanta Dziuban, laryngolog Robert Masełkowski, neurolog Wojciech Wernecki, stomatolog Maria Bajda-Kozioł, internista Maciej Kaczmarzyk, ginekoloژی Michał Kisiel, Adolf Otoka, Marek Markiewicz, Wojciech Kellas, Sławomir Kaliński i Jacek Święch. Obecnie Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej z siedzibą w Kobylnicy skupia ośrodki zdrowia w Kwakowie, Słonowicach, Głobinie, Łupawie i Starej Dąbrowie. Pacjenci mogą korzystać z usług lekarzy pediatrów, internistów i ginekologa⁸⁶⁹.

Ośrodek zdrowia w Słonowicach budowano w latach 1965-1966, a do użytku oddano go 20 października 1966 roku. Kierownikiem została lekarz specjalista chorób wewnętrznych Teresa Rachańska. W roku

1970 kierownikiem przychodni został chirurg ortopeda doktor Zbigniew Jakubowski, około półtora roku później odszedł, a na jego miejsce przyszła doktor Antonina Pokorna. Następnie około roku przychodnię kierował i przyjmował pacjentów lekarz Wiesław Budzyński, po nim zaś przez pięć lat lekarz pediatra Jerzy Kuczma, który przybył do Słonowic wraz z żoną pielęgniarką. Od 1982 roku kierownikiem Ośrodka Zdrowia w Słonowicach, także po reformie służby zdrowia i powołaniu kas chorych, był doktor Maciej Bińczak. Pracował w Słonowicach 22 lata, zmarł po długiej chorobie 2 lutego 2005 roku⁸⁷⁰. Po nim przychodnię przejęła żona – doktor Ewa Bińczak, która uzyskała specjalizację pediatrii. Obecnie, od roku 2016 ośrodek zdrowia z Słonowicach podlega pod NZOZ w Kobylnicy i kieruje nim Lidia Rynda.

Jeden z Ośrodków Zdrowia w gminie Kobylnica. Źródło: kobylnica.pl.

W 1956 roku funkcjonował już Wiejski Punkt Zdrowia we Wrzącej. Felczerem była w nim Zdzisława Reglińska, w 1958 i 1961 roku wymieniany jest Edmund Kumiega⁸⁷¹, a po nim felczer Zdzisław Strzelczyk. Punkt obejmował opieką profilaktyczną siedem wsi, siedem Państwowych Gospodarstw Rolnych oraz sześć szkół podstawowych⁸⁷². Zlikwidowano go w związku z otwarciem ośrodka zdrowia w Słonowicach⁸⁷³.

W roku 1959 wymieniana się punkt felczerski w Kruszynie, gdzie felczerem był Tadeusz Zbrozek⁸⁷⁴. W kwietniu 1966 roku istniał także Wiejski Punkt Zdrowia w Sycewicach⁸⁷⁵. Trzy lata później zatrudniono w nim dwóch lekarzy, dwie pielęgniarki oraz pomoc medyczną. W 1968 roku kierował nim starszy felczer medycyny Józef Paradziński. W sprawozdaniu z 1983 roku punkt ten ujęto już jako wiejski ośrodek zdrowia⁸⁷⁶. Później kierował nim doktor Franciszek Szarmach, a następnie od

1982 roku doktor Ewa Bińczak. W roku 2009 doktor Bińczak oddała do użytku swoją prywatną przychodnię z apteką, w związku z czym zlikwidowana została przychodnia w pomieszczeniach gminnych. Funkcjonuje w nich nadal gabinet dentystyczny. Na stanowisku stomatologów zatrudniano kolejno panie: Krystynę Milewczyk-Bigott, Annę Bednarczyk, Wiesławę Kowalską, Marię Rzeszutek. Przez jakiś czas jako kierownik pomocy społecznej pracowała w ośrodku Barbara Kupisińska.

W Kwakowie istniał początkowo punkt felczerski, w którym pracował Adam Szarek. W 1971 roku oddano do użytku nowy ośrodek zdrowia i pracę rozpoczął w nim lekarz Jacek Januszko. Po nim pracowali kolejno: Andrzej Batruch, Hanna Laskus i od 1988 roku Zbigniew Wojciechowicz. Od 1971 roku pracowała tu stomatolog Bożena Januszko, potem Katarzyna Roman.

Na przestrzeni lat Gmina przeprowadziła liczne modernizacje i przebudowy, przejętych w roku 2002 od Wojewódzkiego Szpitala Zespołowego w Słupsku, budynków Ośrodków Zdrowia w Kobylnicy, Kwakowie, Słonowicach oraz w Sycewicach, mające na celu podniesienie jakości świadczonych usług medycznych. W pierwszej kolejności przeprowadzono przy pozyskanym wsparciu finansowym ze środków europejskich gruntowne prace termomodernizacyjne, tj. w latach 2009-2010 na budynku Ośrodka Zdrowia w Kobylnicy, oraz kolejno w latach 2009 – 2011 na budynkach Ośrodka Zdrowia w Kwakowie i Słonowicach, poprzez wykonanie docieplenia ścian, stropów i dachu wraz z wymianą jego pokrycia i wykonaniem nowej elewacji, wymianę stolarki drzwiowej i okiennej oraz przebudowę instalacji c.o. wraz z wymianą pieca. W budynku Ośrodka Zdrowia w Sycewicach przeprowadzono gruntowny remont części pomieszczeń celem ich przystosowania pod gabinet dentystyczny z zapleczem.

Począwszy od roku 2010 do roku 2012, również przy udziale środków unijnych, wykonano przebudowę obiektów Ośrodków Zdrowia w Kobylnicy, Kwakowie i Słonowicach, mającą na celu dostosowanie obiektów do szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia wykonujące działalność leczniczą oraz do potrzeb osób niepełnosprawnych. Między innymi przebudowano istniejące obiekty celem wydzielenia nowych pomieszczeń, niezbędnych do prowadzenia szerokiej działalności leczniczej (gabinetów lekarskich i zabiegowych oraz rehabilitacyjnych, pomieszczeń pomocniczych (brodników, węzłów sanitarnych) oraz poczekalni z wyodrębnioną poczekalnią dla dzieci zdrowych, a także przystosowano obiekty dla osób niepełnosprawnych poprzez likwidację barier architektonicznych i montaż podnośników pionowych zewnętrznych oraz podjazdów. Wymieniono instalacje wewnętrzne wraz z osprzętem oraz oświetlenie na energooszczędne. Wykonano nowe zagospodarowanie terenów poprzez budowę ciągów pieszojezdných, podjazdów oraz wydzielenie parkingów.

W związku z budową nowego Ośrodka Zdrowia w Sycewicach przez Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej EWA – MED od 2006

roku świadczenia z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej udzielane są w nowej lokalizacji.

Na terenie gminy Kobylnica funkcjonują cztery apteki: Apteka w Kobylnicy, „Aga” mieszcząca się w budynku Niepublicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej, „Miraculum” w hali hipermarketu Auchan, oraz punkt apteczny „Maciejka” w Sycewicach⁸⁷⁷.

OŚRODEK POMOCY SPOŁECZNEJ

W październiku 1978 roku gmina zatrudniła jako pracownika socjalnego Danutę Zielińską. Najpierw pracowała przy ośrodku zdrowia w Kobylnicy, gdyż w tym okresie nawet na szczeblu państwowym pomoc społeczna podlegała Ministerstwu Zdrowia i Opieki Społecznej, ale dokumenty związane z jej potrzebami wędrowały do Urzędu Gminy Kobylnica. Poza tym na szeroką skalę działał Oddział Gminny Czerwonego Krzyża. Prowadziła go również Danuta Zielińska. Zatrudniała na pół etatu nawet od sześciu do siedmiu pracowników.

Pracownicy Ośrodka Pomocy Społecznej w Kobylnicy

Gminny punkt Polskiego Czerwonego Krzyża funkcjonował od 1 grudnia 1987 roku do 29 lutego 1992 roku. Pieniądzy na pomoc społeczną w latach 70. XX wieku nie brakowało, ale zapotrzebowanie było niewielkie. Każdy miał pracę. Wsie w gminie miały swoich opiekunów społecznych. Potrzebujących pomocy trzeba było wyszukiwać. Zasiłków potrzebowali najczęściej ludzie w podeszłym wieku i rodziny wielodzietne. Starsze osoby nierzadko potrzebowały tylko pomocy w załatwieniu spraw urzędowych, napisaniu podania lub listu.

Ośrodek Pomocy Społecznej w Kobylnicy utworzony został na mocy uchwały Nr XI/39/90 Gminnej Rady Narodowej w Kobylnicy z 27 marca

1990 roku w sprawie powołania Ośrodka Pomocy Społecznej w Kobylnicy w związku z Ustawą z 29 listopada 1990 roku o pomocy społecznej. Statut Ośrodka Pomocy Społecznej w Kobylnicy wprowadzono Zarządzeniem Nr 4/90 Naczelnika Gminy Kobylnica z 27 marca 1990 r. Nominację na jego kierownika otrzymała Danuta Zielińska 1 czerwca 1990 roku. Siedzibę ośrodka przeniesiono wówczas z przychodni lekarskiej do budynku urzędu gminy. Kierowniczką zatrudniła na pół etatu księgową, gdyż podopiecznych przybywało w związku z likwidacją PGR-ów. Środki finansowe ośrodek otrzymywał z gminy i poprzez urząd wojewódzki od państwa. W 2003 roku na jednego pracownika przypadało statystycznie 2000 mieszkańców.

Zakres spraw, którymi zajmowała się instytucja, której siedziba znajdowała się już przy ul. Głównej 1 w Kobylnicy, był obszerny, między innymi poradnictwo dotyczące spraw pomocy społecznej, trudnych sytuacji życiowych i w sprawach rodzinnych. Z roku na rok rosła liczba świadczeń o charakterze obowiązkowym, a wypłacano najwięcej zasiłków rodzinnych. Ich liczba od 1996 do 2000 roku wzrosła ponad dwukrotnie. Dużą grupę stanowiły zasiłki stałe, wypłacane głównie bezrobotnym bez prawa do zasiłku. Mała liczba zasiłków wypłacanych na ochronę macierzyństwa: w badanym okresie spadła niemal o 30%, co mogło mieć związek z malejącym przyrostem naturalnym.

Danuta Zielińska 10 lutego 2004 roku przeszła na emeryturę, a wójt gminy Kobylnica Leszek Kuliński 12 maja 2004 roku funkcję kierownika ośrodka na podstawie umowy o pracę powierzył Annie Łabik. W 2010 roku ośrodek z wieloletniej siedziby w Kobylnicy przy ulicy Głównej 1 przeniesiono do nowego obiektu przy ul. Wodnej 20/3, dostosowanego do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Zakres zadań realizowanych przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Kobylnicy stale wzrastał.

Oprócz ww. obecnie realizuje on zadania takie jak wypłata dodatków mieszkaniowych oraz energetycznych dla mieszkańców Gminy Kobylnica, wynagrodzenia dla opiekuna sądowego, specjalistyczne usługi opiekuńcze, świadczenia wychowawcze – Rodzina +. Zajmuje się również wypłatą świadczeń z funduszu alimentacyjnego, świadczeń rodzinnych wraz z dodatkami, świadczeń pielęgnacyjnych czy zasiłków pielęgnacyjnych. Opłaca osobom starszym schorowanym, niejednokrotnie samotnym, pobyt w domach pomocy społecznej.

Rodzinom o niskich dochodach wypłaca świadczenia w postaci zasiłków celowych na żywność, zasiłków okresowych, a osobom niepełnosprawnym wypłaca tzw. zasiłki stałe.

Od 2011 roku przejął również realizację zadań Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, a także z uwagi na utworzenie przy Ośrodku Pomocy Społecznej w Kobylnicy Zespołu Interdyscyplinarnego podejmuje również działania w stosunku do rodzin, w których występuje przemoc. W tych działaniach jest on wspierany m.in. przez pedagogów szkół, pielęgniarki środowiskowe, kuratorów sądowych, policję.

W szkołach na terenie gminy Kobylnica organizuje dożywianie dzieci oraz opłaca posiłki dzieciom uczęszczającym do szkół i przedszkoli poza terenem gminy.

Rodzinom przeżywającym kłopoty wychowawcze oraz nieradzącym sobie z obowiązkami życia codziennego przyznawana jest pomoc w postaci asystenta rodziny, którego nadrzędnym celem jest motywowanie członków rodzin do podnoszenia kwalifikacji zawodowych oraz udzielanie pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymaniu pracy zarobkowej, a także udzielanie wsparcia dzieciom, podejmowanie interwencji w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin.

Od 2017 roku Ośrodek realizuje również pomoc w formie Kobylnickiej Karty Seniora, poprzez wprowadzenie pakietu ulg i zniżek partnerów przystępujących do programu dla seniorów zamieszkałych na terenie Gminy Kobylnica.

Od 2018 roku Ośrodek podjął się realizacji programów profilaktycznych tj. Program przeciwdziałania rakowi szyjki macicy w Gminie Kobylnica, Program profilaktyki i wczesnego wykrywania nadwagi i otyłości wśród dzieci klas I-V szkół podstawowych w Gminie Kobylnica, Program profilaktyki i wczesnego wykrywania zakażeń HCV, Program profilaktyki i wczesnej diagnostyki boreliozy w populacji osób dorosłych.

ZAKŁAD OPIEKUŃCZO-LECZNICZY PSYCHIATRYCZNY W KOBYLNICY

Festyn integracyjny w Zakładzie Opiekuńczo-Lecznicznym w Kobylnicy.

Pod koniec 1999 roku Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Maryi Nieustającej Pomocy, którego misją jest praca w szpitalach i posługa w zakładach szczególnej troski, poszukiwało na Pomorzu miejsca na budowę domu pomocy społecznej⁸⁷⁸. Zwróciło się ze swoją propozycją do wójta gminy Kobylnica. Rada Gminy Kobylnica ofertę sióstr zaakceptowała.

W styczniu 2000 roku przydzielono im teren na pograniczu Kobylnicy i Widzina. Na początku konieczne wsparcie finansowe zgromadzenie znalazło w fundacji holenderskiej⁸⁷⁹.

Poświęcenie placu pod budowę odbyło się uroczyście 9 grudnia 2000 roku i aktu tego dokonał ówczesny biskup koszalińsko-kołobrzeski Marian Gołębiewski. Budowę kierowała siostra Monika Russek z Wrocławia. Pierwszy etap budowy zakończono już pół roku później i w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w 2001 roku siostry Bronisława Schwierc oraz Teresa Brodacka, skierowane przez przełożoną zgromadzenia do prowadzenia nowego dzieła, zamieszkały w niewielkim, nowym domku⁸⁸⁰. W 2004 roku siostrę Teresę zmieniła siostra Józefa Szada-Borzyszkowska. W 2005 roku siostry zdołały wybudować i przykryć dachem niemal cały zaplanowany obiekt. Budowla ta w stanie surowym wymagała jeszcze ogromnych nakładów finansowych. Siostry podjęły zatem decyzję założenia Stowarzyszenia „*Dom Maleńkiej Miłości*” i w ten sposób jako organizacja pozarządowa zwiększyły możliwości pozyskania środków finansowych. Podstawowym zadaniem stowarzyszenia była kontynuacja budowy i wyposażenie „*Domu Maleńkiej Miłości*”⁸⁸¹. W listopadzie 2008 roku przełożona Domu Generalnego Zgromadzenia Franciszkanek Maryi Nieustającej Pomocy z Krzyżanowic na Śląsku s. Kornelia przekazała jednak niedokończoną inwestycję za symboliczną złotówkę gminie Kobylnica.

Zakład Opiekuńczo-Lecniczy w Kobylnicy

Pomimo różnorodnych działań i starań nie udało się znaleźć środków finansowych na kontynuację budowy dużego kompleksu. W celu uratowania obiektu przed niszczeniem, wójt Leszek Kuliński podjął wraz z Radą Gminy Kobylnica decyzję o podpisaniu umowy o partnerstwie publiczno-prywatnym. W ramach 30-letniej umowy dzierżawy prywatny partner dokończył budowę, wykonał adaptację obiektu i otworzył w nim Zakład Opiekuńczo-Leczniczy Psychiatryczny, w którym przebywa średniorocznie ponad 100 pacjentów.

Zakład Opiekuńczo-Leczniczy-Psychiatryczny w Kobylnicy powstał w styczniu 2012 r. z połączenia trzech placówek Bytowa, Miastka i Ustki.

Ośrodek oferuje szeroki wachlarz aktywności dla swoich podopiecznych, którzy mogą wykazać się swoimi różnorodnymi predyspozycjami i talentami.

Co roku bierze udział w kiermaszach wielkanocnych i bożonarodzeniowych związanych z prezentacją prac wykonanych przez podopiecznych, organizowanych przez placówki w Bytowie.

Każdorazowy udział w kiermaszu wiąże się z przygotowaniem pracy konkursowej na podany temat, który zawsze wysoko oceniany jest przez jury konkursowe.

Co roku także organizowany jest festyn wiosenno-letni, na który zapraszani są okoliczni mieszkańcy, rodziny pacjentów i zaprzyjaźnione placówki. Z tej okazji podopieczni bawią gości występami teatralnymi, instrumentalnymi i tanecznymi.

W okresie świątecznym ośrodek przygotowuje przedstawienie wigilijne prezentowane na uroczystej kolacji w Gminnym Centrum Kultury i Promocji, jak i w Kościele w Kobylnicy.

Od niedawna swoje dokonania prezentuje na Letnim Festiwalu Prezentacji Scenicznych Osób Niepełnosprawnych „Kolorowe Anioły” w Rowach i w Przeglądzie Twórczości Artystycznej Osób Niepełnosprawnych w Słupsku, na wewnątrzzakładowych imprezach okolicznościowych dla pacjentów i ich rodzin oraz dożynkach organizowanych przez Gminę Kobylnica.

Pacjenci uzdolnieni literacko brali udział w Biesiadzie Poetyckiej połączonej z Turniejem Jednego Wiersza „Czytamy Poezję” organizowanego przez Gminną Bibliotekę Publiczną w Kobylnicy, prezentując swoje utwory na szerokim forum.

Nawiązali również współpracę z gazetą „Nasze Miasto”, gdzie publikowali swoje wiersze.

Wielu żądnych wiedzy i kulturalnej rozrywki pacjentów ośrodka korzysta z księgozbioru Gminnej Biblioteki Publicznej w Kobylnicy, co zaowocowało zajęciem czołowych miejsc w konkursie czytelnickim. Za gorzali fani czytelnictwa wzięli udział w „Narodowym Czytaniu 2016”.

Istotnym corocznym wydarzeniem jest spotkanie integracyjne z zaprzyjaźnioną grupą pacjentów z bliźniaczego ośrodka w Niemczech.

Podopieczni biorą udział, z dużym powodzeniem, w Festiwalu Gier Planszowych „Chińczyk”.

Częste wycieczki krajoznawcze, wyjazdy do kina, udział w imprezach GCKiP w Kobylnicy, wewnętrzne imprezy sportowe i rekreacyjne pozwalają wszystkim zyskać energię na przyszłe dokonania twórcze.

W ten sposób pierwotne założenia dotyczące sposobu wykorzystania obiektu zostały zachowane. Majątek o tak dużej wartości mógł być zbyty przez zgromadzenie jedynie za zgodą nuncjatury apostolskiej w Warszawie, która decyzję o zbyciu gminie Kobylnica zaakceptowała i po siostrach pozostała tylko nazwa ulicy: Franciszkańska.

WARSZTATY TERAPII ZAJĘCIOWEJ CARITAS W SYCEWICACH

Warsztaty rozpoczęły działalność 30.01.2017 roku wraz z uruchomieniem pracowni: komputerowej, plastyczno-muzycznej, krawiecko-dekoratorskiej, gospodarstwa domowego i stolarsko-rzemieślniczej. Kierownikiem placówki jest Małgorzata Oszmiańska. Uczestnicy wystawiają swoje prace na kiermaszach wielkanocnych, przygotowują i biorą udział w przeglądzie twórczości osób niepełnosprawnych oraz w zawodach sportowych osób niepełnosprawnych. Wspólnie z członkami Polskiego Związku Wędkarskiego Koło w Sycewicach zorganizowano w czerwcu 2018 roku integracyjne wędkowanie, które po kilku wstępnych treningach zakończono zawodami we wrześniu.

W 2018 r. uczestnicy wzięli udział w II Spartakiadzie Osób Niepełnosprawnych w Ustce, jak również w XV Przeglądzie Twórczości Artystycznej w Słupsku.

Podopieczni WTZ na zawodach wędkarskich w Sycewicach.

ROZWÓJ INFRASTRUKTURY KOMUNALNEJ

Do infrastruktury komunalnej zaliczamy podstawowe urządzenia, budynki i budowle oraz sieci użyteczności publicznej, a także komunalne jednostki usługowe, których istnienie jest niezbędne do prawidłowego funkcjonowania społeczności samorządowej, czyli mieszkańców danej gminy. Infrastruktura komunalna podnosi komfort i bezpieczeństwo życia mieszkańców, wspiera działalność gospodarczą gminy, służy jej rozwojowi wytwórczemu, chociaż gmina nie bierze bezpośredniego udziału w produkcji.

W poprzednich rozdziałach omówiono wszechstronne działania Gminy w zakresie rozbudowy i modernizacji bazy oświatowej i sportowej oraz obiektów z przeznaczeniem na cele społeczno – kulturowe.

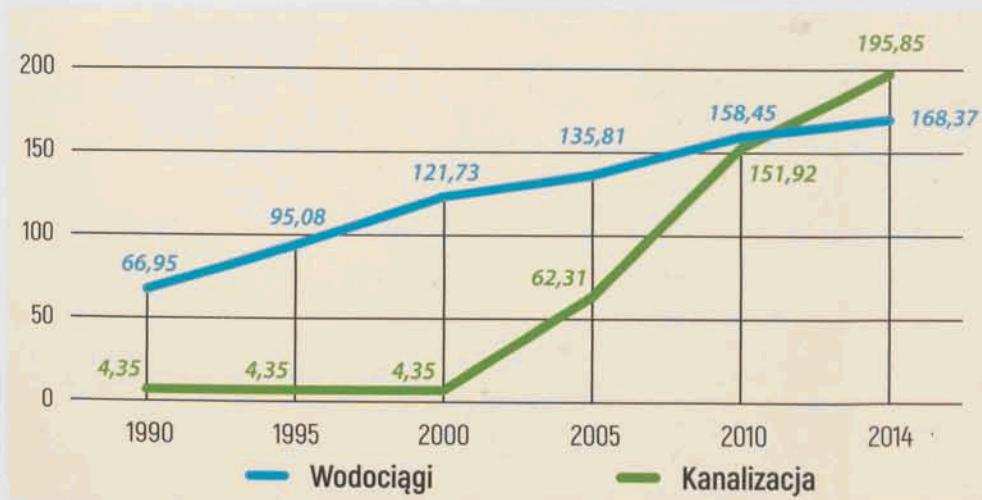

Pompa i studnia była niemal do końca XX wieku podstawowym urządzeniem wodociągowym. Gospodyni z Sycewic nabiera wodę do wiadra. Lata osiemdziesiąte XX wieku.

INFRASTRUKTURA SANITARNA: WODOCIĄGOWA, KANALIZACYJNA I GAZOWA

W latach 1991 – 1994 nastąpiła likwidacja Państwowych Gospodarstw Rolnych w 9 miejscowościach: Kwakowo, Zajączkowo, Wrząca, Kczewo, Kuleszewo, Kończewo, Zagórki, Płaszewo oraz Sycevice. Likwidacja PGR przyniosła szereg negatywnych konsekwencji dla mieszkańców gminy, zarówno likwidację miejsc pracy, ale również dekapitalizację wybudowanej na tych terenach podstawowej infrastruktury:

- wodociągowej, budowanej jako sieci zakładowe, w latach 1963 – 1975 w Ściegnicy, Słonowicach, Runowie Sławieńskim, Zagórkach, Reblinie, Kończewie, Bzowie, Żelkach, ŻelkóWKu, Kuleszewie, Kczewie, Kwakowie, Płaszewie, Zbyszewie, Wrzącej, w latach 1966 – 1977 w Dobrzęcinie i w latach 1998 -1999 w Sycewicach,
- kanalizacyjnej, budowanej jako sieci zakładowe w 1978 – 1980 w Runowie Sławieńskim, Zagórkach, Płaszewie, Kczewie, Wrzącej, w latach 1970 – 1982 w Sycewicach i Dobrzęcinie.

*Przyrost sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej w km.
w Gminie Kobylnica w latach 2009-2014.*

Samorząd lokalny stanął przed bardzo trudnymi wyzwaniami związanymi ze skutkami zmian społeczno – gospodarczych. Systematycznie w latach 1998 – 2001 przejmowano od Agencji Własności Rolnej na mienie komunalne infrastrukturę sanitarną po byłych PGR – ach. W roku 2010 (jako ostatnie) przejęto od Spółdzielni Mieszkaniowej mienie po dawnym PGR-rze Sycevice, wybudowane w latach 1970-1999.

Na przestrzeni lat zmodernizowano, przebudowano i rozbudowano przejęte sieci oraz wybudowano nową infrastrukturę wodno – kanalizacyjną w kolejnych miejscowościach, w których jej nie było, z uwzględnieniem rozwoju budownictwa mieszkaniowego.

Przełomowe były:

- rok 1987 – zakończono budowę wodociągu gminnego w Sierakowie Słupskim, Komiłowie, Lubuniu,
- lata 1991-2000 – budowa wodociągu gminnego w Łosinie (1991-1993), Widzinie (1995), Kobylnicy (1991-1996), Bolesławicach i Kruszynie (1996-1997), Zajączkowie, Zębowie i Maszkowie (1999), Luleminie, Komorczyni i Słonowiczach (2000),
- lata 1998-2001 – przejście od AWRSP wodociągów zakładowych wybudowanych w Ściegnicy, Słonowicach, Runowie Sławieńskim, Zagórkach, Reblinie, Kończewie, Bzowie, Żelkach, Żelkówku, Kuleszewie, Kczewie, Kwakowie, Płaszewie, Zbyszewie, Wrzącej;
- lata 1998 – 2010 – przebudowa przejętych sieci zakładowych (wodociągu) wraz z ich rozbudową, przy znacznym udziale środków ANR, w Kwakowie, Kończewie, Kuleszewie, Sycewicach, Reblinie, Zagórkach, Zbyszewie, Żelkówku, Płaszewie, Zajączkowie, Runowo Sławieńskie, przy udziale bezzwrotnej pomocy finansowej od ANR,
- rok 2000 – przejście od AWRSP urządzeń kanalizacyjnych zakładowych wybudowanych w Płaszewie, Zagórkach, Kczewie, Wrzącej, Runowie Sławieńskim;
- lata 2001-2002 – budowa zbiorczej kanalizacji sanitarnej tłocznej w Kobylnicy, Widzinie, Łosinie i Bolesławicach, przy wsparciu środkami zewnętrznymi;
- lata 2007 -2009 budowa w ramach porozumienia międzygminnego zbiorczej kanalizacji sanitarnej grawitacyjnej i tłocznej w Kruszynie, Kwakowie, Lubuniu, Komiłowie, Żelkach, Żelkówku, Zajączkowie, Sierakowie Słupskim, Kończewie, z odprowadzeniem ścieków do oczyszczalni w Słupsku, dzięki finansowemu wsparciu środkami Europejskiego Funduszu Spójności,
- rok 2010 – przejście od Spółdzielni Mieszkaniowej w Sycewicach wodociągu zakładowego wybudowanego w Sycewicach i w Dobrzęcinie;
- rok 2010 – kontynuacja budowy w ramach porozumienia międzygminnego zbiorczej kanalizacji sanitarnej grawitacyjnej i tłocznej w Kuleszewie, Luleminie, Sycewicach, z odprowadzeniem ścieków do oczyszczalni w Słupsku, dzięki finansowemu wsparciu środkami Europejskiego Funduszu Spójności,
- rok 2012 – przystąpienie Gminy Kobylnica do Spółki Wodociągi Słupsk;
- rok 2014 – modernizacja przez Spółkę przejętych stacji uzdatniania wody w Sycewicach i Dobrzęcinie,
- rok 2014 – budowa lokalnej modułowej oczyszczalni ścieków wraz przebudową kanalizacji w Kczewie.
- lata 2017 – 2018 – budowa lokalnych systemów zbiorczych wraz z budową lokalnej oczyszczalni ścieków LOS oraz modernizacja istniejących wodociągów w Zagórkach, Ściegnicy, Wrzącej, Bzowie, Słonowicach (z modernizacją sieci w Dobrzęcinie), Runowie Sławieńskim, Zębowie, Płaszewie, przy znacznym wsparciu środkami NFOŚiGW.

Jednocześnie niezależnie od powyższych działań, w związku z intensywnie rozbudowującym się budownictwem mieszkaniowym sukcesywnie rozbudowana jest istniejąca sieć wodociągowa i kanalizacji sanitarnej oraz realizowane są działania mające na celu właściwą realizację jakości dostaw wody.

W roku 1996, dzięki wspólnemu wysiłkowi mieszkańców i samorządu, przy wsparciu Fundacji Polsko – Niemieckiej, udało się przeprowadzić gazyfikację wsi Kobylnica. Gazyfikacja była i jest kontynuowana.

Kolejne lata przyniosły następne inwestycje gazyfikacyjne:

- rok 1997 – budowa stacji redukcyjnej w Kobylnica,
- rok 2012 – budowa gazociągu w Łosinie,
- lata 2014 – 2015 – budowa gazociągu w Bolesławicach,
- rok 2015 – budowa gazociągu w Widzinie,
- rok 2018 – rozpoczęcie budowy gazociągu relacji Łosino – Zajączkowo – Kwakowo – Lulemino.

W planach jest gazyfikacja kolejnych miejscowości na terenie gminy w latach 2020-2022: Sycevice, Reblino, Sierakowo, Kończewo, Zajączkowo.

BUDOWNICTWO MIESZKANIOWE

Na przestrzeni minionych lat w Gminie przeprowadzono również wiele inwestycji w zakresie modernizacji i przebudowy budynków mieszkalnych przejętych w bardzo złym stanie technicznym od Agencji Nieruchomości Rolnych z przeznaczeniem na lokale socjalne i komunalne. Celem prowadzonych w latach 2005 – 2010 inwestycji było doprowadzenie do należytego sta-

Budynek socjalny w Kwakowie. Źródło: kobylnica.pl.

nu technicznego przejętej substancji mieszkaniowej (około 40 lokali mieszkalnych położonych w Łosinie, Sycewicach, Sierakowie, Wrzącej, Runowie Sławińskim, Reblinie, Kuleszewie, Lubuniu, Płaszewie, Żelkach, Żelkówku, Kwakowie), przy udziale bezzwrotnej pomocy finansowej od ANR, oraz poprawa warunków życia mieszkańców znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji. Modernizacja przejętej substancji była realizowana kompleksowo i obejmowała zarówno przebudowę lokali mieszkalnych poprzez wydzielenie sanitariatu, wymianę stolarki okiennej i drzwiowej, przebudowę instalacji wewnętrznych (sanitarnych i elektrycznych), a niejednokrotnie ich wykonanie (w tym instalacji c.o.), wymianę tynków i okładzin, jak i niejednokrotnie remont całego budynku realizowany poprzez wymianę pokrycia dachowego i orynnowania wraz z dociepleniem dachu, docieplenie ścian wraz z wykonaniem elewacji, wykonanie przyłączenia do odbiorników ścieków.

Do dnia dzisiejszego sukcesywnie realizowane są kolejne prace modernizacyjne w komunalnych lokalach i budynkach mieszkalnych, mające na celu utrzymanie ich w należytym stanie technicznym oraz ograniczające koszty ich utrzymania, między innymi poprzez montaż kolektorów słonecznych na potrzeby zasilenia instalacji ciepłej wody użytkowej i paneli fotowoltaicznych na potrzeby pozyskania energii elektrycznej.

W 2010 roku oddano do użytku budynek wielorodzinny w Kwakowie z 24 lokalami socjalnymi wybudowany przy wsparciu środkami Funduszu Dopląt Banku Gospodarstwa Krajowego.

Również w 2010 roku zakończono w Kuleszewie budowę dwóch kontenerów mieszkalnych z 3 lokalami w celu zapewnienia miejsca czasowego pobytu w sytuacjach kryzysowych.

Budowa kolejnego budynku wielorodzinnego w Kwakowie z 24 lokalami komunalnymi rozpoczęła się w roku 2017, również przy wsparciu środkami Funduszu Dopląt Banku Gospodarstwa Krajowego i została zakończona w 2018 roku. W budynku przystosowano 4 lokale mieszkalne dla osób niepełnosprawnych. W ramach inwestycji zostanie również wykonane kompleksowe zagospodarowanie obu budynków, poprzez budowę budynków gospodarczych na opał, drogi dojazdowej, miejsc postojowych, wydzielenie placu gospodarczego oraz budowę placu zabaw i terenów zielonych.

W planach Gminy jest budowa kolejnych budynków mieszkalnych wielorodzinnych w innych miejscowościach.

ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII

W dniu 6 czerwca 2008 r. Gmina Kobylnica została członkiem założycielem Stowarzyszenia Gmin Przyjaznych Energii Odnawialnej. Wójt Gminy Leszek Kuliński pełni nieprzerwanie od tego czasu funkcję Prezesa Stowarzyszenia. Od tego roku w gminie realizowane są inwestycje wykorzystujące odnawialne źródła energii zarówno poprzez budowę farm wiatrowych, jak i poprzez montaż kolektorów słonecznych i pomp ciepła

typu powietrze – powietrze oraz paneli fotowoltaicznych. Na terenie gminy zbudowano 42 elektrownie wiatrowe o łącznej mocy 89,4 MW. Gmina powoli stawała się krainą wiatraków. Znaczenie sprzyjających warunków klimatycznych i atrakcyjność miejsca pod względem inwestycyjnym dostrzegli i docenili inwestorzy zagraniczni. Pomiędzy Zajączkowem a Widzinem, japońskie firmy Mitsui i J. Power wybudowały farmę wiatrową, na której stanęły 24 elektrownie wiatrowe. Efektem tej największej na Pomorzu japońskiej inwestycji jest moc energetyczna rzędu 48 MW. Druga farma wiatrowa powstała pod koniec 2011 r. pomiędzy Płaszewem a Luleminem. Inwestorem jest hiszpański Fundusz Taiga Mistral. Na terenie farmy stanęło 18 turbin wiatrowych o łącznej mocy 41,40 MW.

Dzisiaj charakterystycznym elementem krajobrazu gminy Kobylnica, są elektrownie wiatrowe nazywane potocznie wiatrakami, które na trwałe wrosły w kobylnicką panoramę. Na zdjęciu wiatraki widoczne spod cmentarza w Kuleszewie. Fot. Andrzej Obecny.

W latach 2010-2012, dzięki szerokiej akcji wśród mieszkańców Gminy propagującej ideę zmniejszenia ilości zanieczyszczeń emitowanych do powietrza z procesów spalania paliw kopalnych przez kotłownie oraz dzięki pozyskaniu finansowego wsparcia ze środków europejskich, wspólnie ze Stowarzyszeniem Wspierania Inicjatyw Lokalnych Gmina 2010, zrealizowała Program Wykorzystania Energii Słonecznej poprzez wykonanie instalacji solarnych wraz z montażem kolektorów słonecznych na 3 budynkach użyteczności publicznej (6 instalacji) tj. na Szkole Podstawowej w Kobylnicy (1), Kończewie (2) i Kwakowie (3) i na 3 komunalnych budynkach mieszkalnych (5 instalacji) tj. w Kczewie (2), Kończewo (2) i Kobylnicy (1) oraz na 414 jednorodzinnych budynkach mieszkalnych, na potrzeby przygotowania ciepłej wody użytkowej.

Ponownie w latach 2016 – 2017, dzięki pozyskaniu znacznego wsparcia z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Gmina zgodnie z oczekiwaniami jej mieszkańców zrealizowała program PROSUMENT poprzez montaż mikroinstalacji odnawialnych

źródeł energii do produkcji energii elektrycznej i do produkcji ciepła, na potrzeby budynków jednorodzinnych mieszkalnych. W ramach programu zamontowano 130 instalacji, w tym 128 opartych na systemach fotowoltaicznych oraz 2 oparte na głębinowych pompach ciepła.

Kolejnym działaniem realizowanym przez Gminę, mającym na celu ograniczenie ilości zanieczyszczeń emitowanych do atmosfery przez kominy ze źródeł ciepła ogrzewających domy w naszej gminie jest propagowanie idei modernizacji domowych systemów grzewczych, poprzez likwidację pieców kaflowych i kotłów opalanych węglem lub koksem i zastąpieniu ich kotłami opalnymi gazem, olejem opałowym, biomasą albo pompami ciepła. Instytut Ochrony Środowiska ocenia, że zanieczyszczenia emitowane przez indywidualnie ogrzewane gospodarstwa domowe są w Polsce przyczyną powstawania ok. 50 % smogu. Dlatego też od roku 2015 Gmina Kobylnica przystępuje do corocznych konkursów pn. "Czyste powietrze Pomorza", kierowanych przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska w Gdańsku m.in. do urzędów gmin. W ramach tych konkursów mieszkańcy Pomorza, za pośrednictwem urzędów, mogą uzyskać dofinansowanie do modernizacji domowych systemów grzewczych, polegającej na likwidacji pieców kaflowych i kotłów opalanych węglem lub koksem i zastąpieniu ich kotłami opalnymi gazem, olejem opałowym, biomasą albo pompami ciepła. Gmina Kobylnica corocznie oferuje dodatkowe dofinansowanie ze środków budżetowych do dofinansowania WFOŚiGW, poprzez gminny konkurs dla mieszkańców ogłaszany pod nazwą "Czyste powietrze Gminy Kobylnica". W ciągu trzech lat 2015-2017 skorzystały z niego 43 gospodarstwa domowe z terenu naszej Gminy. Zainteresowanie ze strony mieszkańców zwiększa się corocznie, w roku 2018 złożono 50 wniosków.

W 2017 roku Gmina przystąpiła do realizacji budowy instalacji do produkcji energii elektrycznej z OZE na potrzeby obiektów użyteczności publicznej poprzez wykonanie 5 instalacji opartych na systemach fotowoltaicznych na budynkach: świetlicy wiejskiej w Luleminie, Szkoły Podstawowej w Kończewie, Szkoły Podstawowej w Kwakowie, Szkoły Podstawowej w Słonowicach, Szkoły Podstawowej w Sycewicach. W 2018 roku Gmina pozyskała dofinansowanie ze środków europejskich, które pozwala na dokończenie zadania inwestycyjnego na budynkach: świetlicy wiejskiej w Sierakowie, świetlicy wiejskiej w Sycewicach, świetlicy wiejskiej w Kczewie, świetlicy wiejskiej w Kruszynie, świetlicy wiejskiej w Widzinie, Urzędu Gminy w Kobylnicy, OSP w Kobylnicy, Straży Gminnej w Kobylnicy, GCKiP w Kobylnicy, Szkoły Podstawowej w Kobylnicy, Hali sportowej w Kobylnicy. Zadanie realizowane jest w ramach projektu partnerskiego z Gminą Dębica Kaszubska, Gminą Słupsk, Gminą Ustka, Gminą Potęgowo oraz Stowarzyszeniem Królestwo Natury.

Gmina Kobylnica odnosiła i nadal odnosi liczne sukcesy w ogólnopolskich rankingach gmin przyjaznych energii odnawialnej, zajmując czołowe lokaty, kontynuując dotychczasowe szerokie działania mające na celu zwiększenie udziału odnawialnych źródeł energii w ogólnym bilansie Gminy.

INFRASTRUKTURA REKREACYJNO-SPORTOWA I TURYSTYCZNA

Celem podniesienia jakości życia mieszkańców, zapewnienia miejsc integracji oraz aktywnego wypoczynku, po 1990 roku zrealizowano też wiele inwestycji z zakresu infrastruktury rekreacyjno – sportowej i turystycznej.

Coraz większe znaczenie w ofercie turystycznej i rekreacyjnej gminy Kobylnica odgrywają spływy kajakowe na rzece Słupi, które niewątpliwie rozpoczął Karol Wojtyła ze swoją krakowską „rodzinką” w 1964 roku.

W roku 2004, dzięki pozyskanemu wsparciu ze środków europejskich, zagospodarowano teren wzdłuż odcinka rzeki Kamieniec i ulicy Nad Służą w Kobylnicy, tworząc Park im. Pierwszych Mieszkańców Kobylnicy. Odtworzono istniejące stawy z budową „ptasiej wyspy” oraz, mając na uwadze istniejący drzewostan, wykonano alejki parkowe wraz z groblą spacerową pomiędzy stawami, wybudowano oświetlenie parkowe, nasadzono zieleni niską, podkreślającą charakter parku wiejskiego. W 2010 roku również przy wsparciu środkami europejskimi urozmaicono zagospodarowanie parku poprzez budowę wielofunkcyjnego placu zabaw.

Począwszy od 2004 roku Gmina sukcesywnie, przy dużym zaangażowaniu mieszkańców i dzięki pozyskaniu finansowego wsparcia z funduszy europejskich, na potrzeby podniesienia jakości życia na obszarach wiejskich i przeciwdziałania niekorzystnym zmianom w krajobrazie wsi, przygotowuje tereny rekreacyjno-sportowe oraz buduje place zabaw w Zajączkowie, Kończewie, Żelkówku, Żębowie, Bolesławicach, Słonowicach, Żelkach, Komiłowie, Bzowie, Kwakowie, Wrzącej, Kuleszewie, Sierakowie.

Place zabaw powstały w każdej miejscowości. W kolejnych latach 2011 – 2014, również dzięki środkom unijnym, ich infrastruktura została wzbogacona o budowę plenerowych fitness klubów w Sierakowie, Wrzącej, Kuleszewie, Żelkach, Bzowie oraz o oświetlenie solarne obiektów w Kwakowie, Bzowie, Runowie Sławieńskim, Wrzącej i Zajączkowie. Powstałe obiekty są sukcesywnie doposażane w nowe urządzenia zabawowo – sprawnościowe, wiaty oraz o nowe nasadzenia zieleni.

Jednocześnie jako wzbogacenie infrastruktury rekreacyjnej – powstały również w latach 2012 -2014 obiekty dla wędkarzy – pomosty wędkarskie w Zbyszewie i Ściegnicy.

Przy dużym zaangażowaniu mieszkańców, między innymi w ramach Kobylnickiego Budżetu Obywatelskiego, oraz przy udziale środków europejskich powstają kolejne nowe obiekty, spełniające oczekiwania mieszkańców. Ponadto odpowiednio zagospodarowane, niejednokrotnie znajdujące się w centrum poszczególnych miejscowości korzystnie oddziałują zarówno na mieszkańców jak i turystów oraz tworzą warunki do rozwoju sportu i aktywnych form wypoczynku a także zapewniają ciekawe formy spędzania wolnego czasu.

Teren Gminy Kobylnica charakteryzuje się dużą różnorodnością biologiczną oraz licznymi walorami przyrodniczo – krajobrazowymi, na których bazuje oferta turystyczna skierowana do różnych grup odbiorców. W związku z czym warunki naturalne, malownicze widoki mają duży wpływ na rozwój ruchu turystycznego oraz stanowią potencjał dla rozwoju turystyki w gminie. Urozmaicona rzeźba terenu, piękne krajobrazy, bogactwo rzek i jezior, szata roślinna oraz czyste i mało zmienione środowisko stwarzają doskonałe możliwości do organizowania różnych form wypoczynku, a zwłaszcza turystyki kwalifikowanej: rowerowej, pieszej, konnej i kajakarstwa.

Na piechurów czeka m.in. ścieżka przyrodnicza „Szlakiem troci i łososia”, która powstała w ramach projektu „Ochrona ekosystemu rzeki Słupi”. W trakcie wędrowki można zapoznać się z charakterystyką rzeki Słupi, opisem ryb zamieszkujących rzekę, zobaczyć ślady grodziska wczesnośredniowiecznego, stary park podworski w Łosinie i grobowiec ostatniego właściciela pałacu Maximiliana von Zitzewitz. Ponadto na terenie Gminy wytyczono 8 tras nordic walking o łącznej długości 52,10 km.

Dla rowerzystów wytyczono i oznakowano szlaki rowerowe, w tym: „Szlakiem troci i łososia”, „Szlakiem zabytków sakralnych”, „Szlakiem starych młynów”. Przez teren Gminy przebiegają 2 szlaki PTTK: szlak żółty „Dolina Słupi” (łączna długość szlaku 52 km z czego 10 km znajduje się na terenie Gminy) oraz szlak czarny „Dolina Wieprzy i Studnicy” (68/16 km).

W latach 2013 -2016 wzbogacono wytyczone szlaki o stacje rowerowe wybudowane w Kwakowie, Komiłowie, Żelkach, Żelkówku, wyposażone w wiaty, wygodne miejsce wypoczynku, niejednokrotnie w miejsca na ognisko oraz miejsca parkingowe. W roku 2018 rozpoczęto kontynuację budowy kolejnych stanic w Łosinie, Lubuniu, Ściegnicy, Słonowicach i Kobylnicy, przy wsparciu środkami europejskimi w ramach projektu pn. Ochrona różnorodności biologicznej na terenie powiatu słupskiego.

Poza turystyką rowerową turystyka kajakowa z każdym kolejnym rokiem zyskuje na popularności. Funkcjonujący na terenie gminy szlak wzdłuż rzeki Słupi odwiedza coraz więcej osób ceniących akurat taką formę aktywności fizycznej i rekreacji. Jak podkreślają kajakarze, ten odcinek

jest szczególnie atrakcyjny, ponieważ w trakcie podróży można zobaczyć wiele ciekawych przyrodniczo miejsc, a sama trasa jest bardzo przystępna.

Przez Gminę przebiega Papieski Szlak Kajakowy Słupią, nazwany tak dla uczczenia Jana Pawła II, który przepłynął go na długo przed tym, zanim został papieżem. Trzeba jednak mieć na uwadze, że jednocześnie należy on do szlaków trudnych ze względu na wartki nurt, liczne meandry i powalone drzewa.

W ostatnich latach obserwuje się wzrost turystyki bazującej na rozwoju i odnowie sił fizycznych i psychicznych. Do tego rodzaju turystyki zaliczyć należy między innymi turystykę kajakową, wykorzystującą potencjał wodny rzek. Przez gminę przepływają rzeki Słupia i Wieprza. W czasie spływów kajakowych napotkamy też liczne mniejsze rzeki, strumienie, strumyki, malownicze oczka leśne. Ogólnie pokrytych wodami jest prawie 300 ha terenu gminy, w tym na rzeki przypadają 43 ha, a na jeziora – 23.

Szlak rzeki Słupi liczy sobie 133 km, na którym w ramach projektu pn. „Pomorskie Szlaki Kajakowe – Słupią przez Równinę Słupską”, realizowana jest w latach 2017 – 2019 budowa 20 przystani kajakowych, w tym na terenie powiatu słupskiego 9, zaś na terenie gminy Kobylnica 2.

Jedna powstała przy moście znajdującym się pomiędzy Lubuniem i Żelkówkiem na 53 km rzeki Słupi oraz druga w Łosinie na 44 km rzeki Słupi. W obu lokalizacjach powstały nowe przystanie z pomostami. Umocniona została również linia brzegowa poprzez wykonanie kieszki faszynowej oraz slipu do wodowania kajaków. Cały teren został wzbogacony o wiaty, specjalne suszarki na kajak, urządzenia sanitarne oraz o oświetlenie solarne.

BUDOWA DRÓG WRAZ Z INFRASTRUKTURĄ TOWARZYSZĄCĄ

Infrastrukturę drogową na terenie Gminy Kobylnica tworzą drogi krajowe: nr 6 (Szczecin-Gdańsk) i nr 21 (Poznań-Ustka) o łącznej dł. 24,09 km, droga ekspresowa S6 o dł. 2,84 km, odcinek drogi wojewódzkiej nr 209 o dł. 4,55 km, 13 odcinków dróg powiatowych o łącznej dł. 79,183 km oraz drogi gminne o dł. 139,746 km i drogi wewnętrzne o dł. 333,451 km.

Dzięki dobrej współpracy Gminy z Oddziałem GDDKiA w Gdańsku zrealizowano liczne inwestycje mające na celu poprawę bezpieczeństwa na odcinkach dróg krajowych położonych na terenie gminy, w tym:

- lewoskręt i prawoskręt z drogi krajowej nr 6 na drogi powiatowe w kierunku Reblina i Zębowa;
- chodnik wzdłuż drogi krajowej nr 6 w Bolesławicach i Reblinku;
- chodnik wzdłuż drogi krajowej nr 21 w Łosinie, Zajączkowie, Kwakowie i Kruszynie;

Z Oddziałem GDDKiA w Szczecinie – przebudowano odcinek drogi krajowej nr 6 w Sycewicach poprzez budowę bezpiecznych powiązań z drogami gminnymi – ulicą Poczтовую, Polną i Łąkową, przejścia dla pieszych.

Droga krajowa nr 6 – na odcinku tzw. obwodnicy Słupska, której najdłuższy odcinek przebiega w gminie Kobylnica.

Jednocześnie budowa obwodnicy, a właściwie transport materiałów realizowany ciężkim transportem przez firmy budujące obwodnicę, doprowadził do znacznego zniszczenia dróg gminnych. Mimo pierwotnych uzgodnień firmy realizujące inwestycję, poza bieżącym utrzymaniem przejezdności dróg, nie dokonały ich odtworzenia po zakończeniu budowy obwodnicy. Dzięki staraniom Gminy i przy udziale Powiatu Słupskiego jako partnera projektu, udało się uzyskać wsparcie ze środków krajowych w ramach Narodowego Programu Przebudowy Dróg Lokalnych, tzw. schetynówek na przebudowę układu komunikacyjnego pomiędzy drogą krajową nr 6 i nr 21, obsługującego węzły komunikacyjne obwodnicy miasta Słupska, obejmującego ciąg ulic Widzińska w Kobylnicy, Główna w Widzinie oraz Akacyjowa w Bolesławicach – tj. ulic, które zostały najbardziej zniszczone w trakcie budowy obwodnicy.

Na terenie gminy również Powiat Słupski przy finansowym zaangażowaniu Gminy sukcesywnie realizował liczne inwestycje na drogach powiatowych, mające na celu poprawę ich stanu technicznego poprzez przebudowę nawierzchni drogowych i budowę chodników wzdłuż ich przebiegu celem poprawy bezpieczeństwa wszystkich użytkowników dróg wraz z budową odwodnienia dróg w wybranych miejscowościach między innymi na odcinkach dróg:

- Reblino-Wrzęca, również przy udziale środków europejskich
- Sycewice-Komorczyn
- Kwakowo-Lubuń – Żelkówko
- Kwakowo-Lulemino-Płaszewo
- Kuleszewo-Lulemino
- Łosino-Kuleszewo
- Słonowice-Dobrzęcino
- Reblino-Zębowo

- Kruszyna – Płaszewo
- Dobrzęcino – Komorczyn
- Słonowice – Kczewo – Bzowo – Ściegnica
- Zębowo kolonia
- Kuleszewo – Zagórki

Realizacja inwestycji na odcinku drogi Słonowice-Kczewo-Bzowo-Ściegnica jest przykładem modelowej współpracy Gminy Kobylnica i Powiatu Słupskiego.

Na przestrzeni lat, w związku ze stałym rozwojem gospodarczym Gminy oraz budownictwa mieszkaniowego, a także w związku z przejęciem działek drogowych od Agencji Nieruchomości Rolnych, zwiększyła się ilość dróg stanowiących mienie komunalne Gminy.

W latach 2005 – 2010 przeprowadzono wiele inwestycji drogowych na drogach przejętych od ANR w złym stanie technicznym, celem doprowadzenia ich do należytego stanu.

Sukcesywnie również realizowane są przez Gminę liczne inwestycje drogowe, niejednokrotnie przy udziale środków zewnętrznych i przy udziale mieszkańców oraz innych podmiotów. Prowadzone kompleksowo, poprzez zmianę nawierzchni dróg gruntowych na nawierzchnie utwardzone wraz budową ich odwodnienia i oświetlenia drogowego, a także poprzez podniesienie stanu technicznego nawierzchni dróg już utwardzonych – prowadzą do stałego zwiększania ilości dróg o nawierzchni utwardzonej. I tak przykładowo z ilości 15% w 2000 roku do 22% w roku 2017, w odniesieniu do łącznej długości dróg gminnych i wewnętrznych. Z perspektywy wciąż jest jeszcze wiele oczekiwanych inwestycji. W tym obszarze trudno jest dostrzec jak wiele udało się już zrobić, należy przypomnieć najważniejsze inwestycje drogowe obejmujące drogi gminne realizowane:

- w Kobylnicy: Witosa, Młyńska, Ogrodowa, Sportowa, Pocztaowa, Franciszkańska, Mikołajczyka, Kosynierów, Tetmajera, Bukowa (fragment), Nad Śluzą, Różana, Liliowa, Fiołkowa, Kwiatowa, Toskańska, Drogowców, Chabrowa, Konwaliowa, Tulipanowa, Storczykowa, Makowa, Malwowa, Stefczyka, Grabskiego, Tetmajera, Głowackiego (fragment), Źródlana, Brzozowa, Cisowa, Krzywa, Kościeliska, Zarszyńska, Przemęcka, Tymiankowa (fragment), Szałwiowa, Krokusowa (fragment), Legionów, oraz Wodna (odcinek do Al. Orzechowej – realizowany przy udziale środków europejskich), Kilińskiego, Rondo Rzemieślników, Profesora Poznańskiego (fragment) – obecnie Transportowa i Widzińska (realizowane przy udziale środków krajowych),

- w Bolesławicach: Leśna (fragment od Szczecińskiej do Brzozowej – realizowany przy udziale środków europejskich) i Akacyjowa (realizowana przy udziale środków krajowych), Wspólna, Morelowa, Sosnowa (fragment), Świerkowa, Kolorowa, Pastelowa, Błękitna i Jaworowa (realizowane przez podmioty zewnętrzne, przy wsparciu Gminy), Wiązowa,
- w Łosinie: Starowiejska (realizowana przy udziale środków europejskich), Wiatraczna,
- w Kwakowie: drogi osiedlowe (realizowane przy udziale środków ANR);
- w Widzinie: Główna (odcinek drogi – realizowany przy udziale środków krajowych), Krzywa, Kolejowa, Polna,
- w Kończewie: Kolejowa, Szkolna, Parkowa i Polna (realizowane przez podmioty zewnętrzne, przy wsparciu Gminy), oraz drogi osiedlowe (realizowane przy udziale środków ANR),
- w Sycewicach: Polna,
- w Reblinie: Kolejowa, Kręta,

oraz

- drogi betonowe: Kruszyna-Komiłowo i Zębowo (kolonia) (realizowane przy udziale środków krajowych), Komiłowo, Lubuń, Komorczyn, Zajączkowo, Sierakowo, Kobylnica (ulice Kalinowa, Brzozowa), Widzino (ulica Krótka i Prosta), Wrząca, Zagórki, Kruszyna, Kuleszewo, Łosino (Jarzębinowa),
- pętle autobusowe w Zagórkach, Komorczynie, Kobylnicy, Widzinie, Kwakowie i we Wrzącej.

Niezależnie od inwestycji drogowych, na przestrzeni lat, w miarę rozwoju gospodarczego Gminy i rozbudowy układu komunikacyjnego, systematycznie rozbudowywano i modernizowano istniejące oświetlenie drogowe. Sukcesywnie wymieniając stare oprawy rtęciowe na sodowe, a w kolejnym etapie na sodowe energooszczędne w:

- Kobylnicy: Mikołajczyka, Malwowa, Tulipanowa, Brzozowa, Alei Orzechowej,
- Sierakowo – Kończewo,
- Zębowie,
- Bolesławicach: Morelowa,
- Kczewie,
- Kruszynie.

W latach 2011 – 2013, w celu oświetlenia pasów drogowych stanowiących dojazd do kolonii i wybudowań oraz oświetlenia miejsc niebezpiecznych tj. w obrębie skrzyżowań dróg i przejazdów kolejowych oraz przystanków autobusowych oraz z uwagi, że koszt budowy linii

Inwestycja drogowa – ulica Wiatraczna w Łosinie.

energetycznej byłby nieopłacalny – zamontowano oświetlenie solarno – hybrydowe w Runowie Sławieńskim, Słonowicach, Sycewicach, Żelkówku, Bzowie, Dobrzęcinie, Kuleszewie, Lubuniu, Reblinie, Kruszynie, Kwakowie, Kończewie, Płaszewie, Zagórkach.

Od roku 2015 na terenie gminy montowane są wyłączne oprawy typu LED. Pierwsze inwestycje w tym zakresie były realizowane przy wsparciu środkami WFOŚiGW.

W celu zwiększenia sprawności funkcjonowania komunalnej infrastruktury energetycznej i poprawy efektywności energetycznej oraz redukcji emisji zanieczyszczeń do powietrza, w ciągu trzech lat (2018-2020), przy wsparciu środkami unijnymi, wymieniona zostanie blisko połowa lamp oświetleniowych na terenie Gminy Kobylnica, w ramach partnerskiego projektu „Poprawa efektywności systemów oświetlenia zewnętrznego na terenie Obszaru Funkcjonalnego Miasta Słupska”. Jest to największy projekt wymiany oświetlenia w województwie pomorskim.

Z ponad 1 735 punktów świetlnych na terenie Gminy modernizacją objętych zostanie 1 084 punktów. Modernizacja oświetlenia ma dotyczyć nie tylko zmiany żarówek z tradycyjnych sodowych na ledowe, ale także wymiany całej konstrukcji lamp. Ponadto w ramach projektu zostanie wybudowana nowa sieć energetyczna oraz wprowadzony zostanie nowy system zarządzania oświetleniem.

Na zmianach powinni skorzystać zarówno mieszkańcy jak i samorząd. Nowe oświetlenie uliczne będzie bardziej nowoczesne, a zastosowana technologia wpłynie na komfort i bezpieczeństwo użytkowników dróg i chodników.

Wymiana lamp pozwoli również na znaczne oszczędności. Średnia energochłonność istniejących punktów świetlnych systemu oświetlenia zewnętrznego ulegnie obniżeniu blisko o połowę. Modernizacja pozwoli na zmniejszenie wydatków bieżących związanych z utrzymaniem systemu oświetlania zewnętrznego, co w konsekwencji wygeneruje środki finansowe na jego dalszą rozbudowę.

Równolegle do powyższej inwestycji, z uwagi na ekstensywny rozwój budownictwa mieszkaniowego, Gmina prowadzi działania celem realizacji w latach 2019-2021 inwestycji w zakresie budowy energooszczędnego oświetlenia drogowego typu LED (tj. ok. 800 punktów świetlnych) w pasach drogowych dróg gminnych na terenie Gminy Kobylnica w formule partnerstwa publiczno-prywatnego.

Panujące na terenie Polski warunki klimatyczne wraz z anomaliami pogodowymi sprawiają, że coraz częściej pojawia się problem nadmiaru wody podczas obfitych opadów, czy też śnieżnych roztopów.

Negatywne konsekwencje występowania niniejszych zjawisk potęguje fakt, iż znaczna część zasobów wodnych nie jest właściwie zagospodarowana, oraz postępujące silne zurbanizowanie terenów poszczególnych miejscowości.

Gmina wraz z innymi samorządami położonymi wzdłuż rzeki Słupi, w latach 2016 – 2017 opracowała koncepcję programowo – przestrzenną, mającą na celu określenie optymalnego modelu zarządzania wodami opadowymi na terenie poszczególnych JST oraz umożliwienie rozwoju nowych obszarów zlokalizowanych w zlewni rzeki Słupi z wykorzystaniem istniejącej infrastruktury. W opracowaniu wskazano działania łagodzące negatywny wpływ skutków ekstremalnych zjawisk pogodowych (wylewanie, zalewanie, podtopienia), określono warunki racjonalnego zagospodarowania i retencjonowania spływu wód opadowych i roztopowych do Słupi, oraz wskazano działania systemowe w gospodarowaniu wodami opadowymi i roztopowymi.

Gmina na przestrzeni lat systematycznie podejmuje kroki w celu przeciwdziałania negatywnym konsekwencjom anomalii pogodowych, poprzez rozwiązania systemowe (dostosowując zapisy mpzp) wskazując na potrzebę zagospodarowania i retencjonowania wód w miejscu ich powstania oraz poprzez systematyczną rozbudowę urządzeń odwadniających, w tym budowę wzdłuż nowych i istniejących dróg kanalizacji deszczowej i rowów odwadniających.

Renaturyzacja w Reblinie.

W roku 2017, dzięki pozyskanym środkom europejskim rozpoczęto kompleksowe zabiegi renaturyzacyjne istniejących zbiorników wodnych w Runowie Sławieńskim, Reblinie, Zębowie i Sycewicach oraz Zagórkach, celem przywrócenia procesów samooczyszczania się wód. W ramach prac jest realizowany remont urządzeń wodnych, odbudowa

i umocnienie brzegów stawów i rowów, uporządkowanie otoczenia wraz z budową pomostów i kładek drewnianych, alejek. Powyższe działania zostaną wzmocnione w kolejnych latach 2019 – 2020 poprzez przebudowę przyległych do zbiorników dróg.

Renaturyzacja w Sycewicach

Podsumowując na przestrzeni lat w poszczególnych miejscowościach Gminy Kobylnica zrealizowano liczne inwestycje w zakresie budowy dróg wraz z budową infrastruktury towarzyszącej (odwodnienie dróg i oświetlenie dróg) oraz budowy infrastruktury sanitarnej a także budowy infrastruktury towarzyszącej budownictwu mieszkaniowemu (tereny sportu i rekreacji), celem zapewnienia coraz lepszego standardu życia na terenie gminy, jako realizacja motta Gminy – „**TU WARTO ŻYĆ**”:

I tak w **Bolesławicach** w ramach przebudowy układu komunikacyjnego pomiędzy drogą krajową nr 6 a drogą nr 21 dokonano przebudowy ulicy Akacyjowej wraz budowy oświetlenia drogowego i kanalizacji deszczowej. Wybudowano odwodnienie ulicy Brzozowej. Sukcesywnie utwardzone są kostką betonową, wraz budową oświetlenia i odwodnienia, odcinki dróg gminnych stanowiących dojazd do osiedli mieszkaniowych w obrębie ulicy Akacyjowej i Tęczowej tj. ulicy Kolorowej, Pastelowej, Błękitnej i Jaworowej oraz ulicy Sosnowej i Świerkowej, a także ulicy Wiązowej. Zamontowano oświetlenie na przejściu dla pieszych w ciągu ulicy Słupskiej. Sukcesywnie w miarę intensywnego rozwoju budownictwa mieszkaniowego – buduje się nową sieć wodociągową oraz sieć kanalizacji sanitarnej. W obrębie nieczynnego zbiornika wodnego przy ulicy Brzozowej po odbudowie zbiornika

wodnego i uregulowaniu rowów oraz urządzeń wodnych powstał teren rekreacyjny obejmujący boisko do piłki nożnej, plac zabaw, plac fitness, alejki parkowe oraz lampy solarne, który jest sukcesywnie doposażany.

Wykonano termomodernizację budynku świetlicy wiejskiej poprzez docieplenie ścian, stropów i dachu oraz wymianę stolarki okiennej i drzwiowej. Przebudowano pomieszczenia świetlicy wraz z ich kompleksowym remontem i przebudową instalacji wewnętrznych. Zarówno budynek jak i pomieszczenia świetlicy zyskały nową estetykę.

W **Bzowie** wybudowano lokalny system zbiorczy wraz z budową lokalnej oczyszczalni ścieków LOS oraz zmodernizowano wodociąg. Zagospodarowano centrum miejscowości poprzez budowę miejsca spotkań mieszkańców, placu fitness i rekreacji oraz zabaw dla najmłodszych wraz z budową oświetlenia solarnego.

W **Kczewie** wybudowano lokalny system zbiorczy wraz z budową lokalnej oczyszczalni ścieków LOS. Adaptowano budynek przejęty od ANR na potrzeby świetlicy wiejskiej i wydzielenia mieszkań komunalnych. Obecnie prowadzona jest kompleksowa termomodernizacja budynku poprzez docieplenie ścian, stropów i dachu oraz wymianę stolarki okiennej i drzwiowej wraz z remontem pomieszczeń. Przebudowana jest również nawierzchnia przy świetlicy wraz z wydzieleniem miejsc postojowych, celem jej dowiązania do przebudowanych chodników i wykonanej nowej nakładki asfaltowej na drodze powiatowej relacji Kczewo – Bzowo.

Tak w Bzowie, jak i w Kczewie sukcesywnie są doposażone place zabaw w urządzenia zabawowe i sprawnościowe.

W **Kobylnicy** nastąpiła przebudowa ulicy Widzińskiej w ramach przebudowy układu komunikacyjnego pomiędzy drogą krajową nr 6 a drogą nr 21 wraz budową infrastruktury towarzyszącej oraz ulicy profesora Poznańskiego (obecnie Transportowa), z której wydzielono ulicę Kilińskiego i rondo Rzemieślników. Wybudowano drogi gminne o nawierzchni z kostki betonowej w obrębie osiedli mieszkaniowych wraz z budową ich odwodnienia i oświetlenia tj. Kosynierów, Mikołajczyka, Chabrowa, Drogowców, w obrębie Osiedla Kwiatowego (ulice Kwiatowa, Liliowa, Rumiankowa, Malwowa, Tulipanowa, Makowa, Storczykowa, Grabskiego, Bartoszewskiego, Krzywa, Parkowa, oraz o nawierzchni asfaltowej ulica Stefczyka i utwardzonej betonem ulice: Brzozowej, Bukowej, Dębowej, Kalinowej i Głowackiego. Rozbudowano chodnik wzdłuż ulicy Wodnej, powstał chodnik wraz z parkingiem przy ulicy Młyńskiej. Zbudowano parking przy cmentarzu (inwestycję wsparły rady sołeckie Kobylnicy, Bolesławic, Łosina i Widzina), Poza odwodnieniem budowanym w ramach dróg, wybudowano odcinki kanalizacji deszczowej w ulicy Bukowej (etap I), Sportowej. W pasach drogowych zrealizowano również budowę oświetlenia energooszczędnego na ulicach Mikołajczyka (etap I), Osiedla Kwiatowego, alei Orzechowej, a także Głównej oraz

w kolejnych latach budowę oświetlenia ledowego na ulicach Brzozowej, alei Orzechowej (od Wodnej), Leśny Zakątek, Kalinowej, Stanisława Kądzieli, Kwiatowej, Konwaliowej, Rumiankowej, Krokusowej, Głównej (na odcinku od Rzecznej w kierunku Słupska). Wybudowano oświetlenie przejścia dla pieszych na ulicy Witosa.

Rozbudowano sieć wodociągową i kanalizację sanitarną w ulicach Rzeczna, Pocztaowa, Topolowa, Rzemieślnicza, Strumykowa, Transportowa (profesora Poznańskiego), Wodna, Liliowa, Bukowa, Drogowców, Głowackiego, Widzińska, Zielonej. Powstała spinka sieci wodociągowej pomiędzy ulicą Kołobrzeską w Słupsku, a Transportową (prof. Poznańskiego) w Kobylnicy.

Przy ulicy Wodnej wybudowano boisko do piłki nożnej wraz z zapleczem szatniowo – sanitarnym i trybunami, oraz oświetleniem, które w kolejnych latach zmodernizowano poprzez budowę systemu nawodnienia płyty boiska i nagłośnienia obiektu. Przy szkole podstawowej przebudowano zużyte technicznie korty tenisowe na boisko wielofunkcyjne, wyposażone w oświetlenie i odwodnienie terenu. Zagospodarowano tereny w obrębie ulic Nad Śluzą i Witosa na park wiejski i plac zabaw, ulic Krzywej i Polnej na plac sprawnościowo – zabawowy. Obecnie trwa budowa terenów rekreacyjnych i zabawowych przy ulicach Stefczyka – Drzymały, alei Orzechowej na terenie przyległego boiska i Toskańskiej.

Przebudowano drogę gminną **Kruszyna – Komiłowo** poprzez utwardzenie betonem.

W **Komiłowie** wybudowano zbiorczą kanalizację sanitarną z odprowadzaniem ścieków poprzez system grawitacyjno – tłoczny do oczyszczalni ścieków w Słupsku. Budowa stacji rowerowej oraz placu zabaw i rekreacji. Zmodernizowano również zbiornik wodny, poprzez odtworzenie jego brzegów i zagospodarowanie jego otoczenia.

Przebudowano drogę powiatową **Sycewice – Komorczyn** poprzez wykonanie nowej nakładki asfaltowej i **Dobrzęcino – Komorczyn** poprzez utwardzenie betonem.

W **Komorczynie** wybudowana została pętla autobusowa wraz z peronem i wiatą przystankową. Sukcesywnie przebudowywane są odcinki dróg gminnych poprzez ich utwardzenie betonem. Przebudowano plac zabaw i rekreacji poprzez jego doposażenie w urządzenia zabawowe, budowę miejsca spotkań mieszkańców i placu fitness, zmodernizowano boiska do piłki siatkowej i koszykowej, wykonano alejki parkowe oraz wykonano budowę ogrodzenia wysokiego.

W **Kończewie** wybudowano zbiorczą kanalizację sanitarną z odprowadzaniem ścieków poprzez system grawitacyjno – tłoczny do oczyszczalni ścieków w Słupsku oraz przebudowano sieć wodociągową. Dokonano przebudowy ulic Kolejowej o nawierzchni asfaltowej, Szkolnej, Parkowej i Polnej o nawierzchni z kostki betonowej wraz z budową miejsc postojowych przy ulicy Szkolnej, kanalizacji deszczowej i oświetlenia drogowego. A także przebudowę dróg osiedlowych wraz z budową

placu zabaw w obrębie osiedla mieszkaniowego przy Głównej i odcinka drogi gminnej poprzez utwardzenie betonem. Za osiedlem mieszkaniowym wybudowano boisko do piłki nożnej oraz boisko wielofunkcyjne wraz z zapleczem szatniowo – sanitarnym i trybunami oraz z oświetleniem i miejscami parkingowymi.

Sukcesywnie rozbudowywane są i doposażane place zabaw przy ulicy Głównej i Kolejowej.

W **Kruszynie** wybudowano zbiorczą kanalizację sanitarną z odprowadzaniem ścieków poprzez system grawitacyjno – tłoczny do oczyszczalni ścieków w Słupsku. Wykonano przebudowę budynku świetlicy wiejskiej poprzez wykonanie nowej elewacji i pokrycia dachowego oraz zagospodarowano teren przy świetlicy poprzez budowę placu zabaw. Obecnie realizowana jest termomodernizacja budynku świetlicy wiejskiej poprzez docieplenie ścian, posadzek, stropu oraz dachu wraz wymianę stolarki okiennej i drzwiowej. W ramach przebudowy pomieszczeń realizowany jest ich kompleksowy remont wraz z modernizacją instalacji wewnętrznych.

Sukcesywnie przebudowywane są odcinki dróg gminnych poprzez ich utwardzenie betonem wraz z budową oświetlenia drogowego.

Wybudowano oświetlenie drogowe hybrydowe w pasie drogi krajowej w obrębie przystanku autobusowego oraz w obrębie skrzyżowania z drogą powiatową w kierunku Żelek.

W **Kuleszewie** wykonano remont budynku świetlicy wraz adaptacją pomieszczeń na ośrodek pracy z młodzieżą. Przeprowadzono termomodernizację budynku poprzez docieplenie ścian, stropów i dachu oraz wymianę stolarki okiennej i drzwiowej. Wydzielono nowe pomieszczenia, pracownie, w tym komputerową, węzeł sanitarny oraz przebudowano instalacje wewnętrzne. Zarówno budynek jak i pomieszczenia świetlicy zyskały nową estetykę. Zagospodarowano teren przyległy.

Wybudowano zbiorczą kanalizację sanitarną z odprowadzaniem ścieków poprzez system grawitacyjno – tłoczny do oczyszczalni ścieków w Słupsku. Sukcesywnie w miarę rozwoju budownictwa realizowana jest rozbudowa sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej.

W ciągu drogi powiatowej na wysokości świetlicy wybudowano pętlę autobusową oraz na wysokości osiedla mieszkaniowego zatokę autobusową. Przebudowano odcinek drogi gminnej w kierunku cmentarza przez jej utwardzenie betonem wraz z budową miejsc postojowych przy cmentarzu, oraz w kierunku odtwarzanego par-

.Zaplecze szatniowo-sanitarne boiska sportowego w Kuleszewie.

ku. Wybudowano hybrydowe oświetlenie drogowe w pasie dróg gminnej (ulica Polna) i powiatowej w kierunku Lulemina oraz przy przejeździe kolejowym w Ciechomicach.

Zagospodarowano teren w obrębie osiedla mieszkaniowego poprzez budowę boiska do piłki nożnej, placu zabaw i placu fitness. Rozpoczęto budowę zaplecza szatniowo-sanitarnego. Realizowane jest odtworzenie zabytkowego parku położonego w centrum miejscowości, poprzez budowę Wielopokoleniowego parku wypoczynku, sportu i rekreacji.

Doświetlono przejazd kolejowy w ciągu drogi gminnej Kuleszewo – Słonowice poprzez budowę oświetlenia hybrydowego.

W **Kwakowie** wykonano przebudowę odcinka drogi krajowej nr 21 poprzez budowę pętli autobusowej wraz z budową chodnika pomiędzy szkołą podstawową a pętlą autobusową oraz chodnika na odcinku od ulicy Leśnej do skrzyżowania z drogą powiatową do Lulemina, a także przebudowę drogi powiatowej wraz z budową chodnika do cmentarza, i przebudowę drogi gminnej ulicy Cichej oraz osiedlowych w obrębie ulic Spacerowej i Cichej wraz z budową miejsc postojowych. Wybudowano hybrydowe oświetlenie drogowe w pasie drogi krajowej przy przystanku autobusowym oraz solarnego na istniejącym placu zabaw.

Wybudowano zbiorczą kanalizację sanitarną z odprowadzaniem ścieków poprzez system grawitacyjno – tłoczny do oczyszczalni ścieków w Słupsku. Zbudowano sieć wodociągową do cmentarza, sukcesywnie rozbudowywana jest sieć kanalizacji sanitarnej i wodociągowa w ulicach Spacerowej i Poziomkowej.

Przy boisku do piłki nożnej o nawierzchni trawiastej wybudowano kompleks boisk obejmujących boisko piłkarskie o nawierzchni z trawy syntetycznej i boisko wielofunkcyjne o nawierzchni poliuretanowej, wraz z zapleczem szatniowo – sanitarnym, drogą dojazdową, miejscami postojowymi i oświetleniem zarówno kompleksu boisk jak i drogi dojazdowej. W bezpośrednim sąsiedztwie przy drodze krajowej nr 21 wybudowano stanicę rowerową wraz z miejscem wypoczynku i parkingiem.

W obrębie osiedla mieszkaniowego zagospodarowano teren poprzez budowę placu rekreacji, placu fitness oraz placu zabaw wraz z budową alei spacerowych. Teren oświetlono lampami solarnymi.

Na przełomie kilku lat przebudowano drogę powiatową **Kwakowo – Lubuń – Żelkówko** o nawierzchni asfaltowej z budową chodników i odwodnienia na terenie miejscowości Kwakowo.

W **Lubuniu** wybudowano zbiorczą kanalizację sanitarną z odprowadzaniem ścieków poprzez system grawitacyjno – tłoczny do oczyszczalni ścieków w Słupsku. W połączeniu z drogą powiatową przebudowano również drogi gminne w technologii betonowej wraz z budową odwodnienia, tworząc spójny układ komunikacyjny na terenie miejscowości. W centrum miejscowości zbudowano nową świetlicę wiejską wraz z remizą strażacką, zagospodarowano przyległy teren poprzez jego dowiązanie do przylegających przebudowanych dróg oraz

wybudowanie miejsc postojowych wraz z oświetleniem. A także rozpoczęto kompleksową przebudowę placu zabaw i rekreacji wraz z jego doposażeniem. Przy moście w ciągu drogi Lubuń – Żelkówko, wybudowano przystań kajakową wyposażoną w slip, suszarki dla kajaków, wiaty i miejsce na ognisko. Na terenie przyległym do przystani wybudowano drogę dojazdową z miejscami postojowymi wraz ze zjazdem z drogi powiatowej, a także oświetlenie drogowe hybrydowe w obrębie kamienia papieskiego.

Przebudowano drogę powiatową **Kwakowo-Lulemino** poprzez poszerzenie jezdni i wykonanie nowej nawierzchni asfaltowej.

Modernizacja przepustu drogowego w Kwakowie.

W **Luleminie** wybudowano zbiorczą kanalizację sanitarną z odprowadzaniem ścieków poprzez system grawitacyjno – tłoczny do oczyszczalni ścieków w Słupsku. Wykonano termomodernizację budynku świetlicy wiejskiej i remizy poprzez docieplenie ścian, stropów i dachu oraz wymianę stolarki okiennej i drzwiowej. Przebudowano pomieszczenia świetlicy i remizy oraz przebudowano instalacje wewnętrzne wraz z ich kompleksowym remontem. Przebudowano też układ komunikacyjny miejscowości. Wybudowano w obrębie świetlicy plac zabaw i rekreacji wraz z boiskiem do piłki nożnej.

W **Łosinie** wykonano rewitalizację starej części wsi tak, aby podkreślić zarówno charakter jej zagrodowej zabudowy jak i aby wyeksponować charakter nawierzchni ulicy oraz oświetlenia drogowego, a także aby poprawić warunki i bezpieczeństwo ruchu drogowego, zarówno

Fragment wyremontowanej drogi z Zagórek do drogi Łosino-Barcino. Fot. Andrzej Obecny.

dla pieszych jak kołowych użytkowników drogi. W ramach rewitalizacji wykonano również przebudowę trenów przyległych budując miejsca integracji mieszkańców starej i nowej wsi. W sąsiedztwie ulicy wybudowano również nową świetlicę wiejską oraz boisko wielofunkcyjne i plac zabaw wraz z budową ich oświetlenia. Wybudowano chodnik wzdłuż drogi krajowej nr 6, łącząc Łosino z Kobylnicą. Przebudowano ulicę Wiatraczną wraz z budową odwodnienia i oświetlenia. Sukcesywnie przebudowywane są kolejne ulice: Piękna, Jarzębinowa poprzez utwardzenie betonem. W związku z intensywnie rozwijającym się budownictwem mieszkaniowym sukcesywnie rozbudowywana jest sieć kanalizacji sanitarnej i sieć wodociągowa.

W **Zajączkowie** wybudowano zbiorczą kanalizację sanitarną z odprowadzaniem ścieków poprzez system grawitacyjno – tłoczny do oczyszczalni ścieków w Słupsku. W obrębie zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej powstał plac zabaw i rekreacji wraz z oświetleniem solarnym oraz przebudowano drogi gminne poprzez ich utwardzenie betonem. Wybudowano oświetlenie przystanku autobusowego położonego przy drodze krajowej nr 21 oraz odcinków dróg gminnych. Realizowana jest przebudowa nawierzchni kolejnej drogi gminnej – ulicy Ogrodowej, poprzez utwardzenie betonem.

W **Płaszewie** przebudowano świetlicę wiejską poprzez wydzielenie nowych pomieszczeń na pracownię w tym komputerową, zaplecze kuchenne i sanitarne oraz przebudowano instalacje wewnętrzne. Wykonano termomodernizację budynku świetlicy wiejskiej poprzez docieplenie ścian, stropów i dachu oraz wymianę stolarki okiennej i drzwiowej. Zarówno budynek jak i pomieszczenia świetlicy zyskały nową estetykę. Zagospodarowano teren w centrum miejscowości poprzez budowę placu rekreacji i fitness oraz placu zabaw. Sukcesywnie realizowana jest budowa oświetlenia dróg gminnych. Realizowana jest budowa lokalnego systemu zbiorczego wraz z budową lokalnej oczyszczalni ścieków LOS oraz modernizacja sieci wodociągowej.

Wybudowano oświetlenie drogowe hybrydowe w pasie drogi krajowej nr 21 w obrębie skrzyżowania z drogą gminną w kierunku miejscowości Żelkowiec.

Przebudowano drogę powiatową **Reblino – Runowo Sławieńskie – Słonowice – Słonowiczki – Wrząca** poprzez wykonanie nowej konstrukcji drogi o nawierzchni asfaltowej wraz z budową zatok autobusowych i chodników w poszczególnych miejscowościach oraz odwodnienia.

Reblino – Reblinko – przebudowano drogę krajową poprzez wykonanie lewoskrętów w obrębie włączeń dróg powiatowych Reblino-Wrząca i Reblino-Zębowo. Przebudowano drogę powiatową – ulice Długą i drogę gminną – ulicę Kolejową wraz z przebudową chodnika na całej długości miejscowości, a także wykonano nakładkę asfaltową na ulicy Krętej po budowie zbiorczej kanalizacji sanitarnej. Na przestrzeni lat rozbudowywano sieć wodociągową od Bolesławic do Reblina poprzez Reblinko oraz wybudowano zbiorczą sieć kanalizacji sanitarnej na terenie Reblina i Reblinka. Zbudowano nową świetlicę wiejską wraz z budową drogi dojazdowej i miejsc postojowych, oraz placu zabaw a także ich oświetlenia. Sukcesywnie rozbudowywany i doposażany jest plac zabaw położony pomiędzy ulicami Krętą a Długą. Kolejnym etapem zmiany wizerunku centrum miejscowości jest rekultywacja i renaturyzacja stawów przy ulicy Krętej, zagospodarowanie terenu w ich obrębie wraz z budową kładki wędkarskiej i montażem małej architektury.

W pasie drogi gminnej w **Reblinku** wybudowano hybrydowe oświetlenie drogowe.

W **Runowie Sławieńskim** zrealizowano budowę sieci wodociągowej w obrębie stawu. Wybudowano lokalny system zbiorczy wraz z budową lokalnej oczyszczalni ścieków LOS wraz z modernizacją sieci wodociągowej. Powstał plac zabaw i rekreacji wraz z oświetleniem solar-nym. Wykonano rekultywację i renaturyzację stawu, wraz z zagospodarowaniem terenu w jego obrębie poprzez budowę kładki oraz przebudowę rowu odwadniającego wraz z urządzeniami.

W **Sierakowie** wybudowano zbiorczą kanalizację sanitarną z odprowadzaniem ścieków poprzez system grawitacyjno – tłoczny do oczyszczalni ścieków w Słupsku oraz przebudowano sieć wodociągową. Przebudowano drogę powiatową wraz z budową zatok autobusowych i chodnika łączącego tzw. kolonię z centrum miejscowości wraz budową jego oświetlenia. Zbudowano także oświetlenie drogowe w ciągu drogi powiatowej od świetlicy w kierunku Kończewa. Przebudowano drogę gminną prowadzącą do cmentarza poprzez jej utwardzenie betonem. Zlikwidowano zbiornik wodny i zagospodarowano powstały teren za przystankiem autobusowym na plac zabaw i rekreacji wraz z placem fitness. Przebudowano teren w obrębie boiska piłkarskiego, poprzez budowę terenu rekreacyjnego jako miejsca spotkań mieszkańców.

Wykonano termomodernizację budynku świetlicy wiejskiej i remizy strażackiej poprzez docieplenie ścian, posadzki, stropu i dachu oraz

wymianę stolarki okiennej i drzwiowej. Przebudowano pomieszczenia wraz z ich kompleksowym remontem. Zarówno budynek jak i pomieszczenia świetlicy zyskały nową estetykę.

W **Słonowicach** wybudowano lokalny system zbiorczy wraz z odprowadzeniem ścieków do lokalnej oczyszczalni ścieków LOS w Dobrzęcinie oraz zmodernizowano sieć wodociągową. Wybudowano hybrydowe oświetlenie drogowe w obrębie skrzyżowania dróg powiatowych w kierunku Wrzącej i Ciechomic, w obrębie skrzyżowania drogi powiatowej w drogą gminną w kierunku Ciechomic, na parkingu przy cmentarzu w Słonowicach oraz w drodze gminnej w obrębie placu zabaw w Dobrzęcinie. Rozpoczęto budowę bazy sportowo – rekreacyjnej, poprzez budowę boiska do piłki nożnej, placu zabaw wyposażonego m.in. w urządzenia sprawnościowe oraz placu fitness. W ramach inwestycji wybudowano ciągi piesze i miejsca parkingowe, oraz oświetlenie terenu lampami solarnymi. Zagospodarowano również teren w pobliżu kościoła przy pętli autobusowej, budując alejki wraz z nasadzeniami.

Wybudowano chodnik wraz oświetleniem pomiędzy **Dobrzęcinem**, a Słonowicami, celem budowy bezpiecznej drogi do szkoły dla dzieci i młodzieży. Przebudowano lokalny system zbiorczy wraz z odprowadzeniem ścieków do lokalnej oczyszczalni ścieków LOS oraz zmodernizowano sieć wodociągową. Zagospodarowano teren w centrum miejscowości poprzez budowę placu zabaw i rekreacji, w tym placu fitness, oraz jego oświetlenia.

Wybudowano hybrydowe oświetlenie drogowe w drodze gminnej w obrębie placu zabaw w **Dobrzęcinie**.

Dokonywano bieżących remontów drogi gminnej w **Słonowiczkach**.

W **Sycewicach** przebudowano istniejącą kanalizację na zbiorczą kanalizację sanitarną z odprowadzaniem ścieków poprzez system grawitacyjno – tłoczny do oczyszczalni ścieków w Słupsku. Sukcesywnie rozbudowywana i przebudowywana jest sieć kanalizacji sanitarnej i wodociągowa, m.in. wzdłuż ulicy Kościelnej, Za Stawem, Lipowej, Szkolnej i Polnej. Przebudowano drogę gminną ulicę Polną wraz z budową odwodnienia oraz przebudowano chodniki wzdłuż ulicy Poprzecznej i Sportowej. Wybudowano oświetlenie drogowe ledowe wzdłuż starego przebiegu ulicy Słupskiej oraz hybrydowe w pasie drogi krajowej przy przystanku autobusowym i przy drogach gminnych w obrębie ulic Łąkowej, Parkowej oraz w obrębie skrzyżowania drogi powiatowej z drogą gminną do Miedzna.

Realizowana jest przebudowa świetlicy wiejskiej poprzez połączenie obu sąsiednich budynków łącznikiem oraz termomodernizacja starego budynku poprzez docieplenie ścian, stropu i dachu oraz wymianę stolarki okiennej i drzwiowej. Powstaną nowe pomieszczenia, które pozwolą na wzbogacenie oferty świetlicy dla mieszkańców oraz usprawnią działalność świetlicy, remizy strażackiej oraz sołectwa. Przebudowywane są instalacje wewnętrzne, w tym instalacje c.o. Wykonywane jest nowe zagospodarowanie terenu poprzez budowę ciągu pieszego jezdni, miejsc

parkingowych i oświetlenia. Zarówno budynek jak i pomieszczenia świetlicy zyskają nową estetykę.

Rozpoczęto przebudowę kompleksu sportowego poprzez przebudowę boiska do piłki nożnej i trybun oraz budowę boiska treningowego, boiska do piłki siatkowej, placu fitness, wraz z budową odwodnienia płyt obu boisk oraz oświetlenia całego terenu.

Rozpoczęto rewitalizację zbiorników położonym w obrębie ulic Pocztovej i Pogodnej, poprzez ich renaturyzację, budowę pomostu wędkarskiego wraz ze stanowiskami wędkarskimi, przebudowę zagospodarowania wraz z budową alejek, wiat. Planowana jest przebudowa ulic Pocztovej i Pogodnej wraz z budową odwodnienia i modernizacja oświetlenia.

W **Ściegnicy** wybudowano lokalny system zbiorczy wraz z budową lokalnej oczyszczalni ścieków LOS wraz z przebudową sieci wodociągowej. Wykonano rewitalizację drogi gminnej tak, aby podkreślić zarówno charakter jej zagrodowej zabudowy jak i aby wyeksponować charakter nawierzchni ulicy oraz oświetlenia drogowego, a także aby poprawić warunki i bezpieczeństwa ruchu drogowego, zarówno dla pieszych jak kołowych użytkowników drogi. W ramach rewitalizacji wykonano również przebudowę terenów przyległych. Sukcesywnie też rozbudowuje się teren przeznaczony na plac zabaw i rekreacji, poprzez montaż urządzeń sprawnościowych, fitness i lamp solarnych. Nad jeziorem wybudowano pomosty wędkarskie oraz infrastrukturę towarzyszącą obejmującą budowę wiat, miejsc parkingowych. Obecnie rozpoczął się kolejny etap zagospodarowania terenu przyległego do jeziora poprzez budowę ścieżki edukacyjnej i sprawnościowej oraz wzdłuż ciągu spacerowego punktów widokowych, celem podkreślenia zarówno walorów przyrodniczych jak i krajobrazowych.

W **Widzinie** wykonano przebudowę układu komunikacyjnego obejmującego ulice Główną, Krzywą i Polną oraz budowę ronda w obrębie skrzyżowania ulicy Główniej z Kolejową, stanowiącego również pętlę autobusową.

*Budowa drogi nowej w Ściegnicy.
Fot. Andrzej Obecny*

Przebudowano ulicę Krótką i Proszą poprzez jej utwardzenie betonem oraz ciąg pieszy pomiędzy ulicami Główną, a Kolejową wraz z budową kładki. Z uwagi na znaczny rozwój budownictwa mieszkaniowego – przebudowa jest sukcesywnie kontynuowana. W ramach przebudowy dróg wykonane jest również odtworzenie istniejących rowów oraz budowa odcinków kanalizacji deszczowej wraz odpływami do rzeki Kamieniec. Celem poprawy bezpieczeństwa dla wszystkich użytkowników dróg, wybudowano oświetlenie ulicy Krótkiej oraz odcinka ulicy Kolejowej za torami. Rozbudowano sieć wodociągową i kanalizacyjną o kolejne odcinki tj. wzdłuż ulic Polnej i Główniej. Zagospodarowano centrum miejscowości poprzez budowę przy świetlicy wiejskiej bazy sportowo – rekreacyjnej z boiskiem wielofunkcyjnym i do tenisa ziemnego, zagospodarowanie terenu wokół zbiornika wodnego na rzece Kamieniec (po jego przebudowie i uregulowaniu) wraz z budową wzdłuż rzeki alejek parkowych, placu zabaw oraz miejsca spotkań mieszkańców, a także poprzez budowę kładki na rzece połączono teren sportowy z placem zabaw i rekreacji oraz ułatwiono komunikację pomiędzy ulicami. Wykonano termomodernizację budynku świetlicy wiejskiej poprzez docieplenie ścian, stropów i dachu oraz wymianę stolarki okiennej i drzwiowej. Przebudowano budynek świetlicy poprzez adaptację poddasza na pracownię m.in. komputerową, oraz przebudowano instalacje wewnętrzne. Zarówno budynek jak i pomieszczenia świetlicy zyskały nową estetykę.

We **Wrzącej** przebudowano drogę powiatową relacji Reblino-Wrząca wraz z budową chodnika na całej długości miejscowości oraz pętli autobusowej wokół rozbudowanej świetlicy i przystankiem autobusowym. Sukcesywnie przebudowywane są drogi gminne poprzez ich utwardzenie betonem. Przebudowano budynek świetlicy poprzez jego rozbudowę o nowe pomieszczenia świetlicy, jak i remizy. Remiza zyskała drugi garaż oraz węzeł szatniowo – sanitarny i salę spotkań. Wykonano również termomodernizację budynku poprzez docieplenie ścian i dachu oraz wymianę stolarki okiennej i drzwiowej, montaż instalacji solarnej na potrzeby c.w.u. Zarówno budynek jak i pomieszczenia świetlicy zyskały nową estetykę. Zagospodarowano również teren w obrębie świetlicy poprzez budowę boiska do piłki nożnej, placu fitness i placu zabaw oraz miejsc postojowych, które oświetlono lampami solarnymi. Wybudowano lokalny system zbiorczy wraz z odprowadzeniem ścieków do lokalnej oczyszczalni ścieków LOS oraz zmodernizowano sieć wodociągową.

W **Zagórkach** zmodernizowano popegeerską sieć wodociągową oraz wybudowano lokalny system zbiorczy wraz z budową lokalnej oczyszczalni ścieków LOS. Wybudowano pętlę autobusową wraz peronem na przystanek autobusowy i hybrydowym oświetleniem drogowym. Zagospodarowano teren na końcu miejscowości poprzez budowę boiska piłkarskiego i placu zabaw.

W **Zbyszewie** wykonano pomost wędkarski na zbiorniku wodnym oraz wybudowano infrastrukturę towarzyszącą, obejmującą budowę wiaty, miejsc parkingowych oraz oświetlenia hybrydowego terenu.

W **Zębowie** przebudowano drogę powiatową i drogi gminne poprzez ich utwardzenie betonem. Zagospodarowano centrum miejscowości w obrębie zbiornika wodnego poprzez budowę boiska do piłki nożnej, placu zabaw i rekreacji w tym fitness oraz chodników wzdłuż drogi powiatowej. Sukcesywnie budowane jest energooszczędne oświetlenie w ciągach dróg gminnych. Rozpoczęto budowę lokalnego systemu zbiorczego wraz z budową lokalnej oczyszczalni ścieków LOS. A także rozpoczęto również rekultywację i renaturyzację zbiornika wodnego wraz z regulacją rowów melioracyjnych i przebudowę zagospodarowania terenu, poprzez budowę alejek parkowych pomiędzy fragmentem zachowanego parku z pomnikami przyrody oraz kładki nad rowem stanowiącej połączenie parku z terenem przeznaczonym pod planowaną budowę świetlicy.

W **Żelkótku** wybudowano zbiorczą kanalizację sanitarną z odprowadzaniem ścieków poprzez system grawitacyjno – tłoczny do oczyszczalni ścieków w Słupsku. Zagospodarowano teren w rozwidleniu dróg powiatowej i gminnych poprzez budowę placu rekreacji z funkcją stancji rowerowej i miejsca ćwiczeń sprawnościowych, oraz placu zabaw. Teren został oświetlony poprzez wybudowane oświetlenie hybrydowe, wzdłuż drogi gminnej w obrębie placu zabaw, w kierunku Dębicy Kaszubskiej.

Przebudowano drogę gminną **Żelki – Żelkówko** poprzez jej poszerzenie i wykonanie nowej nakładki asfaltowej

W **Żelkach** wybudowano zbiorczą kanalizację sanitarną z odprowadzaniem ścieków poprzez system grawitacyjno – tłoczny do oczyszczalni ścieków w Słupsku. Zagospodarowano teren w centrum miejscowości poprzez budowę stancji rowerowej i placu fitness oraz placu zabaw i boiska do piłki nożnej.

PARK KRAJOBRAZOWY „DOLINA SŁUPI”

Park Krajobrazowy „Dolina Słupi” powstał niemal w przededniu stanu wojennego. W jego obszarze znalazły się parki podworskie w Łosinie, Kruszynie, Kwakowie, Zajączkowie, Żelkach, Żelkówku, zaś w granicach otuliny leżą wsie: Lulemino, Płaszewo i Sierakowo oraz częściowo Kończewo i Kuleszewo⁸⁸². Łącznie na gminę Kobylnica przypada 4720 ha powierzchni Parku Krajobrazowego „Dolina Słupi” wraz z otuliną⁸⁸³.

Szczególną wartość na terenie Parku mają mieszczące się w jej granicach pomniki przyrody. Znaczna ich część zlokalizowana jest w gminie Kobylnica. Fauna „Doliny Słupi” składa się z licznego zespołu gatunków o urozmaiconym składzie. Żyje tu mnóstwo gatunków ssaków, wymienić można chociażby: dzikiego królika, zająca szarego, piżmaka, lisa, jenota, borsuka, tchórza zwyczajnego, dziką, sarnę, a w 1999 roku w dolinie Kwaczy w pobliżu Kwakowa pojawiły się bobry⁸⁸⁴. Żyje tu też wiele gatunków ptaków, płazów, gadów i ryb. Z tych ostatnich za szczególnie atrakcyjną uznaje się troć i łosiosa. Przez Łosino zresztą przebiega niemalże cała ścieżka przyrodnicza „szlakami troci i łosiosa”⁸⁸⁵.

Dolina Słupi. Źródło: kobylnica.pl.

Nie sposób pominąć w tym rozdziale niewielkiego, nowego parku wiejskiego w Kobylnicy. Położony jest wzdłuż rzeki Kamieniec, od wschodu dochodzi do ul. Głównej, od południa graniczy z placem przykościelnym, a od północy z ulicą Witosa. Jego budowę rozpoczęto wiosną 2004 roku od adaptacji bardzo niskiego terenu. Najpierw go osuszono i uporządkowano oraz zmodernizowano nieczynne od kilku lat trzy stawy, tworząc wokół nich tereny rekreacyjne. W parku położono polbrukowe chodniki, a przy wejściu od ul. Głównej, tuż przy placu przykościelnym, ustawiono gładz narzutowy o wysokości ponad dwa metry i obwodzie około czterech metrów⁸⁸⁶. Tworząc nowy obiekt rekreacyjny, wkomponowano weń porastające wcześniej teren drzewa: olszę czarną i wierzbę, oraz wybudowano trzy drewniane mostki, a przy estetycznych trawnikach ustawiono ławeczki. Uroczystego otwarcia „Parku Pierwszych Mieszkańców Kobylnicy”, przy licznych udziałach mieszkańców, dokonał 20 czerwca 2004 roku wójt gminy Leszek Kuliński⁸⁸⁷.

SIEDZIBY GMINNYCH INSTYTUCJI, HERB, I FLAGA

Pierwotnie siedziba gminy Kobylnica mieściła się w Łosinie przy ulicy Głównej, w tym samym budynku, w którym obecnie mieści się kaplica. Już jednak 22 listopada 1945 roku Gminna Rada Narodowa w Łosinie uchwaliła przeniesienie siedziby zarządu gminnego do Kobylnicy. Radni dostrzegli, że w Kobylnicy, a nie w Łosinie koncentruje się życie kulturalne, społeczne i gospodarcze⁸⁸⁸.

Budynek Urzędu Gminy w Kobylnicy.

Po roku Gminna Rada Narodowa wnioskuje o przyznanie samorządowi gminnemu obiektu po Niemcu Otto Lange w Kobylnicy wraz z zabudowaniami gospodarczymi i ogródkiem. Mieściło się w nim już Biuro Zarządu Gminnego⁸⁸⁹. Budynek wymagał jednak remontu. Radni gminni zawnieśli do Powiatowej Rady Narodowej w Słupsku o oddelegowanie technika. Miałby sporządzić dokumentację techniczną, niezbędną do otrzymania kredytów na kapitalny remont. Władze powiatowe technika jednak nie delegowały aż do 1953 roku. Stan budynku był coraz gorszy⁸⁹⁰. W końcu remont doszedł do skutku dopiero po interwencjach w Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Koszalinie. Został jednak źle wykonany: po usunięciu niektórych ścian wewnętrznych popękały zewnętrzne. Zastanawiano się wówczas nad przeniesieniem siedziby GRN.

Kompleks budowlany przy ulicy Wodnej 20, w którym siedzibę mają: Gminne Centrum Kultury i Promocji, Gminna Biblioteka Publiczna, Straż Gminna, Policja, Centrum Usług Wspólnych, Ośrodek Pomocy Społecznej.

W marcu 1957 roku padła propozycja przeprowadzki do budynku przy ulicy Widzińskiej 2, gdzie mieścił się Dom Ludowy, również wymagający kosztownych remontów⁸⁹¹. Myślano też o budynku zajmowanym przez prywatnego właściciela⁸⁹². Ostatecznie do dziś siedziba gminy mieści się przy ulicy Głównej 20⁸⁹³. Gminą Kobylnica zarządzali kolejno: Ignacy Ślewa – wójt komisaryczny, Roman Lonycz – wójt, Edward Szczur – wójt, Stanisław Witos – wójt, Marian Chłopek 1948–1949 – wójt, Władysław Zieliński – wójt, Wincenty Tomczak 1954 – 1971 – przewodniczący Gromadzkiej Rady Narodowej, Kazimierz Awieruszko 1972 – przewodniczący Gromadzkiej Rady Narodowej, Bogdan Wojszkun 1971–1972 – naczelnik gminy, Tadeusz Sękowski 1974 – 1976 – naczelnik, Władysław Wojciechowski 1976–1990 – naczelnik, Jerzy Makarow 1990–1998 – wójt, Leszek Kuliński od 1998 – wójt.

W pierwszych dniach 2010 roku wójt Leszek Kuliński wraz z Radą Gminy Kobylnica zainicjowali budowę nowego obiektu przy ulicy Wodnej 20 w Kobylnicy, który miał być przeznaczony na kompleks administracyjno-kulturalny. 13 stycznia 2010 roku odbyło się uroczyste wmurowanie kamienia węgielnego pod przyszły obiekt. Pod aktem erekcyjnym swoje podpisy złożyli m.in.: wójt Leszek Kuliński, przewodniczący Rady Gminy Józef Gawrych, wicestarosta słupski Andrzej Bury, prezes firmy Elwoz Adam Julke, zastępca komendanta wojewódzkiego policji w Gdańsku Czesław Koszykowski, komendant miejski policji w Słupsku Krzysztof Zgłobicki, komendant Straży Gminnej w Kobylnicy Janusz Kramek, dyrektor Gminnego Ośrodka Kultury w Kobylnicy Zbigniew Podolak oraz kierownik Ośrodka Pomocy Społecznej w Kobylnicy Anna Łabik.

Budowę poświęcił ksiądz proboszcz Jacek Popławski z Kwakowa. W nowym obiekcie siedzibę mają: Ośrodek Pomocy Społecznej, Straż Gminna, Gminne Centrum Kultury i Promocji, Gminna Biblioteka Publiczna, Policja, Centrum Usług Wspólnych. Koszt inwestycji, której budowę finansowano z budżetu gminy, wyniósł ponad 8,6 mln złotych⁸⁹⁴, a poszczególne segmenty kompleksu oddawano do użytku od maja 2010 roku do lutego 2011 roku.

Gmina Kobylnica od 31 sierpnia 1999 roku posiada flagę i herb. Na tarczy herbowej umieszczono głowę konia, łososa i kłosa. Nazwa Kobylnica wywodzi się co prawda od słowa „kobyła”, ale w heraldyce nie stosuje się rodzaju żeńskiego. Łosoś symbolizuje ryby wędrowne żyjące w rzece Słupi, a kłosa rolniczą tradycję⁸⁹⁵.

Herb Kobylnicy

INDEKS OSÓB

A

Abrycka Czesława	
– patrz Bubnowska Czesława	
Adach Kazimierz,	165
Adamczyk Janusz,	219
Adamowicz K. ks.,	243
Adamowicz Krzysztof,	185
Albrecht A.,	58
Albrecht Arno,	51
Aluchna-Emelianow Marta,	186
Amandus Jan,	17, 18
Antoniuk Stanisław,	207
Arnold Michał,	207
Awieruszek Kazimierz,	300
Aziukiewicz M.,	169

B

Badura Paweł ks.,	248
Bajda-Kozioł Maria,	262
Bajor H.,	241
Bajor Hipolit,	130
Bajorska Jolanta,	172
Bakuła Leszek,	186
Balcerek Krystyna,	165, 166, 200, 217
Banach Krzysztof,	143
Barnim I,	13
Barnim IX,	18
Barnim V,	16, 17
Barnim,	230
Barszczewska Gabriela,	158, 178
Barszczewski Kazimierz,	180, 221
Barwnik Kazimierz,	223
Batruch Andrzej,	262, 264
Bausemer Otto,	80
Bąba Aleksander,	221
Bąk Brunon,	164
Bednarczyk Anna,	264
Bednarczyk Zbigniew,	160
Beier Walter,	69
Beitmann Paul,	89
Below Bertram von,	74
Below Emmy von,	142
Below Franz,	73
Below Gerd von,	75, 90, 91
Below Hans Georg von,	62
Below Joachim Feliks von	87

Below Klaus Bertram von,	74
Below Margaretha Henrietta von,	142
Below Martin Ernest von,	74, 142
Below Oktavio I von,	74
Below Oktavio II von,	74
Below Paul Bertram von,	74
Below Paul von,	72, 74, 75, 139, 142
Below Valerian von,	80
Below Walter von,	142
Bialecki T.,	39
Bialecki Tadeusz,	222, 225
Biedroń Robert	195
Bieńkowski Jan ks.,	231
Bilang Chrystian,	31
Binkowska Danuta,	186
Bińczak Ewa,	263, 264
Bińczak Maciej,	263
Bismarck Johana von,	26
Bismarck Otton von,	25, 26
Blachnicki Franciszek ks.,	246
Blumentahl Camilla von,	65
Blumenthal Albrecht von,	78
Blumenthal Fridrich (von),	53
Blumenthal Heinrich Albrecht, von,	58, 65, 76
Blumenthal Hermann von,	77
Blumenthal Robert von,	78
Blumenthal Ruthger von,	137
Blumenthal Vally von,	78
Bochra Irena,	261
Boehn Aleksander von,	63, 87, 136
Boehn Anna von,	136
Boehn Christian Wilhelm von,	63, 72
Boehn Constantin von,	63
Boehn Dorothe Agness von,	63
Boehn Ernest (von),	87, 136
Boehn Ernest Ludwig von,	52
Boehn Feliks Lorenz von,	87
Boehn Franz Feliks von,	62
Boehn Franz von,	81, 136
Boehn Franz Wilhelm Adolf von,	53
Boehn Georg Ludwig von,	87
Boehn Georg von,	63, 87, 114, 135, 136
Boehn Gerson Christian von,	63
Boehn Heinrich August	
Friedrich Ferdinand von	93, 94

Boehn Helena von,	136	Burchart Gustaw ks.,	248
Boehn Ilse (von),	34, 53, 114, 148	Bury Andrzej,	300
Boehn Joachim Feliks von,	87		
Boehn Joachim von,	101	C	
Boehn Johann George von,	63	Cebula Maksymilian ks.,	248
Boehn Ludwig von,	136	Celińska Stanisława,	195
Boehn Michał von,	135	Charytaniuk Jerzy ks.,	247
Boehn Nikolaus von,	87	Chilewski Jan,	220
Boehn Siegfried von,	93	Chłopek Marian,	221, 222, 300
Boehn von – Generałowa,	82	Chmiel Mariusz,	208
Boettger L.,	137	Chmielewski Jan,	220
Bogdański Stanisław ks.,	232	Chmielewski Karol ks.,	129, 132, 231
Bogusław	66	Chotomska Wanda,	188
Bogusław II,	13	Chrobry Bolesław,	52
Bogusław V,	15, 16	Chruśliński Alfred,	174, 224, 225
Bogusław VII,	16	Chwieduk Czesław,	168
Bogusław VIII,	16, 17	Chybowski Bolesław,	218, 219
Bogusław X,	18, 61, 68, 72, 90	Ciechowska Amelia,	176, 185
Bogusław XIV,	20, 21	Ciesielski Józef,	217
Bone Mathias,	52	Cieślik Dorota,	137
Bonin Albrecht von,	53	Cisowska Wanda,	244
Bonin Aleksander,	76	Cisowski Józef ks.,	232
Bonin Anna von,	53, 149	Coubiere Rene von – baron,	89
Bonin Erich von,	53, 81, 82, 83	Coubiere von – baron,	89
Bonin Ilse von,	53	Culsow Derske Cusseke von,	62
Bonin Joachim von,	83, 116	Culsow Laurenz Koske von,	62
Borawski Józef ks.,	131	Czaplicka Danuta,	221
Borgańska Leokadia,	174	Czarnuch Jerzy,	224
Borkiewicz plk,	36	Czarnuch Józef,	224
Borowiecki Witold,	215	Czarnuch Maria,	180
Bosko Jan,	233, 235	Czarny Antoni,	179, 210
Böltzig Jutta von,	55	Czarski Karl,	67
Brandenburski Waldemar,	48	Czernichowski Janusz,	169
Braun Paul,	78	Czerwińska Brygida,	156, 168
Broda Józef,	225	Czosnyk Jan,	214
Brodacka Teresa S.,	268	Czubak Tomasz,	165
Brokos Mariusz,	192		
Brüggemann Paul,	61, 88	D	
Bubnowska Czesława,	186, 187, 197, 228	Damaschke O.,	81
	186	Daryło Stanisław,	223
Bubnowska Irena,	186	Dawszewska Mariola,	168
Bubnowski Stanisław,	186	Dąbrowski Jan Henryk gen.,	21, 22
Budlewska Helena,	163	Dąbrowski Wiesław ks.,	240
Budzyński Wiesław,	263	Dąbrowski Zdzisław,	223
Buko Andrzej,	254	de Croy Anna,	19, 131
Bülów Adolf von,	56	de Croy Ernest Bogusław,	21
Bülów Anna Maria von,	56	Der Piotr,	209
Buraczewska Antonina,	155, 156, 180, 196, 225, 262	Derda Władysław,	214
		Desen O.,	51

Dębiak Karol,	213	Fryderyk II,	23
Dietz Edward ks.,	248	Fryderyk Wilhelm I,	19, 29, 30, 31
Długosz Bronisław,	236	Fryderyk,	129
Dolata Jan,	222, 223	Furdyna Kazimierz ks.,	131
Dolata Władysław,	221		
Doraźme Borys ks.,	246	G	
Doroszkievicz Dymiter ks.,	247	Gabriel Lucyna,	236
Drapiewski Leon,	131	Gabriel Piotr,	236, 258
Drefke Willi,	51	Galas Mieczysław,	174
Drozd Stanisław,	174	Garbe R.,	81
Drozd Zenon ks.,	246	Garczyński Franciszek płk,	22
Drózdź Janusz,	213	Gatner Emil ks.,	248
Drózdź Tadeusz,	213	Gawlak Bożena,	156
Duris Stanisław,	223	Gawrych Józef,	300
Durys Gabriel,	226	Gąsowski Piotr,	195
Dydak Jan,	200	Gehrke – pastor,	129
Dykty Władysław,	156	Geiss – konsul,	70
Dyś Bogusław ks.,	232	Georg E.,	66
Dziuban Maria Jolanta,	262	Gierek Edward,	196, 253
Dziubina Stefan ks.,	246	Giriutowicz Jan ks.,	246
		Glende Jürgen,	67
E		Glende Martin,	67
Echtmann,	51	Glende Martin,	67
Eleni,	195	Glende Michel,	66
Elżbieta,	15, 16	Glica Józef,	174
Epinger Christian,	60	Globcke Jürgen,	67
Erdmunt'a,	27	Głaszcz Teodor,	210
Erdmunt – księżna,	49	Głaszcz Zygmunt,	42
Eryk I,	16, 17	Głowacka Jadwiga,	156
Eryk II,	17	Gmurowski Zdzisław,	174
		Godnicz Michał,	204
F		Gołąb Stefan,	184
Falszyński Jan,	138	Gołeck Jan,	197
Fedorowicz Jacek,	189	Gołębiewski Marian bp.,	236, 268
Ferdynand III,	21	Gostowski Leo von,	72
Fiedot Eugeniusz,	206, 224	Gottberg von – rotmistrz,	73
Fijałkowski Gracjan,	186	Graffe Anna von,	53
Filip I,	18	Granzow Gustaw,	67
Finlsbein Siegfried ks.,	247	Gregorek Stanisław,	224
Fischer Herman,	51	Grochalski Leon ks.,	239
Fleszarowa Stanisława,	186	Grosse August,	61
Flis Zygmunt,	186	Grossilkow,	61
Fox Marta,	188, 189	Grzybowski Jan,	171
Franczak Wiesław,	216, 217	Gusak Henryk,	217
Frączek Henryk ks.,	239	Gustaw Albert,	91
Freichel Heinrich,	86, 90	Gustaw Heinrich,	91
Froehlich Wojciech ks.,	248	Gustaw Karol,	91
Fryczek z Szachowic,	14	Gustaw Octavio II,	91
Fryderyk I,	51	Gustaw Oktavio,	91

Gustaw Paul,	91	Jarzemińska Janina,	164
Gustaw,	91	Jarzemiński Ignacy,	164
Gwiazda Waldemar,	207	Jasińska Irena,	172
		Jaśkiewicz – rodzina,	161
H		Jaśkiewicz Paweł,	217, 226
Haase Horst,	61	Jaśkiewicz Wojciech,	217, 218
Hafer B.,	51	Jaworska Żaneta,	228
Hafer E.,	51	Jaworski Antoni,	218
Haken,	31	Jaworski Eugeniusz,	215
Hanulak Grażyna,	196, 221	Jaworski Tadeusz,	215
Harcej Agnieszka,	227	Jaworski Wacław,	219
Harcej Helena,	179	Jax Bernard ks.,	231
Hardow Rudolf,	150	Jeffe Ernst,	66, 67
Hartwig,	27	Jeffe Marti,	67
Haufa Stefan,	206, 222	Jelonek Czesław,	214
Hauptke R.,	65	Jelonek Zbigniew,	197
Hein Friedrich,	78	Jermak Jan ks.,	244
Hejger Ewa,	172	Jerzy I,	18, 21
Hendryk Ryszard,	170	Jeziorowska Jadwiga,	167
Henke Jerzy,	185	Jeziorowski Bronisław,	167, 170
Herda Kazimierz,	197	Jeż Ignacy bp.,	234, 235, 240
Herrmann E.,	129	Jęchorek Barbara,	187, 188
Herrmann Erwin,	49	Jęchorek Wacław,	172, 226
Herzog Alfred,	61	Johan (Jan),	14
Hildebrandt Emilie,	67	Johan Peter,	66
Hildebrandt,	66	Jopa Eugeniusz,	167
Hockendorf Otto,	53	Jopkiewicz Ignacy,	223
Huruk Jan,	165, 200	Józwiak Janusz,	226, 257
		Józwiak Ryszard,	211
		Juda Tadeusz,	231
I		Julke Adam,	300
Ignaczewski Henryk ks.,	234, 235, 237	Jureń Antoliusz,	186
Iwaszkiewicz,	155		
J		K	
Jacenciuk Henryk ks.,	240	Kabacińska Helena,	222
Jaciubek Józef,	217	Kabaciński Antoni,	221, 222, 223
Jaciubek Szczepan,	217	Kacykowska Bożena,	168
Jagiello Władysław,	16, 17	Kaczmarzyk Maciej,	262
Jakubowski Zbigniew,	263	Kalinowska Katarzyna,	209
Jamróż Jan,	175, 225	Kalinowski Kazimierz,	216, 217
Jan Paweł II,	202, 203, 278, 280	Kaliński Sławomir,	262
Jancke Erazmus,	19	Kamecke Albert von,	56
Janiszewska Wiktoria,	223	Kamecke Maria von,	56
Janitz Woczeus,	69	Kamecke Otylia Maria von,	56
Jankowiak Stanisław ks.,	236	Kamecke Jürgen Dawid von,	85
Januszewski Henryk,	211	Kamińska Anna,	172
Januszko Bożena,	264	Kamiński Adam,	156
Januszko Jacek,	264	Kamiński Grzegorz,	172
Jaromij Izabela,	192	Kamiński Marian ks.,	231

Kanenzki,	76	Kochanowski Jerzy,	228
Kantaneva Marko,	203	Kocięcka Joanna,	174
Kantzow Tomasz,	27	Koepner Willy,	60
Kapłon Zenon ks.,	239	Kogutek Julian,	217
Kappe Michel,	76	Kolletschke Erich,	125
Karwasz Krzysztof ks.,	235	Kolmer Józef,	214
Kasdepke Grzegorz,	189	Koniczuk Stanisław,	214
Kasprzak Anna Mariola,	191	Konieczpolski Stanisław htm.,	20
Kasse Johann,	65	Konieczna Alicja,	187
Kawalec Edmund,	213, 220	Konieczny Józef,	224
Kawecki Franciszek,	222	Konieczny Ryszard,	219
KAZIK,	195	Kopczyńska Weronika,	187
Kazimierczak Norbert	205	Koperek Władysław,	245
Kazimierz,	16	Korcz Włodzimierz,	195
Kazimierz IV – patrz Każko Słupski,		Kornelia s.,	268
Kazimierz Wielki,	15	Korona Janina,	226
Każko Słupski,	15, 16	Kosanke Heinrich,	53
Kądziołka Zdzisław,	174	Kosicki Władysław,	249
Kellas Wojciech,	262	Kosiński Amilkar gen.,	22
Keller Roman,	226	Koske Darsek,	59
Ketelhdt Gottfried,	66	Koske Laurenz,	59
Kępa Józef,	249	Kosmowska Barbara,	189
Kępski Ryszard,	218	Kostka Stanisław,	137, 138, 231, 238, 245
Kęsicki Mirosław,	46	Kostrubiec Tadeusz,	221
Kielec Stanisław,	224	Koszykowski Czesław,	300
Kielbasa Antoni,	217	Kośka Marcin,	217
Kienitz F.,	51	Kotecki Edward,	223
Kiepuszewski Krzysztof,	236	Kowalczuk Maciej,	200
Kilar Wojciech,	197	Kowalczyk Mariusz,	213
Kisiel Michał,	262	Kowalska Wiesława,	264
Kiwka Zbigniew,	186	Kowalski Andrzej,	207
Kiziukiewicz Justyna,	228	Kozaczuk Czesława,	226
Kiziukiewicz Leon,	228	Kozaczuk Julia,	186
Klaschiński Weker,	78	Koziejowski Lech,	200
Klatka Lucyna,	187	Kozłowski Jan,	200
Klatt Heyer,	81	Koźlik Lucjan ks.,	130, 131, 132, 142, 143, 231, 234, 243, 245
Kleist Christian von,	58	Krajewski Franciszek ks.,	231
Kleist Franz Georg von,	59	Kramek Janusz,	182, 209, 300
Kleist Joachim Magnus von,	58	Krasicki Janek,	168
Klinger Helena,	226, 261, 262	Kraskowski Robert,	166
Klinger Jan,	224	Krasucki Stanisław,	180
Kluszczyński Franciszek ks.,	231	Krauze P.,	67
Kłak Szymon,	213	Krawczyk Jerzy ks.,	248
Kłak Władysław,	213	Krockow Carl Graf von,	148
Kłoda Michał ks.,	131, 233	Krockow Christine Florentine	
Kłosowski Kazimierz,	223, 224	Grafini von,	148
Kłudka Czesław,	217	Krockow Chrystian von,	123
Knut Arkadiusz,	217		
Koba Franciszek,	207, 224		

Krockow Döring Jakob von,	57	Lesiak Tadeusz,	224
Krockow Heinrich Joachim		Lesiak Wincenty ks.,	233
Reinhold von,	54, 86	Lesikowski Cezary ks.,	239
Krockow Joachim Heinrich von,	57	Lettow Christian von,	69
Krockow Joachim Reinhold, von,	58, 74,	Lewandowska Czesława,	135
	90	Licht,	69
Krockow Waleska von,	77	Lipiec Andrzej,	262
Król Józef,	224	Lipiejko Jozef,	180, 242
Król Wacław,	218	Lipiejko Witold,	221
Król Zenon,	224	Lipkow G.,	51
Krüger Hans,	93	Liwiński Cezary ks.,	240
Krüger Maria,	186	Liwiński Piotr ks.,	240
Krüger Werner,	93	Lonycz Roman,	300
Krupka Bogdan Michał ks.,	246	Lorenz Michael,	49
Kruszczyński Franciszek ks.,	130	Lorenz Bertram,	49
Książek Jan,	219	Ludwicki Tadeusz,	175
Kubacki Stanisław ks.,	239		
Kubicz Franciszek,	222, 223	Ł	
Kucharska Alicja,	50	Łabik Anna,	266, 300
Kucharska Barbara,	50	Łachut Krzysztof ks.	239
Kucharski Janusz,	41	Łaga Bernard,	220, 221, 222, 261
Kucharski Tadeusz,	50	Łaga Janina,	222
Kucharski Wacław,	50	Łątka Adam,	225
Kuczma Jerzy,	263	Łbik Marek,	200
Kujawa Tadeusz ks.,	239	Łobacka Maria,	180
Kukulska Natalia,	195	Łowczyk Antoni,	222
Kulczycki Bronisław,	186	Łubieński Jan gen.,	22
Kulikowski Wojciech,	155	Łukaczyk Jacek,	218
Kuliński Leszek, 10, 158, 182, 188, 195,		Łukasik Helena,	174
200, 208, 212, 215, 225,		Łukasik Jan,	184, 225
266, 269, 275, 298, 300		Łukasik Wincenty,	254
Kumięga Edmund,	263	Łuńska Halina,	167
Künne Nimz,	78	Łuński Wacław,	167
Kupisińska Barbara,	264	Łuszczyński Józef,	180, 224
Kurkiewicz Mirosław ks.,	235		
Kuzińska Hanna,	160	M	
Kuzyniak Jerzy,	165	Macegoniuk Władysław,	214
Kwiatkowska Elżbieta,	200	Macegoniuk Zdzisław,	214
Kwiatkowski Dawid,	195	Mach Frida,	72
Kwiatkowski Tadeusz,	222, 223	Machejek Władysław,	186
		Mackiewicz Igor,	172
		Majchrzak Julian,	217
L		Majewska Alicja,	195
Labuda Marek,	172	Makarow Jerzy,	158, 165, 168, 169,
Lange Otto,	51, 299		172, 211, 300
Lange Reinhold,	51		
Laskowski Andrzej,	163	Makowiecka Aleksandra,	178
Laskus Hanna,	264	Makuszewski Kornel,	160
Lechner Max ks.,	19, 247	Malec Stanisław,	220, 255
Leopold – książę,	59	Maleńczuk Maciej,	195

Malinowski Bronisław,	159	Mściwój,	14
Malinowski Roman,	159	Müller Ernst,	91
Malinowski Zbigniew ks.,	232	Murziński Bogumił ks.,	232
Mamuszka Franciszek,	129, 151		
Manke Jacob,	76	N	
Mantey Paweł,	27	Nagel Walter,	170
Marcinkowski Czesław,	218	Naggatz Hans,	67
Markiewicz Marek,	262	Naggatz Martin,	67
Marske,	51	Naggatz Michel,	67
Maruner Hans,	76	Nase Erich,	60
Marzec,	155	Natzmer Hans,	55
Masękowski Robert,	262	Nestoruk Krzysztof ks.,	240
Massow Anton Wilhelm von,	59	Neubuser Richard,	80
Massow Casimir Erdmann von,	88	Neuman Christian Eggert,	86, 90
Massow Erdman Casinier von,	59	Neumann Berta,	72
Massow Erdmann Casimir von,	76	Neumann Bruno,	94
Massow Ewald Heinrich von,	59	Neumann Hermann,	94
Massow Friedrich Eugen von,	59	Neumann Hugo,	93
Massow Hans Weidigow von,	59	Neumann Otto,	94
Massow Thomas von,	72, 88	Neumann Reinhard,	94
Maślanka Wacław,	220	Niś,	155
Matejuk Władysław,	249	Niś Franciszka,	179
Matusik Józef,	254	Niś Stanisław,	221
Maziarz Franciszek ks.,	235, 236	Nieznalscy – małżeństwo,	242
Maziejuk Jan,	4, 188, 230	Nitkowska-Węglarz Jolanta,	189
Mazurek Helena,	176	Nowaczek B.,	66
Menzel H.,	51	Nowak Grzegorz,	200
Mercz Gerhard,	217	Nowak Mieczysław,	218
Mestwin II,	66	Nowicki Edmund ks.,	241
Michalski Adam ks.,	239	Nyc Jarosław,	197
Michalski Edward,	218		
Mickley Charlotte,	89	O	
Mickley Walter,	89	Obecny Andrzej,	1, 4, 12, 81, 82, 143,
Mielk Franz,	81	144, 146, 151, 173, 185, 190, 206,	
Mielkie E.,	51	236, 240, 249, 257, 276, 292, 295	
Milewczyk-Bigott Krystyna,	264	Ociepińska Janina,	154
Milewicz Lech,	215	Odija Daniel,	189
Minert Dorota,	167	Ogórek Michał,	189
Mirocha Stanisław,	226	Olech Marek,	215
Mitzlaff Max von,	83	Olech Stanisław,	215
Mlynková Halina,	195	Oleszczuk Stanisław,	223
Mode Paul,	126	Oleszkiewicz Krzysztof ks.,	245
Modrzejewski Eugeniusz,	172, 207	Olędzki Kazimierz ks.,	235
Molasy Jan,	46	Olędzki Stanisław ks.,	143, 246
Mołdoch Jan,	178	Omilianowicz Magdalena,	189
Mostnik – patrz Pontanus Michał,		Opara Jerzy,	165
Mrowiec Rudolf ks.,	248	Opolski Jerzy,	223, 224, 226
Mszczuj,	76, 84	Orzech Adolf,	185
Mściwój II,	18, 48	Osiński Jerzy,	225

Oslislok Arkadiusz ks.,	240	Pomorska Irena,	261
Ostrowska Małgorzata,	191	Pomorski Jan,	261
Ościński Jan,	218	Pontanus Michał,	28
Otoka Adolf,	262	Popiel Bogdan,	212, 221
Otręba Emil,	223	Popławski Jacek ks.,	235, 237, 301
Otton,	230, 231	Popp,	71
P		Powroźnik Stanisław,	221, 222
Pachnik Józef,	223	Pozorski Leonard,	254
Pachnowski Stanisław,	223	Predella Jan,	174
Padewski Antoni,	236	Prezlata Marta,	182
Padurek J. ks.,	239	Priebe Otto,	150
Pagel Karl-Heinz,	34, 51, 64, 65, 79, 128, 129, 133	Prycki Stefan,	217, 218
Paikowski Franciszek,	221	Przybył Mieczysław,	226
Paliwoda Józef ks.,	240	Puchacz Wojciech,	215
Palladini Nicola,	195	Puć Janusz,	219
Pałac Leszek ks.,	240	Pustkowiak Sebastian,	217
Pamplum,	81	Puttkamer Asmus von,	49
Pańczyk Jan,	174, 180, 223, 224	Puttkamer Bernhard von,	65
Paradziński Józef,	263	Puttkamer Bertram von,	49
Parczewski Alfons,	26	Puttkamer Eleonor von,	49
Pasierb J.,	96	Puttkamer Erich von,	70
Pastwa Andrzej ks.,	138	Puttkamer Franz Jacob von,	74
Patkowska Maria,	227	Puttkamer Georg Ewald,	69
Paträtz Paul,	73	Puttkamer Heinrich von,	86, 90
Pauch Joanna s.,	232	Puttkamer Johan Peter von,	49, 74
Paul E.,	51	Puttkamer Jürgen von,	66
Paul,	60	Puttkamer Lorentz Swentzow von,	69
Pawłowski Mariusz,	169	Puttkamer Lorenz,	66
Perszko Piotr ks.,	232	Puttkamer Mathias von,	54, 77
Pettke Wojciech ks.,	231, 233	Puttkamer Maximilian von,	70
Peurla Klaus,	176	Puttkamer Michael Lorenz (von),	49
Piątek Anna,	229	Puttkamer Otto (von) – syn,	86, 87, 90
Piątek Stanisław,	196	Puttkamer Otto (von),	86, 90
Pieńkowski Józef,	223	Puttkamer Rosine von,	70
Pieńkowski Włodzimierz,	213	Puttkamer Thomas (von),	49
Pietrasz Marian,	223	Puttkamer Werner von,	95
Pietruszewski Kazimierz,	222	Puttkamer Wilhelm von,	70
Pinkowski Wawrzyniec,	163	Puttkamer,	81, 123, 129, 141
Pińkowski Aleksander,	246	Pyrzacz Włodzimierz ks.,	246
Pioterek Grażyna,	187	R	
Pipka Bogdan ks.,	191	Rachańska Teresa,	262
Piwoń Maria,	222	Rachański Józef,	222, 223
Ploch Joanna,	54	Rachwańska Katarzyna,	168
Pluta Mieczysław,	187, 190, 200, 300	Raciborzyc I,	13
Podewils Adam Joachim von,	263	Racibór II,	13
Podolak Zbigniew,		Raczyński Antoni,	245
Pokorna Antonina,		Rasiak Romuald,	165, 200
		Raszyk Tadeusz ks.,	248

Ratajczak Piotr,	240	Scheil E.,	58
Ratzke Otto,	19, 65	Scheil I Otto,	78
Ratzlaft Vera,	85	Scheil I Friedrich,	78
Rąg Jan,	215	Schiebelstein Aleksander von,	76
Reglińska Zdzisława,	263	Schimmel,	66
Reimer Ewald,	71	Schlawe Mathaus von,	59
Rieck Friedrich,	84	Schlawin F.,	81
Rieck Hermann,	85	Schmeling Karl,	82
Rieck Meta,	85	Schmidt August,	89
Rodowicz Maryla,	194	Schrock,	58
Roeske H.,	58	Schröder Ernst,	66
Rogiński Antoni,	174	Schulz Ulrich,	67
Rokita-Siemieńska Stefania,	170, 179,	Schuweckow O.,	81
	189	Schwartz K.,	51
Roman Katarzyna,	264	Schwartz P.,	51
Romanowicz Jan ks.,	238, 239	Schwierc Bronisława s.,	268
Roszczak Stanisław,	206, 223	Seemann Bogusław,	260
Rozenek Józef,	253	Selke Eduard,	80
Rubenow,	27	Semenowicz Tomasz,	215
Runow Albrecht,	32, 35	Serwa Zdzisław ks.,	138, 239
Runow Franz,	51	Sękowski Tadeusz,	300
Rusek Monika s.	268	Siemens Alfred,	72
Rusiniak Tadeusz ks.,	134	Siemens Gertruda,	72
Rybaczyk Adam,	207	Siemers Hans Joachim,	59, 108
Rynda Lidia,	262, 263	Siemers Hans,	59, 60, 76
Rytlewski Wiktor,	218	Siemers August von,	53
Rzepa Ilona,	259	Simon Wilhelm,	66
Rzeszutek Maria,	264	Siwiec Zdzisław,	213
		Skalbania Adam ks.,	133
S		Skoczylas Tadeusz,	256
Sadowski Józef,	223	Skoczylas Wiktor,	221
Sadowski Zygmunt,	165, 168	Skopniak Stanisław ks.,	233, 235, 236
Sagun Mirosława,	165	Skowroński Jan ks.,	232
Saks Ryszard,	228	Skóra Czesław,	212, 213
Sambor,	14	Skóra Eugeniusz,	213
Samulak Feliks,	172, 212, 239	Skrzypek Stefan,	214
Sankiewicz Jerzy,	151	Stawecki M.,	221
Sanskow Herzog Bogisław,	88	Stawski Czesław,	168
Sapis Witalis,	165	Słoma Franciszek ks.,	239
Savio Dominik,	245	Smoleński Eryk ks.,	248
Sawicki Jan,	229	Smolińska Janina,	244
Sawicki Marian,	179, 221	Smuniewski Stanisław ks.,	239
Sawicki Mirosław,	160	Smysło Janina,	156, 213
Sawicki Sergiusz,	223, 224	Smysło Mieczysław,	213
Sawicki Stanisław,	179, 180	Smysło Robert,	212, 213
Sawicki Wiesław,	215	Smysło Stefan,	213
Schachmann Ludwik von,	72	Snakowski S.,	241
Scharnowske Drescher,	19, 247	Snakowski Szczepan,	130
Scharnowske Paul ks.,	19, 247	Sobczak Marek,	236

Sobczak Marian,		Szatravski Mikołaj,	222
Sobczyk Anna,	221	Szczepańska Aneta,	200
Sobczyk Wacław,	210, 222, 223	Szczepkowska Joanna,	195
Sokolnicki Michał Gen.,	22	Szczęsny Jan,	178
Solnikowska Ewa,	160	Szczur Edward,	220, 221, 225, 251, 300
Sołowij Stanisław,	217	Szczur Kazimierz,	221
Softysiak Daniel,	200	Szelązek Zygmunt ks.,	135
Sostzacki Feliks,	67	Szeszylko Mirosław,	46
Spalony Szymon ks.,	245	Szewc Maria Gracjana s.,	232
Sposób Jan ks.,	131, 132, 237	Szewc Teresa s.,	232
Sprögel H.,	30	Szewczuk Czesława,	41
Srobała Aleksandra,	180	Szkodziński Kazimierz,	213
Sroka Aleksandra,	226	Szłapak Stanisław,	206
Stachurski Jacek,	194	Szmajda Jan,	206
Stadnik Władysław,	223	Sztabnik Renata,	189
Stajнке Władysław,	224	Szultka Zygmunt prof.,	172
Stalin Józef marsz.,	33, 227	Szułczyński W. ks.,	233
Stankiewicz Jerzy,	129	Szułczyński Witold ks.,	246
Stasiak Maciej,	207	Szymczak Wacław,	223
Stawski Władysław,	223	Szymczyk Wacław,	226
Stec Elżbieta,	197	Szymlek Monika,	228
Stech Witold,	181, 182	Szynkowski Paweł,	155, 178
Steinhagen Lucjan ks.,	248		
Stępień Jan dr,	254	Ś	
Stępniewska Elżbieta s.,	239	Ściana Marek,	218
Stienhagen A.,	67	Śleszyńska Hanna,	195
Stiewe Bruno,	76	Ślewa Ignacy,	300
Strömer – administrator,	78	Ślewa Jan,	222
Strumecki Władysław,	187	Ślusarczyk,	223
Struzik Jerzy,	165	Świątek Tadeusz,	165
Strzelczyk Zdzisław,	263	Świder Marcin,	192, 193
Studziński Józef,	223	Świerkowski Albert,	220
Studziński Sebastian,	207	Świerzbiołek Wacław ks.,	232
Stuke Jürgen von,	72	Świetlicka Alicja,	48
Sudoła Lilianna,	229	Święca III (Stary),	49
Sudół Anna,	168	Święca Kazimierz,	48
Suduł Zdzisław,	217	Święch Halina,	191
Sulikowski Antoni,	225	Święch Jacek,	262
Svenzenowicz Lorenz,	66	Święcowie,	15
Sycewicowie – patrz Zitzewitz		Świętopelk,	13, 14, 48, 52, 55
Sykuła Bożena,	221		
Synak Mariusz ks.,	247	T	
Sypniewski Marian,	200	Taśław,	90
Szada-Borzyszkowska Józefa s.,	268	Taśaj Marian,	200
Szadkowski Jerzy,	211	Tates Adam,	215
Szalewska Elżbieta dr,	52, 56, 150	Tates Jerzy,	221
Szamlicka Teresa,	220, 221	Tates Kazimiera,	228
Szarek Adam,	264	Tates Zygmunt,	214
Szarmach Franciszek,	263		

Terlikowski Jan ks.,	169	Wędzelewski Stanisław,	218, 219
Teschke – rządcą,	90	Węgierski Ludwik,	15
Tkaczyk Krystian,	213	Wiązowski Eugeniusz,	3, 4, 12,
Tomasik Janusz ks.,	232		226, 244
Tomczak Wincenty,	180, 184, 223,	Wicher Jarosław,	207
	224, 300	Wichowski Jan,	223
Tosak Erich,	81	Wiebe Christian,	67
Tosch Erich,	152	Wiedenhöff Fritz,	61
Towarnicki Jan,	225	Wielgus Jan,	219
Troc Sławomir ks.,	247	Wijata Eugeniusz,	215
Trofimowicz Krzysztof,	207	Wiktorowicz Janusz,	186
Trzebuchowski Hipolit gen.,	22	Wiktorowicz Waldemar,	186
Tybuszewski Tadeusz,	175	Wild Jan,	160
Tycz-Tyczewski Mariusz,	262	Wilhelm – ksiązę	16
Tyczyno Marian,	211	Wilhelm II,	51
		Wilk Adam,	165
U		Wilk Stanisław ks.,	232
Ullicki Ryszard,	188	Wilke – nauczyciel,	78
Usowicz Barbara,	160	Wilke Frederike Charlotte Sophie,	93
		Wilkos Krzysztof ks., 131, 132, 142,	143
V		Wilkos Roman,	219
Veblow Franz,	58	Wisław,	14
Vegnet Hans,	67	Wisławska Elżbieta,	48
Veylahin Hans,	66	Wist Stanisław,	221
Vilbrandt,	66	Wiśniewski Edward,	224
Villomow Karl,	67	Witkowski Stanisław,	161
Vollmow Hans,	67	Witkowski Włodzimierz,	220
Vondrackova Helena,	194	Witos Jan,	222
Vorban Wilhelm,	67	Witos Stanisław,	300
		Witt Berthold,	70
W		Witt Walter,	125
Wach Tadeusz,	168	Władysław IV,	62
Waldof,	51	Włodarczyk Tadeusz,	221, 226
Waldow F.,	51	Włodyka Mieczysław,	220, 221
Waliński Franciszek,	262	Włodyka Władysław,	220
Walterska Irena,	227	Wobeser Ewald Reimer von,	71
Warcisław I,	13	Wobeser Friedrich Wilhelm	
Warcisław II,	14	Erdmann von,	93, 94
Warcisław IV,	14	Wobeser Georg von,	71, 93
Warcisław VII,	16, 17	Wobeser Jacob Caspar von,	93, 94
Warczyński Michał ks.,	248	Wobeser Jürgen Ludwig,	72
Warniewski Franciszek ks.,	244	Wobeser Jurgen von,	93
Warwas Danuta,	262	Wobeser Martin von,	93
Wawrzyniak Edward,	168	Wodecki Zbigniew,	195
Wąsowicz Antoni,	180	Wodzińska Henryka,	215
Wejwer Marcin,	217	Wojciechowicz Zbigniew,	262, 264
Weremczuk Piotr ks.,	247	Wojciechowski Władysław,	168, 300
Wernecki Wojciech,	262	Wojewódzki Stanisław ks.,	239
Werno Tadeusz bp.,	236	Wojszkun Bogdan,	300

Wojtaszek Andrzej,	166, 215	Zielińska Danuta,	265, 266
Wojtun Janina,	167	Zieliński Stanisław,	222
Wojtyła Karol – patrz Jan Paweł II		Zieliński Władysław,	300
Wolde Eckard von,	16	Zielke Karl Ludwig,	67
Wolzogen August Freiherr von,	142	Zielonka Zbigniew,	186
Wolzogen Hedwig von,	54	Zieniuk Anna,	163
Wolzogen Rosalie von,	55	Zienkiewicz Władysław,	226
Wolzogen von – baron,	54	Zimny Kazimierz,	165
Wołoczko Genowefa,	168	Zitzewitz Bodo von,	65
Wołoczko Marian,	167	Zitzewitz Claus von,	79
Wołyniuk Darij ks.,	246	Zitzewitz Georg von,	79
Wontorczyk Arkadiusz,	218	Zitzewitz Heinrich Eugen von,	34
Wontorczyk Leon,	217	Zitzewitz Heinrich von,	73, 80, 111
Woźniak Krzysztof,	217	Zitzewitz Henning von,	73
Wójcicki Jacek,	195	Zitzewitz Jacob Ernst von,	110
Wrona Michał,	223	Zitzewitz Jacob Jürgen von,	79
Wrona Wacław,	220	Zitzewitz Jürgen von,	79
Wróbel Stanisław,	214	Zitzewitz Markus,	64
Wruszczak Roman ks.,	246	Zitzewitz Maximilian von,	70, 110, 148, 202, 279
Wrześniak Henryk,	213	Zitzewitz Otton Wilhelm	
Wrześniak Sławomir,	213	Ernest Heinrich von,	73
Wyroślak Agnieszka,	176	Zitzewitz Paul von,	65
Wyrzykowski Henryk,	207, 223	Zitzewitz Peter von,	79
Wysocki Kazimierz,	206	Zitzewitz Wilhelm von,	64, 80
Wyszkoni Anna,	195	Zitzewitz,	15, 24, 28, 34
		Zorn Jurgen,	76
Z			
Zagórski Leon,	218	Ż	
Załuckowski Tadeusz ks.,	232	Żak Henryk,	218
Załuski Kazimierz,	206	Żarki Czesława,	186
Zaręba Grażyna,	187	Żerko Czesława,	262
Zbornikowska Beata,	16	Żuliński Piotr,	207
Zbrozek Tadeusz,	263	Żurawski Jerzy,	215
Zenke F.,	51	Żurawski Stefan,	215
Zglobicki Krzysztof,	300	Żyszkowska Teresa	228
Zibell – zarządca,	72		
Zieja Jan ks.,	229, 231		

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH SKRÓTÓW

ABGK	Archiwum Biblioteki Gminnej w Kobylnicy
ADK	Archiwum Diecezji Kieleckiej
AGCKiPK	Archiwum Gminnego Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy
AIP	Archiwum Towarzystwa Salezjańskiego Inspektorii pod wezwaniem św. Wojciecha z Siedzibą w Pile
AIPNG	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Komisji Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Gdańsku
AIW	Archiwum Towarzystwa Salezjańskiego Inspektorii pod wezwaniem św. Stanisława Kostki z siedzibą w Warszawie
A"J" S	Archiwum Zakładu Archidiecezji i Składowania Akt Niearchiwalnych „Jantar” Spółka z o. o. w Słupsku
AKGWK	Archiwum Koła Gospodyń Wiejskich w Kobylnicy
AMS	Akta Miasta Słupska
AOPSK	Archiwum Ośrodka Pomocy Społecznej w Kobylnicy
APK	Archiwum Państwowe w Koszalinie
APNPNMPK	Archiwum Parafii pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Kwakowie
APNMPKRS	Archiwum Parafii pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Różańca Świętego w Słupsku
APNSPJK	Archiwum Parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kobylnicy
APRS	Archiwum Parafii pw. Świętej Rodziny i św. Judy Tadeusza w Słupsku
APS	Archiwum Państwowe w Koszalinie Oddział Terenowy w Słupsku
APSKS	Archiwum Parafii pw. św. Stanisława Kostki w Słonowicach
ASMNPk	Archiwum Zgromadzenia Sióstr Maryi Nieustającej Pomocy w Kobylnicy
ASMPTHS	Archiwum Stacji Naukowej Polskiego Towarzystwa Historycznego w Słupsku
ASPK	Archiwum Szkoły Podstawowej w Kwakowie
ASPS	Archiwum Szkoły Podstawowej w Słonowicach
AUGK	Archiwum Urzędu Gminy w Kobylnicy
AUSJKS	Archiwum Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego w Słupsku
AZSSK	Archiwum Zespołu Szkół Samorządowych w Kobylnicy
AZSSS	Archiwum Zespołu Szkół Samorządowych w Sycewicach
AWKOZS	Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Gdańsku Delegatura w Słupsku
b. sygn.	bez sygnatury
b. pag.	bez paginacji

cz.	część
Dz. U.	„Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polski”; 1918 „Dziennik Praw Państwa Polskiego”; 195301989 „Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”
EK	Encyklopedia Katolicka, Lublin 1985
Elenko	Wykaz placówek i współbraci polskich prowincji Towarzystwa Salezjańskiego, Kraków – Łódź 1975
FMA	Familie Mariae Auxiliatricis – Córki Maryi Wspomożycielki (CMW) – siostry salezjanki
GRN Kobylnica	Gminna Rada Narodowa w Kobylnicy lub Grodzka Rada Narodowa w Kobylnicy
GRN Wrześnica	Gminna Rada Narodowa we Wrześnicy
GRN Żelki	Gminna Rada Narodowa w Żelkach
GRN Żukowo	Gminna Rada Narodowa w Żukowie
GWK	Gorzowskie Wydawnictwo Kościelne, Gorzów 1957
kan.	kanon lub kanonile
KG PZPR	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
Kobylnica	w Kobylnicy
KKWD	„Koszalińsko-Kołobrzeskie Wiadomości Diecezjalne”, Koszalin 1973
kl.	kleryk
KPK	Kodeks Prawa Kanonicznego, Poznań 1983
KRN	Krajowa Rada Narodowa
ks.	ksiądz
mps	maszynopis
NSDAP	Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotnicza
par.	parafia
ODSL	Ośrodek Duchowości Salezjańskiej w Łądzie nad Wartą
OSP	Ochotnicza Straż Pożarna
PGR	Państwowe Gospodarstwo Rolne
PGRNK	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kobylnicy
PGRN	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kończewie
Kończewo	
PGRN Kruszyna	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kruszynie
PGRN Sycewice	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Sycewicach
PGRN Wrząca	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej we Wrzącej
pkt	punkt
prał.	prałat
pwl.	powielacz
PPR	Polska Partia Robotnicza
PPS	Polska Partia Socjalistyczna
PRL	Polska Rzeczpospolita Ludowa
PSL	Polskie Stronnictwo Ludowe
PZPR	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
s.	strona lub siostra

SDB	Salezjanie księdza Bosko
SDG	Salezjanie Diecezji Gorzowskiej
SDKK	Schematyzm Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej
SL	Stronnictwo Ludowe
sn.	strony nienumerowane
sygn.	sygnatura
t.	teczka lub tom
TPPR	Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
WPiPRNS	Wydział Powiatowy i Państwowa Rada Narodowa w Słupsku
Zarz. Adm. Ap.	Zarządzenie Administracji Apostolskiej, Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej, Gorzów 1945
ZHP	Związek Harcerstwa Polskiego
ZKG	Zarządzenie Kurii Gorzowskiej
ZSL	Zjednoczone Stronnictwo Ludowe

PRZYPISY

- ¹ J. Spors, *Dzieje polityczne ziemi sławieńskiej, słupskiej i białogardzkiej w XII-XIV w.*, Poznań 1973, s. 66, 180-181; K. Górski, *Pomorze wczoraj i dziś*, Lwów 1934, s. 19-20, 23.
- ² J. Spors, dz. cyt., s. 181; B. Popielas-Szultka, *Rozwój gospodarczy dominium bukowskiego od połowy XIII do połowy XVI wieku*, Słupsk 1980, s. 21, pwl.
- ³ Tamże, s. 66-67; B. Śliwiński, *Przynależność państwowa ziemi słupskiej w XII i w początkach XIII w. czyli o historiograficznym micie przynależności ziemi słupskiej do księstwa sławieńskiego*, „Gdańskie studia z dziejów średniowiecza”, 2003, nr 9, s. 276-278, 281.
- ⁴ K. Ślaski, *Podziały terytorialne Pomorza w XII-XIII wieku*, Poznań 1960, s. 183-184.
- ⁵ K. Ślaski, dz. cyt., s. 176-177.
- ⁶ B. Zientara, *Rozdrobnienie feudalne (1295-1368)*, [w:] *Historia Pomorza*, t. 1, cz. 2, red. G. Labuda, Poznań 1972, s. 184, 391.
- ⁷ N. Kersken, *U schyłku średniowiecza (do 1474 r.)*, [w:] *Pomorze Zachodnie poprzez wieki*, red. J. M. Piskorski, Szczecin 1999, s. 103.
- ⁸ M. Sczaniecki, K. Ślaski, dz. cyt., s. 48-50.
- ⁹ N. Kersken, dz. cyt., s. 103.
- ¹⁰ B. Zientara, dz. cyt., s. 225, 276.
- ¹¹ W. Fenrych, *Związki Pomorza Zachodniego z Polską w latach 1370-1412*, Poznań 1963, s. 94-95.
- ¹² M. Sczaniecki, K. Ślaski, dz. cyt., s. 55-56.
- ¹³ A. Czachorowski, *Miasto w okresie rozdrobnienia feudalnego 1307-1478*, [w:] *Historia Słupska*, red. S. Gierszewski, Poznań 1981, s. 92-95; J. Zdrenka, *Polityka zagraniczna książąt szczecińskich w latach 1295-1411*, Słupsk 1985, s. 237-270.
- ¹⁴ A. Czachorowski, dz. cyt., s. 103-105.
- ¹⁵ B. Wachowiak, *Pomorze Zachodnie w schyłkowej epoce feudalizmu (1464-1815)*, [w:] *Historia Pomorza*, t. 2, cz. 1, red. G. Labuda, Poznań 1976, s. 783.
- ¹⁶ B. Wachowiak, *W zjednoczonym księstwie...*, s. 163-167.
- ¹⁷ Z. Szultka, *Język polski w Kościele ewangelicko-augsburskim...*, s. 59.
- ¹⁸ Z. Szultka, *Z życia religijnego Polaków na Pomorzu Zachodnim w okresie Republiki Weimarskiej*, „Rocznik Słupski” 1982/83, s. 54.
- ¹⁹ J. Kochanowska, *Plastyka sakralna Pomorza Środkowego w okresie średniowiecza – próba charakterystyki*, [w:] *Chrześcijaństwo na Pomorzu w X-XX wieku*, red. J. Borzyszkowski, Gdańsk – Słupsk 2001, s. 56.
- ²⁰ M. Sczaniecki, K. Ślaski, dz. cyt., s. 36.
- ²¹ B. Wachowiak, *W zjednoczonym księstwie pomorskim (1472-1648)*, [w:] *Historia Słupska*, red. S. Gierszewski, Poznań 1981, s. 117.
- ²² B. Popielas-Szultka, dz. cyt., s. 175.
- ²³ Z. Boras, *Stosunki polsko-pomorskie w drugiej połowie XVI wieku*, Poznań – Słupsk 1965, s. 35.
- ²⁴ B. Wachowiak, *W zjednoczonym księstwie...*, s. 117.
- ²⁵ K. Ślaski, dz. cyt., s. 174, 178.
- ²⁶ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 660; A. Obecny, dz. cyt., s. 17-18.
- ²⁷ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 666.
- ²⁸ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 795; T. Gawlik, Kwakowo, „Kurier Sołecki”, R. 1: 2001, nr 3, s. 9.

- ²⁹ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 666; K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 795.
- ³⁰ Tamże, 54-55.
- ³¹ S. Salmonowicz, *Podziały terytorialne i ustrój polityczny ziem pomorskich w latach 1815-1850*, [w:] *Historia Pomorza*, t. 3, cz. 1, red. G. Labuda, Poznań 1993, s. 129, 132.
- ³² W. Sławiński, dz. cyt., s. 221.
- ³³ B. Wachowiak, *Pomorze Zachodnie...*, s. 997.
- ³⁴ B. Wachowiak, *W zjednoczonym księstwie...*, s. 123.
- ³⁵ Tamże, s. 124.
- ³⁶ APS, Magistrat Miasta Słupska, sygn. 2, s. 7.
- ³⁷ B. Wachowiak, *W zjednoczonym księstwie...*, s. 124-126.
- ³⁸ M. Szczaniecki, K. Ślaski, dz. cyt., s. 112.
- ³⁹ Z. Boras, *Książęta Pomorza...*, s. 375.
- ⁴⁰ M. Szczaniecki, K. Ślaski, dz. cyt., s. 146.
- ⁴¹ J. Lindmajer, *W epoce kapitalistycznej industrializacji (1807-1918)*, [w:] *Historia Słupska*, red. S. Gierszewski, Poznań 1981, s. 254-255.
- ⁴² M. Szczaniecki, K. Ślaski, dz. cyt., s. 129.
- ⁴³ J. Lindmajer, dz. cyt., s. 295; B. Wachowiak, *W zjednoczonym księstwie...*, s. 156.
- ⁴⁴ Historia młyna w Kobylnicy sięgała prawdopodobnie okresu średniowiecza. W późniejszym czasie miał należeć do tzw. młynów szpitalnych w Słupsku i nosić niemiecką nazwę Hospital Mühle. W początkach XIX w. był opuszczony aż do 1850 r., kiedy to na mocy nowo obowiązującego prawa mógł być odłączony od ówczesnych posiadłości szpitala słupskiego. Dokonał tego młynarz Jacob Hermann. Być może w tym okresie, tj. w drugiej połowie XIX w., nastąpiła przebudowa młyna oraz budynku młynarza. W 1913 r. młyn wyposażono w nową turbinę Francisa. Wiosną 1945 r. obiekt zajęli żołnierze Armii Czerwonej. Pierwsza modernizacja po II wojnie światowej nastąpiła około 1963 r. po przejęciu obiektu przez gminę. Chociaż budynek młyna oraz część mieszkalna zagrożone były raczej przez wody Kamieńca 18 IV 2004 r. strawił go pożar. Obiekt, który przez wieki stanowił nieodłączny element pejzażu Kobylnicy, spłonął. ASOZS, Karta ewidencyjna młyna zbożowego nr 1 w zagrodzie młynarskiej w Kobylnicy, abs.; E. Wiązowski, *Tak płonął stary młyn*, „Kurier Sołecki”, R. 4: 2004, nr 4, s. 6.
- ⁴⁵ B. Wachowiak, *Gospodarka i społeczeństwo (wieś i miasto)*, [w:] *Historia Pomorza*, t. 3, cz. 1, red. G. Labuda, Poznań 1993, s. 312-313.
- ⁴⁶ K. Kallaur, *Struktura społeczno-gospodarcza wsi szlacheckiej powiatu słupskiego w końcu XVIII w.*, „Rocznik Słupski” 1984, s. 40-42.
- ⁴⁷ J. Lindmajer, *W epoce kapitalistycznej industrializacji...*, s. 296, 298, 300; B. Czerwiński, dz. cyt., s. 19, 29-30; P.O. Loew, *Bismarck na Pomorzu – Ślady historyczne*, [w:] J. Elwarl, P.O. Loew, *Śladami Bismarcka po Pomorzu*, Gdynia 2001, s. 72.
- ⁴⁸ H.-W. Rautenberg, *Czas wielkich nadziei i klęsk w Trzeciej Rzeszy (do 1945 r.)*, tłum. B. Grunwald-Hajdasz, [w:] *Pomorze Zachodnie poprzez wieki*, red. J. Piskorski, Szczecin 1999, s. 301.
- ⁴⁹ Tamże, s. 259.
- ⁵⁰ M. Szczaniecki, K. Ślaski, dz. cyt., s. 172.
- ⁵¹ L. Bończa-Bystrzycki, *Kościół katolicki na Pomorzu Zachodnim (1871-1945)*, Koszalin 1995, s. 7-8.
- ⁵² M. Szczaniecki, K. Ślaski, dz. cyt., s. 173.

- ⁵³ P.O. Loew, dz. cyt., s. 8, 31, 87.
- ⁵⁴ M. Szczaniecki, K. Ślaski, dz. cyt., s. 182.
- ⁵⁵ L. Bończa-Bystrzycki, dz. cyt., s. 8.
- ⁵⁶ A. Czarnik, dz. cyt., s. 381, 386.
- ⁵⁷ Tamże, s. 387-388.
- ⁵⁸ H. Rybicki, *Spółeczeństwo powiatu słupskiego przed przełomem w połowie XX wieku*, [w:] *Obrazy Ziemi Słupskiej. Spółeczeństwo – administracja – kultura. Materiały z VII Konferencji Kaszubsko-Pomorskiej*; Słupsk 2003, s. 26.
- ⁵⁹ Z. Boras, dz. cyt., s. 21-22.
- ⁶⁰ B. Wachowiak, *W zjednoczonym księstwie...*, s. 175-176.
- ⁶¹ M. Szczaniecki, K. Ślaski, dz. cyt., s. 100.
- ⁶² Z. Szultka, *Język polski w Kościele ewangelicko-augsburskim na Pomorzu Zachodnim od XVI do XIX wieku*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991, s. 84.
- ⁶³ M. Szczaniecki, K. Ślaski, dz. cyt., s. 133.
- ⁶⁴ Z. Szultka, *W państwie brandenbursko-pruskim (1648-1806)*, [w:] *Historia Słupska*, red. S. Gierszewski, Poznań 1981, s. 238-239.
- ⁶⁵ Z. Szultka, *Stosunki wyznaniowe i kościelne na Pomorzu brandenburskim w drugiej połowie XVII i początkach XVIII w.*, [w:] *Historia Pomorza*, t. 2, cz. 3, red. G. Labuda, Poznań 2003, s. 412-414.
- ⁶⁶ Z. Szultka, *W państwie brandenbursko-pruskim...*, s. 239-249.
- ⁶⁷ Z. Szultka, *Język polski w Kościele ewangelicko-augsburskim...*, s. 160-161.
- ⁶⁸ Tamże, s. 200.
- ⁶⁹ Tamże, s. 230, 246-247.
- ⁷⁰ M. Szczaniecki, K. Ślaski, dz. cyt., s. 169.
- ⁷¹ H. Rybicki, dz. cyt., s. 26.
- ⁷² Relacja Janusza Kucharskiego, Kobylnica, 1 V 2002. Stug IV charakteryzował się prostotą techniczną. Prototypy tego działu zaczęła produkować w grudniu 1944 r. firma Daimler-Benz, zaś seryjną produkcję na masową skalę od stycznia 1945 r. kontynuowały Zakłady Kruppa. A. Majewski, *Stug w akcji*, Gdynia 2000, s. 34-35.
- ⁷³ E. Welzandt, *Ludność diecezji gorzowskiej*, GWK, 7 (1970), s. 214-215.
- ⁷⁴ M. Kaczmarek, *Ludność niemiecka w Słupsku w latach 1939-1947*, Słupsk 1994, s. 37-39, dk.
- ⁷⁵ M. Kaczmarek, dz. cyt., s. 39-41. 30 I 1945 r. storpedowany został o godz. 21.30 statek *Wilhelm Gustloff*, który miał na swym pokładzie 4749 ewakuowanych osób. Z powodu oblodzenia lin nie zdołano opuścić łodzi ratunkowych i uratowano zaledwie 822 osoby. Dowództwo Kriegsmarine zbyło ten tragiczny wypadek uwagą, iż na szczęście nie ma większych strat, ponieważ już z góry liczono się z nimi. W tym samym dniu na minę wpłynął statek *Memel*. Spośród 288 ewakuowanych, znajdujących się na pokładzie, uratowano tylko 147 osób. W dniu 26 II 1945 r. zatonął statek szpitalny *General Steuben*, pociągając na dno Bałtyku 2700 osób. J. Sobczak, *Hitlerowskie przesiedlenia ludności niemieckiej w dobie II wojny światowej*, Poznań 1966, s. 349-350.
- ⁷⁶ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 667, 985-986.
- ⁷⁷ Tamże, s. 371, 667, 685.
- ⁷⁸ Tamże, s. 672.
- ⁷⁹ A. Hutnikiewicz, dz. cyt. s. 367.

- ⁸⁰ ASNPHTS, T. Dutkiewicz, Wspomnienia słupskich działaczy partyjnych z lat 1945-1947, sygn. 8, s. 8.
- ⁸¹ Z. Romanow, *Ludność niemiecka w Słupsku...*, s. 182.
- ⁸² K.-H. Pagel, *Stolp in Pommern...*, s. 309.
- ⁸³ M. Karczmarek, dz. cyt., s. 59-61.
- ⁸⁴ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 313.
- ⁸⁵ Tamże, s. 313.
- ⁸⁶ A. Hutnikiewicz, dz. cyt., s. 369-371.
- ⁸⁷ K.-H. Pagel, *Stolp in Pommern...*, s. 313; R. Witkowski, *Kolej „Doliny Słupi”*, „Świat Kolei”, 6 (2004), s. 14-19.
- ⁸⁸ K.-H. Pagel, *Stolp in Pommern...*, s. 301-302.
- ⁸⁹ AZSSS, Kronika Szkoły Podstawowej w Sycewicach, t. 8. W herbie Zitzewitzów był orzeł biały i czarny. Heinrich Eugen von Zitzewitz urodził się 31.01.1925 r. w Noskowie. Po wojnie, jak tysiące przedwojennych mieszkańców Pomorza, musiał opuścić swoją rodzinę. W latach 1950–1955 studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Berlinie. Uprawiał rzeźbę i grafikę. Mieszka w Brunszwiku, gdzie przez wiele lat był prezesem Związku Artystów Plastyków. We wrześniu 1955 roku ufundował i wykonał płasko-rzeźbę poświęconą wszystkim zmarłym mieszkańcom Sławna. Kościołowi w Sycewicach natomiast ofiarował wyrzeźbione przez siebie lipową chrzcielnicę oraz olszową ambonę. Motywem chrzcielnicy jest św. Krzysztof kroczący po wodzie, zaś na ambonie, która służy głoszeniu Słowa Bożego, znajdują się symbole czterech Ewangelistów. Z olchy wykonał także dolną część ołtarza. E. Wiązowski, *Rzeźby Zitzewitza w Sycewicach*, „Gość Niedzielny”, R. 74: 1997, nr 9, s. 16.
- ⁹⁰ M. Barnowski, *Koniec tamtego świata*, „Głos Pomorza”, 9-15 III 2002, s. 5.
- ⁹¹ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 672-673.
- ⁹² Tamże, s. 1068.
- ⁹³ Relacja ustna J. Kucharskiego, Kobylnica, 19.07.2005.
- ⁹⁴ Albert Runow urodził się 12.05.1889 roku, był wójtem i rolnikiem. Władze Armii Czerwonej wywiozły go na Wschód, już nie powrócił; w 1955 roku doszła ze Związku Radzieckiego do Niemiec informacja o jego śmierci. Wraz z nim mieszkała żona Herta Runow, z domu Ruhnke, oraz teściowa Mathilda Ruhnke. Obydwie zmarły w 1945 roku na tyfus. Miał również dwóch synów; obydwaj – Erwin urodzony w 1920 roku i Paul urodzony w 1921 roku – służyli w Wehrmachcie. E. Herman, dz. cyt., s. 22.
- ⁹⁵ A. Hutnikiewicz, dz. cyt., s. 471-473.
- ⁹⁶ APS, WPIPRNS, sygn. 13, s. 16.
- ⁹⁷ APS, WPIPRNS, sygn. 14, s. 32.
- ⁹⁸ APS; E. Wiązowski, *Kończyła się wojna, zarządzały Komendy wojenne, trwały przesiedlenia*, „Kurier Soleccki”, R. 3: 2003, nr 3, cz. 2, s. 9.
- ⁹⁹ APS, WPIPRNS
- ¹⁰⁰ APS, WPIPRNS, sygn. 14, s. 3; E. Wiązowski, *Kończyła się wojna...*, cz. 2, s. 9.
- ¹⁰¹ T. Białecki, *Przesiedlenie ludności niemieckiej z Pomorza Zachodniego po II wojnie światowej*, Poznań 1969, s. 38.
- ¹⁰² APS, WPIPRNS, sygn. 24, s. 105.
- ¹⁰³ Po konferencjach w Teheranie (28.11-1.12.1943 r.), która ustaliła granicę wschodnią Polski na linii Curzona, i w Jałcie (4-11.02.1945 r.), przewidującej przesunięcie za-

chodniej granicy aż po Odrę i Nysę Łużycką, a później po podpisaniu bezwarunkowej kapitulacji III Rzeszy (08.05.1945 r.), państwo polskie nie miało jeszcze dokładnie wytyczonych granic. Rzeczą oczywistą było jednak, że nastąpią dość istotne zmiany, a ich następstwem będzie m.in. przesunięcie granicy polsko-niemieckiej na zachód. Zachodnią granicę Polski dokładnie określiła umowa aliancka zawarta podczas konferencji w Poczdamie (17.07.-02.08.1945 r.). W myśl propozycji Anglii i Stanów Zjednoczonych, wyrażonych w Poczdamie, ludność niemiecka, która pozostawała jeszcze na terenach ziem odzyskanych, miała być przesiedlona do Niemiec. K. Śmigiel, *Martyrologia narodu i Kościoła (1939-1945)*, [w:] *Historia Kościoła w Polsce*, t. II, cz. 2, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań-Warszawa 1979, s. 189; J. Pietrzak, *Działalność kard. Augusta Hlonda na Ziemiach Odzyskanych 1945 r.*, „*Nasza Przyszłość*”, t. 42: 1974, s. 202; B. Kominek, *W służbie Ziem Zachodnich*, Wrocław 1977, s. 15; E. Wiązowski, *Parafia katolicka Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kobylnicy do 2000 roku*, Poznań 2002, s. 19-20, dk.

¹⁰⁴ APS, WPiPRNS, sygn.13, s. 15.

¹⁰⁵ APS, WPiPRNS, sygn.13, s. 9; APS, WPPRNS, sygn. 15, s. 2.

¹⁰⁶ APS, WPiPRNS, sygn. 11, s. 22.

¹⁰⁷ Pełnomocnikami rządu na obwód ślęski byli: Jan Kraciuk (23.04.-07.1945), Jan Oderowski (lipiec – 06.11.1945) Kazimierz Łacwik (09.09.1945-28.06.1946). Funkcję zastępców pełnomocnika rządu na obwód ślęski sprawowali zaś: Tadeusz Drózdź (23.04.-sierpień 1945) i Janusz Kamieński (06.08.1945-28.06.1946). Z. Romanow, *Administracja państwowa...*, s. 149.

¹⁰⁸ Ch. Graf von Crockow, *Czas kobiet. Wspomnienia z Pomorza 1944-1947 według relacji Libussy Fritz-Crockow*, Warszawa 1990, s. 110.

¹⁰⁹ A. Sakson, dz. cyt., s. 134.

¹¹⁰ APS, WPiPRNS, sygn. 26, s. 8-9. Instrukcja Ministerstwa Ziem Odzyskanych przewidywała podział ludności niemieckiej wyznaczonej do przesiedlenia na sześć kategorii. Do pierwszej zaliczono uciążliwych, niepracujących uchodźców i uciekinierów z innych terenów. Drugą mieli stanowić Niemcy zatrudnieni w polskich gospodarstwach domowych, przez wojska radzieckie oraz w prywatnych przedsiębiorstwach. Trzecią – zatrudnieni w gospodarstwach rolnych przejętych przez Polaków; czwartą – niewykwalifikowani pracownicy zatrudnieni w przedsiębiorstwach państwowych i samorządowych lub przy wojskach radzieckich; piątą – starcy, chorzy, sieroty, kaleki, przebywający w szpitalach, sierocińcach, przytułkach i innych zakładach opiekuńczych; szóstą zaś wybitni specjaliści, trudni do zastąpienia z powodu braku fachowców polskich, oraz fachowcy zatrudnieni przez władze radzieckie. Starostwo miało sporządzać spisy według wymienionych grup, nie rozdzielając rodzin. O przydzieleniu członków rodziny do danej grupy decydowało zakwalifikowanie głowy rodziny. O terminie przesiedlenia należało powiadomić zainteresowanych co najmniej dwadzieścia cztery godziny przed odejściem transportu. S. Banasiak, *Organizacja repatriacji ludności niemieckiej z Polski w latach 1946-1950*, „*Przegląd Zachodni*”, 5 (1963), s. 58; T. Białecki, dz. cyt., s. 26.

¹¹¹ APS, WPiPRNS, sygn. 14, s. 55.

¹¹² M. Kaczmarek, *Ludność niemiecka...*, s. 95-96.

¹¹³ APS, WPiPRNS, sygn. 24, s. 123-125.

- ¹¹⁴ Tamże, s. 90-135.
- ¹¹⁵ E. Wiązowski, *Kończyła się wojna, zarządzały komendy wojenne, trwały przesiedlenia*, cz. 2, „Kurier Sołecki”, R. 3: 2003, nr 3, s. 9.
- ¹¹⁶ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953, sygn. 694/1 – Protokoły Konferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953; Protokoły posiedzeń KG PZPR 3 (1950 – 19 XII 1953], b. pag.
- ¹¹⁷ A. Toczewski, *Migracje ludności w Polsce zachodniej i północnej w latach 1949-1956*, [w:] *Ziemie Zachodnie i Północne Polski w okresie stalinowskim*, red. C. Osękowski, Zielona Góra 1999, s. 59; B. Kominek, dz. cyt., s. 15; A. Mickiewicz, *Szli na zachód osadnicy*, „Magazyn Solidarność”, R. 20: 2000, nr 7/8, s. 13.
- ¹¹⁸ E. Welzandt, dz. cyt., s. 215.
- ¹¹⁹ B. Kominek, dz. cyt., s. 15.
- ¹²⁰ E. Wiązowski, *Kościół katolicki na Pomorzu Zachodnim (od 1945 r.)*, „Wierzę”, 5 I 1992, s. 1; E. Wiązowski, *Akowcy ze Sławna*, „Gość Niedzielny”, R. 71: 1994, nr 46, s. II; E. Wiązowski, *Słupsk w hołdzie Powstaniu*, „Słowo. Dziennik Katolicki”, R. 2: 1994, nr 152, s. 2.
- ¹²¹ A. Toczewski, dz. cyt., s. 60-62.
- ¹²² T. Włodkowski, *Pierwsi osadnicy*, „Kurier Sołecki”, R. 4: 2004, nr 5, s. 6.
- ¹²³ T. Włodkowski, *Janusz Kucharski*, „Kurier Sołecki”, R. 4: 2004, nr 4, s. 7.
- ¹²⁴ T. Włodkowski, *Poznajemy historię gminy (relacje pierwszych osadników)*, „Kurier Sołecki”, R. 4: 2004, nr 7, s. 6.
- ¹²⁵ APS, WPiPRNS, sygn. 13, s. 15; APS, WPiPRNS, sygn. 14, s. 56; APS, WPiPRNS, sygn. 18, s. 86.
- ¹²⁶ APS, WPiPRNS, sygn. 13, s. 54; E. Wiązowski, *Kończyła się wojna, zarządzały komendy wojenne, trwały przesiedlenia*, cz. 3, „Kurier Sołecki”, R. 3: 2003, nr 5, s. 10.
- ¹²⁷ A. Hutnikiewicz, dz. cyt., s. 399.
- ¹²⁸ APS, WPiPRNS, sygn. 13, s. 54; E. Wiązowski, *Kończyła się wojna, zarządzały komendy wojenne, trwały przesiedlenia*, cz. 3..., s. 10.
- ¹²⁹ A. Hutnikiewicz, dz. cyt., s. 399.
- ¹³⁰ H. Rybicki, *Powrót pogranicza kaszubskiego do Polski po drugiej wojnie światowej*, Słupsk 1988, s. 143.
- ¹³¹ M. Kaczmarek, dz. cyt., s. 99.
- ¹³² I. Halagida, *Kościół greckokatolicki i jego wierni narodowości ukraińskiej na Zachodnich i Północnych ziemiach Polski*, [w:] *Ziemie Zachodnie i Północne Polski w okresie stalinowskim*, red. C. Osękowski, Zielona Góra 1999, s. 157.
- ¹³³ R. Drozd, *Władze polskie wobec ludności ukraińskiej w latach 1952-1959*, [w:] *Ziemie Zachodnie i Północne Polski w okresie stalinowskim*, red. C. Osękowski, Zielona Góra 1999, s. 175.
- ¹³⁴ A. Hutnikiewicz, dz. cyt., s. 403-405.
- ¹³⁵ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953, sygn. 694/1 – Protokoły Konferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953; Protokoły posiedzeń KG PZPR 3 (1950 – 19 XII 1953], b. pag.
- ¹³⁶ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953, sygn. 694/1 – Protokoły Konferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953; Protokoły posiedzeń KG PZPR 3 (1950 – 19 XII 1953], b. pag.

- 137 Z. Szultka, *Wstęp do inwentarza grupy zespołów (ASP): Gminne rady narodowe powiatu słupskiego...*, s. 1, mps.
- 138 K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 1083.
- 139 Z. Romanow, *Administracja państwowa...*, s. 140.
- 140 APS, WPiPRNS, sygn. 24, s. 107.
- 141 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 6, s. 2.
- 142 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 7, s. 2.
- 143 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 10, s. 24.
- 144 APS, WPiPRNS, sygn. 21, s. 43.
- 145 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 12, s. 4.
- 146 Dz. U. PRL, nr 43, z 1954, poz. 191; Dz. U. WRN w Koszalinie, nr 17 z 27 XI 1954 r.; Z. Romanow, *Administracja państwowa...*, s. 147.
- 147 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 10, sn.; APS, PGRNK, sygn. 1, s. 94.
- 148 APS, PGRN Kończewo, sygn. 9, s. 3; APS, PGRNK, sygn. 1, s. 194.
- 149 APS, PGRN Kruszyna, sygn. 2, s. 88.
- 150 APS, PGRN Sycewice, sygn. 5, s. 175, 177; APS, PGRNK, sygn. 6, s. 23.
- 151 Z. Romanow, *Administracja państwowa...*, s. 147-148.
- 152 K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 1083.
- 153 APS, WPiPRNS, sygn. 36, s. 1.
- 154 K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 1083.
- 155 APS, WPiPRNS, sygn. 18, s. 66.
- 156 APS, WPiPRNS, sygn. 19, s. 80; APS, GRN, sygn. 10, s. 41.
- 157 U. Kazana, *Wstęp do inwentarza grupy zespołów (APS): Prezydium gromadzkich rad narodowych powiatu słupskiego 1954-1972*, Słupsk 1989, s. 3-6.
- 158 APS, PGRN Kończewo, sygn. 9, s. 1-3; APS, PGRN Kończewo, sygn. 10, s. 4.
- 159 U. Kazana, dz. cyt., s. 4.
- 160 Tamże, s. 148.
- 161 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 10, sn.
- 162 APK, Prezydium WRN w Koszalinie, sygn. 861, s. 337, 346.
- 163 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 2, s. 48.
- 164 APK, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koszalinie, sygn. 861, sn.
- 165 B. Czerwiński, dz. cyt.; F. Mamuska, J. Stankiewicz, *Zabytki powiatu słupskiego*, Poznań 1962, s. 80; C. Piskorski, *Informator krajoznawczy. Okolice Słupska – mapa turystyczna*, red. E. Łużna, Warszawa – Wrocław 1982; E. Wiązowski, *Kościół w Kobylnicy*, „Głos Kobylnicy”, R. 6: 1996, nr 12, s. 3.
- 166 F. Gawlik, *Kobylnica*, „Kurier Soleccki”, R. 1: 2001, nr 1, s. 9.
- 167 A. Świetlicka, E. Wisławska, *Słownik historyczny miast i wsi województwa słupskiego*, Słupsk 1998, s. 98.
- 168 E. Herrmann, *Kublitz und Adling Kublitz*, Haun 2001, mps, s. 108.
- 169 E. Herrmann, *Kublitz...*, s. 109.
- 170 Tamże, s. 110-112.
- 171 E. Herrmann, dz. cyt., s. 112-115.
- 172 K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 369-371, 663-667; E. Herrmann, dz. cyt., s. 107-115; T. Gawlik, dz. cyt., s. 9; S. Friedheim, H.-J. Wolter, *Stolp – Słupsk. Stadt und Landkreis – Miasto i powiat*, Bonn 2002, s. 300, 359; E. Wiązowski, *Wieś królewska*

- i szlachecka*, „Powiat Słupski”, R. 5: 2005, nr 9-10, s. 35-36.
- ¹⁷³ S. Rospond, *Słownik nazw geograficznych Polski Zachodniej i Północnej*, cz. I – Polsko-niemiecka, Wrocław – Warszawa 1951, s. 17.
- ¹⁷⁴ A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 15.
- ¹⁷⁵ E. Szalewska, *Aspekty historyczno-socjologiczne architektury krajobrazu kulturowego gminy Kobylnica*, [w:] *Geografia problemów socjologicznych gminy Kobylnica*, red. R. Klimko, Słupsk 2000, s. 32.
- ¹⁷⁶ K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 978-979.
- ¹⁷⁷ Ł. Włodkowski, *Bzowo*, K. Soł., 8 (200), 7; AWUSOZ – A. Wilczyńska, Karta ewidencyjna zespołu rezydencjalno-folwarcznego w Bzowie, 1997.
- ¹⁷⁸ A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 92.
- ¹⁷⁹ S. Rospond, *Słownik nazw geograficznych Polski Zachodniej i Północnej*, cz. I – Polsko-niemiecka, Wrocław – Warszawa 1951, s. 122.
- ¹⁸⁰ S. Rospond, dz. cyt., s. 134.
- ¹⁸¹ E. Szalewska, dz. cyt., s. 32.
- ¹⁸² Relacja L. Klatki, byłej mieszkanki Komiłowa, Kobylnica 19 VII 2004 r.
- ¹⁸³ T. Włodkowski, *Płaszewo*, „Kurier Sołecki”, R. II: 2002, nr 7, s. 7.
- ¹⁸⁴ S. Rospond, dz. cyt., s. 134.
- ¹⁸⁵ A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 102.
- ¹⁸⁶ S. Rospond, dz. cyt., s. 135; F. Schulz, H.-J. Wolter, dz. cyt., s. 361.
- ¹⁸⁷ AWUSOZ – P. Pietrzak, *Karta ewidencyjna zespołu pałacowo-folwarcznego w Kończewie*, 1997.
- ¹⁸⁸ K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 673-675; Ł. Gawlik, *Kończewo*, K. Soł., 6 (2001), 9.
- ¹⁸⁹ A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 108.
- ¹⁹⁰ K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 661-663; F. Schulz, H.-J. Wolter, dz. cyt., s. 358; Ł. Gawlik, *Kruszyna...*, s. 9.
- ¹⁹¹ A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 110.
- ¹⁹² S. Rospond, dz. cyt., s. 152.
- ¹⁹³ K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 668.
- ¹⁹⁴ A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 111.
- ¹⁹⁵ S. Rospond, dz. cyt., s. 155.
- ¹⁹⁶ K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 791-792; T. Gawlik, *Kwakowo*, K. Soł., 3 (2001), 9.
- ¹⁹⁷ K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 792.
- ¹⁹⁸ AWUSOZ – Karta ewidencyjna zespołu folwarcznego w Kwakowie, bs.
- ¹⁹⁹ K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 792-796; T. Gawlik, *Kwakowo...*, s. 9; F. Schulz, H.-J. Wolter, dz. cyt., s. 380.
- ²⁰⁰ T. Gawlik, *Kwakowo...*, s. 9.
- ²⁰¹ S. Rospond, dz. cyt., s. 169; A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 120.
- ²⁰² B. Popielas-Szultka, *Fundacja klasztoru norbertanek a początki lokacyjnego Słupska*, „Rocznik Słupski” 1982/1983, s. 35, 36, 44.
- ²⁰³ T. Gawlik, *Kwakowo...*, s. 9.
- ²⁰⁴ S. Rospond, dz. cyt., s. 170.
- ²⁰⁵ A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 120-121.
- ²⁰⁶ F. Schulz, H.-J. Wolter, dz. cyt., s. 366.
- ²⁰⁷ K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 711-715.

- 208 A. Świetlicka, E. Wisławska, dz. cyt., s. 127.
- 209 S. Rospond, dz. cyt., s. 416.
- 210 F. Schulz, H.-J. Wolter, dz. cyt., s. 365; E. von Puttkamer, dz. cyt., s. 206.
- 211 A. Świetlicka, E. Wisławska, dz. cyt., s. 168.
- 212 S. Rospond, dz. cyt., s. 657.
- 213 K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 770-773; T. Włodkowski, *Płaszewo*, K. Soł., 7 (2002), 7.
- 214 E. Szalewska, dz. cyt., s. 32.
- 215 S. Rospond, dz. cyt., s. 269.
- 216 S. Rospond, dz. cyt., s. 279.
- 217 S. Runow, *Klein Runow*, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Husum 1986, s. 953-954; T. Włodkowski, *Runowo...*, s. 9.
- 218 A. Świetlicka, E. Wisławska, dz. cyt., s. 199; S. Rospond, dz. cyt., s. 289.
- 219 F. Mamuszka, J. Stankiewicz, dz. cyt., s. 93; B. Czerwiński, dz. cyt., s. 49.
- 220 A. Świetlicka, E. Wisławska, dz. cyt., s. 199.
- 221 K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 1060-1064; F. Schulz, H.-J. Wolter, dz. cyt., s. 419-420; T. Gawlik, *Sierakowo*, „Kurier Sołecki”, 3 (2002), s. 9.
- 222 A. Świetlicka, E. Wisławska, dz. cyt., s. 206.
- 223 S. Rospond, dz. cyt., s. 296.
- 224 S. Rospond, dz. cyt., s. 296.
- 225 R. von Blumenthal, *Gros Schlönwitz...*, s. 908, 912.
- 226 A. Świetlicka, E. Wisławska, dz. cyt., s. 223.
- 227 AWUSOZ – B. Lis, *Karta ewidencyjna zespołu folwarcznego w Sycewicach*, 1991, b. sygn., b. pag.
- 228 K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 1066.
- 229 Tamże, s. 1066-1068; T. Gawlik, *Sycewice*, „Kurier Sołecki”, 2 (2001), 11.
- 230 A. Świetlicka, E. Wisławska, dz. cyt., s. 226.
- 231 Gesi, Ściegnica, 5 (2002), 9.
- 232 AWUSOZ – A. Wilczyńska, *Karta ewidencyjna zespołu pałacowo-parkowo-folwarcznego w Ściegnicy*, 1997, b. sygn., b. pag.
- 233 S. Rospond, dz. cyt., s. 352.
- 234 A. Świetlicka, E. Wisławska, dz. cyt., s. 241.
- 235 K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 984; F. Mamuszka, J. Stankiewicz, dz. cyt., s. 102; B. Czerwiński, dz. cyt., s. 50.
- 236 B. Popielas-Szultka, dz. cyt., s. 30-31, 35-36, 40-41, 43-44.
- 237 K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 984-986; T. Gawlik, *Widzino*, K. Soł., 4 (2001), 9.
- 238 S. Rospond, dz. cyt., s. 369.
- 239 A. Świetlicka, E. Wisławska, dz. cyt., s. 249.
- 240 A. Świetlicka, E. Wisławska, dz. cyt., s. 253.
- 241 S. Rospond, dz. cyt., s. 375.
- 242 S. Rospond, dz. cyt., s. 776.
- 243 A. Świetlicka, E. Wisławska, dz. cyt., s. 254.
- 244 K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 852-854; F. Schulz, H.-J. Wolter, dz. cyt., s. 388.
- 245 AWUSOZ, *Ewidencja parków i ogrodów gminy Kobylnica*, 1976, bs., s. 3; A. Świetlicka, E. Wisławska, dz. cyt., s. 256.
- 246 S. Rospond, dz. cyt., s. 303.

- ²⁴⁷ AZOZS, Karta ewidencyjna cmentarza w Zębowie, bs.
- ²⁴⁸ E. Müller, *Die Evangelischen Geistlichen Pommerns von der Reformation bis zur Gegenwart*, I-II, *Der Regierungsbezirk Koslin, Stetin* 1912, s. 479.
- ²⁴⁹ AWUOZS, Karta ewidencyjna zespołu folwarcznego w Redęcinie, 1996, opr. J. Orłowski, mps, b. sygn., b. pag.
- ²⁵⁰ AWUOZS, Karta ewidencyjna zespołu folwarcznego w Redęcinie, b. pag.
- ²⁵¹ A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 259.
- ²⁵² S. Rospond, dz. cyt., s. 390.
- ²⁵³ K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 549-551; F. Schulz, H.-J. Wolter, dz. cyt., s. 335; Gesi, *Żelki*, K. Soł., R.2: 2002,
- ²⁵⁴ A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 200.
- ²⁵⁵ S. Rospond, dz. cyt., s. 930.
- ²⁵⁶ Tamże, s. 260.
- ²⁵⁷ K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 627-630; F. Schulz, J. Wolter, dz. cyt., s. 352.
- ²⁵⁸ S. Rospond, dz. cyt., s. 74.
- ²⁵⁹ Tamże, s. 188.
- ²⁶⁰ Tamże, s. 275.
- ²⁶¹ Tamże, s. 269.
- ²⁶² Tamże, s. 390.
- ²⁶³ E. von Puttkamer, dz. cyt., s. 576; E. Herrmann, dz. cyt., s. 112.
- ²⁶⁴ Relacja sekretarza gminy Kobylnica J. Plutowskiego, Kobylnica, 5 IV 2002.
- ²⁶⁵ Jan Paweł II, Wiera i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie, Rzym 1986, s. 67, 82.
- ²⁶⁶ H. Skorowski, Europa regionu, Warszawa 1998/99, s. 97.
- ²⁶⁷ H. Skorowski, Człowiek, kultura, świat. Refleksje etyczne i społeczne, Warszawa 2002, s.25, 67.
- Termin kultura jest bardzo szeroki. Przez kulturę można rozumieć między innymi całokształt dorobku ludzkości bądź określonej grupy ludzi, wytworzonego w ogólnym rozwoju historycznym lub w jego określonej epoce. „Mały słownik języka polskiego”, red. B. Skorupka, H. Auderska, Z. Łepicka, Warszawa 1969, s. 326.
- ²⁶⁸ Kultura, Nowa encyklopedia powszechna PWN, t. 3, red. B. Petrozalin-Skowronka, J. Wojnowski, D. Kalisiewicz, Warszawa 1995, s. 61.
- ²⁶⁹ T. Radomski, W. Radomski, Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, Warszawa 1978, s. 7-9, pwl.
- ²⁷⁰ E. Szalewska, dz. cyt., s. 23.
- ²⁷¹ Cmentarzysko to archeologiczne miejsce chowania zmarłych, które przestało pełnić swą funkcję. *Cmentarzysko*, [w:] *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, t. 1, red. B. Petrozalin-Skowronka, J. Wojnowski, D. Kalisiewicz, Warszawa 1995, s. 773.
- ²⁷² C. Betlejewska, I. Kozerska, *Walory kulturowe parku*, [w:] *Materiały do monografii przyrodniczej regionu gdańskiego*, t. 5, red. E. Gerstmanowa, Gdańsk 2001, s. 144.
- ²⁷³ A. Pyzik, *Walory krajoznawcze gminy Kobylnica*, Słupsk 2003, s. 37, dk; A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 127.
- ²⁷⁴ C. Betlejewska, I. Kozerska, dz. cyt., s. 140; A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 102; B. Czerwieński, dz. cyt., s. 50.
- ²⁷⁵ E. Szalewska, dz. cyt., s. 24; A. Pyzik, dz. cyt., s. 38.
- ²⁷⁶ E. Szalewska, dz. cyt., s. 24.

- 277 A. Świetlicka, E. Wisławska, dz. cyt., s. 223.
- 278 Tamże, s. 92.
- 279 C. Betlejewska, I. Kozerska, dz. cyt., s. 141, 143.
- 280 Tamże, s. 152.
- 281 E. Szalewska, dz. cyt., s. 26, 35.
- 282 C. Betlejewska, I. Kozerska, dz. cyt., s. 140.
- 283 AWUOZS, Karta ewidencyjna pałacu w Kończewie, bs., sn.; E. Wiązowski, *Pałac w Kończewie*, „Głos Kobylnicy”, R. 5: 1995, nr 9, s. 1; A. Pyzik, dz. cyt., s. 51-53.
- 284 E. Wiązowski, *Pałac w Ścięgnicy*, „Głos Kobylnicy”, R. 4: 1994, nr 4, s. 3.
- 285 A. Pyzik, dz. cyt., s. 53-54.
- 286 AWUOZS, Karta ewidencyjna zespołu folwarcznego w Zajączkowie, bs., sn.
- 287 AWUOZS, Karta ewidencyjna pałacu w Zajączkowie, bs., sn.; K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 853.
- 288 AWUOZS, Karta ewidencyjna dworu w Sierakowie, bs., sn.
- 289 B. Czerwiński, dz. cyt., s. 49.
- 290 AWUOZS, Karta ewidencyjna dworu w Sierakowie, bs., sn.
- 291 AWUOZS, Karta ewidencyjna dworu w Zagórkach, bs., sn.; AWUOZS, Karta ewidencyjna zespołu dworsko-parkowego i folwarcznego w Zagórkach, bs., sn.; K.-H. Pagel, dz. cyt., s. 408-409.
- 292 AWUOZS, Karta ewidencyjna zespołu folwarcznego w Żelkach, bs., sn.
- 293 L. Lubiniecka, *Dwór w Żelkach*, „Głos Pomorza”, 18-19 VIII 1990, s. 8.
- 294 E. Wiązowski, *Dwór w Żelkach*, „Głos Kobylnicy”, R. 5: 1995, nr 8, s. 2.
- 295 W połowie XIX w. nastała moda na pałacowe parki-ogrody. Założenia zieleni istniały już wcześniej, były jednak najczęściej wzorowane na ogrodach francuskich. Układ o figurach geometrycznych z przyszyżonymi drzewami i żywopłotami w pełni podporządkowany był wizji projektanta. Epoka romantyzmu odcięła się od tego rodzaju form i zwróciła uwagę na angielskie wzory ogrodów, dostosowanych do natury, dających założeniom zieleni swobodę w kształtowaniu swej formy. Budowane poza miastem pałace i dwory wzorowane były na rezydencjach arystokratycznych oraz otaczano je parkami. W projektach parkowych często wykorzystywano istniejące kompleksy leśne, konfigurację terenu i istniejące zbiorniki wodne. Otaczały one pałac lub dwór, rozciągając się za nimi i często łącząc z lasem. Przed budynkami było z reguły niewiele zieleni – najczęściej aleja drzew bądź kilka krzewów. Na strukturę gatunkową parku składały się najczęściej rodzime drzewa i krzewy oraz nieliczne rośliny egzotyczne. Parki miały najczęściej charakter naturalistyczny i reprezentowały styl krajobrazowy. Pod koniec XIX w. nastaje nowy styl w architekturze, zwany secesją. Nurt ten zakłada odrzucenie wszelkich form historycznych i wprowadzenie nowych form stylowych. Równocześnie rodzi się w Europie nurt architektoniczny nawiązujący do swoistości. Na nowo staje się modne posiadanie dworku na wsi otoczonego zielenią. A. Pyzik, dz. cyt., s. 21-22.
- 296 AWUOZS, Karta ewidencyjna zespołu dworsko-folwarcznego w Dobrzęcinie, bs., sn.
- 297 AWUOZS, Ewidencja parków i ogrodów w gminie Kobylnica, 1976, sygn. 475, s. 1-10; AWUOZS, Karta ewidencyjna zespołu pałacowo-folwarcznego w Kończewie, bs., sn.; AWUOZS, Karta ewidencyjna pałacu w Kończewie, bs., sn.
- 298 AWUOZS, Karta ewidencyjna zespołu dworsko-folwarcznego w Łosinie, bs., sn.
- 299 AWUOZS, Karta ewidencyjna zespołu dworsko-folwarcznego w Łosinie, bs., sn.

- ³⁰⁰ AWUOZS, Ewidencja parków i ogrodów gminy Kobylnica, 1979, sygn. 1509, s. 6.
- ³⁰¹ AWUOZS, Ewidencja parków i ogrodów gminy Kobylnica, 1976, sygn. 512, s. 1-2; AWUOZS, Ewidencja parków i ogrodów gminy Kobylnica, 1979, sygn. 513, s. 3.
- ³⁰² AWUOZS, Ewidencja parków i ogrodów gminy Kobylnica, 1979, sygn. 513, s. 4, 6.
- ³⁰³ AWUOZS, Ewidencja parków i ogrodów gminy Kobylnica, 1976, sygn. 512, s. 7-8; AWUOZS, Ewidencja parków i ogrodów gminy Kobylnica, 1979, sygn. 513, s. 6-7.
- ³⁰⁴ AWUOZS, Ewidencja parków i ogrodów gminy Kobylnica, 1979, sygn. 513, s. 6.
- ³⁰⁵ AWUOZS, Ewidencja parków i ogrodów gminy Kobylnica, 1976, sygn. 477, s. 1-2; A. Pyzik, dz. cyt., s. 28.
- ³⁰⁶ AWUOZS, Karta ewidencyjna zespołu dworsko-folwarcznego w Kuleszewie, bs., sn.
- ³⁰⁷ AWUOZS, Ewidencja parków i ogrodów w gminie Kobylnica, 1976, sygn. 477, s. 2.
- ³⁰⁸ AWUOZS, Ewidencja parków i ogrodów gminy Kobylnica, 1976, sygn. 513, s. 3; E. Wiązowski, *Pałac w Ściegnicy*, „Głos Pomorza”, 22 VII 1994, s. 6; E. Wiązowski, *Pałac w Ściegnicy*, „Głos Kobylnicy”, R. 4: 1994, nr 4, s. 3.
- ³⁰⁹ AWUOZS, Karta ewidencyjna zespołu pałacowo-parkowo-folwarcznego w Ściegnicy, bs., sn.
- ³¹⁰ AWUOZS, Ewidencja parków i ogrodów, 1976, sygn. 522, s. 1-5; AWUOZS, Karta ewidencyjna zespołu dworsko-folwarcznego w Zbyszewie, bs., sn.
- ³¹¹ AWUOZS, Karta ewidencyjna zespołu folwarcznego w Zajączkowie, bs., sn.; AWUOZS, Karta ewidencyjna pałacu w Zajączkowie, bs., sn.
- ³¹² AWUOZS, Ewidencja parków i ogrodów gminy Kobylnica, 1976, sygn. 520, s. 1-4.
- ³¹³ C. Betlejewska, I. Kozerska, dz. cyt., s. 152.
- ³¹⁴ I. Włodkowski, *Runowo*, „Kurier Sołecki”, R. 2: 2002, nr 10, s. 9.
- ³¹⁵ R. von Blumenthal, dz. cyt., s. 909.
- ³¹⁶ E. Szalewska, dz. cyt., s. 32.
- ³¹⁷ AWUOZS, Karta ewidencyjna dworu w Sierakowie, bs., sn.
- ³¹⁸ M. Mazur, *Wstęp*, [w:] *Zatrzymane w kadrze szklanych negatywów*, Słupsk 2004, s. 7-12.
- ³¹⁹ H. Rybicki, dz. cyt., s. 29-30.
- ³²⁰ L. Turek-Kwiatkowska, *Kultura na Pomorzu w XIX wieku*, Koszalin 2000, s. 49-51.
- ³²¹ L. Turek-Kwiatkowska, *Aktywizacja kulturalna szlachty Pomorza Zachodniego XIX wieku*, [w:] *Szlachta – społeczeństwo – państwo między Warmią a Rugią w XVIII-XX wieku*, red. M. Jaroszewicz, W. Stępniewski, Szczecin 1998, s. 179, 181.
- ³²² A. Słabig, „*Ostpommersche Heimat*” w służbie słupskiego regionalizmu, [w:] *Obrazy ziemi słupskiej. Społeczeństwo – administracja – kultura*, red. Z. Babiarski-Zych, Słupsk 2003, s. 119-123.
- ³²³ H. Rybicki, dz. cyt., s. 32.
- ³²⁴ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 666.
- ³²⁵ Tamże, s. 72-73, 76, 78-82. Zamek na bagnie koło Kuleszewa „Koło Kuleszewa rozciąga się bagno, którego część nazywano Czarnym Bagnem. Porośnięte jest krzewami i sosnami. Stary chłop z Kuleszewa opowiadał, że dawniej stał tam zamek, który połączony był podziemnym przejściem z Górą Zamkową koło Sierakowa Słupskiego”. W. Łysiak, *Grody, zamki...*, s. 57.
- ³²⁶ Tamże, s. 84.
- ³²⁷ W. Łysiak, *Dawny humor ludowy Pomorza Zachodniego*, Międzychód 1993, s. 109.
- ³²⁸ W. Łysiak, *Dawny folklor...*, s. 83-84.

- ³²⁹ Góra Zamkowa koło Wrzącej: „Między Wrzącą a Ściegnicą znajduje się wzniesienie zwane Górą Zamkową. Kiedyś stał tam podobno zamek. Na szczycie góry widać duże zagłębienie w kształcie kotła, a wokół niego prowadzi droga. Po tej drodze od czasu do czasu przechadza się czarny pies ze złotym łańcuchem na szyi. Widziało go wielu ludzi, nawet w południe. Znalaziono tam także misę i beczkę z winem. Opowiadano o tej beczce, że drewno dawno już zbutwiało, a wokół wina widać było grubą kożuch”. W. Łysiak, *Grody, zamki...*, s. 56-57. Wielki dzwon w Kwakowie „Wielki dzwon w Kwakowie jest najpiękniejszy w całej okolicy, a brzmi jeszcze piękniej niż wielkie dzwony w Słupsku. Dlatego władze kościelne w Słupsku chciały zamienić ten dzwon na duży dzwon z kościoła stojącego na Starym Mieście. Załadowano go na wóz i chciano przewieźć do Słupska. Do granicy wsi wszystko przebiegało bez przeszkód. Dwa konie bez trudu ciągnęły ciężki wóz. Na granicy jednak koła zapadły się w ziemię. Zaprzężono cztery, osiem, a nawet dwadzieścia koni, ale im większy był zaprzęg, tym bardziej koła zapadały się w ziemię. Nie pozostało nic innego, jak wrócić do Kwakowa. Według opowiadania starych ludzi dzwonu tego nie można było wywieźć ze wsi, bowiem ochrzczony został w kwakowskim kościele i tylko tam mógł dzwonić na chwałę Pana”. Tamże, s. 102.
- ³³⁰ W. Łysiak, *Dawny folklor...*, s. 84.
- ³³¹ AWUOZS, Karta ewidencyjna kościoła pw. NSPJ w Kobylnicy, 1993, bs., sn.; SDKK 1974, Koszalin 1974, s. 108; SDKK 1977, s. 329; W. Lipczyński, *Związek Miast i Gmin Dorzecza Słupi i Łupawy. Informator*, Słupsk 2001, s. 13; *Gmina Kobylnica. Biuletyn informacyjny*, Kobylnica 2002, s. 11.
- ³³² K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 666; A. Obecny, dz. cyt., s. 16.
- ³³³ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 666; T. Gawlik, *Kobylnica*, „Kurier Sołecki”, R. 1: 2001, nr 5, s. 9.
- ³³⁴ AWUOZS, Karta ewidencyjna kościoła pw. NSPJ w Kobylnicy, 1993, bs., sn.; L. Böttger, *Die Bau und Kundengemaler des Regierungs – Bezirks Koslin*, Band II, Heft 1, Stettin 1894, s. 4; E. Wiązowski, *Kościół w Kobylnicy*, „Głos Kobylnicy”, R. 4: 1996, nr 12, s. 3.
- ³³⁵ APNSPJK, Kronika parafii pw. NSPJ w Kobylnicy, t. 1.
- ³³⁶ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 666; AWUOZS, Karta ewidencyjna kościoła pw. NSPJ w Kobylnicy, bs., sn.
- ³³⁷ L. Böttger, dz. cyt., s. 4-5.
- ³³⁸ F. Mamuszka, J. Stankiewicz, dz. cyt., s. 80; K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 666.
- ³³⁹ SDG 1969, red. E. Jagodziński, Gorzów Wielkopolski 1969, s. 232; SDKK 1974..., s. 108.
- ³⁴⁰ Relacja ustna mieszkańca Kobylnicy J. Kucharskiego, Kobylnica, 19.07.2005.
- ³⁴¹ AWUOZS, Karta ewidencyjna kościoła pw. NSPJ w Kobylnicy..., sn.
- ³⁴² APNSPJK, Kronika parafii pw. NSPJ w Kobylnicy, t. 1.
- ³⁴³ Tamże.
- ³⁴⁴ APNSPJK, Protokół zdawczo-odbiorczy z 6 maja 1971 r.,teczka bs.
- ³⁴⁵ APNSPJK, Kronika parafii pw. NSPJ w Kobylnicy, t. 1; E. Wiązowski, *Kościół w Kobylnicy*, „Powiat Słupski”, R. 4: 2004, nr 7-8, s. 33-35.
- ³⁴⁶ APNSPJK, Kronika parafii pw. NSPJ w Kobylnicy, t. 1.
- ³⁴⁷ AWUOZS, Karta ewidencyjna kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Sierakowie, 1966, bs., sn.
- ³⁴⁸ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 1062; L. Böttger, dz. cyt., s. 110.

- ³⁴⁹ F. Mamuszka, J. Stankiewicz, dz. cyt., s. 19, 33.
- ³⁵⁰ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 162-163; AWUZOS, Karta ewidencyjna kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Sierakowie..., sn.; E. Wiązowski, *Kościół w Sierakowie*, „Głos Kobylnicy”, R. 7: 1997, nr 16, s. 5.
- ³⁵¹ APNSPJK, Kronika parafii pw. NSPJ w Kobylnicy, t. 1; SDG 1969..., s. 251; SDKK 1974..., s. 108; SDKK 1977, s. 488.
- ³⁵² APNSPJK, Kronika parafii pw. NSPJ w Kobylnicy, t. 1.
- ³⁵³ F. Mamuszka, E. Stankiewicz, dz. cyt., s. 93.
- ³⁵⁴ APNSPJK, Pismo proboszcza parafii pw. NSPJ w Kobylnicy do wójta gminy Kobylnica z 15.02.2000 r.,teczka bs.; Pismo Służby Ochrony Zabytków w Gdańsku – Ośrodek Pozamiejscowego w Słupsku, do wójta gminy Kobylnica z 18.02.2000 r.,teczka bs.
- ³⁵⁵ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 794.
- ³⁵⁶ APNPNMPK, Kronika parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Kwakowie, t. 1.
- ³⁵⁷ F. Mamuszka, J. Stankiewicz, dz. cyt. s. 83; SDKK 1977..., s. 240; SDKK 1987, red. P. T. Mielczarek, Koszalin 1987, s. 491.
- ³⁵⁸ Tamże; SDKK 1977..., s. 240-241; L. Bottger, dz. cyt., s. 21.
- ³⁵⁹ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 794.
- ³⁶⁰ APS, WPiPRN Słupsk (1945-1950), sygn. 27, s. 27.
- ³⁶¹ APNSPJK, Odpis aktu przekazania kluczy przez przedstawicieli Armii Czerwonej wójtowi gminy Żelki z 23.11.1947 r.,teczka bs.
- ³⁶² SDG 1959..., s. 233; SDG. 1969..., s. 251; SDKK 1974..., s. 109.
- ³⁶³ APNSPJK, Kronika parafii pw. NSPJ w Kobylnicy, t. 1.
- ³⁶⁴ SDKK 1974..., s. 109.
- ³⁶⁵ AUGK, Rejestr ewidencji gruntów.
- ³⁶⁶ AWUOZS, Karta ewidencyjna kościoła pw. św. Józefa w Kuleszewie, 1985, bs., sn.
- ³⁶⁷ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 671; T. Włodkowski, *Konsekracja kościoła w Kuleszewie*, „Kurier Sołecki”, R. 1: 2001, nr 4, s. 2.
- ³⁶⁸ K.-H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 671.
- ³⁶⁹ AWUOZS, Karta ewidencyjna kościoła pw. św. Józefa w Kuleszewie, 1985, bs., sn.; SDKK 1977..., s. 241.
- ³⁷⁰ E. Sienkiewicz, *Tradycyjne duszpasterstwo*, „Gość Niedzielny”, R. 78: 2001, nr 2, s. 17.
- ³⁷¹ SDKK 1977..., s. 240; SDKK 1987..., s. 491.
- ³⁷² R. von Blumenthal, dz. cyt., s. 910.
- ³⁷³ AWUOZS, Karta ewidencyjna kościoła pw. św. Stanisława Kostki w Słonowicach, 1993, bs., sn.
- ³⁷⁴ E. Müller, dz. cyt., s. 444. Istnieje przekaz mówiący, że podczas wojen napoleońskich wieś zajęli Francuzi. Pewnego dnia zaczęli oni poszukiwać zaginionego żołnierza swojej armii. Kiedy wzniesiono w Słonowicach pożar, kompletnie pijany poszukiwany żołnierz wyszedł z kościoła. Oprócz wieży kościoła spłonęło wówczas we wsi wszystko. R. von Blumenthal, dz. cyt., s. 911.
- ³⁷⁵ R. von Blumenthal, dz. cyt., s. 911.
- ³⁷⁶ APSSKS, Kronika parafii rzymsko-katolickiej w Słonowicach pw. św. Stanisława Kostki, t. 1.
- ³⁷⁷ AWUOZS, Karta ewidencyjna kościoła pw. NMP Wspomożenia Wiernych w Zębowie, 1993, bs., sn.

- ³⁷⁸ E. Wiązowski, *Kościół w Zębowie*, „Głos Kobylnicy”, R. 4: 1994, nr 5, s. 2.
- ³⁷⁹ AWUOZS, Karta ewidencyjna kościoła pw. NMP Wspomożenia Wiernych w Zębowie..., sn.
- ³⁸⁰ SDKK 1987..., s. 465; K. Zadarko, D. Końska, K. Wilkowska, SDKK 1998, Koszalin 1998, s. 371; E. Wiązowski, *Kościół w Zębowie...*, s. 10.
- ³⁸¹ A. Świątlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 102.
- ³⁸² *Cmentarz*, [w:] *Nowa Encyklopedia powszechna PWN*, t. 1, red. B. Petrozalin-Skowrońska, J. Wojnowski, D. Kalisiewicz, Warszawa 1995, s. 773. *Cmentarz* w języku łacińskim oznacza miejsce snu, spoczynku, grzebania zmarłych. *Cmentarz*em nazywa się teren, gdzie w pojedynczych lub zbiorowych grobach grzebie się zmarłych lub przechowuje się prochy po ich spaleniu. *Słownik kościelny łacińsko-polski*, red. A. Jongan, Miejsce Piastowe 1948, s. 13. *Cmentarz*, [w:] *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, t. 1..., s. 773.
- ³⁸³ *Cmentarz*, [w:] EK, t. 3, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Grygielewicz, Lublin 1985, s. 518-521; E. Wiązowski, *Jak to niegdyś z cmentarzami było*, „Głos Pomorza”, 15-19 XI 2002, s. 9.
- ³⁸⁴ E. Wiązowski, *Rzecz o cmentarzach*, „Kurier Sołecki”, R. 37: 2004, nr 7, s. 8.
- ³⁸⁵ Z. Waszkiewicz, *Polityka Watykanu wobec Polski 1939-1945*, Warszawa 1980, s. 203.
- ³⁸⁶ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza przykościelnego w Kobylnicy, bs., sn.
- ³⁸⁷ F. Mamuszka, J. Stankiewicz, dz. cyt., s. 80; B. Czerwiński, dz. cyt., s. 49; E. Wiązowski, *Kościół w Kobylnicy*, „Głos Kobylnicy”..., s. 3.
- ³⁸⁸ ANGK, Rejestr ewidencji gruntów.
- ³⁸⁹ F. Mamuszka, J. Stankiewicz, dz. cyt., s. 93; E. Wiązowski, *Kościół w Sierakowie...*, s. 5.
- ³⁹⁰ AWUOZS, Karta ewidencyjna kościoła w Kwakowie..., sn.
- ³⁹¹ AWUOZS, Karta ewidencyjna kościoła w Kuleszewie..., sn.
- ³⁹² ANGK, Rejestr ewidencji gruntów.
- ³⁹³ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza przykościelnego w Słonowicach..., sn.
- ³⁹⁴ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza przykościelnego w Zębowie..., sn., 1993, bs., sn.
- ³⁹⁵ SDKK 1987..., s. 490.
- ³⁹⁶ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza parafialnego w Kobylnicy, bs., sn.
- ³⁹⁷ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza parafialnego w Kobylnicy..., sn., dz. cyt., s. 6.
- ³⁹⁸ APNSPJKI, Kronika parafii pw. NSPJ w Kobylnicy, t.3.
- ³⁹⁹ *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, Koszalin 1986-1990, art. 7, statut 680.
- ⁴⁰⁰ APNSPJK, Teczka Rzeczy różne, Umowa zawarta pomiędzy proboszczem parafii pw. NSPJ w Kobylnicy a właścicielem Zakładu Usług Pogrzebowych Kalla w Słupsku z 1.06.2000 r., bs. Zgodnie z prawem kanonicznym tam, gdzie to możliwe, kościół powinien mieć własne cmentarze albo przynajmniej kwatery na cmentarzach komunalnych. W myśl prawa partykularnego diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej nie wolno zrzucać się cmentarzy będących w posiadaniu parafii. KPK, Poznań 1984, kan. 240, par. 1; *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej...*, statut 683, art. 7.
- ⁴⁰¹ AWUOZS, Karta cmentarza parafialnego w Kobylnicy; E. Wiązowski, *Poeta, który kochał świat*, „Słowo Powszechne”, R. 45: 1992, s. 5.
- ⁴⁰² APNSPJK, Kronika parafii pw. NSPJ w Kobylnicy, t. 3; AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza parafialnego w Kobylnicy..., sn.; E. Wiązowski, *Śp. ks. Lucjan Koźlik*, „Gość Niedzielny”, R. 52: 1995, nr 24, s. 16.

- ⁴⁰³ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza parafialnego w Sierakowie, bs., sn.
- ⁴⁰⁴ APNSPJ, Kronika parafii pw. NSPJ w Kobylnicy, t. 3.
- ⁴⁰⁵ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza parafialnego w Kwakowie, bs., sn.; SDKK 1987..., s. 492.
- ⁴⁰⁶ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza parafialnego w Kwakowie..., sn.
- ⁴⁰⁷ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza w Kuleszewie, bs., sn.
- ⁴⁰⁸ SDKK 1987..., s. 492; SDKK 1998..., s. 379.
- ⁴⁰⁹ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza parafialnego w Lubuniu, bs., sn.
- ⁴¹⁰ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza parafialnego w Słonowicach, bs., sn.; SDKK 1987..., s. 475; SDKK 1998..., s. 369.
- ⁴¹¹ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza komunalnego w Zębowie, bs., sn.; SDKK 1987..., s. 467.
- ⁴¹² AWUOZS, Karty ewidencyjne cmentarzy ewangelickich w Bolesławicach, bs., sn.
- ⁴¹³ AWUOSZ, Karta ewidencyjna cmentarza ewangelickiego w Kobylnicy, bs., sn.
- ⁴¹⁴ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza ewangelickiego w Kończewie, bs., sn.
- ⁴¹⁵ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza ewangelickiego w Płaszewie, bs., sn.
- ⁴¹⁶ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza ewangelickiego w Łosinie, bs., sn.
- ⁴¹⁷ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza ewangelickiego w Słonowicach., bs., sn.
- ⁴¹⁸ AWUOZS, Karty ewidencyjne cmentarzy ewangelickich w Sycewicach, bs., sn.
- ⁴¹⁹ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza ewangelickiego w Ściegnicy, bs., sn.
- ⁴²⁰ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza ewangelickiego w Widzinie, bs., sn.
- ⁴²¹ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza ewangelickiego we Wrzącej, bs., sn.
- ⁴²² AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza ewangelickiego w Zajączkowie, bs., sn.
- ⁴²³ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza ewangelickiego w Zagórkach, bs., sn.
- ⁴²⁴ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza rodowego w Bzowie, bs., sn.
- ⁴²⁵ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza rodowego w Dobrzęcinie, bs., sn.
- ⁴²⁶ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza rodowego w Reblinie, bs., sn.
- ⁴²⁷ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza rodowego w Sycewicach, bs., sn.
- ⁴²⁸ AWUOZS, Karta ewidencyjna cmentarza rodowego w Ściegnicy, bs., sn.
- ⁴²⁹ K.M. Kowalski, Organizacja cmentarza gminy ewangelickiej św. Zbawiciela w Lęborku w początku XX wieku, *Biuletyn Historyczny Lęborskiego Bractwa Historycznego i Muzeum w Lęborku*, 11 (1999), s. 49.
- ⁴³⁰ F. Mamuszka, J. Stankiewicz, dz. cyt., s. 25-33, 37.
- ⁴³¹ E. Szalewska, dz. cyt., s. 43-44.
- ⁴³² F. Mamuszka, J. Stankiewicz, dz. cyt., s. 43-44.
- ⁴³³ E. Szalewska, dz. cyt., s. 44.
- ⁴³⁴ B. Czerwieński, dz. cyt., s. 49.
- ⁴³⁵ A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 98.
- ⁴³⁶ Tamże, s. 199, 241.
- ⁴³⁷ A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 15, 29, 92.
- ⁴³⁸ F. Mamuszka, J. Stankiewicz, dz. cyt., s. 88.
- ⁴³⁹ C. Betlejewska, I. Kozerska, dz. cyt., s. 143.
- ⁴⁴⁰ A. Świetlicka, E. Wiśławska, dz. cyt., s. 120.
- ⁴⁴¹ A. Pyzik, dz. cyt., s. 59-60.

- ⁴⁴² APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953, sygn. 694/1 – Protokoły Konferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953; Protokoły posiedzeń KG PZPR 3 (1950 – 19 XII 1953], b. pag.
- ⁴⁴³ Z. Podolak, *O oświacie w gminie*, „Głos Kobylnicy”, R. 6: 1996, nr 12, s. 2.
- ⁴⁴⁴ Budynek szkoły zbudowano w 1927 roku. Jak wynika z zapisów w kronice szkolnej, w 1945 roku nie był on jeszcze całkowicie wykończony, poza tym uszkodzono go w trakcie działań wojennych. Dopiero podczas wakacji letnich usunięto ślady wojny. Przedwojenna stara szkoła z 1696 roku stanowiła część dawnej plebani, gdyż kierownik szkoły, zamieszkujący w części starego budynku w okresie międzywojennym, pełnił zarazem funkcję organisty. Budynek ten do 1964 roku w całości wykorzystywany był na plebanię i salki katechetyczne. AZSSK, Kronika Szkoły Podstawowej w Kobylnicy, t. 1; E. Herrmann, dz. cyt., s. 93-94; APNSPJK, Kronika parafii pw. NSPJ w Kobylnicy, t. 1.
- ⁴⁴⁵ *Szanowni zebrani – treść wystąpienia przewodniczącej Komitetu Organizacyjnego obchodów 50-lecia Szkoły Podstawowej w Kobylnicy*, Gabrieli Pliszki, „Głos Kobylnicy”, 6 (1996) 13, s. 4.
- ⁴⁴⁶ *Szanowni zebrani...*, s. 4.
- ⁴⁴⁷ APS, GRN Kobylnica, sygn. 10, np., sn.
- ⁴⁴⁸ APS, GRN Kobylnica, sygn. 11, np., sn.
- ⁴⁴⁹ *Szanowni zebrani...*, s. 4.
- ⁴⁵⁰ S. Miler, *Pięćdziesięciolecie...*, s. 3; J. Szkudlarek, *Założenia reformy systemu szkolnego*, s. 76, dk.
- ⁴⁵¹ APS, GRN Kobylnica, sygn. 19, np., sn.
- ⁴⁵² APS, GRN Kobylnica, sygn. 15, np., sn.
- ⁴⁵³ E. Wiązowski, *Patriotycznie i po katolicku*, „Głos Pomorza”, 14 XI 1991, s. 6.
- ⁴⁵⁴ S. Miler, *Pięćdziesięciolecie...*, s. 3.
- ⁴⁵⁵ AZSSK, Kronika szkoły podstawowej w Kobylnicy, t. 4.
- ⁴⁵⁶ M. Wieczorek, Wybieramy nazwę dla naszego gimnazjum, „Kurier Sołecki”, R. 2: 2002, nr 7, s. 6.
- ⁴⁵⁷ T. Włodkowski, Wizyta wiceministra edukacji w Kobylnicy, „Kurier Sołecki”, R. 3: 2003, nr 4, s. 5.
- ⁴⁵⁸ APS, GRN Kobylnica, sygn. 1, s. 25.
- ⁴⁵⁹ Na otwarcie szkoły w Kuleszewie Wydział Oświaty Powiatowej Rady Narodowej w Słupsku wyraził zgodę na początku 1958 roku. Kierownikami tej placówki pedagogiczno-dydaktycznej byli kolejno: Tadeusz Korewo, Joanna Kocięcka i w latach 1990–1999 Krystyna Buławska. Ostatni nauczyciele, to: Krystyna Bielawa, Małgorzata Stenka, Lidia Żochowska, Barbara Koćmierska, Józefina Kisała, Ewa Rudnik, Barbara Płocha, Beata HOLEWA, Małgorzata Karczmarek, Krystyna Siechankiewicz i Bernadetta Wachowska. *Szkoła Podstawowa w Kończewie 1947–1997*, Kończewo 1997, s. 17, dk; Relacja H. Budlewska, Kobylnica, 06.2004; APS, PGRN Kończewo, sygn. 1, s. 17; APS, PGRN Wrząca, sygn. 4, s. 30; APS, PGRN Kończewo, sygn. 3, s. 67. Jeszcze w 1957 roku w Kuleszewie istniała również szkoła druga, z nauczaniem w języku niemieckim. APS, PGRN Kończewo, sygn. 4, s. 18. W 1953 roku funkcjonowały szkoły niemieckie w Bzowie, Kuleszewie, Kwakowie, Sycewicach i Płaszewie. Szkoły z niemieckim językiem nauczania zostały zlikwidowane pod koniec lat 50-tych minionego wieku, gdy w wyniku przesiedleń przestały istnieć większe skupiska ludności niemieckiej na

Pomorzu. J. Wild, *Niemieckie szkoły na Pomorzu po II wojnie światowej*, „Słupskie Studia Gimnazjalne”, z. 2, red. J. Wild, Słupsk 2001, s. 29-30.

⁴⁶⁰ *Budowa szkoły w Kończewie*, „Głos Kobylnicy”, R. 4: 1994, nr 6, s. 1.

⁴⁶¹ ASP Kwakowo, Kronika Szkoły Podstawowej w Kwakowie, t. 1.

Na zakończenie Tygodnia Światowej Federacji Młodzieży Demokratycznej 28 marca 1951 roku delegacja Szkoły Podstawowej w Kobylnicy, a ściślej harcerze wydelegowani przez Komendę Powiatową Hufca ZHP, odwiedzili dzieci niemieckie uczące się w szkole w Kwakowie, „aby w imieniu młodzieży polskiej z naszego powiatu nawiązać ściślejszy kontakt z młodzieżą niemiecką... Młodzież nasza wystąpiła w Kwakowie z programem artystycznym, a następnie wręczyła dzieciom niemieckim piłkę i siatkę. Na zakończenie odbyły się wspólne gry i zabawy...”. AZSSK, Kronika Szkoły Podstawowej w Kobylnicy, t. 1.

⁴⁶² ASPKw, Kronika Szkoły Podstawowej w Kwakowie, t. 1.

⁴⁶³ S. Miler, *Nowa Szkoła w Kwakowie*, „Głos Kobylnicy”, R. 4: 1994, nr 4, s. 1.

⁴⁶⁴ ASP Kw., Kronika Szkoły Podstawowej w Kwakowie, t. 4.

⁴⁶⁵ Tamże, t. 5.

⁴⁶⁶ S. Miler, Taka wartość – jaka pomoc, *Głos Kobylnicy*. R. 4: 1994, nr 4, s. 1.

⁴⁶⁷ AZSSS, Kronika Szkoły Podstawowej w Sycewicach, t. 1. Pierwszą szkołę w tej miejscowości wybudowano w latach 1818–1819. Uczęszczało do niej 16 uczniów. W latach 1860–1862 wybudowano drugą szkołę, a w roku 1912 trzecią. W tym ostatnim budynku szkolnym mimo zniszczeń wojennych nauka odbywała się aż do 1991 roku. M. Pawłowski, Wystąpienie dyrektora – 50-lecie Szkoły w Sycewicach. *Głos Kobylnicy*. R. 7: 1997, nr 15, s. 3.

⁴⁶⁸ AZSSS, Kronika Szkoły Podstawowej w Sycewicach, t. 1.

⁴⁶⁹ M. Pawłowski, dz. cyt., s. 3.

⁴⁷⁰ AZSSS, Kronika Szkoły Podstawowej w Sycewicach, t. 3.

⁴⁷¹ AZSSS, Kronika Szkoły Podstawowej w Sycewicach, t. 4.

⁴⁷² APS, GRN Kobylnica, sygn. 15, np., sn.

⁴⁷³ S. Miler, *Nowa Szkoła w Sycewicach*. *Głos Pomorza* z dn. 20.11.1991, s. 3.

⁴⁷⁴ AZSSS, Kronika Szkoły Podstawowej w Sycewicach, t. 4-5; Osiągnięcia szkoły. *Głos Kobylnicy*. R. 7: 1997, nr 15, s. 4.

⁴⁷⁵ AZSSS, Kronika Szkoły Podstawowej w Sycewicach, t. 6-8.

⁴⁷⁶ Tamże, t. 11-16.

⁴⁷⁷ AZSSS, Kronika Zespołu Szkół Samorządowych w Sycewicach.

⁴⁷⁸ AZSSS, Kronika Gimnazjum w Sycewicach, t. 1.

⁴⁷⁹ Idea urządzenia ekspozycji narodziła się na lekcjach języka niemieckiego. Nauczycielka I. Moraczyńska, dążąc do zainteresowania młodzieży dziedzictwem regionu, zmobilizowała uczniów do przeprowadzenia wywiadów z „ciekawymi ludźmi”. W rezultacie w szkolnych holach powstała pasjonująca ekspozycja wzruszających wypowiedzi, które oddawały klimat ostatniej wojny i pierwszych lat powojennych. Tamże, t. 2.

⁴⁸⁰ Jeziorowski urodził się w 1930 roku w Magdeburgu, uczęszczał do niemieckiej szkoły. Po wojnie wraz z rodzicami powrócił do Polski. Ukończył wiele kursów i szkół, między innymi studium nauczycielskie i filologię germańską. Pełnił obowiązki inspektora oświaty, był także dyrektorem lokalnej szkoły podstawowej. Tamże, t. 2.

⁴⁸¹ Tamże, t. 2.

- 482 ASPS, Kronika Szkoły Podstawowej w Słonowicach, t.1.
- 483 „Boisko było zawałone częściami wozów, złomem żelaznym, połamanymi meblami, cegłami i zarosłe zielskiem, po płocie pozostały murowane słupy. Budynek szkolny stał pusty. Drzwi do klas otwarte. W klasie od strony zachodniej pełno nawozu koziego i kóz leżało widocznie codziennie od dłuższego czasu. Brak dużej ilości szyb, kilku okien i drzwi, klamki ani jednej, po instalacji elektrycznej tylko ślady, dach od strony zachodniej dziurawy. Podczas remontu usunięto wiele szkód, lecz nie skończono remontu jednej strony dachu i nie założono jak należy instalacji elektrycznej. Budynek gospodarczy pozostał nieremontowany. Pozostało wiele usterek; brak nadal klamek do drzwi, w mieszkaniu nauczyciela nieremontowane piece, ani jednego klucza do drzwi...” ASPS, Kronika Szkoły Podstawowej w Słonowicach, t. 1.
- 484 ASPS, Kronika Szkoły Podstawowej w Słonowicach, t.1.
- 485 Tamże, t. 2.
- 486 J. Szkudlarek, Założenia reformy systemu szkolnego..., s. 79, dk.
- 487 „Akt ufundowania sztandaru dla Szkoły Podstawowej im. Książąt Pomorskich w Słonowicach przez społeczeństwo Gminy Kobylnica. W dziejach i tradycji narodu są wartości o nieprzemijającym znaczeniu. Do nich należy miłość do Ojczyzny, przywiązanie i szacunek dla symboli narodowych. Wśród nich szczególne miejsce zajmuje sztandar. Rada Gminy w Kobylnicy, działając z upoważnienia społeczeństwa gminy, postanawia ufundować sztandar dla Szkoły Podstawowej im. Książąt Pomorskich w Słonowicach. Wręczając go uroczystie w dniu dzisiejszym wyrażam nadzieje, że będzie on służył przez wiele lat obecnym i przyszłym uczniom. Przewodniczący Rady Gminy Kobylnica, Janusz Czernichowski, Słonowice, dnia 14 listopada 1997 roku”. ASPS, Kronika Szkoły Podstawowej w Słonowicach, t. 2.
- 488 Tamże, t. 2.
- 489 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 22, s. 127-130.
- 490 APS, GRN Kobylnica, sygn. 9, no., sn.; APS, GRN Kobylnica, sygn. 10, np., sn..
- 491 APS, PGRN Wrząca, sygn. 12, s. 52, 162, 183.
- 492 APS, PGRN Wrząca, sygn. 4, s. 33.
- 493 APS, PGRN Wrząca, sygn. 12, s. 53.
- 494 APS, PGRN Wrząca, sygn. 4, s. 33.
- 495 APS, PGRN Wrząca, sygn. 12, s. 52.
- 496 Tamże, s. 183.
- 497 APS, PGRN Wrząca, sygn. 2, s. 63, 81.
- 498 APS, PGRN Wrząca, sygn. 4 s. 29.
- 499 APS, GRN Kobylnica, sygn. 17, np., sn.
- 500 M. Głaszcz, Rozwój społeczno-gospodarczy gminy Kobylnica w latach 1996–2000, Koszalin 2003, s. 81, dk.
- 501 APS, GRN Kobylnica, sygn. 1, s.
- 502 AZSSK, Kronika Szkoły Podstawowej w Kobylnicy, t. 2.
- 503 APS, GRN Żelki, sygn. 1, s. 37.
- 504 APS, PGRN Kruszyna, sygn. 1, s. 1.
- 505 APS, PGRN Kruszyna, sygn. 2, s. 3.
- 506 APS, PGRN Kruszyna, sygn. 1, s. 12; APS, PGRN Kruszyna, sygn. 2, s. 26.
- 507 APS, PGRN Kruszyna, sygn. 2, s. 48, 117.

- ⁵⁰⁸ APS, PGRN Wrząca, sygn. 2, s. 84.
- ⁵⁰⁹ APS, PGRN Wrząca, sygn. 4, s. 30.
- ⁵¹⁰ M. Głuszcz, *Rozwój społeczno – gospodarczy gminy Kobylnica w latach 1996 – 2000*, Koszalin 2003, s.87, dk.
- ⁵¹¹ APS, PGRN Wrząca, sygn. 1, s. 96; APS, PGRN Wrząca, sygn. 4, s. 29; APS, PGRN Wrząca, sygn. 12, s. 163.
- ⁵¹² APS, PGRN Wrząca, sygn. 2, s. 84.
- ⁵¹³ APS, PGRN Sycewice, t.1, s. 37, 77.
- ⁵¹⁴ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 20, s.119.
- ⁵¹⁵ APS, PGRN Wrząca, sygn. 4, s. 35.
- ⁵¹⁶ APS, PGRN Kruszyna, sygn. 2, s. 47.
- ⁵¹⁷ APS, GRN Żelki, sygn. 1, s.37.
- ⁵¹⁸ APS, PGRN Kobylnica, sygn.22.
- ⁵¹⁹ Budynek szkolny liczył sobie wówczas około 150 lat, a zbudowany został przez właściciela folwarku dla służby folwarcznej. Przed drugą wojną światową około 100 lat funkcjonowała w nim szkoła. Do 1930 roku uczył w niej jeden nauczyciel. W latach 1930–1945 była to szkoła ośmioklasowa i uczyło w niej dwóch nauczycieli. Po wkroczeniu wojsk radzieckich w 1945 roku Armia Czerwona urządziła w obiekcie magazyn wojskowy, a następnie do roku 1947 wykorzystywano go na składowanie zboża. Sprzęt szkolny i pomoce naukowe zostały kompletnie zniszczone. Jesienią 1947 roku wieś i folwark przejęła administracja polska. Niemców wraz z rodzinami przesiedlono do Tczewa, które pozostawało pod zarządem Armii Czerwonej aż do 1950 roku. ASPS, *Kronika Szkoły Podstawowej we Wrzącej*, t. 1.
- ⁵²⁰ Później uruchomiono również Szkołę Podstawową w Ściegnicy. APS, PGRN Wrząca, sygn. 1, s. 96.
- ⁵²¹ APS, PGRN Wrząca, sygn. 2, s. 63, 81; APS, PGRN Wrząca, sygn. 3, s. 128; APS, PGRN Wrząca, sygn. 4, s. 30; APS, PGRN Wrząca, sygn. 12, s. 52, 57.
- ⁵²² Tamże, t. 2.
- ⁵²³ ASPS, *Kronika Szkoły Podstawowej we Wrzącej*, t. 1-2.
- ⁵²⁴ APS, GRN Kobylnica, sygn. 14., s. 95.
- ⁵²⁵ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 1, s. 147.
- ⁵²⁶ Tamże, s. 134.
- ⁵²⁷ APS, GRN Kobylnica, sygn. 1, s. 49.
- ⁵²⁸ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 37, s. 79, 119, 205.
- ⁵²⁹ APS, PGRN Kobylnica, sygn.19, s.20.
- ⁵³⁰ APS, GRN Kobylnica, sygn. 9, np., sn.
- ⁵³¹ APS, GRN Kobylnica, sygn. 10, np., sn.
- ⁵³² AKGWK, *Kronika Koła Gospodyń Wiejskich w Kobylnicy*, t. 1.
- ⁵³³ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 3, t. 1, s. 32.
- ⁵³⁴ APS, GRN Kobylnica, sygn. 1, s. 12.
- ⁵³⁵ APK, *Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953*, sygn. 694/1 – *Protokoły Konferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953; Protokoły posiedzeń KG PZPR 3 (1950 – 19 XII 1953]*, b. pag.
- ⁵³⁶ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 17, s. 10, 14, 42, 55.

- ⁵⁶⁵ Co dalej z oświatą? Rozmowa z wójtem Leszkiem Kulińskim. *Kurier Sołecki*. R.4: 2004, nr 6, s. 3.
- ⁵⁶⁶ M. Głaszcz, *Rozwój społeczno-gospodarczy...* s. 80.
- ⁵⁶⁷ *Dziesięć lat*, „Kurier Sołecki” 15(2015)2, s. 9.
- ⁵⁶⁸ *maz*, *Gmina Kobylnica będzie współpracowała z Akademią Pomorską w Słupsku*, <forum.gp24.pl › Region › Powiat Słupsk>, (data dostępu 10.01.2014).
- ⁵⁶⁹ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 1, s. 230.
- ⁵⁷⁰ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnicy. Protokoły posiedzeń KG 27 XI 1960 – 8XII 1962, sygn. 675/1, b.pag.
- ⁵⁷¹ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 2, s. 22.
- ⁵⁷² APG, Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/2 [Protokoły posiedzeń KG 28 I 1963 – 9XII 1965], b. pag.
- ⁵⁷³ ASP, GRN Kobylnica, sygn. 12, np., sn.
- ⁵⁷⁴ APS, KG PZPR w Kobylnicy, sygn. 8, s. 74.
- ⁵⁷⁵ AGKCiPK, t. Sprawozdania 2012 – 2015, b. sygn. [Roczne sprawozdanie z realizacji zadań Gminnego Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy w roku 2011], b. pag.
- ⁵⁷⁶ Uchwała Rady Gminy Kobylnica nr III/28/2010 z dn. 29 grudnia 2010 r. w sprawie aktu utworzenia samorządowej instytucji kultury – Gminnego Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy, *Dziennik Urzędowy Województwa Pomorskiego*, Gdańsk 28 luty 20011, nr 24, poz.526, (s. 2983).
- ⁵⁷⁷ Regulamin organizacyjny GCKIP – Gminne Centrum Kultury..., <bip.gckip.tensoft.pl/index.php?gid...pos=1_999>, (data dostępu: 4.03.2015).
- ⁵⁷⁸ J. R. Lissowski, *Wieś kulturą darząca*, „Powiat Słupski” 14(2014)7-8, s. 25.
- ⁵⁷⁹ AGKCiPK, t. Sprawozdania 2012 – 2015, b. sygn. [Roczne sprawozdanie z realizacji zadań Gminnego Centrum Kultury i Promocji w Kobylnicy za 2012 rok], b. sygn., b. pag.
- ⁵⁸⁰ M. Głaszcz, dz. cyt., s. 81 – 84.
- ⁵⁸¹ T. W., *VIII Bieg Olimpijski „Kwakowo 2008”*, „Zbliżenia”, 2008, 30 V, s. 13.
- ⁵⁸² T. Włodkowski, *Wojewódzka inauguracja Dni Olimpijskiego w Kobylnicy*, „Zbliżenia”, 2008, 30 V, s. 12-13.
- ⁵⁸³ E. Gerstmanowa, E. Florek, P. Konarski, *Walory i zagospodarowanie turystyczne parku*, w: *Materiały do monografii przyrodniczej regionu gdańskiego*, t. 5, red. E. Gerstmanowa, Gdańsk 2001, s. 165 – 170; AUGK, *Studium uwarunkowań...*, s. 171 – 175.
- ⁵⁸⁴ *Duszpasterski spływ kajakowy Słupią*, „Kurier Sołecki” 5(2006)3, s.1.
- ⁵⁸⁵ APS, WPiPRNS, sygn. 17, s. 3.
- ⁵⁸⁶ IPN Gd sygn. 145/5, s. 5.
- ⁵⁸⁷ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 1, s. 228.
- ⁵⁸⁸ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 2, s. 88.
- ⁵⁸⁹ IPNGd, sygn. 145/5, s. 3.
- ⁵⁹⁰ AIPNGD, Protokoły zdawczo-odbiorcze Komendy Milicji Obywatelskiej w Słupsku 1954–1955, sygn. 5, sn; PS, PGRN Kobylnica, sygn. 20, s. 123; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 22, s. 138.
- ⁵⁹¹ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 4, s. 51.
- ⁵⁹² Relacja T. Wasilewskiego, Kobylnica, lipiec 2003.
- ⁵⁹³ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 17, s. 56.
- ⁵⁹⁴ Relacja ustna aspiranta sztabowego Piotra Żulińskiego, Kobylnica 29. 01 2014.

- 595 Relacja ustna młodszego aspiranta Macieja Stasiaka, sierpień 2018.
- 596 Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r o strażach gminnych (tj. Dz.U z 2018 r., poz.. 928).
- 597 Tamże.
- 598 <http://www.sgkobylnica.pl>
- 599 Tamże.
- 600 APS, WPiPRNS, sygn. 3, t. 2, s. 24.
- 601 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 17, s. 8.
- 602 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 2, s. 166 – 170.
- 603 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 3, s. 102.
- 604 APS, PGRN Widzino, sygn. 19, s. 175; F. Włodkowski, Widziński strażak. Kurier Sołecki. R. 1: 2001, nr 5, s. 10.
- 605 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 3, s. 100.
- 606 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 18, s. 80, 104,; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 17, s. 206.
- 607 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 2, s. 169; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 6, s. 199 – 202; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 20, s. 16; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 22, s. 119 – 121.
- 608 A.N., Straż pożarna w gminie. Głos Kobylnicy. R. 1: 1991, nr 3, s. 2.
- 609 *Nasi strażacy w gminie Kościelisko*. Kurier Sołecki. R. 4: 2004, nr 7, s. 14.
- 610 *Kolejny dar szwedzkich strażaków*. Kurier Sołecki. R. 4: 2004, nr 6, s. 16.
- 611 *Z wizytą w Szwecji*. Kurier Sołecki. R. 4: 2004, nr 4, s. 7.
- 612 T. Włodkowski, *Strażacka wieś*. Kurier Sołecki. R. 1: 2001, nr 1, s. 9 – 10.
- 613 APS, PGRN Sycewice, sygn. 13, s. 14.
- 614 APS, PGRN Sycewice, sygn. 13, s. 14.
- 615 APS, GRN Kobylnica, sygn. 1, s. 10 – 130.
- 616 S. Łach, Polskie Stronnictwo Ludowe w konfrontacji z władzą komunistyczną na Pomorzu Zachodnim w latach 1945 – 1947, Słupsk 2001, s. 59, 67.
- 617 Tamże, s. 70.
- 618 IPN Gd, Słupsk, Wydział Śledczy PUBP, lata 1946 – 1949, sygn. 14, s. 86, 88, 91.
- 619 Tamże, s. 44, 50, 83.
- 620 Tamże, s. 114.
- 621 Zjednoczone Stronnictwo Ludowe. Encyklopedia organizacji i zarządzania..., s. 629.
- 622 APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 675/2 Protokoły posiedzeń KG 28 I 1963 – 9XII 1965, b. sygn., b. pag.
- 623 Relacja T. Szamlickiej, Kobylnica, czerwiec 2004.
- 624 APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/2 {Protokoły posiedzeń KG 28 I 1963 – 9XII 1965}, b. pag.
- 625 APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/2 [Protokoły posiedzeń KG 28 I 1963 – 9XII 1965], b. pag.
- 626 APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn 675/3 [Protokoły posiedzeń KG 20 I 1966 – 16 XII 1968], b.pag.
- 627 APK, Komitet Komitet Gminny PPR w Kobylnicy 1947 – 1948 [Protokoły z posiedzeń Komitetu Gminnego PPR w Kobylnicy].693/2, b. sygn., b. pag.
- 628 APK, Komitet Komitet Gminny PPR w Kobylnicy 1947 – 1948, sygn.693/2 [Protokoły z posiedzeń Komitetu Gminnego PPR w Kobylnicy], b. pag.
- 629 APK, Komitet Komitet Gminny PPR w Kobylnicy 1947 – 1948 [Protokoły z posiedzeń Komitetu Gminnego PPR w Kobylnicy].693/2, b. sygn., b. pag.

- ⁶³⁰ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953, sygn. 694/1 – Protokoły Konferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953; Protokoły posiedzeń KG PZPR 3 (1950 – 19 XII 1953], b. pag.
- ⁶³¹ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953, sygn. 694/1 – Protokoły Konferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953; Protokoły posiedzeń KG PZPR 3 (1950 – 19 XII 1953], b. pag.
- ⁶³² APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953, sygn. 694/1 – Protokoły Konferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953; Protokoły posiedzeń KG PZPR 3 (1950 – 19 XII 1953], b. pag.
- ⁶³³ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953, sygn. 694/1 – Protokoły Konferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953; Protokoły posiedzeń KG PZPR 3 (1950 – 19 XII 1953], b. pag.; APS, GRN Kobylnica, sygn. 1, s. 33; APS, GRN Kobylnica, sygn. 14, s. 35.
- ⁶³⁴ APS, GRN Kobylnica, sygn. 1, s. 33; APS, GRN Kobylnica, sygn. 14, s. 35.
- ⁶³⁵ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953, sygn. 694/1 – Protokoły Konferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953; Protokoły posiedzeń KG PZPR 3 (1950 – 19 XII 1953], b. pag.
- ⁶³⁶ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 2, s. 173.
- ⁶³⁷ Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/1 Protokoły posiedzeń KG 27 XI 1960 – 8 XII 1962, b. pag.
- ⁶³⁸ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/1 [Protokoły posiedzeń KG 27 XI 1960 – 8 XII 1962], b. pag.
- ⁶³⁹ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 2, s. 23.
- ⁶⁴⁰ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/1 [Protokoły posiedzeń KG 27 XI 1960 – 8 XII 1962], b. pag.
- ⁶⁴¹ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/2 [Protokoły posiedzeń KG 28 I 1963 – 9 XII 1965], b. pag.
- ⁶⁴² APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/2 [Protokoły posiedzeń KG 28 I 1963 – 9 XII 1965], b. pag.
- ⁶⁴³ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/3 [Protokoły posiedzeń KG 20 I 1966 – 16 XII 1968], b. pag.
- ⁶⁴⁴ APS, GRN Kobylnica, sygn. 10, b. pag.
- ⁶⁴⁵ APS, KG PZPR w Kobylnicy, sygn. 1, s. 5.
- ⁶⁴⁶ APS, KG PZPR w Kobylnicy, sygn. 10, s. 48; APS, KG PZPR w Kobylnicy, sygn. 7, s. 1-8.
- ⁶⁴⁷ APS, GRN Kobylnica, sygn. 11, np., sn.
- ⁶⁴⁸ APS, KG PZPR w Kobylnicy, sygn. 12, s. 2.
- ⁶⁴⁹ Tamże, s. 28.
- ⁶⁵⁰ APS, KG PZPR w Kobylnicy, sygn. 12, s. 10.
- ⁶⁵¹ APS, KG PZPR w Kobylnicy, sygn. 16, s. 16.
- ⁶⁵² Rozwiązanie PZPR – dzieje.pl, <dzieje.pl › wiadomości>, (data dostępu: 28.02.2015).
- ⁶⁵³ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 17, s. 1.
- ⁶⁵⁴ Tamże, s. 95.
- ⁶⁵⁵ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/2 [Protokoły posiedzeń KG 28 I 1963 – 9 XII 1965], b. pag.

- ⁶⁵⁶ Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/3 [Protokoły posiedzeń KG 20 I 1966 – 16 XII 1968], b. pag.
- ⁶⁵⁷ APS, KG PZPR w Kobylnicy, sygn. 12, s. 29.
- ⁶⁵⁸ APS, GRN Kobylnica, sygn. 13, np., sn.
- ⁶⁵⁹ APS, GRN Kobylnica, sygn. 4, np., sn.
- ⁶⁶⁰ APS, GRN Kobylnica, sygn. 14, np., sn.
- ⁶⁶¹ APS, KG PZPR w Kobylnicy, sygn. 2, s. 63.
- ⁶⁶² J. Mazur, A. Drzycimski, A. Kinaszewski, *Dziennik internowanego grudzień 1981 – grudzień 1982*, Gdańsk 2014, s. 286.
- ⁶⁶³ Archiwum Komitetu Obywatelskiego w Kobylnicy, Akta różne, bs., np., s.; E. Wią-zowski, Komitet Obywatelski „Solidarność” w Kobylnicy. Samorządność Słupska. R 1: 1990, nr 1, s. 2; E. Wią-zowski, Uroczysta sesja Rady Gminy w Kobylnicy. Samorząd-ność Słupska. R 1: 1990, nr 7, s. 2.
- ⁶⁶⁴ APS, GRN Kobylnica, sygn. 18, np., sn.
- ⁶⁶⁵ APS, GRN Kobylnica, sygn. 12, np., sn.
- ⁶⁶⁶ Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych. Wykaz członków i podopiecznych; Zmiana warty. Kurier Sołecki. R. 5: 2005, nr 6 – 7, s. 6. bs., np., sn.
- ⁶⁶⁷ Archiwum 27. Wołyńskiej Dywizji Piechoty Środowiska w Słupsku, Akta różne, bs., np., sn.
- ⁶⁶⁸ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953, sygn. 694/1 [Protokoły Kon-ferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953]; b. sygn., b. pag.
- ⁶⁶⁹ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 675/2 Protokoły posiedzeń KG 28 I 1963 – 9XII 1965, b. sygn., b. pag.
- ⁶⁷⁰ APS, GRN Kobylnica, sygn. 10, np., sn.
- ⁶⁷¹ AKGWK – Kronika KGWK, 1973–2004.
- ⁶⁷² AKGWK, Kronika Koła Gospodyń Wiejskich w Kobylnicy, t. 1-2.
- ⁶⁷³ APK, Komitet Komitet Gminny PPR w Kobylnicy 1947 – 1948 [Protokoły z posie-dzeń Komitetu Gminnego PPR w Kobylnicy]. 693/2, b. sygn., b. pag.
- ⁶⁷⁴ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953, sygn. 694/1 –Protokoły Kon-ferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953; Protokoły posiedzeń KG PZPR 3 (1950 – 19 XII 1953), b. pag
- ⁶⁷⁵ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/1 [Protokoły posiedzeń KG 27 XI 1960 – 8XII 1962], b. pag.
- ⁶⁷⁶ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/2 [Protokoły posiedzeń KG 28 I 1963 – 9XII 1965], b. pag.
- ⁶⁷⁷ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/3 [Protokoły posiedzeń KG 20 I 1966 – 16 XII 1968], b. pag.
- ⁶⁷⁸ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953, sygn. 694/1 [Protokoły Kon-ferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953], b. sygn., b. pag.
- ⁶⁷⁹ *Młodzieżowa Rada*. Kurier Sołecki. R. 5: 2005, nr 3, s. 3.
- ⁶⁸⁰ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953, sygn. 694/1 –Protokoły Kon-ferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953; Protokoły posiedzeń KG PZPR 3 (1950 – 19 XII 1953), b. pag

- ⁶⁸¹ program rozwoju kultury gminy kobylnica.doc – Biuletyn..., <www.bip.kobylnica.tensoft.pl/.../program%20rozwoju%20kultury%20gminy%20>., (data dostępu: 14.I 2014); H. Jurałowicz, Stworzyć Świat bardziej ludzki. „Powiat Słupski.” 5(2005)9–10, 24–25.
- ⁶⁸² I. Jeż, *Szkic historyczny przynależności kościelnej terytorium diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, w: *Schematyzm Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej* [dalej: SDKK] 1977, opr. P. T. Mielczarek, Koszalin 1977, s. 32–33.
- ⁶⁸³ Por. L. Bończa-Bystrzycki, *Przynależność diecezjalna okręgu szczecineckiego i słupskiego pod koniec XIX wieku i w początkach XX wieku*, *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie* 1(1992), s. 128.
- ⁶⁸⁴ J. Pietrzykowski, dz. cyt., s. 95.
- ⁶⁸⁵ SDG 1959, s. 232.
- ⁶⁸⁶ SDKK 1987, s. 489.
- ⁶⁸⁷ SDKK 1998, s. 377.
- ⁶⁸⁸ Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej NSPJ w Kobylnicy [dalej: APNSPJ], *Kronika parafii pw. NSPJ w Kobylnicy 1951 – 2015*, b. sygn. b. pag.; J. Zieja, *Życie Ewangelii*. Spisane przez J. Moskwę, Paris 1991, s. 11–20; E. Wiązowski, *Nowy kościół salezjanów*, „Słowo Dziennik Katolicki” 1(1993)4, s. 5.
- ⁶⁸⁹ Archiwum Sióstr urszulanek Serca Jezusa Konającego w Słupsku, *Garść wspomnień*. Pismo bez daty do Kurii Gorzowskiej podpisane przez ks. Zięję, mps, b. sygn., b. pag.; E. Wiązowski, *Głównyce – centrum środkowo-pomorskiej Cassubii a działalność księży salezjanów po 1945 roku*, w: *Kaszubskie Jeruzalem, O dziejach i współczesności gminy Głównyce oraz tożsamości jej mieszkańców*, red. J. Borzykowski, Gdańsk 2014, s. 69; tenże, *Całowali go w rękę i dotykali sutanny*, „Powiat Słupski” 9(2009)8–9, s. 32–33.
- ⁶⁹⁰ *Schematyzm Diecezji Gorzowskiej 1969*, [dalej: SDG] red. E. Jagodziński, Gorzów Wlkp. 1969, s. 23; SDKK 1974, s. 24; K. Nestoruk, *Salezjańska parafia Św. Rodziny i św. Judy Tadeusza w Słupsku w latach 1949 – 1977*, Lublin 1999, mps, s. 30; tenże, *Salezjanie w Kobylnicy w latach 1950 – 2009 i w Kwakowie w latach 1950 – 1989*, „Seminare. Poszukiwania Naukowe. Półrocznik” 27(2010), s. 251.
- ⁶⁹¹ W. Markiewicz, *Droga do upragnionego kapłaństwa i duszpasterstwo do emerytury*, Słupsk 1984, mps, s. 177; E. Wiązowski, *Parafia rzymskokatolicka pod wezwaniem Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kobylnicy do 2000 roku*, Poznań 2002, mps, s. 30.
- ⁶⁹² E. Wiązowski, *Salezjanie na Pomorzu Środkowym w latach 1945 – 2000*, Warszawa 2009, mps, s. 277.
- ⁶⁹³ Towarzystwo św. Franciszka Salezego (Societas Sancti Francisci Silesii), częściej nazywane Towarzystwem Salezjańskim, Zgromadzeniem Salezjańskim lub krótko salezjanie, to męskie zgromadzenie zakonne, założone przez św. Jana Bosko (1815 – 1888) w 1874 r. w Turynie. Posiada ono swój „herb duchowy” z hasłem „Da mihi animas cetera tolle” (Daj mi dusze, resztę zabierz). Jako datę przybycia salezjanów do Polski przyjmuje się objęcie w 1898 r. przez pierwszych polskich członków zgromadzenia ruin poddominikańskiego klasztoru w Oświęcimiu. J. Pietrzykowski, *Dłaczego salezjanie polscy prowadzą duszpasterstwo parafialne?*, „Seminare” 17(2001), s. 503; S. Wilk, *Jan Bosko*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997, kol. 760 – 762. M. Chmielewski, *Rola salezjanów polskich w procesie inkulturyzacji i charyzmatu Księdza Bosko*, „Seminare” 14(1998), s. 45 – 46; A. Świda, *Towarzystwo Salezjańskie. (Rys historyczny)*, Kraków

- 1984, s. 12 – 18. S. Zimniak, *Powstanie i rozwój struktur Towarzystwa Salezjańskiego w Polsce*. „Seminare”, 22(2005), s. 10; Z. Klawikowski, *Herb Towarzystwa św. Franciszka Salezego*. „Rodzina Salezjańska”, (2002)22, s. 36; J. Gliściński, *Herb salezjański*. „Nostra”, (1985)257 – 258, s. 65 – 66; 11; J. Pietrzykowski, *Salezianie w Polsce 1945 – 1989*, Warszawa 2007, s. 13.
- ⁶⁹⁴ *Nekrolog salezjanów polskich 1891 – 1976*, Kraków-Lódź 1976, mps, s.50; A. Świda, *Towarzystwo Salezjańskie. Rys historyczny*. Kraków 1984, s. 203; S. Wilk, *Sto lat apostolstwa salezjańskiego w Polsce (1898 – 1998)*, Lublin-Warszawa 1998, s. 24-25.
- ⁶⁹⁵ APNSPJ, Kronika parafii..., b. pag.
- ⁶⁹⁶ Archiwum Diecezji Koszalińsko – Kołobrzeskiej [dalej: ADKK], t. Kobylnica 1945 – 1972, sygn. LK 3, b. pag. Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej Świętej Rodziny i św. Judy Tadeusza w Słupsku, Kronika parafii Świętej Rodziny w Słupsku 1949 – 2015, b. pag.; J. Stanek, *Zarys historii placówki salezjańskiej w Słupsku*, Słupsk 1969, mps, s. 2; APNSPJ, L. Koźlik, *Historia pierwszego dziesięciolecia parafii Kobylnica Słupska*, Kobylnica 1955, mps, s. 1.
- ⁶⁹⁷ APNSPJ, Kronika parafii pw. NSPJ w Kobylnicy...b. pag.
- ⁶⁹⁸ *Historia Salezjańskiej Inspektorii pw. św. Stanisława Kostki z siedzibą w Warszawie (1979-2004)*, *Seminare* 22(2005), s.135-173.
- ⁶⁹⁹ J. Wąsowicz, *Historia Salezjańskiej Inspektorii pw. św. Wojciecha z siedzibą w Pile (1979-2004)*, *Seminare* 22(2005), s. 97-133.
- ⁷⁰⁰ E. Wiązowski, *Parafia katolicka Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kobylnicy...*, s. 78-80; tenże, *Salezianie na Pomorzu Środkowym...*, s. 206.
- ⁷⁰¹ Tenże, *Salezianie w Kobylnicy w latach 1950-2009...*, s. 254-255.
- ⁷⁰² W. Kasyna, *Z żałobnej karty, „Pielgrzym” (2004)22, s. 22; ks. Józef Cisowski-nofollow>*”>pelplin.home.pl, www.pelplin.home.pl/wierzchucino/ks.jozef.htm, data dostępu: 24.02.2015).
- ⁷⁰³ S. Szmidt, *Wychowankowie WSD TS w Łądzie na misjach (1964 – 2002)*, w: *Wyższe Seminarium Duchowne Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie nad Wartą 1952 – 2002, Księga jubileuszowa*, red. ks. M. T. Chmielewski, Łąd 2002, s. 29. całość. 275-312;
- ⁷⁰⁴ Tenże, *Parafia katolicka Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kobylnicy...*, s. 82-85; Kobylnica – Diecezja koszalińsko-kołobrzeska, <www.koszalin.opoka.org.pl/new/p.php?m=6&p=17>, (data dostępu: 17.08.2014).
- ⁷⁰⁵ M. Chorzępa, *Rozwój organizacji kościelnej na Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim w latach 1945-1965*. „*Nasza Przeszłość*”, 22(1965), s. 135.
- ⁷⁰⁶ M. Chorzępa, *Rozwój organizacji kościelnej na Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim w latach 1945-65*, „*Nasza Przeszłość*”22(1965), s. 135; J. Pietrzykowski, *Salezianie w Polsce 1945 – 1989*, Warszawa 2007, s. 240-241.
- ⁷⁰⁷ APNSPJ, t. Rzeczy różne, *Dekret erekcyjny rzymskokatolickiego kościoła parafialnego pod wezwaniem NSPJ w Kobylnicy Słupskiej*, Gorzów Wielkopolski, 19.05.1951, b. sygn., b. pag.
- ⁷⁰⁸ SDG 1959, Gorzów Wlkp. 1959, s. 232
- ⁷⁰⁹ SDKK 1977, opr. P.T. Mielczarek, Koszalin 1977, s. 139.
- ⁷¹⁰ SDKK 1982, opr. P. T. Mielczarek, Koszalin 1982, s. 333.
- ⁷¹¹ SDKK 1987, opr. P. T. Mielczarek, Koszalin 1987, s. 489.
- ⁷¹² SDKK 1998, opr. K. Zadarko, D. Końska, K. Wilkowska, Koszalin 1998, s. 377.

- 739 APNMPK, Kronika parafii..., b. pag.
- 740 SDKK 1987, s. 492.
- 741 SDKK 1998, s. 379.
- 742 SDKK 1987, s. 491-492.
- 743 SDKK 1998, s. 380.
- 744 SDKK 1998, s. 379.
- 745 SDG 1987, s. 444.
- 746 SDKK 1987, s. 475.
- 747 SDKK 1989, s. 372.
- 748 T. Włodkowski, *Dziesięć lat w służbie Boga i ludzi*; Kurier Sołecki, R: 1; 2001, nr 3, s. 2.
- 749 SDKK 1998, s. 368.
- 750 APSKS, Kronika parafii pw. św. Stanisława Kostki w Słonowicach, t 1.; T. Włodkowski, *Dziesięć lat...*, s. 2; E. Sienkiewicz, *Lepiej czy weselej*. Gość Niedzielny. R. 78: 2001, nr 12, s. 17.
- 751 APSKS, Kronika parafii pw. św. Stanisława Kostki w Słonowicach, t. 1; SDKK 1998, s. 368.
- 752 E. Wiązowski, *Historia Parafii | Parafia Rzymsko-Katolicka w Słonowicach*, <www.parafiaslonowice.pl/historia-parafii/>, (data dostępu: 24.10.2014).
- 753 SDKK 1987, s. 475.
- 754 SDKK 1987, s. 475.
- 755 SDKK 1998, s. 369.
- 756 SDKK 1987..., s. 475.
- 757 SDKK 1998..., s. 369.
- 758 *Kanoniczna erekcja parafii*, „Zarządzenia Kurii Gorzowskiej” 7(1951)7-12, s. 234.
- 759 AIP, t. Pałowo – Sycewice, b. sygn., b. pag. APŚJBS, Kronika parafii pw. Wniebowzięcia MB w Pałowie 1963 – 1988, b. sygn., b. pag.; SDG 1987, s. 466.
- 760 E. Wiązowski, *Salezjanie na Pomorzu Środkowym...*, s. 152, 158, 165; tenże, *Salezjanie w Pałowie, w Szonowicach...*, Seminare 31(2012), s.283
- 761 *Parafia pw. św. Jana Bosko – Sycewice -Diecezja koszalińsko-kołobrzaska*, <www.koszalin.opoka.org.pl/new/p.php?m=6&p=182>, (data dostępu: 15.12.2014).
- 762 SDKK 1987, s. 465; SDKK 1998, s. 371.
- 763 AIP, Teczka Pałowo – Sycewice bs, sn.
- 764 Tamże.
- 765 SDKK 1989, s. 371.
- 766 AIP Teczka Pałowo – Sycewice, bs.,sn.
- 767 SDKK 1998, s. 465-466.
- 768 SDKK 1998, s.372.
- 769 *Parafia pw. św. Jana Bosko – Sycewice -Diecezja koszalińsko-kołobrzaska*, <www.koszalin.opoka.org.pl/new/p.php?m=6&p=182>, (data dostępu: 15.12.2014).
- 770 SDKK 1987, s. 466-467.
- 771 L. Łbik, *Gotyckie kapliczki przydrożne na Żuławach*, „Jantarowe Szlaki”, (1989)4, s. 20;
- 772 E. Nowicki, *Zagadnienia organizacyjne Kościoła katolickiego...*, s. 2-5.
- 773 APNSPJK, Kronika parafii..., b. pag.; E. Wiązowski, *Kobylnica*, „Kronika Inspekcyjna”, 1(2000), 10.

- ⁷⁷⁴ APNSPJ, t. *Ankieta dotycząca świątków przydrożnych w parafii NSPJ w Kobylnicy z 1978 r.*, b. sygn., b. pag.; E. Wiązowski, *Kaplice, kapliczki, krzyże*, „Powiat Słupski”, 6(2006)8-9, s. 37-38
- ⁷⁷⁵ SDKK 1987, ss. 489 – 490, 492.
- ⁷⁷⁶ *I Synod Diecezji Koszalińsko – Kołobrzeskiej*, Koszalin 1986 – 1990, statut 677.
- ⁷⁷⁷ *Zarządzenie Ministra Oświaty z 4 sierpnia 1958 r. w sprawie nauczycieli religii*, [w:] *Położenie prawne kościołów i związków wyznaniowych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Zbiór przepisów i dokumentów według stanu na dzień 1 października 1960 r.*, red. E. Małkiewicz, S. Podemski, Warszawa 1960, s. 75.
- ⁷⁷⁸ *Nauczyciele religii przy Kościele*. „Gorzowskie Wiadomości Kościelne”, 2(1958)12, s. 660–661.
- ⁷⁷⁹ APNSPJ, Kronika parafii NSPJ w Kobylnicy.
- ⁷⁸⁰ APNSPJ, Kronika parafii NSPJ w Kobylnicy; SDKK 1987, s. 489.
- ⁷⁸¹ APNSPJ, Kronika parafii NSPJ w Kobylnicy.
- ⁷⁸² Tamże.
- ⁷⁸³ Tamże.
- ⁷⁸⁴ Tamże; APNSPJ, *Dzienniki lekcyjne nauki religii 1960 – 1990*.
- ⁷⁸⁵ APNSPJ, Kronika parafii NSPJ w Kobylnicy, *Dzienniki lekcyjne nauki religii 1960 – 1990*.
- ⁷⁸⁶ *Kronika diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej 1972 – 1992*, opr. M. Czerner, Koszalin 1995, s. 294 – 295, 413; *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską*, art. 12, pkt 1, [w:] *Konkordat Państwo – Kościół. Dokumenty – komentarze*, J.S. Bruski, Warszawa 1997, s. 33.
- ⁷⁸⁷ J. E. Vecchi, *Salezjańskie oratorium księdza Bosko*, Kraków 1989, s. 4-6, pwl.
- ⁷⁸⁸ APNSPJ, Kronika parafii NSPJ w Kobylnicy; APNSPJ, Kronika ministrancka, t. 1 – 4.
- ⁷⁸⁹ APNSPJ, Kronika ministrantów parafii NSPJ w Kobylnicy 1968-2015, b. sygn., b. pag.
- ⁷⁹⁰ E. Wiązowski, *Parafia katolicka...*, s. 48-43, 108-118.
Po odejściu z Kobylnicy pełnił posługę duszpasterską w Skrzatuszu (1993–1995), był kierownikiem oratorium w parafii św. Rodziny i św. Judy Tadeusza w Słupsku (1995–1998), administratorem w Wyższym Seminarium Duchownym Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie (1998–2001), a w 2001 powierzono mu urząd proboszcza w Szczecinie Wielgowie.
- ⁷⁹¹ APNSPJ, Kronika parafii NSPJ w Kobylnicy, t. 3; L. Kaliński, dz. cyt., s. 281; AIP, *Teczka: Wspomnienia pośmiertne*, bs.; Elenko 1978/79, s. 63; Elenko 1979/80, s. 64; Elenko 1980/81, s. 58; Elenko 1981/82, s. 60; Elenko 1982/83, s. 66; Elenko 1983/84, s. 69; Elenko 1984/85, s. 67; Elenko 1985/86, s. s. 69; Elenko 1986/87, s. 40; *Skrócony Schematyzm Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, w: KKWD, 7-9 (1991), 119. Ks. S. Olędzki urodził się 11 lutego 1946 roku w Kukawach koło Siedlc. Jego rodzice, Jan Mieczysław i Agata Felicja, z domu Kukawska, posiadali rodowód szlachecki i mieli już w rodzinie osoby duchowne: znanego nie tylko na Podlasiu ks. Jana Kukawskiego oraz siostrę zakonną. Ks. Olędzki ze Zgromadzeniem Salezjańskim związał się tuż po ukończeniu szkoły podstawowej w Tarkowie Wielkim. W latach 1959–1961 zdobywał wiedzę w niższym Seminarium Duchownym Towarzystwa Salezjańskiego w Sokołowie Podlaskim, później wstąpił do nowicjatu w Czerwińsku (1961–1962). Pierwsze śluby

zakonne złożył 2 sierpnia 1962 roku, a wieczyste 23 czerwca 1968 roku, wszystkie w Czerwińsku. Tam także w latach 1963–1965 odbywał praktykę pedagogiczno-duszpasterską, równocześnie robiąc maturę w Sierpcu. Trzeci rok asystencji (1965–1966) to dwa miesiące w Stowięcinie, pięć miesięcy w Boleszkowicach koło Dębna Lubuskiego i pięć w Warnicach, także koło Dębna, gdzie zajmował się katechizacją i był organistą. Studia filozoficzne rozpoczął w Kutnie Woźniakowie (1962–1963), kontynuował w Czerwińsku (1966–1968). Teologię studiował w Łądzie (1968–1972), tam przechodził również obowiązujące wówczas etapy formacji kapłańskiej: otrzymał tonsurę (3 czerwca 1969), ostiariat (12 marca 1970), akolitat (16 czerwca 1970), subdiakoniat (8 grudnia 1970), diakonat (15 czerwca 1971) i prezbiterat (13 czerwca 1972). Pracę duszpasterską rozpoczął w kościele Najświętszego Serca Jezusowego w Gdańsku Oruni (1972–1974), kontynuował ją w kościele św. Jana Bosko w Sokołowie Podlaskim (1974–1975), w ośrodku duszpasterskim Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Łodzi (1975–1978), w parafii św. Rodziny w Pile (1978–1990) i wreszcie w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kobylnicy (1990–1992). Wszędzie był katechetą.

⁷⁹² AIP, teczka: Wspomnienia pośmiertne, bs.; Z. Przeworska, Pożegnanie księdza poety. Tygodnik Piski. R. 3:1991, nr 48 s.10; E. Wiązowski, Poeta, który kochał świat. Słowo Powszechne. R. 45: 1992, nr 46, s. 5; E. Wiązowski, Patriotyczne i po katolicku. Głos Pomorza z 14.11.1991, s. 6.

⁷⁹³ K. Kalka, Tylko miłość ma rację. Tygodnik Nowy. R. 3:1991, nr 10, s. 4; S. Drąjewski, „Testament przedostatni”, w: Słowo Powszechne, 50 (1991); E. Wiązowski, Wspomnienia o śp. księdzu Stanisławie Olędzkim – salezjaninie poecie. Wierzę z 12.04.1992, s. 5.

⁷⁹⁴ Relacja prowadzącej kronikę parafialną parafii grekokatolickiej w Słupsku J. Zapławy. Słupsk 17.01.2006. Trzech pierwszych z wymienionych duszpasterzy nie żyją. Ks. Drozd zmarł 07.02.1980 r. i jest pogrzebany na cmentarzu komunalnym w Słupsku. Ks. Krupka urodził się w 1955 roku, święcenia kapłańskie udzielił mu w 1977 roku w Warszawie kard. Stefan Wyszyński i w 1987 roku był równocześnie proboszczem grekokatolickich placówek duszpasterskich w Słupsku, Sławnie i Lęborku. SDKK 1987, s. 498, 500.

⁷⁹⁵ Relacja B. Pipki (ks.), Słupsk 17.01.2006.

⁷⁹⁶ Relacja ks. prob. M. Synaka, Słupsk 16.01.2006.

⁷⁹⁷ Archiwum Parafii Prawosławnej pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Słupsku. Księgi metrykalne parafii za lata 1956 – 1967; Księgi metrykalne parafii za lata 1970....

⁷⁹⁸ Kościół ewangelickoangburski to nazwa autonomicznych Kościołów krajowych utworzonych w XVI w. pod wpływem reformacji M. Lutra oraz jego współpracowników. Pochodzi od złożonego przez ewangelików w 1530 roku w Augsburgu wyznania wiary. Kościół ewangelicki wyłączył się Kościoła katolickiego i ukształtował się w okresie reformacji. Ewangelickoangburski Kościół. EK, t. 4, red. R. Łukaszzyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1985, s. 1994 – 1413.

⁷⁹⁹ K.–H. Pagel, *Der Landkreis Stolp...*, s. 666.

⁸⁰⁰ Tamże, s. 1063.

⁸⁰¹ Tamże, s. 975.

⁸⁰² SDKK 1987, s. 491.

⁸⁰³ J. Wild, Słupski ewangelizm po 1945 roku, w: Ewangelizm na Pomorzu, red. J. Wild, Słupsk 2001, s. 69, 72.

- ⁸⁰⁴ APNSPJ, Kronika parafii pw. NSPJ w Kobylnicy, t. 2 – 4.
- ⁸⁰⁵ Braćmi nazywają się nawzajem Świadkowie Jehowy.
- ⁸⁰⁶ Relacja W. Kosickiego, Kobylnica 26.01.2006.
- ⁸⁰⁷ Relacja W. Kosickiego...
- ⁸⁰⁸ „Wojska sowieckie zabrały 70% zboża, 80% kartofli i od 95%-100% paszy. Osadnik tutejszy wobec tego nie posiada żadnych zasobów na przedsięwzięcia, także gospodarze osiedli (w) 30% (...) kupują w piekarniach chleb. Gminny Komitet Akcji Siewnej (...) sprowadził około 4-ch wagonów zbóż jarych i 2-wa wagony jarej pszenicy... Jeżeli natomiast chodzi o trzodę chlewną, to takowa na terenie naszej gminy prawie nie istnieje... Gdy Komisja Rolnicza Inwentarza przy Urzędzie Ziemskim w Słupsku zaczęła przyjmować podania o przydział prosiąt, to z terenu naszej gminy wpłynęło około 500 prośb. Niestety te prosiaki do dnia dzisiejszego nie nadeszły. Natomiast stan inwentarza martwego jest prawie dobry, tu i ówdzie brakuje u osadników motorów, pasów i maszyn rolniczych, ale dają oni sobie z tym jednak radę w ten sposób, że brakujące narzędzia wzajemnie wypożyczają”. ASP, WPiPRN Słupsk, sygn. 26, s. 5, 7-8.
- ⁸⁰⁹ ASP, WpiPRN Słupsk, sygn. 14, s. 96.
- ⁸¹⁰ ASP, PGRN Kobylnica, sygn. 5, s. 149; ASP, PGRN Kobylnica, sygn. 20, s. 245; ASP, PGRN Kobylnica, sygn. 22, s. 111 – 114.
- ⁸¹¹ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 1, s. 88 – 90; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 5, s. 114 – 115; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 19, s. 20, 76; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 22, s. 44 – 58; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 22, s. 122 – 123; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 18, s. 9 – 13.
- ⁸¹² APS, PGRN Kobylnica, sygn. 1, s. 179 – 181; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 6, s. 88 – 89.
- ⁸¹³ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 1948 – 1953, sygn. 694/1 – Protokoły Konferencji Gminnej PZPR Kobylnica 29 XII 1948 – 5 VII 1953; Protokoły posiedzeń KG PZPR 3 (1950 – 19 XII 1953], b. pag.
- ⁸¹⁴ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 1, s. 35 – 39; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 4, s. 29 – 30; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 5, s. 70 – 72; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 20, s. 19 – 21; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 21, s. 108.
- ⁸¹⁵ APS, GRN Kobylnica, sygn. 10, np., sn.
- ⁸¹⁶ *Wewnętrzny Sybir czyli ballada o pegeerach*, <www.psychologia.edu.pl/.../938-wewnetrny-sybir-czyli-ballada-o-pegee...>, (data dostępu 10.01.2015).
- ⁸¹⁷ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica 675/2 [Protokoły posiedzeń KG 28 I 1963 – 9XII 1965], b. sygn., b. pag.
- ⁸¹⁸ APS, KG PZPR Kobylnica, sygn. 5, s. 1.
- ⁸¹⁹ APS, GRN Kobylnica, sygn. 10, np., sn.
- ⁸²⁰ APS, GRN Kobylnica, sygn. 11, np., sn.
- ⁸²¹ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 4, s. 76; APS, PGRN Kobylnica, sygn. 2, s. 176.
- ⁸²² APS, PGRN Kobylnica, sygn. 4, s. 68.
- ⁸²³ APS, PGRN Kobylnica, sygn. 6, s. 25.
- ⁸²⁴ AZSSS, Kronika Szkoły Podstawowej w Sycewicach, t.2, sn.
- ⁸²⁵ APK, Komitet Gminny PPR w Kobylnicy 1947 – 1948, sygn. 693/3 [Protokoły zebrania kół].
- ⁸²⁶ APK, Komitet Gminny PZPR Kobylnica, sygn. 675/1 [Protokoły posiedzeń KG 27 XI 1960 – 8XII 1962], b. pag.

- 858 Tamże.
- 859 APS, WPiPRNS, sygn. 37, s. 18.
- 860 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 5, s. 65.
- 861 APS, PGRN Kobylnica, sygn. 4, s. 37.
- 862 AUGK, Studium uwarunkowań..., s. 85.
- 863 APS, GRN Kobylnica, sygn. 1, s. 26.
- 864 Relacja H. Klingier, Kończewo 20.05.2004.
- 865 AZSSK, Kronika Szkoły Podstawowej w Kobylnicy, t. 3.
- 866 APS, GRN Kobylnica, sygn. 10, np., sn.
- 867 APS, GRN Kobylnica, sygn. 10, np., sn.
- 868 APS, GRN Kobylnica, sygn. 14, np., sn.
- 869 Relacja L. Ryndy, Kobylnica, lipiec 2003.
- 870 *Nasz Doktor*, „Kurier Sołecki”, R. 5: 2005, nr 1, s. 6.
- 871 APS, PGRN Wrząca, sygn. 1, s. 57, 118; APS, PGRN Wrząca, sygn. 13, s. 16.
- 872 APS, PGRN Wrząca, sygn. 13, s. 54-55.
- 873 APS, PGRN Wrząca, sygn. 4, s. 24-25.
- 874 APS, PGRN Kruszyna, sygn. 2, s. 2.
- 875 APS, PGRN Sycewice, sygn. 4, s. 164.
- 876 APS, PGRN Sycewice, sygn. 5, s. 155; APS, PGRN Sycewice, sygn. 12, np., sn.
- 877 <http://www.kobylnica.pl/opieka2.htm>
- 878 E. Wiąrowski, *Siostry Franciszkanek Maryi Nieustającej Pomocy w Kobylnicy, Dom dla potrzebujących opieki*, „Gość Niedzielny” 79(2002)32, s. 25.
- 879 Relacje siostr B. Schwierc i T. Brodackiej, Kobylnica 11.04.2000.
- 880 W 2005 roku siostry zdołały wybudować i przykryć dachem niemal cały zaplanowany obiekt. Budowla w stanie surowym wymaga jeszcze ogromniejszych nakładów, siostry podjęły zatem decyzję założenia Stowarzyszenia „Dom Małej Miłości”. W ten sposób jako organizacja pozarządowa zwiększły możliwości pozyskania środków finansowych. Archiwum Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Maryi Nieustającej Pomocy w Kobylnicy, Kronika Domu Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Maryi Nieustającej Pomocy w Kobylnicy 2000...
- 881 E. Wiąrowski, *Dom dla potrzebujących opieki*, „Gość Niedzielny”, 79(2002)32, s. 25; E. Sienkiewicz, *Ślužebnice małej miłości*, „Gość Niedzielny” 82(2005)30, s. IV-V; *Nowe Stowarzyszenie w Gminie*, „Kurier Sołecki” 5 (2005) 4, s. 7.
- 882 B. Sikora, M. Miller, P. Konarski, dz. cyt., s. 19-20; P. Konarski, A. Grzybowski, M. Wasieńko, *Park Krajobrazowy „Dolina Szup” – mapa turystyczna*, Słupsk 1993, sn.
- 883 Cały obszar parku wynosi 37040 ha, otuliny zaś 83170 ha. Strefa ochronna na obszarze przyległym do Parku została wydzielona w celu ochrony wód powierzchniowych i gruntowych oraz częściowo powietrza atmosferycznego przed zanieczyszczeniami zewnętrznymi. B. Utracka-Minko, B. Sikora, M. Miller, P. Konarski, dz. cyt., s. 7; J. Cieplik, *Spojrzenia na osobliwości przyrodnicze ziemi słupskiej*, [w:] *Słowiński Park Narodowy na tle walorów krajobrazowych polskiego wybrzeża nadmorskiego i Pomorza Środkowego – materiały konferencyjne*, Słupsk 1988, s. 71.
- 884 A. Mohr, *Fauna*, [w:] *Materiały do monografii przyrodniczej regionu gdańskiego*, t. 5, red. E. Gerstmanowa, Gdańsk 2001, s. 81-87.

RZEZNICTWO – WEDLINIARNIA

KUCHARSKI TADEUSZ Nr 141 3464

Gmina Kobylnica zajmuje obszar 245 kilometrów kwadratowych. Graniczy od północy z gminą Słupsk, od zachodu z gminą Sławno i Postomino (woj. zachodniopomorskie), od południa z gminą Kępice i Trzebielino, a od wschodu z gminą Dębica Kaszubska. Jej teren podzielony jest administracyjnie na 25 sołectw, skupiających 38 miejscowości. W gminie mieszka obecnie ponad 12.300 osób, a gęstość zaludnienia wynosi 50.52 osoby na kilometr kwadratowy. Choć jej historia jako samodzielnej jednostki administracyjnej nie przekroczyła jeszcze stu lat, to tereny, które leżą w jej granicach, od wielu stuleci dzielą losy ziemi słupskiej i sławieńskiej. Z tego względu wiele miejscowości ma bogatą historię, sięgającą nawet przełomu XII i XIII wieku. Do schyłku zimy 1945 roku terytorium gminy, jak cała Prowincja Pomorze (Provinz Pommern), znajdowało się w granicach Rzeszy Niemieckiej. Zainteresowani śladami niemieckiej przeszłości gminy Kobylnica znajdą w niniejszym opracowaniu wiele odkrywczych i ciekawostkowych ustaleń dotyczących jej bogatej i skomplikowanej historii.